

Ebû Abdullah
Muhammed b. Ömer
el-Vâkıdî

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Savaşları

(Kitâbü'l-Meğâzî)

ilk harf
YAYINEVİ

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî • HZ. PEYGAMBER'İN (s.a.v.) SAVAŞLARI - 3

❯ İlk Harf Yayınevi, 30
İslam Tarihi: 2/3

❯ ISBN
978-605-5094-31-7 (cilt: 3)
978-605-5094-28-7 (takım)

❯ Özgün adı:
Kitâbü'l-Meğâzî

❯ Yazar
Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî

❯ Tahkik
Marsden Jones

❯ Tercüme Editörü
Prof. Dr. Adnan Demircan

❯ Tercüme
Prof. Dr. Musa K. Yılmaz

❯ Kapak Resmi
Hilmi Aydın, *Sultanların Silahları*, T.S.M. Env. No: 21/130
Hz. Muhammed'in Kılıcı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007.

❯ Yayın Yönetmeni/Editör
Ersan Güngör

❯ Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür

❯ Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

❯ Basım Tarihi
1. Baskı, İstanbul, Ocak 2014

❯ Baskı / Cilt
İmak Ofset
Merkez Mh. Atatürk Cd.
Göl Sk. No: 1 Yenibosna - İSTANBUL
Tel : 0212 656 49 97 Ser. No : 12531

❯ **İLK HARF YAYINEVİ**
Genel Dağıtım
Çelik Yayınevi
(Sertifika No, 14710)
Ticarethane Sok. No: 19/A Cağaloğlu/İstanbul
Tel: +90 212 511 28 11 - 513 73 19 Fax: +90 212 511 28 12
www.celikyayinevi.com celik@celikyayinevi.com

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer
el-Vâkıdî

(130-207/747-823)

Hz. Peygamber'in
(s.a.v.)
Savaşları

(Kitâbü'l-Meğâzî)

-3-

Tahkik
Marsden Jones

Tercüme
Prof. Dr. Musa K. Yılmaz

İlk harf
YAYINEVİ

İçindekiler

Komutanı Ebû Ubeyde Olan el-Habat Seriyyesi

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Dâvud b. Kays, Mâlik b. Enes, -Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın torunlarından- İbrahim b. Muhammed el-Ensârî ve Hârice b. el-Hâris anlattılar. Bazıları hadiste ilaveler yaptılar; dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı, içinde Muhacirlerin ve Ensâr'ın bulunduğu 300 kişilik bir birliğin başında Cüheyne tarafındaki deniz sahiline gönderdi. Büyük bir açlık sıkıntısı çektiler. Ebû Ubeyde (mevcut olan) azığın toplanmasını emretti ve toplandı. Öyle ki, sahâbe bir hurmayı bile bölüşecek bir durumdaydı. Câbir'e, "Bir hurmanın üçte birisi ne işe yarardı?" denildi. Câbir, "Onun yokluğunu görmüşlerdi." dedi. Dedi ki: Yanlarında hayvanlar da yoktu; çünkü hepsi piyade idiler. Sadece azıklarını yüklemek için birkaç develeri vardı. Bunun üzerine ashâb ağaç yapraklarını yemeye başladılar. O gün için henüz taze yapraklar vardı. Öyle ki, dudakları, (ağaç yaprağı yemekten) (diken) ısıran devenin dudağı gibi olmuştu. Bu vaziyet üzerine bekledik. Hatta onlardan birisi, "Eğer bir düşmana rastlarsak ona hamle yapacak gücümüz yok." demişti. Kays b. Sa'd, "Kim kesimlik deve karşılığında benden hurma satın almak ister? O deveyi burada bana teslim eder, ben ise hurmayı Medine'de ona veririm."

dedi. Bunun üzerine Ömer, "Hayret doğrusu! Şu çocuğa bakınız! Malı yok, başkasının malına borçlanıyor!" dedi. Kays b. Sa'd, Cüheyne'den bir adam buldu ve ona, "Bana kesimlik develer sat. Medine'de sana bir yük hurma vereceğim." dedi. Cüheyneli adam, "Vallahi ben seni tanımıyorum! Sen kimsin ki?" dedi. Kays, "Ben Kays b. Sa'd b. Ubâde b. Düleym'im." dedi. Cüheyneli adam, "Soyunu bana söylemedin. Doğrusu benimle Sa'd arasında dostluk vardı. Sa'd Yesrib'in efendisiydi." dedi. Kays, onlardan beş deve satın aldı; her deve iki yük hurma karşılığındaydı. Bedevi adam Kays'a, Düleym ailesinin zahirelik ve kuru olan hurmalarından vermesini şart koşmuştu. Kays, "Evet!" diyordu. el-Cühenî ise, "Bana şahit getir." dedi. Bunun üzerine Kays, Muhacir ve Ensâr'dan bir grubu şahit gösterdi ve "Sen bunlardan istediğini şahit tut!" dedi. Şahit olarak getirilenlerden birisi de Ömer b. el-Hattâb (r.a.) idi. Ömer, "Ben şahitlik yapmayacağım. Bu adam borçlanıyor ve malı da yok. Mal, onun babasına aittir." dedi. Bunun üzerine Cüheyneli, "Vallahi Sa'd bir yük hurma için oğlunun sözünü kıracak değildir. Üstelik ben (karşımda) güzel, faal ve şerefli bir yüz görüyorum." dedi. (Bu yüzden) Ömer b. el-Hattâb ile Kays b. Sa'd arasında bir tartışma vardı. Hatta Kays Ömer'e karşı sert konuşmuştu. Kays develeri aldı ve her gün bir deve olmak üzere onları üç ayrı yerde kesti. Dördüncü gün olunca komutanı onu uyardı ve "Malın olmadığı halde ahdini bozmak mı istiyorsun?" dedi.

Bana Muhammed b. Yahya b. Sehl anlattı. O babasından, o da Râfi b. Hadîc'ten şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, yanında Ömer b. el-Hattâb olduğu halde geldi ve (Kays'a), "Senin artık (deve) kesmemeni kararlaştırdım. Malın olmadığı halde ahdini bozmak mı istiyorsun?" dedi. Bunun üzerine Kays, "Ey Ebû Ubeyde! Ebû Sâbit'in (Sa'd b. Ubâde'nin) insanların borcunu ödediğini, yetimlere yardım ettiğini, açlık zamanında yemek yedirdiğini görmüyor musun? Allah yolunda cihad edenlerden bir yük hurma esirgemez." dedi. Ebû Ubeyde az daha yumuşuyor ve kesmesine izin veriyordu ki, Ömer b. el-Hattâb, "Bu adamın üzerine git, kesmesin!" dedi. Ebû Ubeyde de Kays'ın üzerine gitti ve onun kesimine engel oldu. Müslümanlar büyük balık buluncaya kadar Kays'ın yanında iki deve kaldı. Kays ve arkadaşları o develere sırayla binerek onları Medine'ye getirdi.

Müslümanların çektikleri açlık sıkıntısının haberi Sa'd b. Ubâde'ye ulaştı. Sa'd, "Eğer Kays benim bildiğim adam ise insanlar için develer kesecektir." dedi. Kays Medine'ye gelince babası Sa'd onunla karşılaştı ve "Müslümanlara açlık dokunduğu zaman sen ne yaptın?" dedi. Kays, "Deve kestim." dedi. Sa'd, "Doğru yaptın; kes! Peki, sonra ne yaptın?" dedi. Kays, "Deve kestim." dedi. Sa'd, "Doğru yaptın. Sonra ne yaptın?" dedi. Kays, "Yine deve kestim." dedi. Sa'd, "Doğru yaptın, Kes! Peki, sonra ne yaptın?" dedi. Kays, "Engellendim" dedi. Sa'd, "Kim seni engelledi?" dedi. Kays, "Komutanım Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh" dedi. Sa'd, "Peki, neden?" dedi. Kays, "Bana "Senin malın yok, bütün mal babana aittir.' dedi. Ben de kendisine, "Babam yabancıları ağırlar, yetimlere yardım eder ve açlıkta yemek yedirir. Babam bunu bana yapmaz." dedim. Sa'd, "Dört hurma bahçesi senin olsun." dedi. Dedi ki: Sa'd bunun için ona bir sened yazdı. Sonra senedi Ebû Ubeyde'ye getirdi; Ebû Ubeyde onun için şahitlik yaptı. Sonra senedi Ömer'e getirdi; Ömer şahitlik yapmadı. O bahçelerden en küçüğü, yılda elli yük hurma veriyordu. Sonra Cüheyneli bedevi, Kays ile birlikte geldi. Sa'd ona hurmalarını yükledi ve onu giydirdi. Kays'ın yaptığı iş Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.), "O cömertlik evinde büyümüştür." dedi.

Bana Mâlik b. Enes anlattı. O Vehb b. Keysân'dan, o da Câbir b. Abdullah'tan şunu rivayet etti: "Deniz bizim için dağ gibi bir balığı (Balina) kıyıya attı. Ordu 12 gece ondan yedi.

Sonra Ebû Ubeyde emretti; o balığın kaburgalarından biri dikildi. Sonra bir deve getirilmesini emretti. Deveye bindi ve kaburganın altından geçti; ancak ona değmedi.

Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O babasından, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Bir insan o balığın göz çukurlarında oturabilirdi. Yine binek üzerindeki bir adam onun iki kaburgası arasından geçebilirdi.

Bana Abdullah b. el-Hicâzî anlattı. O da Ömer b. Osman b. Şücâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: (Cüheyne kabilesine mensup olan) bedevi adam Sa'd b. Ubâde'nin yanına gelince şöyle dedi: "Ey Ebû Sâbit! Vallahi senin oğlun gibi hiç yapmadım ve (çocuklarımı) onun gibi malsız bırakmadım. Kuşkusuz oğlun kavminin büyüklerinden birisidir. Komutan onunla alış-veriş yapmamı engelledi. Ben, 'Neden?' dedim. Komutan, 'Onun malı yoktur.' dedi. Fakat kendisini sana nispet edince onu tanıdım ve ona develeri sattım. Çünkü senin büyük ve yüce ahlak sahibi olduğunu ve tanımadığın kimseleri de asla kötülemeyeceğini biliyordum." Râvî dedi ki: Sa'd b. Ubâde o gün oğluna büyük mallar verdi.

Ebû Katâde Komutanlığında Gönderilen Hadira Seriyyesi

Hicretin 8. yılında meydana gelmiştir.

Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Muhammed b. Sehl b. Ebû Hasme anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ebü'l-Hadred el-Eslemî şöyle dedi: Bedir'de şehit olan Sürâka b. Hârise en-Neccârî'nin kızıyla evlendim. Dünyadan, onun kadar değerli hiç bir şeyi elde edememiştim. Ona sıdak olarak 200 dirhem vermek üzere nikâhladım; ancak kendisine ödeme yapacak para bulamadım. Kendi kendime, "Fakir olanların masrafı Allah'a ve O'nun Resûlü'ne

aittir." dedim ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittim. Durumu ona bildirdim. Resûlullah (s.a.v.), "Ona ne kadar verdin?" dedi. Ben, "200 dirhem ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Eğer Bathân vadisi tarafından (para) avuçlasaydın bile yine fazla vermezdiniz." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Onun sıdakını ödemem hususunda bana yardım et!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Yanımızda sana yardım olarak verecek bir şey yok. Fakat Ebû Katâde'yi, 14 kişilik bir seriyyenin başında göndermeye karar verdim. Bu seriyyenin içinde çıkmak ister misin? Allah'ın, hanımının mehir ücretini sana ganimet olarak vermesini umuyorum." dedi. Ben de "Tamam, ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

Yola çıktık. Ebû Katâde ile birlikte 16 kişiydik. Ebû Katâde komutanımızdı. Resûlullah (s.a.v.) bizi Necd tarafındaki Gatafân'a gönderdi ve "Geceleyin yürüyün ve gündüzleri saklanın! Sonra saldırıya geçin; fakat kadınları ve çocukları öldürmeyin!" dedi. Yola çıktık; nihayet Gatafân tarafına geldik. Onlardan büyük bir köye baskın yaptık. Ebû Katâde bize hitap edip bazı tavsiyelerde bulundu. Bize Allah'tan (c) korkmamızı tavsiye etti. Sonra her iki adamı eşleştirdi ve "Öldürülünceye kadar yahut bana dönüp arkadaşının haberini bana bildirinceye kadar hiç kimse arkadaşından ayrılmasın. Bir kimse yanıma geldiği zaman, kendisine, 'Arkadaşın nerede?" diye sorduğumda adam, 'Ondan haberim yok.' demesin! Ben tekbir getirdiğim zaman siz de tekbir getirin! Ben hamle yaptığım zaman siz de hamle yapın! İnsanların peşine fazla düşmeyin!" dedi. Köyü kuşattık. Bağıran bir adamın sesini işittim; "Ey Hadira!" diye bağırıyordu. Kendi kendime hayra yordum ve "Ben bir hayır elde edeceğim ve hanımımla bir araya geleceğim." dedim. Köy halkına gece vakti gelmiştik. Ebû Katâde kılıcını kınından çıkardı; bizler de çıkardık. O tekbir getirdi; biz de tekbir getirmeye başladık ve köye baskın düzenledik. Adamlar

savaştılar. Baktık ki, uzun boylu bir adam kılıcını sıyırmış, geri geri giderek, "Ey Müslüman! Cennete gel!" diyordu. Onun peşine düştüm. Sonra, "Sizin arkadaşınız hilebazdır ve onun işi iştir!" dedi. Adam, "Cennete gelin cennete!" diyerek bizimle alay ediyordu. Onun bana doğru geldiğini anladım ve izini sürdüm. Fakat arkadaşım, "Uzaklaşma! Komutanımız bize (düşmanı ele geçirmek için) fazla riske girmememizi emretti." dedi. Ben o adama yetiştim ve belinin tam ortasına bir ok attım. Sonra, "Ey Müslüman! Cennete yaklaş!" dedi. Ben onu oklarımla öldürünceye kadar ona ok atmaya devam ettim. Sonra ölü olarak yere düştü. Onun kılıcını aldım. Arkadaşım, "Nereye gidiyorsun sen? Vallahi eğer Ebû Katâde'ye gidersem ve seni bana sorarsa durumu ona haber veririm." diye seslendi.

Dedi ki: Ben Ebû Katâde'den önce arkadaşımla buluştum ve "Komutanım beni sordu mu?" dedim. Arkadaşım, "Evet, bana da sana da öfkelendi." dedi. Sonra bana, onların ganimetleri toplayıp gördükleri şahısları öldürdüklerini bana haber verdi. Ben hemen Ebû Katâde'ye gittim; beni azarladı. Ben de, "Şöyle şöyle olan bir adamı öldürdüm." dedim ve öldürdüğüm şahsın bütün sözlerini ona naklettim. Sonra hayvanları önümüze kattık ve kadınları develere yükledik. Kılıçların kınları da, devenin hörgücü üzerindeki semere asılıydı. Birden ceylan gibi bir kadınla karşılaştım. -Devem de katranlanmıştı.- Kadın sürekli arkasına bakıyor ve ağlıyordu. Ben, "Neye bakıyorsun sen?" dedim. Kadın, "Bir adama bakıyorum. Vallahi eğer sağ ise bizi sizin elinizden kurtarır." dedi. Kadının beklediği adamın, benim öldürdüğüm kişi olduğunu anladım. Ben, "Vallahi onu ben öldürdüm. İşte bu da onun kılıcıdır; kınıyla, devenin hörgücündeki semere asılıdır." dedim. Bunun üzerine kadın, "Evet, vallahi onun kılıcının kınıdır. Eğer doğru söylüyorsan kılıcı kınından çıkar bakayım." dedi. Ben de kılıcı kınından çıkardım; kılıç kılıfına uygun geldi. Bunun

üzerine kadın ümitsiz bir şekilde ağlamaya başladı. İbn Ebû Hadred dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına develer ve koyunlarla geldik.

Bana Ebû Mevdûd anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Hadred'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hadira Gazvesi'nde ganimet elde etmiştik. Döndüğümde her adamın hissesine 12 deve düşmüştü. Eşimin yanına girdim; Allah bana hayırlı rızıklar vermişti.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Ca'fer b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Hadira Gazvesi'ne gidenler Medine dışında 15 gece kaldılar. (Ganimet olarak) 200 deve ve 1.000 koyun getirdiler. Ayrıca çok sayıda köle ve cariye getirdiler. Humus ayrıldıktan sonra her adamın payına 12 deve düşmüştü. Her bir deve 10 koyuna denk tutuldu.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah'tan, o Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Hadred'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: O gazvemizde dört kadın ele geçirmiştik. İçlerinde ceylan gibi bir kız vardı. Gençliği ve güzelliği hayret verici bir şeydi. Ayrıca erkek çocuklar ve kızlar ele geçirdik. Köle ve cariyeleri taksim ettiler. O güzel kız Ebû Katâde'nin payına düştü. Bunun üzerine Mahmiye b. Cez ez-Zübeydî Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Katâde bu gazvesinde çok güzel bir kız ele geçirmiştir. Sen de, Allah'ın sana vereceği ilk ganimette bana bir cariye vereceğine dair söz vermiştin." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ebû Katâde'yi çağırdı ve "Senin hissene düşen cariyenin durumu nedir?" diye sordu. Ebû Katâde, "Ele geçirilenler arasında en güzel cariyedir. Ganimetten humusu çıkardıktan sonra onu kendim için aldım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onu bana ver!" dedi. Ebû Katâde, "Tamam ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) o cariyeyi Mahmiye b. Cez ez-Zübeydî'ye verdi.

Fetih Gazvesi

Bana Muhammed b. Abdullah, Musa b. Muhammed, Abdullah b. Ca'fer, Abdullah b. Yezîd, İbn Ebû Habîbe, İbn Ebû Sebre, Abdülhamîd b. Ca'fer, Abdurrahman b. Abdülazîz, Yunus b. Muhammed, Muhammed b. Yahya b. Sehl, İbn Ebû Hasme, Muhammed b. Sâlih b. Dînâr, Nüceyh, Üsâme b. Zeyd, Hizâm b. Hişâm, Mu'âz b. Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde ve Ma'mer b. Râşid anlattılar. Bunların her birisi bana fetih hadisinin bir bölümünü anlattı. Bazıları, bazılarından daha çok kavrayışlıydı. Ayrıca bana bunların dışındakiler de anlattılar. Onlardan işittiklerimin hepsini yazdım. Dediler ki: Huzâ'a kabilesi, Cahiliye döneminde Benî Bekr'den bir adamı ele geçirip onun malını almıştı. Bu olaydan sonra Huzâ'alılardan bir adam Benî ed-Dîl boyunun yanından geçti; onu öldürdüler. Böylece aralarında savaş başlamış oldu. Benî el-Esved b. Rezen'den Züeyb, Sülmâ ve Külsûm gibi bazı adamlar Huzâ'alıların yanından geçtiler. Huzâ'alılar onları Arefe'de, Harem'in sınırlarının yanında öldürdüler. el-Esved'in kavmi, Benî Bekr'deki üstünlükleri sebebiyle Cahiliye döneminde (bir adam için) iki diyet veriyorlardı. Ancak İslâm'ın ortaya çıkışı sebebiyle savaşmaktan vazgeçip birbirlerinden ellerini çektiler. Fakat yine de içlerindeki düşmanlık devam ediyordu. Ne var ki, İslâm hepsine dâhil oldu ve onlar da İslâm'a yapıştılar. Hudeybiye Antlaşması'nda Huzâ'alılar Resûlullah'ın sancağı altına ve zimmetine girdiler. "İslâm, Cahiliye dönemindeki bütün antlaşmaları (hilfleri) güçlü bir şekilde desteklemiştir. Ancak İslâm'da antlaşma (hilf) yoktur." dedi.

Gadîrü'l-Eştât denilen bölgede olan Eslem kabilesi Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Onları Büreyde b. el-Husayb getirmişti. Büreyde, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar Eslem kabilesi mensuplarıdır. Burası da onların yaşam alanıdır. Onlardan bazıları sana hicret etmişlerdir. Onlardan bir kavim

de hayvanları ve geçimlikleri için kaldılar." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Siz nerede olursanız olun muhacirsiniz." dedi ve el-Alâ b. el-Hadramî'yi çağırıp onlara bir mektup yazmasını emretti. O da şunu yazdı: "Bu Resûlullah Muhammed'den Eslem kabilesinden Allah'a iman edenlere yazılmış bir mektuptur. Allah'ın bir ve Muhammed'in de onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet edenler Allah'ın güvencesindedirler. Onun için Allah'ın ve Resûlü'nün zimmeti vardır. Biz zulüm ile kötülük yapan insanlara karşı birlikte hareket ederiz. Güç birdir, zafer de birdir. Bedevî olanlar, yerleşik olanların sahip oldukları aynı haklara sahiptirler. Nerede olurlarsa olsunlar muhacirdirler." el-Alâ b. el-Hadramî bunu yazdı. Bunun üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü! Büreyde kavmi için ne güzel bir iş yaptı. Onlar için ne büyük berekete vesile oldu! Medine'ye hicret ederken bir gece ona uğradık. Onunla birlikte kavminden Müslüman olanlar oldu." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebû Bekr! Büreyde hem kavmi için, hem de diğer insanlar için çok güzel işler yapmıştır! Çünkü kavmin en hayırlısı, günah olmadığı sürece kavmini müdafaa edendir. Zira günahta hayır yoktur." dedi.

Bana Abdullah b. Amr b. Züheyr anlattı. O da Mihcen b. Vehb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Huzâ'a ile Kinâne arasında meydana gelen son olay şu idi: Enes b. Züneym ed-Dîlî Resûlullah'ı (s.a.v.) hicvetmişti. Huzâ'a'dan bir çocuk bunu işitiyor ve o adamı dövüp onu yaralıyor. Adam kavmine döndü. Onun yarasını gördüler; aralarında kötülük kaynamaya ve Benî Bekr kabilesi Huzâ'a'dan kan bedelini istemeye başladı. Hudeybiye Antlaşması'ndan 22 ay geçtikten sonra Şaban ayı girince, Benî Bekr'in eşrafından olan Benî Nüfâse, Kureyş ile konuşmaya başladı. -Ancak Benî Müdlic onlardan ayrılarak antlaşmayı bozmadılar.- Benî Nüfâse Kureyş'ten, düşmanları olan Huzâ'a'ya karşı adam ve silah yardımı yapmasını istediler. Huzâ'alıların kendilerinden öldürdükleri adamları ve

akrabalarını dövmelerini de Kureyş'e hatırlattılar. Ayrıca kendilerinin Kureyş'in antlaşmasına ve zimmetine dâhil olduklarını ve Huzâ'a'nın da Muhammed'in antlaşmasına ve zimmetine dâhil olduklarını Kureyş'e haber verdiler. Benî Nüfâse, Ebû Süfyân dışında Kureyş'in bu işe hevesli olduğunu gördü. Bu konuda ne Ebû Süfyân'a danışıldı, ne de bilgi sahibi oldu. Denildiğine göre Kureyşliler konuyu onunla konuşmak istediler; ancak Ebû Süfyân bunu kabul etmedi. Benî Nüfâse ve Benî Bekr, "(Huzâ'alıların karşısında duracak) sadece biz varız." diyorlardı. Bu yüzden Kureyş silah, at ve adamlarla onlara yardımda bulundular. Ancak Huzâ'alılar ürkmesinler diye bunu son derece gizli tuttular. Onlar kendilerinden emindiler; ancak barışın (Hudeybiye) durumundan ve İslâm'ın aralarına koyduğu engelden habersizdiler.

Sonra Kureyş, yanında yer alanlarla birlikte saldırı hazırlığını yaptı. Zaman üzerinde anlaştılar. Onların içinde, Safvân b. Ümeyye, Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef ve Huveytıb b. Abdüluzzâ gibi tanınmayacak şekilde tebdil-i kıyafet eden Kureyş'in büyükleri de vardı. Kureyş kölelerini de yanlarına aldılar. Benî Bekr'in başında Nevfel b. Mu'âviye ed-Dîlî vardı. Bir gece vakti Huzâ'alıların üzerine yürüdüler. Onlar düşmanlarından emin ve her şeyden habersizdiler. Eğer düşmanın (saldırısından) korkmuş olsalardı bir hazırlık ve sakınma içinde olurlardı. Kureyş ve Benî Bekr onları Harem sınırlarına götürünceye kadar Huzâ'alılarla savaşmaya devam ettiler. Harem sınırlarına dayanınca Benî Bekrliler, "Ey Nevfel! Harem'e girdin! Rabbinden kork, Rabbinden!" dediler. Nevfel, "Bugün benim Rabbim yoktur. Ey Benî Bekr! Sizler hacıları Harem'de soyar dururdunuz. Düşmanınızdan intikamınızı almaktan mı çekiniyorsunuz? Sizden birisi benden izin almadan hanımının yanına gidemeyecektir. Bugünden sonra hiç biriniz intikamından geri bırakılamayacaktır." dedi. Huzâ'alılar Harem'e girdiklerinde, Mekke'de Huzâ'alılardan olan Büdeyl b. Verkâ

ve Râfi'in evlerine sığındılar. Sabahın köründe onları Harem'e götürmüşlerdi. Kureyş büyükleri de evlerine girdiler. Onlar tanınmayacaklarını ve bu haberin Muhammed'e (s.a.v.) ulaşmayacağını zannediyorlardı.

Bana Abdullah b. Âmir el-Eslemî anlattı. O da Atâ b. Ebû Mervân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Huzâ'alılardan 20 adam öldürüldü ve onlar Büdeyl ve Râfi'in evine geldiler. Huzâ'alılar, Büdeyl'in kapısında -Râfi, Huzâ'alıların kölesiydi.- öldürülmüş olarak sabahladılar. Kureyş ise uzaklaştı ve yaptıklarına pişman oldular. Yaptıkları bu işin, kendileriyle Resûlullah (s.a.v.) arasındaki antlaşmayı ve süresini bozmak anlamına geldiğini anladılar.

Bana Abdullah b. Amr b. Züheyr anlattı. O da Abdullah b. İkrime b. Abdülhâris b. Hişâm'dan şöyle dediğini rivayet etti: el-Hâris b. Hişâm ve İbn Ebû Rebî'a; Safvân b. Ümeyye, Süheyl b. Amr ve İkrime b. Ebû Cehil'in yanına geldi ve Benî Bekr'e yaptıkları yardım sebebiyle onları kınadı. Ayrıca kendileriyle Muhammed arasında bir antlaşma ve bir süre bulunduğunu ve bu işin antlaşmayı bozacağını onlara söyledi. Bunun üzerine bunlar (Kureyş'in liderleri) ayrıldılar ve gizli bir şekilde Benî Bekr'in lideri Nevfel b. Mu'âviye'nin yanına gittiler. Onunla konuşmayı üzerine alan Süheyl b. Amr idi. Süheyl, "Sana ve arkadaşlarına yaptığımızı ve senin onlardan öldürdüklerini gördün. Üstelik sen, yanlarına gidip geri kalanları da öldürmek istiyordun. Bu hususta sana itaat edecek değiliz. Onları bize bırak!" dedi. Nevfel, "Tamam!" dedi. Kureyş liderleri onları bırakıp çıktılar. İbn Kays er-Rukayyât, Süheyl b. Amr'ı anlatırken şöyle diyordu:

Kabileler Mekke'de başlarına üşüşünce,
Dayıları olan Huzâ'a'nın yanına gitti.

Yine bu konuda İbn Lu't ed-Dîlî şöyle demiştir:

Acaba Benî Ka'b'ı mağlup ettiğimiz haberi,
Aşiretin en uç noktasına da ulaştı mı?
Köle Râfi'in evinde hapsettik onları,
Bir de Büdeyl'in evinde çaresiz bir şekilde...
Hapsettik onları ve günleri uzayınca,
Atlarla kuşattık her taraftan onları...
Tekeler gibi kestik onları... Bizler,
Onlara kılıç atmakta yarışan efendiler gibiydik.

Dedi ki: el-Hâris b. Hişâm ve Abdullah b. Ebû Rebî'a Ebû Süfyân'ın yanına gittiler ve ona, "Vallahi bu işin düzeltilmesi lazım. Eğer bu iş düzeltilmezse Muhammed ashâbıyla gelip sizi perişan edecektir." dediler. Ebû Süfyân, "Doğrusu Hind bt. Utbe bir rüya gördü. O rüyadan hoşlanmadım, ondan ürktüm ve kötülüğünden korkmaya başladım." dedi. Oradakiler, "Nasıl bir rüya?" dediler. Ebû Süfyân, "Hind, el-Hacûn'dan gelip gün boyunca akan bir kan görmüş; nihayet el-Handeme dağında durmuş. Sonra bu kan kaybolmuş." dedi. İnsanlar bundan hoşlanmadılar ve "Bu bir kötülüğe işarettir." dediler.

Bana Mücemmi b. Ya'kûb anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Süfyân gördüğü kötülüğü görünce, "Vallahi bu (Huzâ'alılara yapılan bu saldırı), öyle bir iştir ki, ne onda hazır bulundum, ne de ondan habersizim. Bunun vebali de benim üzerimde olacaktır. Hayır, vallahi bana danışılmadı ve bana haber geldiğinde sevinmedim. Vallahi eğer tahminim beni yanıltmıyorsa ki, beni yanıltmıyor, Muhammed üzerimize gelecektir. Bu haber Muhammed'e ulaşmadan benim bir an önce gidip barış sürecini uzatması ve yeni bir antlaşma yapması için onunla konuşmaktan başka çarem yok." dedi. Bunun üzerine Kureyş, "Vallahi doğru söyledin." dediler ve Huzâ'alılara karşı Benî Bekr'e yaptıkları yardım sebebiyle pişman oldular. Peygamber'in (s.a.v.), onlara savaş ilan etmeden onları bırakmayacağını anladılar. Bunun üzerine Ebû Süfyân ve bir mevlası iki deve üzerinde yola çıktılar. Yürüyüşlerini

hızlandırdılar. Ebû Süfyân Mekke'den, Resûlullah'a (s.a.v.) ilk giden kişinin kendisi olduğunu düşünüyordu.

Ebû Abdullah dedi ki: Gördüğüm kadarıyla bizden önceki insanların bilmedikleri, Huzâ'alılarla ilgili başka bir rivayet daha işittik. Sıka birisi bunu rivayet etmiş, tahric ettiği kaynak da ikna edici ve sıkadır. Kimsenin bu rivayeti bildiğini görmedim. Ancak bizden önceki insanlar bunu inkâr ediyorlar ve "Böyle bir şey olmamıştır." diyorlardı. Bu rivayeti İbn Ca'fer, Muhammed b. Sâlih, Ebû Ma'şer ve seriyye hakkında bilgi sahibi olan diğerlerine anlattım. Hepsi de onu inkâr ediyorlar ve o rivayetin bir veçhini (dile) getiremiyorlardı.

Hadisin başı şöyledir: Bana, yanımda sıka olan zat anlattı. Kendisi Amr b. Dînâr'dan işitmiş. O da İbn Ömer'den haber veriyordu. Şöyle ki: Huzâ'alıların kervanı Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelip de kendilerinden öldürülenleri ona haber verince Resûlullah (s.a.v.), "Kimden şüpheleniyor ve kimlerin bunu yaptığını tahmin ediyorsunuz?" dedi. Onlar, "Benî Bekr'den şüpheleniyoruz." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Bütün Benî Bekr'den mi?" dedi. Onlar, "Hayır, fakat kuşkumuz özellikle Benî Nüfâse'dendir. Kavmin lideri de Mu'âviye b. Nevfel en-Nüfâsî'dir." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Bunlar Benî Bekr'in bir boyudur. Ben Mekke'ye bir elçi göndereceğim; bu işi onlara soracağım ve onları birkaç seçenekten birisini tercih etmekle karşı karşıya bırakacağım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Benî Bekr kabilesine Damre'yi gönderdi ve onları üç seçenekten birisini tercih etmekle karşı karşıya bıraktı: Huzâ'alılara diyet ödemek, Nüfâse ile olan antlaşmalarını sona erdirmek yahut antlaşmayı bozduklarını onlara bildirmek...

Resûlullah'ın (s.a.v.) elçisi Damre onlara geldi ve Resûlullah'ın (s.a.v.), Huzâ'alılara diyet ödemek, Nüfâse ile olan antlaşmalarını sona erdirmek yahut antlaşmayı bozduğunu onlara bildirmek şeklindeki seçenekleri onlara sundu. Bunun üzerine

Kurata b. Abduamr el-A'cemî şöyle dedi: "Huzâ'alılara diyet ödemeye gelince, kuşkusuz Nüfâse içlerinde güç ve şiddet bulunan bir kavimdir. Bizim için bir tek kıl ve bir tek yün kalmayıncaya kadar onlara diyet ödemeyiz. Nüfâse'nin antlaşmasından vazgeçmeye gelince, kuşkusuz bu Kâbe'ye gelen hiçbir hacı, Nüfâse kadar Kâbe'yi tazim etmiş değildir. Onlar bizim müttefiklerimizdir ve bizim için bir tek kıl ve bir tek yün kalmayıncaya kadar onların anlaşmalarından vazgeçmeyeceğiz. Fakat Muhammed'le antlaşmayı bozuyoruz." Bunun üzerine Damre, onların bu cevabıyla Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü. Kureyş Resûlullah'tan (s.a.v.) antlaşmayı yenilemesini istemek üzere Ebû Süfyân b. Harb'i gönderdi. Kureyş onların, elçinin tekliflerine verdikleri red cevaplarından dolayı çok pişman olmuştu.

Ebû Abdullah dedi ki: Bütün arkadaşlarımız bu hadisi inkâr ediyorlar. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) kentin (Mekke'nin) yollarını tuttu ve aniden kente girebilmek için haberlerin onlara (Mekkelilere) ulaşmasına engel oldu. Hatta ben bu hadisi Hizâm b. Hişâm el-Ka'bî'ye anlattım. Hizâm şöyle dedi: "Sana anlatan zat bir şey zayi etmemiştir. Fakat iş benim sana söyleyeceğim gibidir: Kureyş Nüfâse'ye yaptığı yardım sebebiyle pişmanlık duydu ve 'Muhammed üzerimize gelecektir.' dediler."

Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh -O gün için Abdullah, Kureyş'in yanında dinden dönmüş bir kâfir idi.- dedi ki: Benim bir görüşüm var. Bana göre Muhammed size mazeret göstermeden ya da size savaşmaktan daha kolay seçenekler sunmadan üzerinize gelmeyecektir. Onlar, "Bu seçenekler nelerdir?" dediler. Abdullah, " Muhammed, ya Huzâ'alıların 23 ölüsünün diyetini ödeyin yahut aramızdaki antlaşmayı bozanlarla -Nüfâse ile- antlaşmanızı sona erdirin, ya da antlaşmayı bozarak size savaş ilan ediyoruz, diye size haber gönderecektir.

Bu seçeneklerden hangisini tercih edersiniz?" dedi. Topluluk, "İbn Ebû Serh'in son söylediği seçenek..." dedi. İbn Ebû Serh durumu biliyordu. Bunun üzerine Süheyl b. Amr, "Bizim için Benî Nüfâse'nin antlaşmasından uzak durmaktan daha kolay bir seçenek yoktur." dedi. Şeybe b. Osman el-Abderî, "Dayılarını korudun ve onlar için kızdın!" dedi. Süheyl, "Kureyş'in babasını Huzâ'a doğurmamıştır." dedi. Şeybe ise, "Hayır, fakat biz Huzâ'alıların diyetlerini ödeyelim. O bizim için daha kolaydır." dedi. Bunun üzerine Kurata b. Abduamr, "Hayır vallahi, diyet ödemeyecekler, gücümüzün direği ve imdat çağrılarımıza cevap veren Nüfâse'nin antlaşmasından da vazgeçmeyeceğiz fakat aramızdaki antlaşmayı bozduğumuzu ona bildirelim." dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Bu, doğru bir şey değildir! Kureyş'in antlaşmayı bozması yahut süreyi kesmesi gibi bir durum olması halinde bu işi inkâr etmekten (olmamış gibi göstermekten) başka düşüncemiz olamaz. Eğer bizim rızamız olmadan birileri antlaşmayı bozarsa o bize sorumluluk getirmez." dedi. Etrafındakiler, "Bu görüş doğrudur ve bundan başka doğru görüş yoktur. Yani bütün olup bitenleri inkâr etmek..." dediler. Ebû Süfyân, "Kuşkusuz ben orada hazır bulunmadım ve bu konuda bana danışılmadı. Ben bunda doğru sözlüyüm. Sizin yaptıklarınızdan hoşlanmadım. Bu işin sonunda bir kara günün geleceğini biliyordum." dedi. Kureyş Ebû Süfyân'a, "Sen bu düşüncelerle yola çık!" dediler. Nihayet Ebû Süfyân Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitmek üzere yola çıktı.

Ebû Abdullah dedi ki: Ben Hizâm'ın hadisini Ebû Ca'fer ve diğerler arkadaşlarımıza anlattım; inkâr etmediler ve "Bu onun bir varyantıdır." dediler. O hadisi, benden Abdullah b. Ca'fer yazdı.

Bana Abdullah b. Âmir el-Eslemî anlattı. O da Atâ b. Ebû Mervân'dan şöyle dediğini rivayet etti; dedi ki: Resûlullah

(s.a.v.) Âişe'ye, "Huzâ'a'nın işi konusunda hayrette kaldım." dedi. Âişe, "Ey Allah'ın Resûlü! Kılıç Kureyş'i mahvettiği halde, sizinle kendileri arasındaki antlaşmayı bozmaya cesaret edebilecekler mi dersin?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Kureyş, Allah'ın onlar hakkında murad ettiği bir iş için anlatmayı bozarlar." dedi. Âişe, "Hayırlı mı değil mi ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v.), "Hayırlıdır." dedi.

Bana Hizâm b. Hişâm b. Hâlid el-Ka'bî anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Amr b. Sâlim el-Huzâ'î, Resûlullah'tan (s.a.v.) yardım istemek, durumu ona haber vermek ve Kureyş'in gösterdiği tavırları -Kureyş; adamlar, silahlar ve atlarla onlara yardım etmişlerdi. Hatta Safvân b. Ümeyye ve kavminden bazı adamlar tanınmayacak şekilde gelmişler ve elleriyle adamları öldürmüşlerdi.- anlatmak üzere 40 kişilik bir süvari grubunun başında Medine'ye gitti. Resûlullah (s.a.v.) da o sırada Mescitte ashâbının içinde oturuyordu. Huzâ'a'nın başı Amr b. Sâlim kalkıp Resûlullah'a bir şiir okumak istedi. Resûlullah (s.a.v.) ona izin verdi ve onu dinledi. Amr şöyle dedi:

Allah'ım! Ben Muhammed'e sesleniyorum,
Babamızla onun babası arasındaki antlaşmayı anıyorum.
Sizler çocuk iken biz babaydık,
Sonra Müslüman olduk ve elimizi çekmedik senden...
Sana karşı sözlerinde durmadı Kureyş...
Senin o güçlü antlaşmanı bozdular.
Allah sana hidayet versin;
Güçlü bir yardımda bulun bize karşı!
Allah'ın kullarını çağır, yardıma gelsinler!
Onların arasında Allah'ın Resûlü vardır.
Tıpkı deniz gibi köpüren bir ordunun içinde...
Bir lideri... Efendilerden bir efendiyi... Gece vakti bastılar,
Biz yatarken onlar bize saldırdılar.
Oysa rükuda ve secdede Kur'ân okuruz biz.
Onlar kimseleri yardıma çağırmayacağımızı sandılar.
Oysa onlar sayıca daha az ve daha çok zillet içindeler.

Kafile şiir okumayı bitirince, "Ey Allah'ın Resûlü! Enes b. Züneym ed-Dîlî seni hicvetti." dediler. Resûlullah (s.a.v.) onun kanının dökülmesini serbest bıraktı. Haber Enes b. Züneym'e ulaştı. Hemen Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve Resûlullah'a ulaşmış olan haberden dolayı özür dileyerek şöyle dedi:

Ma'ad kabilesini hidayete getiren zat sen misin?
Hayır, onları hidayet eden Allah'tır ve "Şahit ol!" dedi, sana...
Bir deve, üzerine almamıştır bu güne kadar,
Muhammed'den daha iyi ve daha vefalı birini...
İyiliği en çok teşvik eden ve en cömert olan odur.
Yürüdüğünde (yer) titrer, Hind demirinden yapılmış kılıç gibi...
Yemen türü hırkayı giydirir, kendisi çekip almadan...
Takdim eder, yarış için hazırlanmış atın başını...
Ey Allah'ın Resûlü! Bil ki, sen yetişirsin bana!
El ile enselemek gibidir, bana yönelik bir tehdidin...
Ey Allah'ın Resûlü! Bil ki, sen kudretlisin!
Tihâme'den Necd'e kadar her yerli kişi üzerinde...
Benim Resûlullah'ı hicvettiğim ona haber verilmiş,
Elim kamçımı kaldıramazsın, eğer doğru ise...
Şunu söyledim sadece: Yazık oldu şu gençlere...
Bir uğursuzluğa uğradılar mutlu ve mesut bir günde...
Onların kanı için denk olmayanlar öldürdüler onları,
Galip geldi gözyaşlarım bana ve arttı hayretim.
Züeyb, Külsûm ve Sülmâ... Hepsi takıldılar birbirinin peşine.
Göz, döktü yaşlarını ve hüzünlendi yürek...
Bununla birlikte Selmâ ve kardeşlerinin benzeri içlerinde yoktu.
Ya da, hükümdarlar köleler gibi olurlar mı hiç?
Ben şahsen ne bir ırzı bozdum, ne de bir kan akıttım.
Düşün ey Hakk'ın âlimi ve adaletle hükmet!

Bu şiiri bana Hizâm rivayet etti. Enes b. Züneym'in kasidesi ve özür dilemesi Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Nevfel b. Mu'âviye ed-Dîlî de Resûlullah ile konuştu ve "Ey Allah'ın Resûlü! Sen bütün insanlardan daha çok affedicisin. Bizden sana düşmanlık yapmayan ve sana eziyet etmeyen kim var ki?

Öyle bir cehaletin içindeyiz ki, Allah seninle bizi helaktan kurtarıncaya kadar ne aldığımızı ve ne bıraktığımızı bilmiyoruz. Kervan onu (Enes b. Züneym'i) tekzip etti ve senin yanında üzerine çok gittiler." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bırak kervanı; Biz Tihâme'de, yakın akraba olsun uzak akraba olsun, bize karşı Huzâ'a'dan daha fazla iyiliksever hiç kimse görmedik." dedi. Bunun üzerine Nevfel b. Mu'âviye susturuldu. Nevfel susunca Resûlullah (s.a.v.), "Onu affettim." dedi. Nevfel, "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedi.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer b. İmrân b. Ebû Enes anlattı. O da İbn Abbâs'tan (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), cübbesinin bir kenarını çekiştirerek ayağa kalktı ve "Eğer nefsime yardım ettiğim kadar Benî Ka'b'a yardım etmezsem yardım görmeyeyim." dedi.

Bana Hizâm b. Hişâm anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Göreceksiniz; yakında Ebû Süfyân gelecek ve 'Antlaşmayı yenile ve barış süresini uzat.' diyecektir. Ancak o öfkesiyle geri dönecektir." Sonra Resûlullah (s.a.v.) Amr b. Sâlim ve arkadaşlarına, "Dönün ve vadilere dağılın." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve Âişe'nin evine girdi; fakat öfkeliydi. Bir su istedi ve yıkanmaya başladı. Âişe dedi ki: Üzerine su dökerken Resûlullah'ın (s.a.v.), "Eğer Benî Ka'b'a yardım etmezsem yardım görmeyeyim." dediğini işittim. Ebû Süfyân Mekke'den yola çıktı; ancak Amr b. Sâlim ve arkadaşlarının Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelmiş olmalarından çok korkuyordu. Amr b. Sâlim ve arkadaşları dönerlerken el-Ebvâ'ya vardıklarında dağıldılar. Bir grup sahil yoluna gidip yolu gözetlemeye başladı. Büdeyl b. Ümmü Asram yanındaki bir grup ile yolda kaldılar. Ebû Süfyân onunla karşılaştı. Ebû Süfyân, Büdeyl'in Muhammed'e gelmiş olmasından korktu. Hatta gelmiş olduğuna inandı. Bunun üzerine Ebû Süfyân oradakilere, "Bana Yesrib'ten haber verin! En son ne

zaman oradaydınız?" dedi. Onlar, "Yesrib'ten haberimiz yok." dediler. Ebû Süfyân onların bir şeyler gizlediklerini anladı ve "Yanınızda, bize yedirecek Yesrib hurmalarından yok mu? Çünkü Yesrib'in hurması Tihâme'nin hurmasından daha güzeldir." dedi. Onlar, "Hayır." dediler. Sonra Ebû Süfyân kendini tutamadı;[1] hatta "Ey Büdeyl! Sen Muhammed'in yanına gittin mi?" dedi. Büdeyl, "Hayır, gitmedim. Fakat ben bu sahil yolundan, aralarındaki öldürülmüşler dolayısıyla Ka'b ve Huzâ'a'nın memleketine gittim ve onları barıştırdım. Ebû Süfyân, "Kuşkusuz sen -bilemezdim ama- çok iyi ve akrabalığa önem veren birisin." dedi. Sonra Ebû Süfyân onlarla (hurmaları) değiş-tokuş yaptı. Nihayet Büdeyl ve arkadaşları gittiler. Sonra Ebû Süfyân hemen onların konakladıkları yere geldi ve develerinin terslerini çözmeye başladı. Terslerin içinde ve konaklama yerlerinde, tıpkı kuşdiline benzer Acve hurmalarının çekirdeklerini buldu. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Allah'a yemin ederim ki, onlar Muhammed'in yanına gitmişler." dedi. Gerçekten de Huzâ'alılar, başlarına bu işin geldiği günün sabahında yola çıkmışlardı. Onlar yola çıktıktan üç gün sonra Ebû Süfyân onlarla karşılaşmıştı.

Benî Bekr kabilesi, Büdeyl ve Râfi'in evinde Huzâ'alıları üç gün hapis tutmuşlardı. Onlar hakkında hiç konuşmamışlardı. Kureyş de, Ebû Süfyân'ın çıkması için istişarede bulundular. Ebû Süfyân iki gün bekledikten sonra yola çıktı. Böylece Huzâ'alıların öldürülmesinin üzerinden beş gün geçmiş oldu. Ebû Süfyân yola devam etti. Nihayet Medine'ye vardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi ve "Ya Muhammed! Ben Hudeybiye Antlaşması'nda yoktum. Antlaşmayı sağlamlaştır ve bizim için müddetini de uzat." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Sizin tarafta bir olay mı var?" dedi. Ebû Süfyân, "Allah korusun!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Biz müddetimiz

[1] Nefsi onu mesrûr etmeken imtina etti (M).

üzerinde ve Hudeybiye günündeki barış antlaşmamız üzerinde duruyoruz. Biz bunu asla yerinden oynatmaz ve değiştirmeyiz." dedi. Sonra Ebû Süfyân Resûlullah'ın yanından kalktı ve kızı (Resûlullah'ın zevcesi) Ümmü Habîbe'nin yanına girdi. Resûlullah'ın döşeği üzerinde oturmak isteyince Ümmü Habîbe, oturmaması için döşeği katladı. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "(Sen böyle yapmakla) bu döşeği mi benden üstün tuttun, yoksa beni mi ondan üstün tuttun?" dedi. Ümmü Habîbe, "Hayır, o Resûlullah'ın döşeğidir. Sen ise müşrik ve necis bir adamsın." dedi. Ebû Süfyân, "Kızcağızım! İlmin sayesinde sana kötülük isabet etmiş." dedi. Ümmü Habîbe, "Allah beni İslâm'a hidayet etmiştir. Sen ise ey babacığım, Kureyş'in büyüğü ve efendisisin. Nasıl oluyor da görmeyen ve işitmeyen bir taşa ibadet edip de İslâm'a girmezsin?" dedi. Ebû Süfyân, "Hayret doğrusu; sende mi bana bunu söylersin? Ben babalarımın ibadet ettikleri dini bırakır da Muhammed'e tabi olur muyum?" dedi.

Sonra Ümmü Habîbe'nin yanından kalktı ve Ebû Bekr es-Sıddîk ile karşılaştı ve onunla konuştu. Ebû Süfyân, "Muhammed'le konuşup insanlar arasında (barışın sağlanması için) arabulucu olur musun?" dedi. Ebû Bekr, "Benim arabuluculuğum Resûlullah'ın (s.a.v.) arabuluculuğundadır." dedi. Sonra Ömer'le karşılaştı; Ebû Bekr'le konuştuğunun benzerini onunla da konuştu. Ömer, "Vallahi, eğer kırmızı karıncanın sizinle savaştığını görürsem size karşı ona yardım ederim." dedi. Ebû Süfyân (kendi kendine), "Bir akrabadan kâfi derecede bir kötülük gördün." dedi. Sonra Osman b. Affân'ın yanına gitti. Osman'a, "Topluluk içinde senin kadar bana yakın bir akraba yoktur. Barış süresini uzat ve antlaşmayı yenile. Arkadaşın teklifini asla seni geri çevirmez. Vallahi ben Muhammed kadar arkadaşlarına ikramda bulunan hiç bir adam görmedim." dedi. Osman, "Benim arabuluculuğum Resûlullah'ın (s.a.v.) arabuluculuğundadır." dedi.

Bana Abdullah b. Muhammed anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Sonra Ebû Süfyân Resûlullah'ın (s.a.v.) kızı Fâtıma'nın yanına girdi ve onunla konuştu. Fâtıma'ya, "Sen insanlar arasında arabulucu ol!" dedi. Fâtıma, "Ben ancak bir kadınım" dedi. Ebû Süfyân, "Senin arabulucu olman uygundur. Çünkü senin kız kardeşin de Ebü'l-Âs b. er-Rebî için arabulucu oldu. Muhammed de bunu uygun gördü." dedi. Fâtıma, "Bu iş Resûlullah'a (s.a.v.) aittir." dedi ve onu reddetti. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Oğullarından birisine emret de insanların arasında (barışın sağlanması için) arabulucu olsun." dedi. Fâtıma, "Onlar iki çocukturlar ve onların benzerleri şefaatçilik yapmaz." dedi. Fâtıma onu reddedince Ali b. Ebû Tâlib'e (r.a.) gitti ve "Ey Ebü'l-Hasan! İnsanlar arasında arabulucu ol ve antlaşma müddetini uzatması için Muhammed'le konuş!" dedi. Ali ise, "Yazık sana ey Ebû Süfyân! Resûlullah (s.a.v.) antlaşmayı uzatmamaya karar verdi. Hiç kimse, Resûlullah'ın (s.a.v.) istemediği bir konuda onunla konuşamaz." dedi. Ebû Süfyân, "Peki ne olacak? İşimde bana bir kolaylık sağla! Zira iş beni zora sokmuştur. Benim için, bana fayda sağlayacak bir şey söyle!" dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.), "Kalkıp insanlar arasında arabuluculuk yapmandan daha doğru bir şey bilmiyorum. Çünkü sen Kinâne'nin efendisisin." dedi. Ebû Süfyân, "Bunun bana bir fayda sağlayacağını düşünüyor musun?" dedi. Ali (r.a.), "Doğrusu bir fayda sağlayacağını sanmıyorum vallahi. Fakat bunun dışında senin için bir çıkış yolu bulamıyorum." dedi. Ebû Süfyân hemen kalktı ve insanlar arasında, "Hey! Ben insanlar arasında arabuluculuk için çaba gösterdim. Muhammed'in beni reddedeceğini düşünmüyorum." dedi. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi ve "Ya Muhammed! Benim arabuluculuğumu reddedeceğini sanmıyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Sen mi bunu söylüyorsun ey Ebû Süfyân?" dedi.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O da Vâkıd b. Amr b. Sa'd b. Mu'âz'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Süfyân Sa'd b. Ubâde'nin yanına gitti ve "Ey Ebû Sâbit! İkimiz arasındaki dostluğu biliyorsun. Ben bölgemizde seni koruyordum. Sen de Yesrib'te benim için böyle idin. Üstelik sen bu beldenin efendisisin. İnsanlar arasında şefaatçi ol ve antlaşma müddetini uzat!" dedi. Sa'd ise, "Ey Ebû Süfyân! Benim arabuluculuğum Resûlullah'ın (s.a.v.) arabuluculuğundadır. Hiç kimse Resûlullah'a (s.a.v.) rağmen arabuluculuk yapamaz." dedi. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) Ebû Süfyân'a "Bunu sen mi söylüyorsun ey Ebû Süfyân?" deyince çıkıp gitmişti. Yine deniliyor ki, Ebû Süfyân yüksek sesle bağırınca Resûlullah (s.a.v.) ona yaklaşmamış; bunun üzerine Ebû Süfyân devesine binip Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Ebû Süfyân uzun zaman Medine'de kalmış ve Mekke'deki yokluğu uzun sürmüştü. Kureyş de onu şiddetli bir şekilde itham etmiş ve "Vallahi, biz onun Sabileştiğini, gizli bir şekilde Muhammed'e tabi olduğunu ve bunu bizden gizlediğini düşünüyoruz." demişlerdi. Ebû Süfyân gece vakti (eşi) Hind'in yanına girince, "Uzun zaman kaldın; hatta kavmin seni itham etti. Eğer bu kadar uzun kalmakla onlara kazançlı bir şey getirdiysen sen iyi adamsın demektir." dedi. Sonra Hind'e yaklaştı ve bir erkeğin kadınının yanında oturuşu gibi yanında oturdu. Hind, "Ne yaptın sen?" demeye başladı. Ebû Süfyân ona haberi verdi ve "Sadece Ali'nin bana söylediğini yapabildim." dedi. Bunun üzerine Hind ayağıyla onun göğsüne vurdu ve "Bir kavmin ne kötü bir elçisisin!" dedi.

Bana Abdullah b. Osman b. Ebû Süleyman anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Sabah olunca Ebû Süfyân, İsâf ve Nâile putlarının yanında saçını tıraş etti ve onlar için kurban kesti. Kurbanın kanını onların başına sürdü ve "Babam o ibadet üzere öldüğü gibi, ölünceye kadar sizin ibadetinizi terk etmeyeceğim. Kureyş'i, ithamlarından kurtaracağım." dedi.

Bana Hizâm b. Hişâm anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Kureyş Ebû Süfyân'a, "Arkanda ne var (Ne haber)? Bize Muhammed'den bir mektup getirdin mi, ya da antlaşmanın süresini uzattın mı? Üzerimize gelmeyeceğinden emin değiliz." dedi. Ebû Süfyân, "Vallahi Muhammed beni reddetti. Onun ileri gelen ashâbıyla da görüştüm; fakat bir şey elde edemedim. Hepsi de bana bir tek kelime söylüyorlardı. Ben sıkıntıya girdiğimde sadece Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) bana, 'Sen Kinâne'nin efendisisin. İnsanlar arasında arabuluculuk yap.' dedi. Ben de arabuluculuk için çağrıda bulundum. Sonra Muhammed'in yanına girdim ve 'Ben insanlar arasında arabuluculuk yaptım ve benim arabuluculuğumu reddedeceğini sanmıyorum ey Muhammed!' dedim. Fakat Muhammed ban, 'Sen mi bunu söylüyorsun ey Ebû Süfyân?' dedi ve bana bundan fazla bir söz söylemedi." dedi. Onlar da, "Seninle oynamak için fazla bir şey söylememiştir." dediler. Ebû Süfyân, "Vallahi, bunun dışında hiç bir şey elde edemedim." dedi.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o da Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Süfyân dönmek üzere Medine'den ayrılınca Resûlullah (s.a.v.) Âişe'ye, "Bizim için hazırlık yap ve işini gizli tut!" dedi. Ayrıca, "Allah'ım! Kureyş'in üzerine aniden varmamız için onlardan haberleri ve casusları al!" diye dua etti. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Kureyş'ten gözlerini al; ani bir şekilde onların üzerine varmadan beni görmesinler ve ani olmadan beni işitmesinler!" diye dua etti. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) yolları (Medine ile Mekke arasındaki geçişleri) tuttu. Ömer b. el-Hattâb kontrollerini yapmak üzere yolların üzerinde dolaşıyordu ve "Yanınızdan geçip de tanımadığınız herkesi geri çevirin." diyordu. -Yollar güvenliydi.- Ancak Mekke'ye yahut Mekke yönüne giden kimse araştırılıp soruşturuluyordu.

Dediler ki: Âişe, Resûlullah (s.a.v.) için hazırlık yaptığı bir sırada Ebû Bekr (r.a.) yanına girdi. Âişe, un, kavrulmuş un ve hurma hazırlıyordu. Ebû Bekr yanına girdi ve "Ey Âişe! Resûlullah (s.a.v.) bir gazaya mı niyetlenmiş?" dedi. Âişe, "Bilmiyorum." dedi. Ebû Bekr, "Eğer Resûlullah (s.a.v.) bir gazaya niyetlenmiş ise bize haber ver de biz de hazırlık yapalım." dedi. Âişe, "Bilmiyorum. Belki Benî Süleym'e, Sakîf kabilesine ya da Hevâzin kabilesine gitmek isteyebilir." dedi. Böylece Ebû Bekr'i oyalamaya çalıştı. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) girdi. Ebû Bekr, "Ey Allah'ın Resûlü! Bir sefere çıkmaya mı niyetin var?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet" dedi. Ebû Bekr, "Hazırlık yapalım mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, yapın." dedi. Ebû Bekr, "Nereye gitmeye niyetlisin ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kureyş'e gitmeye niyetliyim. Ancak ey Ebû Bekr, bu işi gizli tut!" dedi ve hazırlık yapılmasını emretti. Ebû Bekr, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlarla aramızda bir süre yok muydu?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hainlik yapıp antlaşmayı bozdular. Onların üzerine yürüyeceğim." dedi ve Ebû Bekr'e, "Sana anlattıklarımı gizli tut!" dedi. Kimisi Resûlullah'ın (s.a.v.) Şam'a gideceğini sanıyordu. Kimisi Sakîf kabilesine, kimisi de Hevâzin'e gideceğini tahmin ediyordu. Resûlullah (s.a.v.) -o yöne gideceğini sansınlar ve bu haberleri götürüp yaysınlar diye- Ebû Katâde b. er-Rib'î'nin başkanlığında sekiz kişilik bir grubu İdam[2] vadisinde görevlendirdi.

Bana Abdullah b. Yezîd b. Kusayt anlattı. O babasından, o İbn Ebû Hadred'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) bizi İdam vadisine gönderdi. Bu seriyyedeki komutanımız Ebû Katâde idi. Bu seriyyede Muhallim b. Cessâme el-Leysî de vardı. Ben de onların içindeydim. Biz İdam vadisine yakın bir yerde iken Âmir b. el-Adbat el-Eşca'î'nin yanımızdan geçtiğini ve bizi İslâm'ın selamıyla

[2] İdam, Mekke ile Yemmame arasında bulunan bir sudur (*Mu'cemü'l-Büldân*, I, 281).

selamladığını gördük. Hemen onu yakaladık. Muhallim b. Cessâme hemen saldırıp onu öldürdü. Onun bir devesini, eşyalarını ve yanındaki süt kabını aldı. Peygamber'e (s.a.v.) kavuştuğumuz zaman hakkımızda *"Ey İman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin!"*[3] ayeti nazil oldu. Bunun üzerine kavim döndü Zû Huşub[4] denilen yere gelinceye kadar hiçbir toplulukla karşılaşmadılar. Tam orada onlara, Resûlullah'ın (s.a.v.) Mekke'ye yöneldiği haberi geldi. Bîn yolunu tutarak nihayet es-Sukyâ'da Resûlullah'a (s.a.v.) yetiştiler.

"Ey İman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin!" (Nisâ, 4/94)

Bana el-Münzir b. Sa'd anlattı. O da Yezîd b. Rûmân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Kureyş'in üzerine gitmek üzere Müslümanları bir araya getirince ve insanlar bunu öğrenince Hâtıb b. Ebû Belte'a, Resûlullah'ın Kureyş üzerine gidişini Kureyş'e haber veren bir mektup yazdı. Mektubu, Müzeyne kabilesine mensup bir kadına verdi. Mektubu Kureyş'e ulaştırması karşılığında kadına bir ücret de takdir etti. Kadın mektubu başının üzerine koydu, sonra örüklerini üzerine ördü ve yola çıktı. Hâtıb'ın yaptığı şeyle ilgili haber, semadan Resûlullah'a (s.a.v.) geldi. Hemen Ali'yi ve ez-Zübeyr'i görevlendirdi ve "Müzeyne kabilesinden bir kadına yetişin. Hâtıb, Kureyş'i uyarmak üzere onunla bir mektup göndermiştir." dedi. Ali ve ez-Zübeyr yola çıktılar; el-Huleyfe'de kadına yetiştiler. Onu devesinden indirip yükünü araştırdılar; ancak bir şey bulamadılar. Kadına, "Biz Allah'a yemin ediyoruz ki, ne Resûlullah'a (s.a.v.) yalan söylenmiştir ne de bize. Ya bu mektubu çıkaracaksın ya da üstünü-başını açacağız." dediler. Kadın onları son derece ciddi bulunca, "Benden uzaklaşın!"

[3] Nisâ, 4/94.
[4] Medine'ye bir gecelik mesafede bulunan bir vadidir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 299).

dedi. Ali ve ez-Zübeyr ondan uzaklaştılar. Kadın başındaki örükleri çözdü ve mektubu çıkarıp onlara verdi.

Onlar mektubu Resûlullah'a (s.a.v.) getirdiler. Resûlullah (s.a.v.) Hâtıb'ı çağırdı ve kendisine, "Neden bunu yaptın?" dedi. Hâtıb, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Allah'a ve O'nun Resûlü'ne inanan bir kimseyim ve asla imanımda bir değişiklik yapmış değilim. Ancak ben, kavminde kökü ve aşireti olmayan bir adamım. Benim Kureyş arasında ailem ve çocuklarım var. Onları korumaya çalıştım." dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb, "Allah belanı versin! Görüyorsun ki, Resûlullah (s.a.v.) yolları tutuyor, sen de Kureyş'i uyarmak için mektup yazıyorsun. Ey Allah'ın Resûlü! Beni bırak da bu adamın boynunu vurayım. O münafık olmuştur." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Nereden biliyorsun ey Ömer? Umulur ki Allah, Bedir günü Bedir ehline muttali olmuştur ve 'İstediğinizi yapmakta serbestsiniz. Ben sizi bağışladım.' demiştir." dedi. Sonra Allah Hâtıb hakkında, *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz. Hâlbuki onlar size gelen hakkı inkâr ettiler."*[5] ayetini indirdi.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hâtıb Kureyş'ten Safvân b. Ümeyye, Süheyl b. Amr ve İkrime b. Ebû Cehil gibi üç kişiye mektup yazmıştı. Mektubunda şöyle diyordu:

> Resûlullah (s.a.v.) insanlar arasında gazaya çıkacağını ilan etmiş bulunuyor. Sizden başkası üzerine gideceğini sanmıyorum. Size bu mektubu yazmakla, yanınızda bir değerim olsun istedim.

Mektubu, el-Arc[6] halkından olan Kenûd adındaki Müzeyneli bir kadına verdi. Mektubu ulaştırması için de kadına bir-

[5] Mümtehine, 60/1.
[6] Mekke yolunda ve Medine'ye üç mil uzaklıkta bulunan büyük bir köydür (*Şerhü'z-Zürkânî ale'l-Mevâhibi'l-Ledüniyye*, II, 360).

kaç dinar verdi ve "Yapabildiğin kadar mektubu sakla. Yoldan gitme; çünkü yolda bekçiler var." dedi. Bunun üzerine kadın (ana) yolun dışından gitmeye başladı. el-Mahacce'nin sol tarafındaki yarıklardan yürüyerek nihayet el-Akîk'te (ana) yola çıktı.

Bana Utbe b. Cebîre anlattı. O da el-Husayn b. Abdurrahman b. Amre b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kadının adı Sâre idi. Hâtıb ona on dinar vermişti.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) gazayı açıklayınca çölde yaşayan ve çevresinde bulunan Müslümanlara haber göndererek, "Kim Allah'a ve O'nun Resûlü'ne inanıyorsa Ramazan'da Medine'ye gelsin." dedi. Ayrıca her tarafa birer elçi gönderdi. Hatta Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne ve Eşca kabilelerinden adamlar Medine'ye geldiler. Ayrıca Benî Süleym'e de elçi gönderdi. Ancak Benî Süleym Kudeyd'de Resûlullah'a (s.a.v.) yetişti. Diğer Arapların hepsi Medine'den hareket ettiler.

"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz. Hâlbuki onlar size gelen hakkı inkâr ettiler." (Mümtehine, 60/1)

Dedi ki: Bana Sa'îd b. Atâ b. Ebû Mervân anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Esmâ b. Hârise ile Hind b. Hârise'yi Eslem kabilesine gönderdi. Onlar Eslem'e, "Resûlullah (s.a.v.) Ramazan'da Medine'de hazır bulunmanızı emrediyor." dedi. Yine Resûlullah (s.a.v.) Mekîs'in iki oğlu Cündüb ve Râfi'i Cüheyne'ye gönderdi. Onlara Ramazan'da Medine'de hazır olmalarını emretti. Yine Resûlullah (s.a.v.) Îmâ b. Rahda ve Ebû Rühm Külsûm b. el-Husayn'ı, Benî Gıfâr ve Benî Damre'den olan Benî el-Husayn'a gönderdi. Eşca kabilesine de Ma'kıl b. Sinân ve Nu'aym b. Mes'ûd'u gönderdi. Müzeyne'ye Bilâl b. el-Hâris ve Abdullah b. Amr el-Müzenî'yi gönderdi. Benî Süleym'e ise, el-Haccâc b. Ilât es-Sülemî el-Behzî'yi ve Irbad b. Sâriye'yi gönderdi. Benî Ka'b b. Amr'ye ise, Bişr b. Süfyân ve Büdeylb. Verkâ'yı gönderdi. Benî Ka'b, Resûlullah'a Kudeyd'de yetişti. Ancak Benî Ka'b'a mensup olup da Medine'de olanlar Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yola çıktılar.

Resûlullah (s.a.v.) ordugâhı, Inebe kuyusunun yanında kurdu. Orada bayrakları ve sancakları bağladı. Muhacirlerin üç bayrağı vardı: Birisi ez-Zübeyr'de, birisi Ali'de, diğeri de Sa'd b. Ebû Vakkâs'ta idi. Evs'in Benî Eşhel kolundan Ebû Nâile'de bir bayrak vardı. Benî Zafer'den Katâde b. en-Nu'mân'da bir bayrak vardı. Benî Hârise'den Ebû Bürde b. Niyâr'da bir bayrak vardı. Benî Mu'âviye'den Cebr b. Atîk'te bir bayrak vardı. Benî Hatme'den Ebû Lübâbe b. el-Münzir'de bir bayrak ve Benî Ümeyye'den Mübeyyid'in elinde bir bayrak vardı. İbn Hayeveyh, Ebû Hayye'nin kitabında adı "Nübayyid" şeklindeydi. Ben orada olduğu gibi "Mübeyyid" olarak bıraktım. Benî Sâ'ide'den Ebû Üseyd es-Sâ'idî'de bir bayrak vardı. Benî el-Hâris b. Hazrec'ten Abdullah b. Zeyd'de bir bayrak vardı. Benî Selime'den Kutbe b. Âmir b. Hadîde'de bir bayrak vardı. Benî Mâlik b. en-Neccâr'dan Umâre b. Hazm'da bir bayrak vardı. Benî Mâzin'den Salît b. Kays'te bir bayrak vardı. Yine Benî Dînâr'da bir bayrak vardı. O bayrağı (...) taşıyordu.[7]

Muhacirler 700 kişiydiler. Yanlarında 300 at vardı. Ensâr 4.000 kişiydiler. Yanlarında 500 at vardı. Müzeyne kabilesi 1.000 kişiydi. Yanlarında 100 at ve 100 zırh vardı. Onlarda üç sancak vardı. Birisi en-Nu'mân b. Mukarrin'de, birisi Bilâl b. el-Hâris'te, diğeri de Abdullah b. Amr'da idi. Eslem kabilesi 400 kişiydiler. Onlarda 300 at ve iki sancak vardı. Sancaklardan birisini Büreyde b. el-Husayb, diğerini de Nâciye b. el-A'cem taşıyordu. Cüheyne kabilesi 800 kişiydiler. Yanlarında 500 at vardı. Onlarda dört sancak vardı. Bir sancak Süveyd b. Sahr'da, birisi İbn Mekîs'te, birisi Ebû Zür'a'da, diğeri de Abdullah b. Bedr'de idi. Benî İbn Amr da 500 kişiydiler. Üç sancakları vardı. Birisi Bişr b. Süfyân'da, birisi İbn Şureyh'te, birisi de Amr b. Sâlim'deydi. Benî Ka'b, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Medine'den çıkmadılar. Onun kavmi Kudeyd'de Resûlullah'a (s.a.v.) yetişti.

[7] Kitabın aslında boşluk mevcuttur.

Dedi ki: Bana Utbe b. Cebîre anlattı. O da el-Husayn b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Kudeyd'e gelmeden sancak ya da bayrak bağlamadı. Sonra Muhacir ve Ensâr'ın sancaklarını anlattığımız şekilde bağladı. Eşca kabilesinin bayrağı Avf b. Mâlik'teydi. Resûlullah (s.a.v.) Ramazan'ın 10'unda, Çarşamba günü, ikindi namazından sonra Medine'den yola çıktı. es-Sulsul'a[8] gelinceye kadar hiçbir düğümü çözmedi. Müslümanlar yola çıktıklarında atların yularından çekiyorlar ve develere biniyorlardı. 10.000 kişiydiler. Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ı, 200 kişilik bir Müslüman kuvvetin başında önden gönderdi. Resûlullah (s.a.v.) el-Beydâ'ya gelince, -Bana Yahya b. Hâlid b. Dînâr anlattı. O Abdullah b. Umeyr'den, o da İbn Abbâs'tan rivayet etti. Yine bana Dâvud b. Hâlid anlattı. O el-Makburî'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:- Resûlullah (s.a.v.), "Ben görüyorum ki, bulutlar Benî Ka'b'ın zaferini haber veriyorlar." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Medine'den çıktı. Onun tellalı, "Kim oruç tutmak isterse tutsun; ama kim yemek istiyorsa yesin." şeklinde ilanda bulundu. Resûlullah (s.a.v.) ise oruç tuttu.

Dedi ki: Bana Mâlik b. Enes anlattı. O Ebû Bekr'in mevlası Sümâ'dan, o Ebû Bekr b. Abdurrahman b. el-Hâris'ten, o da Resûlullah'ı (s.a.v.) gören bir adamdan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) el-Arc'ta, susuzluktan başına ve yüzüne su döküyordu.

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O Hakîm b. Hakîm'den, o Ebû Ca'fer'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Biz öğle ile ikindi arasında el-Kedîd'de iken Resûlullah (s.a.v.) eline bir su kabı aldı. Hatta Müslümanlar da onu gördüler. Sonra o saatte orucunu bozdu. Sonra bir

[8] Medine'ye yedi mil mesafede bulunan bir yerdir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 236).

grup insanın oruç tuttukları haberi Resûlullah'a (s.a.v.) geldi. Bunun üzerine, "Onlar isyancılardır." dedi. Ebû Sa'îd el-Hudrî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), "Siz düşmanınıza baskın yapıyorsunuz. Oruç tutmamak sizi daha güçlü tutar." dedi. Dedi ki: Bu olay Merrü'z-Zahrân'da geçti. Resûlullah (s.a.v.) el-Arc'ta konakladığında, insanlar henüz Resûlullah'ın (s.a.v.) nereye yöneleceğini bilmiyorlardı; Kureyş'e mi, Hevâzin'e mi, yoksa Sakîf'e mi? Fakat Müslümanlar bilmek istiyorlardı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) el-Arc'ta ashâbının arasında oturdu ve onlara konuşmaya başladı. Ka'b b. Mâlik, "Ben Resûlullah'ın yanına gidip nereye yöneleceğini öğreneceğim." dedi. Ka'b geldi ve Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda diz çöktü sonra şu şiiri okudu:

Tihâme'de her türlü kuşkuyu bertaraf ettik,
Hayber'de de... Sonra soktuk kılıçları kınlarına.
Soruyoruz kılıçlara... Konuşsalardı derlerdi ki:
Kesecekleri ya Devs kabilesi ya da Sakîf'tir.
Ben görecek değilim, eğer yurdunuzun meydanında,
(O kılıçlardan) binlercesini görmezseniz.
Vec[9] vadisinden söküyoruz çadırları,
Ve evlerini arkalarında öyle bırakıyoruz.

Bu şiiri bana, Eyyûb b. en-Nu'mân babasından rivayet ederek okudu. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) sadece tebessüm etti ve başka bir şey söylemedi. İnsanlar Ka'b b. Mâlik'e, "Vallahi Resûlullah (s.a.v.) sana bir şey açıklamadı. Kimin üzerine gideceğini bilmiyoruz; Kureyş'in üzerine mi, Sakîf'e mi yoksa Hevâzin'e mi?" dediler.

Dedi ki: Bize Hişâm b. Sa'd anlattı. O da Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Kudeyd'de konakladığında kendisine, "Beyaz kadınlara ve kumral deve etine ne dersin?" denildi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.),

9 Tâif'te bir yer (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 838).

"Allah sıla-i rahim ile ve devenin hançerelerine mızrak saplamalarıyla onları (Benî Müdlic'in kadınlarını ve develerini) bana haram kılmıştır." dedi.

Dedi ki: Bana ez-Zübeyr b. Musa anlattı. O da Ebü'l-Huveyris'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Allah, babaya saygı göstermekle ve o devenin hançerelerine mızrak saplamalarıyla onları (Benî Müdlic'in kadınlarını ve develerini) bana haram kılmıştır." dedi.[10]

Dedi ki: Bana Kurrân b. Muhammed anlattı. O da İsa b. Umeyle el-Fezârî'den şöyle dediğini rivayet etti: Uyeyne Necd'de akrabalarının yanındaydı. Ona, Resûlullah'ın (s.a.v.) bir tarafa doğru yola çıktığı ve Arapların onun etrafında birleştiği haberi ulaştı. Hemen kavminden bir grupla yola çıktı; nihayet Medine'ye geldi. Bakıyor ki, Resûlullah (s.a.v.) kendisinden iki gün önce yola çıkmış. Uyeyne devesinden inerek el-Arc'a doğru koşmaya başladı. Resûlullah (s.a.v.) onu el-Arc'ta buldu. Resûlullah (s.a.v.) el-Arc'ta konaklayınca Uyeyne ona geldi ve şöyle dedi: "Ey Resûllullah! Çıkışın ve etrafında toplananların haberi bana ulaştı; hızlı bir şekilde yola çıktım. Ancak kavmimi toplamak aklıma gelmedi. Bizim çok sayıda taraftarımız var. Fakat bir savaş düzeni görmüyorum. Sancakları ya da bayrakları göremiyorum. Yoksa umreye mi gidiyorsun? Ama ihram düzenini de göremiyorum. Nereye doğru gidiyorsun ey Allah'ın Resûlü?" Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın istediği yere gidiyorum." dedi. Uyeyne de gitti ve onunla

10 Parantez içine almış olduğumuz "Benî Müdlic kadınları" ifadesi bir diğer rivayete dayanmaktadır. Bu rivayete göre Resûlullah (s.a.v.) Fetih'ten sonra Mekke'den çıkınca bir adam kendisine gelerek, "Eğer beyaz kadınları ve kumral develerin etini istiyorsan sana Benî Müdlic'in kadınlarını ve develerini tavsiye ediyorum" demişti (Bk. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs*, Beyrut, ts., I, 32) Peygamber (s.a.v.) ise bu adama, "Allah Benî Müdlic'i, sıla-i rahimden ve develerin hançerelerine mızrak saplamalarından dolayı bana haram kılmıştır." dedi (Bk. *a.g.e.*, IV, 222) (M).

birlikte yürümeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) el-Akra b. Hâbis'i es-Sukyâ'da buldu. Kavminden on kişilik bir grupla orada bekliyordu. Onlar da Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yürümeye başladılar. Resûlullah (s.a.v.) Kudeyd'de konaklayınca sancakları ve bayrakları bağladı. Uyeyne, kabilelerin bayrakları ve sancakları aldıklarını görünce parmaklarını ısırdı. Bunun üzerine Ebû Bekr, "Neye pişmanlık duydun?" dedi. Uyeyne, "Muhammed'in ordusundan bir asker olmadıkları için kavmim için pişmanlık duydum. Muhammed nereye gitmek istiyor ey Ebû Bekr?" dedi. Ebû Bekr, "Allah'ın istediği yere..." dedi. O gün Resûlullah (s.a.v.) Akra b. Hâbis ile Uyeyne arasında Mekke'ye girdi.

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Muhammed anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) el-Arc'tan yola çıkınca el-Arc ile et-Talûb[11] arasında bir yerde, yavrularına havlayan ve onları emziren bir dişi köpeğe baktı. Cu'ayl b. Sürâka adındaki ashâbından bir adama, ordudan hiç kimse ona ve yavrularına bir sataşmada bulunmasın diye köpeğin karşısında durmasını emretti.

Dedi ki: Bana Mu'âz b. Muhammed anlattı. O da Abdullah b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) el-Arc'tan hareket edince, süvarilerden oluşan öncü bir birlik Resûlullah'ın önüne geçti. Bu birlik Müslümanların önündeydi. el-Arc ile et-Talûb arasında oldukları bir sırada Hevâzin'den olan bir casusu (yakalayıp) Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirdiler. Dediler ki: Ey Allah'ın Resûlü! Biz bu adamı gördüğümüzde devesinin üzerindeydi. Ama bir çukura girerek bizden saklandı. Sonra gelip bir tümseğin üzerine oturdu. Ona doğru koştuğumuzda bizden kaçmak istedi. Bir de baktık ki, adam devesini gözden ırak tutmak için tümseğin altında

[11] Mekke ile Medine arasındaki yolda bulunan bir su (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 454).

bağlamış. Biz kendisine, "Kimlerdensin?" dedik. Adam, "Benî Gıfâr'dan bir adam." dedi. Biz, "Onlar bu memleketin halkıdırlar." dedik. Sonra kendisine, "Benî Gıfâr'ın hangi boyundansın?" dedik. Adam kem-küm etmeye başladı ve bize herhangi bir nesebi söyleyemedi. Onun hakkındaki kuşkumuz ve kötü zannımız arttı. Sonra kendisine, "Ailen nerededir?" dedik. Adam, "Yakındır." dedi ve eliyle yakın bir bölgeye işaret etti. Biz, "Hangi suyun üzerindesin ve yanında kimler var?" dedik. Bize herhangi bir cevap vermedi. İşi karıştırdığını görünce kendisine, "Ya bize doğruyu söylersin, ya da boynunu vururuz." dedik. Adam bize, "Eğer doğruyu söylersem yanınızda benim için bir fayda sağlar mı?" dedi. Biz, "Evet" dedik. Adam şöyle dedi: "Ben Hevâzin kabilesinin Benî Nadr boyundan bir adamım. Hevâzinliler beni casus olarak gönderdiler ve bana şöyle dediler: "Medine'ye var; Muhammed'le buluş ve Muhammed'in müttefikleri hakkındaki haberlerini bize getir. Acaba Kureyş'e bir seriyye mi gönderiyor, yoksa kendisi bizzat mı onların üzerine gidiyor? Biz, Muhammed'in onlara gece baskını yapmayı planladığını düşünüyoruz. Eğer kendisi yola çıkarsa ya da bir seriyye gönderirse sen de Serif vadisine kadar onunla yürü. Eğer bizim üstümüze gelmek istiyorsa öncelikle Serif vadisinden geçerek üstümüze gelecek. Eğer Kureyş'in üzerine gitmek istiyorsa o zaman (Mekke) yoluna sapar." dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hevâzin nerede?" dedi. Adam, "Onları Bak'â'da bıraktım; çok sayıda insan toplamışlar ve Arapları bir araya getirmişlerdi. Hevâzinliler Sakîf kabilesine haber gönderdiler; Sakîf onlara olumlu cevap verdi. Sakîf'i de, etrafındaki Arapları toplamış oldukları halde bıraktım. Debbabeler (tanklar) ve mancınıkların yapımı için el-Cüreş'e haber gönderdiler.[12] Onlar da Hevâzinlilerin toplulu-

[12] el-Cüreş, Yemen'in Mekke tarafındaki yerleşim alanlarından biridir (*Mu'cemü'l-Büldân*, III, 84).

ğuna katılmak üzere yola çıkmışlardı. Hepsi büyük bir topluluk olmuşlardı." dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Komutanları kimdi?" dedi. Adam, "Gençlerinden olan Mâlik b. Avf onların komutanıydı." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bütün Hevâzinliler Mâlik'in davetine icabet mi ettiler?" dedi. Adam, "Benî Âmir'den savaş ve kahramanlık ehli olanlar geri kaldılar." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kim onlar?" dedi. Adam, "Ka'b ve Kilâb..." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hilâl ne yaptı?" dedi. Adam, "Onlardan ona sığınanlar azalmadı. Ben dün, Mekke'de senin kavmine (Kureyş'e) uğradım. Ebû Süfyân b. Harb onlara (yeni) gelmişti. Adamları, Ebû Süfyân'ın getirdiği habere kızgın olarak gördüm. Korkup titriyorlardı." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah bize kâfidir; o ne güzel vekildir! Bu adamın bana doğru söylediğini düşünüyorum." dedi. Adam, "Bu doğruluğum bana fayda sağlayacak mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) onu hapsetmesi için Hâlid b. el-Velîd'e emir verdi. Müslümanlar bu adamın önden gidip insanları uyarmasından endişe ettiler. Ordu Merrü'z-Zahrân'da konakladığında adam kaçtı. Hâlid b. el-Velîd aradı ve onu el-Erâk[13] denilen bir yerde buldu ve "Eğer sana söz vermemiş olsaydım boynunu vururdum." dedi. Sonra Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdi. Resûlullah (s.a.v.), Mekke'ye girinceye kadar hapsedilmesini emretti. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'ye girip de Mekke'yi fethedince Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirildi. Resûlullah (s.a.v.) onu İslâm'a davet etti. Adam Müslüman oldu. Sonra Müslümanlarla birlikte Hevâzin'e çıktı ve Evtâs'ta[14] öldürüldü.

Dedi ki: Bana Sa'îd b. Müslim b. Kamâdîn anlattı. O da Abdurrahman b. Sâbıt ve diğerlerinden şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib Resûlullah'ın (s.a.v.) sütkardeşiydi. Halime onu birkaç gün emzirmişti. Resûlullah'ı (s.a.v.) çok seviyordu ve onunla yaşıt idi. Resûlullah (s.a.v.) peygamber olarak gönderilince Ebû Süfyân b. el-Hâris, hiç

[13] Arefe dağında bir yerin adıdır (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 86).
[14] Evtâs, Hevâzin'de bulunan bir vadidir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 131).

kimsenin asla yapmayacağı bir şekilde Resûlullah'a düşmanlık yaptı. (Boykot zamanında Benî Hâşim'le birlikte) mahalleye girmedi, Resûlullah'ı ve ashâbını hicvetti. Bir de Hassân b. Sâbit'i hicvetmiş ve şöyle demişti:

Hey, benden bir mektup yollayın Hassân'a,
Seni fakir adamların en kötülerinden sanıyorum.
Baban kötüdür, dayın da onun gibi,
Sen hayırlı değilsin; ne babandan ne dayından.

Müslümanlar Hassân'a, "Onu hicvet." dediler. Hassân, "Resûlullah'tan izin almadan onu hicvetmeyeceğim." dedi. Hassân durumu Resûlullah'a sordu. Resûlullah (s.a.v.), "Babamın kardeşi olan amcamın oğlunu hicvetmene nasıl izin veririm?" dedi. Hassân, "Kılı hamurdan çeker gibi seni ondan sıyırırım ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Hassân bir şiir söyledi. Resûlullah (s.a.v.) bu şiirin bir kısmını Ebû Bekr ile müzakere etmesini istedi. Hassân müzakere etti. Dedi ki: Ebû Süfyân b. el-Hâris 20 yıl Resûlullah'ın (s.a.v.) düşmanı olarak kaldı. O Müslümanları hicvediyor, Müslümanlar da onu hicvediyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) ile savaşmak için Kureyş'in gittiği hiçbir yerden geri kalmazdı. Sonra Allah İslâm'ı onun kalbine koydu.

Ebû Süfyân b. el-Hâris dedi ki: Kendime şöyle dedim: "Kiminle arkadaş olayım ve kiminle olayım? İslâm istikrarlı bir konuma gelmiştir." dedim; eşimin ve çocuklarımın yanına geldim ve onlara, "Çıkış için hazırlanın; Muhammed'in üzerinize gelmesi yakındır." dedim. Bana, "Sen Arapların ve Acemlerin Muhammed'e tabi olacaklarını düşündüğün halde hala ona düşmanlık yapıyorsun. Oysa ona herkesten daha çok yardım etmeliydin." dediler. Ben kölem Mezkûr'a, "Çabuk birkaç deve ve bir at getir." dedim. Sonra yola çıktık; nihayet el-Ebvâ'ya vardık. Ben ondan önce el-Ebvâ'da konaklamıştım. Öldürülmekten korktuğum için kılık değiştirdim. Çünkü Resûlullah

(s.a.v.) benim kanımın dökülmesinin helal olduğunu ilan etmişti. Resûlullah'ın (s.a.v.) el-Ebvâ'da sabahlayacağı gün, yaklaşık bana bir mil mesafede oğlum Ca'fer'i buldum. İnsanlar grup grup gelmeye başladılar. Ben Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından korktuğum için bir kenara çekildim. Resûlullah'ın (s.a.v.) bineği görününce tam onun yüzünün hizasına geldim. Gözleri beni görünce yüzünü benden çevirip başka tarafa yöneldi. Yine onun yüzünün bulunduğu tarafa geçtim. Birkaç kez benden yüz çevirdi. Beni uzak-yakın düşünceler tutmaya başladı ve kendi kendime, "Ona ulaşamadan öldürüleceğim." dedim. Fakat akrabalığım sebebiyle onun iyiliğinin ve merhametinin beni ölümden kurtaracağını düşünüyordum. Resûlullah'a olan akrabalığım sebebiyle Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbının, Müslüman olmam sebebiyle sevineceklerinden kuşku duymuyordum.

Ebû Süfyân b. el-Hâris dedi ki: Müslümanlar Resûlullah'ın benden yüz çevirdiğini görünce hepsi benden yüz çevirdiler. İbn Ebû Kuhâfe (Ebû Bekr) ile de yüz çevirirken karşılaştım. Sonra Ömer'e baktım; Ömer Ensâr'dan bir adamı üzerime saldırttı. Hemen bir adam bana yapıştı ve "Ey Allah'ın düşmanı! Allah'ın Resûlü'ne ve onun ashâbına eziyet eden sendin değil mi? Ona düşmanlık yapmakta yerin doğusuna ve batısına ulaşmıştın." dedi. Biraz kendimi savunmaya çalıştım. Adam üzerime gelmeye devam etti ve sesini yükseltti. Hatta insanların önünde, beni sık ağaçlığa çevirdi. İnsanlar onun bana yaptıklarına seviniyorlardı. Dedi ki: Amcam Abbâs'ın yanına gittim ve ona, "Ey Amca! Ben, onun akrabası ve şerefli bir kişi olmam sebebiyle Resûlullah'ın (s.a.v.) benim Müslüman olmamla sevineceğini umuyordum. Ama ondan gördüğüm muameleyi sen de gördün. Benden razı olması için onunla konuş!" dedim. Abbâs, "Hayır vallahi! Onun gösterdiği tavrı gördükten sonra senin hakkında onunla bir kelime bile konuşmayacağım. Ancak ondan bir yüz görürsem, o başka. Çünkü Resûlullah'tan

korkuyor ve çekiniyorum." dedi. Ben, "Peki, amca beni kime bırakıyorsun?" dedim. Abbâs, "Durum böyledir." dedi. Ali ile karşılaştım; onunla konuştum. Ali de bana, Abbâs'ın söylediklerinin benzerini söyledi.

Bu kez tekrar Abbâs'a döndüm ve ona, "Ey Amca! Bana küfreden adamı benden uzaklaştır!" dedim. Abbâs, "Onu bana anlat; nasıl biri?" dedi. Ben, "O çok esmer birisidir. Kısa boylu ve iki gözü arasında bir yara izi vardır." dedim. Abbâs, "Tamam, o Nu'mân b. el-Hâris en-Neccârî'dir." dedi ve (gelmesi için) ona haber gönderdi. Abbâs ona, "Ey Nu'mân! Ebû Süfyân b. el-Hâris Resûlullah'ın amcasının ve benim kardeşimin oğludur. Resûlullah (s.a.v.) kızgın olsa bile ondan razı olur. Ondan vazgeç." dedi. Kısa bir süre sonra vazgeçti ve "Bir daha ona sataşmayacağım." dedi.[15] Ebû Süfyân dedi ki: Bunun üzerine çıktım ve Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırının kapısında oturdum. Nihayet el-Cuhfe'ye vardı. Ama ne o, ne de başka bir Müslüman benimle konuşuyordu. Öyle oldum ki, Resûlullah (s.a.v.) nerede konaklıyorsa onun kapısındaydım. Oğlum Ca'fer de yanımda duruyordu. Resûlullah (s.a.v.) beni her gördüğünde benden yüz çevirdi. Bu vaziyet üzere yola çıktım. Nihayet onunla birlikte Mekke'nin fethinde hazır bulundum. Ben de ona yanaşacak bir plan düşünüyordum. Nihayet Ezâhir'den,[16] oradan da el-Ebtah'a[17] indi. Onun çadırının kapısına yanaştım. Bana, önceki bakışından daha yumuşak bir bakışla baktı. Tebes-

---

15 Vakıdî'nin metninde " لا اعرض عنه" şeklindedir. Bu ibare, "Ben ondan vazgeçmeyeceğim." manasındadır. Bunu doğru kabul edersek, "Senin için şimdilik vazgeçsem de, ondan vazgeçmeyeceğim." şeklinde bir mana verilebilir. Oysa cümlenin siyakına göre " لا اعرض له" şeklinde olmalıdır. Çünkü bu ibare ise, "Ben ona sataşmayacağım." manasındadır. Zaten Abbas'ın Numan ile konuşması sonucu, Numan artık ona sataşmayacağını söylüyor (M).

16 Mekke ile Medine arasında bir dağdır (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 84).

17 el-Ebtah, Bathâ da denilen Mekke vadisidir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 65).

süm edeceğini bekledim. Benî Muttalib kadınları yanına girdiler. Eşim de onlarla birlikte yanına girdi ve onu bana karşı yumuşattı. Sonra mescide doğru çıktı; ben de onun önündeydim. Hevâzin'e çıkana kadar hiçbir şekilde ondan ayrılmadım. Onunla birlikte çıktım. Araplar, benzeri görülmemiş bir şekilde toplanmışlardı. Öyle ki, kadınları, çocukları ve hayvanlarıyla çıkmışlardı. Onlarla karşılaşınca kendi kendime, "Bugün benim tesirim görülecektir inşaallah." dedim. Onlarla karşılaştığımda Allah'ın Kur'ân'da "*...Nihayet bozularak gerisin geriye kaçmıştınız.*"[18] ayetiyle işaret ettiği hamleyi yaptılar.

Resûlullah (s.a.v.) beyaz katırı üzerinde kaldı ve kılıcını kınından çıkardı. Ben hemen atımdan indim. Kılıcım çıplak bir şekilde elimde duruyordu. Kılıcımın kınını kırmıştım. Vallahi ben onun uğrunda ölmek istediğimi biliyorum, o da bana bakıyordu. Abbâs katırın yularından tuttu; ben de diğer taraftan tuttum. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bu?" dedi. Ben hemen başımdan miğferi kaldırdım. Abbâs, "Kardeşin ve amcan oğlu Ebû Süfyân b. el-Hâris'tir. Ondan razı ol ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Razı oldum. Allah, bana yaptığı her türlü düşmanlığı affetti." dedi. Bunun üzerine ayağını üzengide öptüm. Sonra bana yöneldi ve "Kardeşim bu, yemin ederim." dedi. Sonra Abbâs'a emretti ve ona, "Ey Bakara (Sûresi'nin) ashâbı, ey Hudeybiye günündeki Semüre ashâbı, ey Muhacirler, ey Ensâr, ey Hazrecliler" diye çağrıda bulun!" dedi. Hepsi "Buyur, ey Allah'a çağıran!" şeklinde cevap verdiler ve bir tek adamın hamlesi gibi hamle yaptılar. Kınlarını kırdılar, mızrakları doğrulttular, mızrakların sivri uçlarını aşağıya indirdiler ve koçlar gibi savaşa giriştiler. Hatırlıyorum, ben (düşmanın) mızraklarını Resûlullah'a (s.a.v.) doğrultmalarından korkuyordum. Hatta Resûlullah'ı (s.a.v.) kuşattılar. Resûlullah (s.a.v.) bana, "Öne geç ve düşmanla dövüş!" dedi. Onlara öyle

18 Tevbe, 9/24.

bir hamle yaptım ki, onları yerlerinden kaydırdım. Resûlullah (s.a.v.) da, düşmanın göğsüne (ortasına) doğru yürüyüşümde beni adım adım takip etti. Düşman, daha evvel elde ettiklerine bu kez ulaşamadı. Onları ayakta tutacak hiçbir güçleri kalmadı. Nihayet onları bir fersah kadar öteye defettim. Onlar her bir tarafa dağıldılar. Resûlullah (s.a.v.) ashâbından bir grubu peşlerine gönderdi. Hâlid b. el-Velîd'i bir tarafa, Amr b. el-Âs'ı bir tarafa gönderdi. Ebû Âmir el-Eş'arî'yi de Evtâs'taki bir grup askere gönderdi. Orada öldürüldü. Onun katili olan Ebû Musa da öldürüldü.

Ebû Abdullah dedi ki: Ebû Süfyân b. el-Hâris'in Müslüman olmasıyla ilgili bir başka rivayet biliyorum. Ebû Süfyân dedi ki: Ben ve Abdullah b. Ebû Ümeyye Nîku'l-Ukâb[19] denilen yerde Resûlullah (s.a.v.) ile karşılaştık. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girmek için izin istedik; ancak yanına girmemizi kabul etmedi. Bunun üzerine zevcesi Ümmü Seleme ile konuştum. Ümmü Seleme, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Süfyân senin akraban, halanın ve amcanın oğlu, hem de sütkardeşindir. Allah bunları Müslüman olarak buraya getirmiş bulunuyor. Bunlar sana karşı insanların en kötüsü olamazlar." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Benim onlara ihtiyacım yok. Kardeşime gelince, göğe yükselmeyinceye kadar bana inanmayacağını söyleyen kişidir. Allah'ın '*...Yahut altından bir evin olmadıkça, ya da göğe çıkmadıkça sana asla inanmayacağız. Bize gökten, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe de göğe çıktığına da inanacak değiliz...' ayeti*[20] onun bu sözüne işaret ediyor." dedi. Ümmü Seleme, "Ey Allah'ın Resûlü! O senin en yakın kavmindendir. Senin aleyhinde konuşmuştur, hatta bütün Kureyş senin aleyhinde konuşmuştur. Bizzat onun hakkında Kur'ân nazil olmuştur. Ancak sen bundan daha ağır suç işleyenleri affet-

19 Nîku'l-Ukâb, Mekke ile Medine arasında bir yerdir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 595).
20 İsrâ, 17/93.

mişsindir. O senin amcanın oğludur ve akrabalığı seninledir. Sen onun suçunu bağışlama konusunda herkesten daha çok hak sahibisin." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Benim ırzıma halel getirmiştir. Benim onlara ihtiyacım yoktur." dedi. Resûlullah'ın böyle söylediği haberi onlara ulaşınca, Ebû Süfyân b. el- el-Hâris, yanında oğlu olduğu halde, "Vallahi ya beni kabul eder ya da oğlumun elinden tutar, açlıktan ve susuzluktan ölünceye kadar durmadan giderim. Hâlbuki sana olan akrabalığım sebebiyle bana karşı insanların en halimi ve en eşrefisin." dedi. Onun söylediği bu söz Resûlullah'a ulaşınca ona karşı yumuşamaya başladı.

Abdullah b. Ümeyye dedi ki: "Ben seni tasdik etmek için geldim. Benim sana yakınlığım ve akrabalığım da vardır." Ümmü Seleme de her ikisi için Resûlullah (s.a.v.) ile konuştu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onlara karşı yumuşamaya başladı. Onlara izin verdi ve yanına girdiler. Hemen Müslüman oldular ve her ikisinin de Müslümanlıkları güzel oldu. Abdullah b. Ümeyye Tâif'te öldürüldü. Ebû Süfyân b. el-Hâris ise, Ömer'in hilafeti devrinde Medine'de vefat etti. Hiçbir konuda hakir görülmedi. O Resûlullah (s.a.v.) ile buluşmadan önce Resûlullah (s.a.v.) onun kanının dökülmesinin helal olduğunu ilan etmişti.

Resûlullah (s.a.v.) Nîku'l-Ukâb gününde Ebû Süfyân b. el-Hâris'e, "Beni (söylemiş olduğun şiirinde) her kovulan yerden kovan sen değil miydin? Asıl Allah, her kovulacak yerden seni kovdu." dedi. Ebû Süfyân, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, cehaletle söylediğim bir sözdür. Oysa sen insanların en halimi ve en çok bağışlayanısın." dedi. Ebû Süfyân'ın, "Kendimi Muhammed'e nispet etmezsem bile onunla çağrılıyorum." şeklindeki beytine gelince; Ebû Süfyân b. el-Hâris kaçmış ve Rum kralı Kaysar'ın yanına gelmişti. Kaysar, "Kimlerdensin sen?" dedi. Ebû Süfyân ona, "Ebû Süfyâb b. el-Hâris b. Abdülmuttalib." şeklinde nesebini zikretti. Kaysar, "Eğer doğru söylüyorsan sen, Muhammed'in amcasının oğlusun. Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib, öyle mi?" dedi. Ebû Süfyân dedi ki: Ben "Evet! Ben, onun amcasının oğluyum." dedim.

Sonra kendi kendime, "İslâm'dan kaçtığım halde, Rum kralının yanında kendimi göremiyorum. Ancak Muhammed ile tanınıyorum." dedim. Bu durum beni İslâm'a soktu ve içinde bulunduğum dinin batıl olduğunu anladım. Fakat biz, ileri derecede akıl sahibi olan bir kavim ile beraberdik. Üstelik en faziletli insanların onların aklına ve düşüncesine göre yaşadıklarını görüyordum. Onlar bir vadide gittiler; biz de o vadide gittik. Ne zaman ki, yaşlı ve itibar sahibi insanlar Muhammed'den uzaklaşmaya, tanrılarına yardım etmeye ve babalarına kızmaya başladılar, biz de onlara tabi olduk.

Abbâs b. Abdülmuttalib ve Mahreme b. Nevfel, es-Sukyâ'da Resûlullah (s.a.v.) ile karşılaştılar. Abbâs onun yanına girdi ve Resûlullah (s.a.v.) hareket edinceye kadar yanından çıkmadı. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'ye girinceye kadar, konakladığı her yerde onunla birlikteydi. el-Cuhfe'de konakladığı gece ise Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.), Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbı Mekke'ye yaklaştıkları zaman bir dişi köpeğin çıkıp onlara doğru havlamaya başladığını gördü. Köpeğe yaklaştıklarında sırt üstü yere yattı. Baktılar ki, memeleri lebaleb süt doludur. Ebû Bekr, bunu Resûlullah'a (s.a.v.) anlattı. Resûlullah (s.a.v.), "Hastalıkları (kuduz) gitmiş ve sütleri gelmiştir. Sizi soranlar, akrabalığınız sebebiyle sorarlar. Siz (zaman zaman) onların bazılarıyla karşılaşırsınız. Eğer Ebû Süfyân (b. el-Hâris) ile karşılaşırsanız onu öldürmeyin!" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Kudeyd'de konaklayınca Süleym kabilesi ona kavuştu. Onlar memleketlerinden çıkmış ve ona kavuşmuşlardı. Süleym kabilesi 900 kişi olup tümü atların üzerindeydiler. Her bir adamın yanında mızrağı ve silahı vardı.

Resûlullah'ın (s.a.v.) onlara gönderdiği iki elçi de onlarla birlikteydiler. O iki elçisinin anlattıklarına göre Resûlullah'ın konakladığı yere iner inmez ona doğru koşmaya başladılar ve bir araya geldiler. -Denildiğine göre bunlar 1.000 kişiydi.- Süleym, "Ey Allah'ın Resûlü! Biz senin dayıların olduğumuz halde bizden uzaklaşıyor ve bizi hain kabul ediyorsun. Hâşim b. Abdümenâf'ın annesi Âtike bt. Mürre b. Hilâl b. Fâlih b. Zekvân Benî Süleym'dendir. Ne kadar samimi olduğumuzu öğrenmen için biz geldik ey Allah'ın Resûlü! Biz savaşta sabırlı, kavuşma esnasında doğru sözlü ve atların sırtında süvarileriz." dediler. Onların yanında iki sancak ve beş bayrak vardı. Bayraklar siyah idi. Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Yürüyün!" dedi ve onları önüne koydu. Benî Süleym Kudeyd'de Resûlullah'a (s.a.v.) kavuştuğunda Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde Hâlid b. el-Velîd vardı. Nihayet Merrü'z-Zahrân'da konakladıklarında, Süleym kabilesi de onunla birlikteydi.

Dedi ki: Bana Şu'ayb b. Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekr anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Benî Süleym 900 kişi olarak atların sırtında yola çıktılar. Üzerlerinde zırhlar, yanlarında mızraklar vardı. Sancaklarını ve bayraklarını dürmüşlerdi. Yanlarında bağlanmış bir sancak ya da bayrak yoktu. Bunun üzerine, "Gördüğün bayraklarımız yerine bize sancak bağla." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Cahiliye döneminde bayraklarınızı taşıyanlar bugün de taşıyacaklardır. Heyetinizle birlikte bana gelen o güzel yüzlü ve güzel dilli genç ne yaptı?" dedi. Onlar, "O genç yeni vefat etti." dediler.

Dedi ki: Bana İkrime b. Ferrûh anlattı. O da Mu'âviye b. Câhime b. Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî'den şöyle dediğini rivayet etti: Abbâs şöyle dedi: Resûlullah'a (s.a.v.) kavuştuğumda yolda yürümeye devam ediyordu. Nihayet savaş gereçleri içinde merkepten indi. Üzerimizde zırh vardı. Süvariler de

gemin dizgini konusunda bizimle tartışıyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) için dizildik. Yanında Ebû Bekr ve Ömer vardı. Uyeyne Resûlullah'ın (s.a.v.) arkasından, "Ben Uyeyne'yim, bu da Benî Süleym. İşte, gördüğün bunca hazırlık, asker ve silahla gelmiş bulunuyorum. Bunlar süvari atlarının (sırtlarından inmeyen) çulları, savaş piyadeleri ve gözcüleridirler." dedi. Abbâs b. Mirdâs, "Kısa kes, be adam! Vallahi sen bilirsin ki, bizler atların sırtında senden ve senin kavminden daha iyi süvariyiz, daha iyi mızrak atar ve daha iyi Şam kılıcı kullanırız." dedi. Bunun üzerine Uyeyne, "Yalan söyledin ve alçaklık yaptın! Vallahi biz senin anlattıklarını, senden daha çok hak ediyoruz. Bütün Araplar bunu böyle biliyor." dedi. Resûlullah (s.a.v.) eliyle onlara işaret etti; sustular.

Müslümanlar Merrü'z-Zahrân'da toplandılar. Kureyş'e Resûlullah'ın onların üzerine gidişinden bir tek harf gitmemişti. Kureyşliler kederlenmişlerdi. Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.), onlara saldıracağından korkuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) yatsı vakti Merrü'z-Zahrân'da konaklayınca, ashâbına ateş yakmalarını emretti. Ashâb 10.000 ateş yaktılar. Kureyş, haberleri toplamak üzere Ebû Süfyân b. Harb için bir heyet oluşturdu. Kureyş ona, "Eğer Muhammed ile karşılaşırsan, bizim için ona aracı ol. Ancak eğer Muhammed'in ashâbında bir zafiyet (gevşeklik) görürsen ona savaş ilan et!" dedi. Ebû Süfyân ve Hakîm b. Hizâm yola çıktılar. Yolda Büdeyl b. Verkâ'ya rastladılar. Onu da yanlarına almak istediler. O da onlarla birlikte yola çıktı. Merrü'z-Zahrân'daki el-Erâk'a geldiklerinde çadırları, askerleri ve ateşleri gördüler. Atların kişnemelerini ve develerin böğürtülerini işittiler. Bu durum onları çok korkuttu ve "Bunlar Benî Ka'b'tır; savaş, onları bir araya getirmiştir." dediler. Büdeyl, "Bunlar Benî Ka'b'tan da daha fazladırlar." dedi. Onlar, "O zaman Hevâzinliler (otlak bulmak amacıyla) bizim toprağımıza gelmişler. Vallahi biz böyle bir şey bilmiyoruz. Bu ordu hac için gelen insanlara benziyorlar." dediler.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) bekçilerin üzerine Ömer b. el-Hattâb'ı görevlendirmişti. Abbâs b. Abdülmuttalib de, elçi olarak Kureyş'e gidip Resûlullah'ın (s.a.v.) 10.000 kişilik bir orduyla onların üzerine geldiğini onlara haber vermek amacıyla Resûlullah'ın (s.a.v.) katırı Düldül'e binmişti. Abbâs, Ebû Süfyân b. Harb'in sesini işitti. Ona, "Ebû Hanzale!" diye seslendi. Ebû Süfyân, "Buyur ey Ebü'l-Fadl!" dedi. Abbâs, "Evet..." dedi. Ebû Süfyân, "Arkanda ne var?" dedi. Abbâs, "Bu Resûlullah'tır. 10.000 kişilik bir Müslüman ordusuyla geliyor. Anan ve aşiretin seni kaybedesi! Artık Müslüman ol!" dedi. Sonra Hakîm b. Hizâm'a ve Büdeyl b. Verkâ'ya yöneldi ve onlara, "Müslüman olun. Resûlullah'ın yanına ulaşıncaya kadar sizi korurum. Çünkü Resûlullah'a varmadan başınıza bir şeyin gelmesinden korkuyorum." dedi. Onlar, "Seninle beraberiz." dediler. Dedi ki: Abbâs onlarla birlikte çıktı ve onları Resûlullah'ın yanına götürdü. Abbâs, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Süfyân, Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verkâ... Bunlara koruma sağladım; yanına girmek istiyorlar." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onları içeriye getir." dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdiler. Gecenin büyük bir kısmını onun yanında geçirdiler. Resûlullah (s.a.v.) onlardan istihbarat alıyor ve onları İslâm'a davet ediyordu. Onlara, "Allah'ın bir olduğuna ve benim de onun elçisi olduğuma şehadet edeceksiniz." dedi. Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verkâ hemen şehadet getirdiler. Ebû Süfyân ise sadece Allah'ın bir olduğuna şehadet getirdi. Ebû Süfyân, "Benim de Allah'ın elçisi olduğuma..." dediğinde, "Vallahi ey Muhammed, nefsimde henüz bundan az bir şey vardır. Ona biraz zaman ver!" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Abbâs'a, "Biz de onları korumamız altına aldık. Şimdi onları kaldığın yere götür." dedi. Sabah olunca bütün ordu ezan okumaya başladı. Ebû Süfyân onların ezanından korktu ve "Ne yapıyorlar bunlar?" dedi. Abbâs, "Namaz kılıyorlar." dedi. Ebû Süfyân, "Gece-gündüz kaç dafa

namaz kılıyorlar?" dedi. Abbâs, "Beş vakit namaz kılıyorlar." dedi. Ebû Süfyân, "Çoktur, vallahi." dedi.

Sonra Ebû Süfyân Müslümanların, Resûlullah'ın (s.a.v.) abdest suyunu almak için yarıştıklarını gördü. Bunun üzerine, "Ey Ebü'l-Fadl! Asla böyle bir hükümdarlık görmedim. Ne kisra krallığı, ne de Benî el-Asfar[21] krallığı." dedi. Abbâs, "Yazık sana, iman et!" dedi. Ebû Süfyân, "Beni onun yanına götür ey Ebü'l-Fadl!" dedi. Abbâs Ebû Süfyân'ı Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdü. Ebû Süfyân, "Ya Muhammed! Ben tanrımdan yardım istedim, sen de tanrından yardım istedin. Allah'a yemin ederim ki, kaç kere seninle karşılaştıysam sen beni yendin. Eğer benim tanrım hak ve senin tanrın batıl olsaydı sana galip gelirdim." dedi ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet getirdi. Sonra Ebû Süfyân, "Ey Muhammed! Sen muhtelif insanları köküne ve aşiretine getirmişsin. Onlardan tanınan var, tanınmayan var." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Sen daha zalim ve daha facir bir adamsın. Hudeybiye antlaşmasını bozup Allah'ın hareminde ve güvencesinde düşmanca Benî Ka'b'a saldırdınız." dedi. Ebû Süfyân, "(Mekke) sizin de kabilenizdir ey Allah'ın Resûlü! Hiddetini ve planlarını Hevâzinlilere yöneltsen daha iyi olmaz mı? Onlar akrabalık yönünden daha uzak ve sana düşmanlık bakımından daha şiddetlidirler." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Mekke'nin fethiyle bütün bunları benim için bir araya getirmesini, İslâm'ı güçlendirmesini, Hevâzinlileri mağlup etmesini, mallarını ve çoluk-çocuklarını bana ganimet yapmasını Rabbimden istiyorum. Ben bu hususta Allah'a yalvarıyorum." dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı; dedi ki: Ya'kûb b. Utbe'den işittim; İkrime'den haber veriyordu. O da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Merrü'z-Zahrân'da konaklayınca Abbâs b. Abdülmuttalib, "Eyvah!

21 Bizans'ı kastediyor (E).

Kureyş'in sabahı çok yaman olacak! Vallahi eğer Resûlullah (s.a.v.) zorla Mekke'ye girerecek olursa bu Kureyş'in ilelebet helak olması demektir." dedi. Abbâs dedi ki: Resûlullah'ın beyaz katırını aldım ve ona bindim ve "Bir adam arayıp bulsam da Kureyş'e göndersem. Böylece Resûlullah (s.a.v.) zorla onların üzerine girmeden onlar gelip Resûlullah (s.a.v.) ile görüşseler..." dedim. Vallahi ben el-Erâk'ta bir adam araştırırken bir ses işittim, "Vallahi, sanki geceleyin ateşler gördüm." diyordu. Büdeyl b. Verkâ, "Vallahi bunlar Huzâ'alılardır. Onları buraya savaş sürüklemiştir." diyordu. Ebû Süfyân ise, "Bu kadar ateş ve asker Huzâ'alıların olamaz." dedi. Sonra aniden Ebû Süfyân ile karşılaştım. Kendisine, "Ey Ebû Hanzale!" dedim. Ebû Süfyân sesimi tanıdı ve "Buyur Ebü'l-Fadl! Anam-babam sana feda olsun, neyin var?" dedi. Ben, "Yazık sana! Bu Resûlullah'tır. 10.000 kişilik bir Müslüman ordusuyla geliyor." dedim. Ebû Süfyân, "Anam-babam sana feda olsun bana ne emredesin? Bir çare var mı?" dedi. Ben, "Evet, var. Bu katırın arkasına binersin. Seni Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürüm. Vallahi, eğer Resûlullah'tan habersiz bir şekilde ele geçirilirsen öldürüleceksin." dedim. Ebû Süfyân, "Vallahi ben de böyle düşünüyorum." dedi. Büdeyl b. Verkâ ve Hakîm b. Hizâm döndüler; Ebû Süfyân arkama bindi. Sonra onu götürdüm.

Müslümanların ateşlerinin yanından geçtikçe Müslümanlar, "Kimdir bu?" diye soruyorlardı. Beni gördükleri zaman, "Resûlullah'ın (s.a.v.) amcasıdır ve onun katırının üzerindedir." diyorlardı. Nihayet Ömer b. el-Hattâb'ın ateşinin yanından geçtim. Beni gördüğünde ayağa kalktı ve "Kim bu?" dedi. Ben de, "Abbâs b. Abdülmuttalib." dedim. Sonra arkamdan baktı ve Ebû Süfyân'ı arkamda gördü. Ömer, "Ebû Süfyân... Allah'ın düşmanı! Bir akit ya da bir antlaşma olmadan seni bulma fırsatını veren Allah'a hamd olsun." dedi. Sonra Ömer hızlı bir şekilde Resûlullah'a (s.a.v.) doğru çıkmaya başladı. Ben de katırı koşturdum; nihayet

hep birlikte Resûlullah'ın çadırının kapısında bir araya geldik. Ben Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdim; Ömer de ardımdan girdi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu Allah'ın düşmanı Ebû Süfyân'dır. Allah, bir akit ya antlaşma olmadan onu bulma fırsatını verdi. Bırak beni, onun boynunu vurayım." dedi. Ben ise, "Ey Allah'ın Resûlü! Onu koruma altına aldım." dedim. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardım ve ona, "Vallahi bu gece benden başka kimse onun yanında kalmayacak." dedim. Ömer, Ebû Süfyân'ın üzerine fazla gelince ben, "Yavaş ol ey Ömer! Eğer Benî Adî b. Ka'b'tan bir adam olsaydı bunu söylemezdin. O, Abdümenâf'tan bir adamdır." dedim. Bunun üzerine Ömer, "Yavaş ol ey Ebü'l-Fadl! Vallahi senin Müslüman oluşun bana, Hattâb ailesinden birisinin Müslüman oluşundan daha çok sevimliydi." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) ise, "Onu götür! Ben de senin hatırına onu koruma altına aldım. Sabah olduğunda onu bize getirene kadar senin yanında yatsın." dedi. Sabahladığımda Ebû Süfyân'ı götürdüm. Resûlullah (s.a.v.) onu gördüğünde, "Yazık ey Ebû Süfyân! Allah'ın bir olduğunu bilme zamanın gelmedi mi?" dedi. Ebû Süfyân, "Babam sana feda olsun! Ne kadar halim, ne kadar kerim ve ne kadar affedicisin! Ben düşünüyordum ki, eğer Allah'la birlikte başka ilah olsaydı, şimdiye kadar bana bir fayda dokundururdu." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebû Süfyân! Benim Allah'ın elçisi olduğumu bilme zamanın gelmedi mi?" dedi. Ebû Süfyân, "Anam-babam sana feda olsun! Ne kadar halim, ne kadar kerim ve ne kadar affedicisin! Senin Allah'ın elçisi olduğuna gelince, vallahi, henüz içimde bir kuşku var." dedi. Abbâs dedi ki: Ben kendisine, "Yazık sana! Vallahi öldürülmeden Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet getir!" dedim. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Abduhu ve Resûluhu" diyerek hak bir şehadet getirdi.

Bu kez Abbâs dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Süfyân'ın şerefi ve övülmeyi sevdiğini biliyorsun. Ona bir şey (yetki) ver!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, kim Ebû Süfyân'ın evine girerse o güvendedir. Kim evini kapatırsa o güvendedir." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) çıktıktan sonra Abbâs'a, "Vadinin dar yerinden burnuna kadar olan bir bölgede onu tut (hapset)! Ta ki, Allah'ın orduları yanından geçsin de onları görsün." dedi. Ebû Süfyân tutulunca, "Benî Hâşim'in hainliği mi yoksa?" dedi. Abbâs, "Nübüvvet ailesi ihanet etmez. Fakat benim sana ihtiyacım var." dedi. Ebû Süfyân, "Neden ilk olarak bundan başlamadın?" dedi. Abbâs, "Benim sana ihtiyacım var. Bu, benim endişemi daha çok giderir." dedi. Sonra Abbâs, "Seni bu yolda gidecek biri olarak görmüyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ashâbını gaza için hazırladı. Kabileler komutanlarının yanından, bölükler de bayraklarının yanından geçtiler. Resûlullah'ın (s.a.v.) önünden ilk geçen Benî Süleym'in başında bulunan Hâlid b. el-Velîd idi. Benî Süleym 1.000 kişiydiler. Onlarda Abbâs b. Mirdâs'ın ve Hufâf b. Nüdbe'nin taşıdığı iki sancak vardı. Bir de el-Haccâc b. Ilât'ın taşıdığı bir bayrak vardı.

Ebû Süfyân, "Kim bunlar?" dedi. Abbâs, "Hâlid b. el-Velîd'dir" dedi. Ebû Süfyân, "Şu çocuk mu?" dedi. Abbâs, "Evet" dedi. Hâlid, Abbâs'ın hizasına geldiğinde, yanında Ebû Süfyân da vardı, üç kere tekbir getirdi. Sonra yola devam ettiler. Hâlid'in ardından, Muhacirlerden ve muhtelif Araplardan oluşan 500 kişilik bir ordunun başında olan ez-Zübeyr b. el-Avvâm geçti. Yanında siyah bir bayrak vardı. ez-Zübeyr, Ebû Süfyân'ın hizasına geldiğinde üç kere tekbir getirdi. Ebû Süfyân, "Bu kim?" dedi. Abbâs, "Zübeyr b. el-Avvâm'dır." dedi. Ebû Süfyân, "Kız kardeşinin oğlu mu?" dedi. Abbâs, "Evet" dedi. Ardından 300 kişilik bir grupla Benî Gıfâr geçti. Onların bayrağını Ebû Zer el-Gıfârî taşıyordu. -Bazılarına göre bayrağı taşıyan Îmâ b. Rahda idi.- Ebû Süfyân'ın hizasına geldiklerinde

üç kere tekbir getirdiler. Ebû Süfyân, "Bunlar kim ey Ebü'l-Fadl?" dedi. Abbâs, "Benî Gıfâr'dır." dedi. Ebû Süfyân, "Ben kim, Benî Gıfâr kim!" dedi. Arkasından Benî Eslem 400 kişilik bir grupla geçtiler. Onlarda iki sancak vardı. Birisini Büreyde b. el-Husayb, diğerini de Nâciye b. el-A'cem taşıyordu. Ebû Süfyân'ın hizasına geldiklerinde üç kere tekbir getirdiler. Ebû Süfyân, "Bunlar kim?" dedi. Abbâs, "Bunlar Eslem." dedi. Ebû Süfyân, "Ey Ebü'l-Fadl! Ben kim Eslem kim! Bizimle onlar arasında bir tek olay bile olmadı." dedi. Abbâs, "Onlar Müslüman bir kavimdir ve İslâm'a girmişlerdir." dedi. Sonra Benî Amr b. Ka'b 500 kişilik bir orduyla geçtiler. Bayraklarını Büsr b. Süfyân taşıyordu. Ebû Süfyân, "Bunlar kim?" diye sordu. Abbâs, "Benî Ka'b b. Amr." dedi. Ebû Süfyân, "Evet, bunlar Muhammed'in müttefikleridir." dedi. Onun hizasına geldiklerinde üç kere tekbir getirdiler.

Sonra 1.000 kişilik bir orduyla Müzeyne geçti. İçlerinde 100 at ve üç sancakları vardı. Sancaklarından birisini en-Nu'mân b. Mukarrin, birisini Bilâl b. el-Hâris, diğerini de Abdullah b. Amr taşıyordu. Ebû Süfyân'ın hizasına geldiklerinde tekbir getirdiler. Ebû Süfyân, "Kim bunlar?" dedi. Abbâs, "Bunlar Müzeyne." dedi. Ebû Süfyân, "Ben kim Müzeyne kim! Dağların tepesinden paldır-küldür inerek yanıma gelmişlerdi." dedi. Sonra Cüheyne, 800 kişilik bir orduyla ve komutanlarıyla birlikte geçtiler. Onlarda dört sancak vardı. Birisi Ebû Rev'a Ma'bed b. Hâlid'in, birisi Süveyd b. Sahr'ın, birisi Râfi b. Mekîs'in, birisi de Abdullah b. Bedr'in yanındaydı. Ebû Süfyân'ın hizasına geldiklerinde tekbir getirdiler. Sonra Kinâne, Leys, Damre ve Sa'd b. Bekr boyları 200 kişilik bir grupla geçtiler. Sancaklarını Ebû Vâkıd el-Leysî taşıyordu. Ebû Süfyân'ın hizasına geldiklerinde tekbir getirdiler. Ebû Süfyân, "Kim bunlar?" dedi. Abbâs, "Bunlar Benî Bekr" dedi. Ebû Süfyân, "Evet, uğursuz insanlardır. Vallahi, Muhammed onlar yüzünden üzerimize geldi. Allah'a yemin ederim ki, o konuda ne bana danışıldı, ne

ondan haberim vardı. Üstelik bana haber ulaştığında o savaşı istemiyordum. Fakat o kaza ile olan bir işti." dedi. Abbâs, "Allah Muhammed'in bu gazvesiyle senin hayrını murad etti ve hepiniz İslâm'a girdiniz." dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Âmir anlattı. O Ebû Amre b. Himâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Benî Leys tek başına geçti. Onlar 250 kişiydiler. Sancaklarını es-Sa'b b. Cessâme taşıyordu. Geçtiklerinde üç kere tekbir getirdiler. Ebû Süfyân, "Kim bunlar?" dedi. Abbâs, "Bunlar Benî Leys" dedi. Sonra en son Eşca kabilesi geçti. Onlar da 300 kişiydiler. İki sancakları vardı. Birisini Ma'kıl b. Sinân, diğerini Nu'aym b. Mes'ûd taşıyordu. Ebû Süfyân, "Bunlar Muhammed'e karşı Arapların en şiddetlisiydiler." dedi. Abbâs, "Allah kalplerine İslâm'ı koydu. Bu Allah'ın lütfudur." dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân sükût etti. Sonra, "Henüz Muhammed geçmedi." dedi. Abbâs, "Evet, henüz geçmedi. Eğer Muhammed'in içinde bulunduğu alayı görseydin demiri, atları, adamları ve kimsenin güç yetiremeyeceği şeyleri görmüş olurdun." dedi. Ebû Süfyân, "Tahmin edebiliyorum ey Ebü'l-Fadl! Bu orduya kimin gücü yeter?" dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yeşil alayı göründüğünde, ilk önce atların tırnaklarından çıkan karaltı ve toz bulutu göründü. İnsanlar geçmeye devam ediyorlardı. Her seferinde Ebû Süfyân, "Henüz Muhammed geçmedi." diyordu. Abbâs ise, "Hayır!" diyordu. Nihayet Resûlullah (s.a.v.), Ebû Bekr ile Üseyd b. Hudayr arasında, el-Kasvâ adlı devesinin üzerinde yürürken geçti. Resûlullah (s.a.v.) onlarla konuşuyordu. Abbâs, "İşte bu, yeşil alaydaki Resûlullah'tır. Alayda Muhacirler ve Ensâr, bayraklar ve sancaklar vardır." dedi. Ensâr'dan her bir boyun bir bayrağı ve bir sancağı vardı. Hepsi zırhlar içinde, sadece gözleri görünüyordu.

Ömer b. el-Hattâb, alayın içinde -üzerinde zırh olduğu halde- yüksek sesle şiir okuyordu. Ebû Süfyân, "Bu konuşan

kimdir ey Ebü'l-Fadl?" dedi. Abbâs, "Ömer b. el-Hattâb'tır." dedi. Ebû Süfyân, "Vallahi, azlıktan ve zilletten sonra artık Benî Adî'nin işi iş olacak (Emir olacaklar)." dedi. Abbâs, "Ey Ebû Süfyân! Allah istediğini istediği bir şeyle yüceltir. Ömer de, İslâm'ın yücelttiği şahsiyetlerdendir." dedi. Deniliyor ki, Resûlullah'ın (s.a.v.) alayında 1.000 zırhlı vardı. Resûlullah (s.a.v.) bayrağını Sa'd b. Ubâde'ye vermişti. Sa'd alayın önündeydi. Sa'd Resûlullah'ın (s.a.v.) bayrağıyla geçince, "Ey Ebû Süfyân! Bugün şiddetli savaş günüdür. Bugün haramlar helal olur. Bugün Allah Kureyş'i zelil etmiştir." diye bağırdı. Resûlullah (s.a.v.) yola devam etti. Ebû Süfyân'ın karşısına gelince Ebû Süfyân, "Ey Allah'ın Resûlü! Kavminin öldürülmesini mi emretmişsin? Sa'd ve onunla birlikte olanlar yanımızdan geçince 'Bugün şiddetli savaş günüdür. Bugün haramlar helal olur. Bugün Allah Kureyş'i zelil etmiştir.' diye bağırdılar. Ben kavmin konusunda sana yalvarıyorum. Sen insanların en iyisi, en merhametlisi ve akrabalarına en çok yakınlık gösterenisin." dedi. Abdurrahman b. Avf ve Osman b. Affân, "Ey Allah'ın Resûlü! Sa'd'ın Kureyş'e saldırmayacağına güvenemiyoruz." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bugün merhamet günüdür. Bugün Allah Kureyş'i aziz kılmıştır." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Sa'd'a haber gönderip onu görevden azletti. Sancağı da Kays b. Sa'd'a (oğluna) verdi. Fakat Resûlullah (s.a.v.) sancağı Sa'd'ın oğluna verince, Sa'd'ın elinden çıkmadığını gördü. Sa'd, Resûlullah'tan (s.a.v.) bir işaret olmadıkça sancağı teslim etmeyi kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), Sa'd'a sarığını gönderdi. Sa'd sarığı tanıdı ve hemen sancağı oğlu Kays'a teslim etti.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Sa'îd b. Amr b. Şürahbîl'den, o da ailesinden şöyle dediklerini rivayet etti: Sa'd sancağıyla Mekke'ye girdi; hatta sancağı el-Hacûn'a dikti. Dırâr b. el-Hattâb el-Fihrî şöyle dedi: Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.), sancağı Sa'd'dan alması için Ali'ye emir verdi. Ali sancakla

Mekke'ye girdi; hatta onu Kâbe'nin yanına dikti. Ebû Süfyân, "Bu alayın benzerini asla görmedim. Hiçbir haberci de bana böyle bir şeyi haber vermedi. Sübhanallah! Hiç kimsenin bu orduya gücü ve kudreti yetmez." dedi. Sonra Abbâs'a, "Bugün senin yeğeninin krallığı büyük oldu." dedi. Abbâs, "Yazık sana ey Ebû Süfyân! Krallık değildir, nübüvvettir." dedi. Ebû Süfyân, "Doğru!" dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd anlattı. O da Abdullah b. Sâ'ide'den şöyle dediğini rivayet etti: Abbâs Ebû Süfyân'a, "Yazık sana, kurtul! Muhammed onların üzerine gitmeden sen kavmine yetiş." dedi. Dedi ki: Ebû Süfyân yola çıktı. İnsanların tümünü geçti. Hatta Kedâ'dan[22] Mekke'ye girdi; şöyle diyordu: "Kim kapısını kapatırsa güvendedir." Nihayet karısı Hind bt. Utbe'nin yanına vardı. Hind onun kafasından tuttu ve "Arkanda ne var?" dedi. Ebû Süfyân dedi ki: Muhammed, üzerlerinde zırh bulunan 10.000 kişilik bir orduyla geliyor. Bana şu yetkiyi verdi: "Kim senin evine girerse o güvende olacaktır. Kim kapısını kapatırsa güvende olacaktır. Kim silahı atarsa güvende olacaktır." Karısı Hind, "Bir kavmin elçisi olarak Allah seni kahretsin!" dedi. Ebû Süfyân, Mekkelilere çağrıda bulunmaya başladı ve şöyle dedi: "Ey Kureyş topluluğu! Yazıklar olsun size! Hakkından gelemeyeceğiniz büyük bir ordu geliyor. Muhammed, üzerlerinde zırh olan 10.000 kişilik bir orduyla geliyor. Müslüman olun!" Kureyşliler ise, "Bir kavmin elçisi olarak Allah seni kahretsin!" dediler. Hind ise, "Bu elçinizi öldürün! Allah kavmin elçisini kahretsin!" diyordu. Ebû Süfyân ise, "Yazıklar olsun size! Nefsiniz sizi aldatmasın! Sizin görmediklerinizi ben gördüm. Ben adamları, atları ve silahları gördüm. Hiç kimsenin bunlara gücü yetmez." diyordu.

Dedi ki: Müslümanlar Zû Tuvâ'ya kadar ilerlediler. Orada durup Resûlullah'ı bekliyorlardı. Nihayet insanlar orada bir

[22] Mekke'de bir dağın adıdır (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 469).

araya geldiler. Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil ve Süheyl b. Amr insanları Resûlullah ile savaşma davet etmişlerdi. Kureyş'ten, Benî Bekr ve Hüzeyl'den bazı adamlar onların yanında yer almışlardı. Silahlarını kuşandılar ve Muhammed'in hiçbir zaman Mekke'ye zorla giremeyeceğine yemin ettiler. Benî ed-Dîl kabilesinden Himâs b. Kays b. Hâlid ed-Dîlî adında bir adam, Resûlullah'ın (s.a.v.) gelişini işittiğinde silahını tamir etmekle meşgul idi. Hanımı kendisine, "Bu silahı kimin için hazırlıyorsun?" dedi. Adam, "Muhammed ve ashâbı için! Umarım onlardan sana bir hizmetçi alırım. Çünkü senin bir hizmetçiye ihtiyacın var." dedi. Hanımı, "Yazıklar olsun sana! Yapma ve Muhammed ile savaşma! Vallahi Muhammed ve ashâbını görürsen elindekini de kaybedeceksin." dedi. Adam, "Göreceksin!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), el-Kasvâ adlı devesinin üzerinde olduğu halde, yarım Yemen hırkasına sarılmış bir şekilde yeşil alay içinde geldi.

Dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O Abbâd b. Ebû Sâlih'ten, o babasından, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) o gün Mekke'ye girdiğinde başında siyah bir sarık vardı. Bayrağı ve sancağı da siyahtı. Nihayet Zû Tuvâ'da durdu ve insanların arasında kaldı. Mekke'nin fethini ve Müslümanların çokluğunu görünce Allah'a gösterdiği tevazudan dolayı Resûlullah'ın (s.a.v.) sakalı neredeyse (deve üzerindeki) yükün ortasına temas ediyordu, ya da ona yakın bir yerdeydi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), *"Gerçek hayat âhiret hayatıdır."* dedi. Dedi ki: Süvariler Zû Tuvâ'da her tarafa koşuşturuyorlardı. Sonra, Resûlullah (s.a.v.) onların ortasında kalınca sakinleştiler.

Dedi ki: Bana Ya'kûb b. Yahya b. Abbâd anlattı. O İsa b. Ma'mer'den, o Abbâd b. Abdullah'tan, o da Esmâ bt. Ebû Bekr'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Kuhâfe (Ebû Bekr'in babası) o gün, en küçük kızı Kuraybe bt. Ebû Kuhâfe ile birlikte

tırmandı. Kuraybe onu götürüyordu. Nihayet onu Ebû Kubeys dağına çıkardı. -Ebû Kuhâfe'nin gözü gitmişti.- Kızı Kuraybe onu Ebû Kubeys'e çıkarınca Ebû Kuhâfe, "Kızım, ne görüyorsun?" dedi. Kızı, "Bir adam görüyorum. İnsanlar arasında bir ileri bir geri gidip geliyor." dedi. Ebû Kuhâfe, "Kızım, o ordunun işlerini düzene koyan bir kişidir. Bak bakalım daha ne görüyorsun?" dedi. Kızı, "İnsanlar dağıldılar." dedi. Ebû Kuhâfe, "Ordular dağıldılar. Eve gidelim eve!" dedi. Kızı Kuraybe dedi ki: Ben babamı indirdim. Râvî dedi ki: Kız gördüklerinden dolayı korkmuştu. Ebû Kuhâfe ona, "Korma kızım! Vallahi, senin kardeşin Atîk, Muhammed'in Ashâbı arasında, Muhammed'in yanında en değerli olandır." dedi. Dedi ki: Kuraybe'nin üzerinde gümüşten bir gerdanlık vardı. Ancak (Mekke'ye) girenlerden bazıları onu yürüttüler.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'ye girince Ebû Bekr (r.a.) üç kere, "Allah aşkına kız kardeşimin gerdanlığını bulun!" dedi. Sonra, "Kardeşim! Sen de gerdanlığını araştır. İnsanlarda emanet(e sadakat duygusu) azdır." dedi.

Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) yanında bulunan Ensâr'dan bir adama döndü ve "Hassân b. Sâbit nasıl söylemişti?" dedi. Ensârlı adam şöyle dedi:

Atlarımızı kaybettik; eğer görmemişsen onları,
Kedâ'nın iki yakasından toz kaldırırlar.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr b. el-Avvâm'a Küdâ'dan[23] girmesini, Hâlid b. el-Velîd'e el-Lît'ten[24] girmesini, Sa'd b. Ubâde'ye de Kedâ'dan girmesini emretti. Bayrak da Sa'd'ın oğlu Kays'ın elindeydi. Resûlullah (s.a.v.) devam etti ve Ezâhir'den Mekke'ye girdi. Resûlullah (s.a.v.) savaşmayı yasakladı. Ancak altı erkeğin ve dört kadının öldürülmesini emretti. İkrime b.

23 Kedâ'ya yakın bir dağ (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 469).
24 Mekke'nin aşağısında bir yer (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 499).

Ebû Cehil, Hebbâr b. el-Esved, Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh, Mıkyes b. Subâbe el-Leysî, el-Huveyris b. Nukayz, Abdullah b. Hilâl b. Hatal el-Edremî, Hind bt. Utbe b. Rebî'a, Amr b. Hâşim'in cariyesi Sâre ve Ebû Hatal'ın iki cariyesi Kureynâ ve Kureybe... Deniliyor ki, o iki cariye Fertenâ ve Ernebe idiler. Bütün ordular kente girdiler, ancak herhangi bir topluluğa rastlamadılar. Hâlid b. el-Velîd Mekke'ye girince Kureyş ve taraftarlarından oluşan ve onun için bir araya gelen bir grupla karşılaştı. Onların içinde Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil ve Süheyl b. Amr vardı. Bunlar silah çıkarıp ok attılar ve Hâlid'in girişine engel oldular. Hâlid'e "Asla zorla giremeyeceksin." dediler.

Bunun üzerine Hâlid b. Velîd arkadaşlarına seslendi ve onlarla savaşmaya başladı. O gruptan, Kureyş'e mensup 24, Hüzeyl kabilesine mensup dört adam öldürdü. Grup kötü bir şekilde hezimete uğradı. Öyle ki, Mekke'nin bir çarşısı olan el-Hazvere'de bile öldürüldüler ve (geri kalanlar) her tarafa kaçtılar. Onlardan birkaç kişi de dağların tepelerine çıktılar. Ancak Müslümanlar onların peşlerine düştüler. Bunun üzerine Ebû Süfyân b. Harb ve Hakîm b. Hizâm onlara seslenerek, "Ey Kureyş topluluğu! Ne diye kendinizi öldürüyorsunuz? Kim evine girerse güvendedir. Kim silahı bırakırsa güvendedir." diye bağırıyorlardı. Bunun üzerine insanlar evlerine girip üzerlerine kapıları kilitliyorlardı. Silahları yollara atıyorlardı. Öyle ki, Müslümanlar silahları alıyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) Ezâhir tepesinden Mekke'ye girince kılıçların parlaklığına baktı ve "Savaşı yasaklamamış mıydım?" dedi. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Hâlid b. el-Velîd'e karşı savaşıldı. Kendisine savaş açılmamış olsaydı o da savaşmazdı." denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah hayra hükmetmiştir." dedi. Râvî dedi ki: (Hâlid b. el-Velîd) Hârice b. Huveylid el-Ka'bî ile savaşırken şu beyitleri söylüyordu. [Harâyid], babasından nakledere bu beyitleri bana okudu.

Resûlullah bizde iken görseydin bizi,,
Tıpkı, üzerinde tahtı yüzen deniz dalgası gibiydik.
Üzerinde Rüdeyniye (Mızrak türü) olan Fârisî giysiyi giydiğimizde,
Sağırlar bile duyar, mızrağın şakırtısını...
Kuşkusuz Muhammed, (...)[25] *ona yardım edicidir.*
O, şeref sahibidir, ona yardım eden de şereflidir.

İbn Hatal, zırha bürünmüş halde, uzun kuyruklu bir at üzerinde Mekke'den geliyordu. Elinde bir mızrak vardı. Resûlullah'ın Mekke'ye girdiği yolundaki haber Sa'îd b. el-Âs'ın kızlarına söylenmişti. Kızlar başlarını açarak çıktılar. Örtüleriyle atların yüzlerine vuruyorlardı. İbn Hatal, Mekke'nin yukarısından gelerek onların elinden tuttu ve "Vallahi, sizler tulum ağzı kadar geniş darbeler görmedikçe Muhammed Mekke'ye giremez." dedi. Sonra çıktı; nihayet el-Handeme'ye kadar geldi. Burada Müslümanların süvarilerini ve savaşı gördü. Birden içine korku düştü; hatta titreyişinden kendisini ayakta tutamıyordu. Nihayet Kâbe'ye geldi, atından indi, silahını attı ve Kâbe'nin örtüleri arasına girdi.

Dedi ki: Bana Hizâm b. Hişâm anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Benî Ka'b'tan bir adam zırhını, zırhın altına giyilen giysisini, miğferini, tolgasını ve kılıcını aldı. Sonra koşarak atına yetişti, ona bindi ve el-Hacûn'da Resûlullah'a yetişti. Dediler ki: Himâs b. Hâlid hezimete uğramış olarak geldi ve evine girdi. Kapıyı çaldı; karısı kapıyı açtı. Adam, feri sönmüş bir şekilde içeri girdi. Eşi, "Bana vaat ettiğin hizmetçi nerede? O günden beri hep seni bekliyorum. Sen onu (başka bir işte) çalıştırıyorsun galiba." dedi. Adam, "Beni bırak da kapımı kapat! Çünkü kapısını kapatan güvendedir." dedi. Kadın, "Yazık sana! Seni Muhammed'le savaşmaktan menetmedim mi? Sana, 'Çok defa sizinle savaştığı halde hep size galip gelmiştir.' demedim mi? Kapımız neden kapatılacak?" dedi. Adam,

[25] Arapça metnin orijinalinde bu kısım beyazdı.

"Çünkü kimsenin üzerine kapısı açılmayacaktır." dedi. Sonra şu şiiri okudu. Bunu bana İbn Ebü'z-Zinâd okudu.

Sen kadın! Eğer Handeme'de görseydin bizi,
Hele Safvân ve İkrime kaçtıklarında,
Bir de Ebû Yezîd, tıpkı yetimleriyle baş başa kalan kadın gibiydi.
Eğer görseydin bunları,
En ufak bir kelimeyle beni kınamazdın.
Müslümanlar kılıçla bizi vurdular,
Arslanlar gibi kükrüyorlardı arkamızda,
Ve onlardan"Güm... Güm" diye sesler geliyordu.

Dedi ki: ez-Zübeyr b. el-Avvâm, yanındaki Müslümanlarla birlikte el-Hacûn'a geldi. Bayrağı Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırının yanına dikti. ez-Zübeyr'in iki arkadaşı dışında, Müslümanlardan hiç kimse öldürülmedi. Onlar da yollarını şaşırıp başka yola gittiler ve öldürüldüler. Onlardan birisi Kürz b. Câbir el-Fihrî idi. Hizâm b. Hâlid'in dedesi olan Hâlid el-Eşkar Kürz'ün katilinin peşine düştü. O da öldürüldü. Hâlid'i öldüren kişi İbn Ebü'l-Ciz el-Cümahî idi.

Bana Kudâme b. Musa anlattı. O Mâzinîlerin mevlası Beşîr'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Mekke'nin fethinde Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte olanlardandım. Ben de onunla birlikte Ezâhir'den girdim. Resûlullah (s.a.v.) Ezâhir'e çıktığında, orada durdu ve Mekke'nin evlerine baktı. Sonra Allah'a hamd ve senâ etti ve çadırının kurulacağı yere baktı. Resûlullah (s.a.v.), "Bu bizim yerimizdir ey Câbir; Kureyş küfürlerinde, bize karşı burada yeminleşmişlerdi." dedi. Câbir dedi ki: Bir hadis hatırlıyorum; daha önce Medine'de de ondan işitmiştim. Şöyle dedi: "Eğer yarın Allah Mekke'nin fethini müyesser kılarsa el-Hayf'te konaklayacağız. Orada küfür bana karşı yeminleşmişti." el-Ebtah'ta, Ebû Tâlib'in mahallesinin karşısındaydık. Orada Resûlullah (s.a.v.) ve Benî Hâşim üç yıl boyunca kuşatma altında tutulmuşlardı.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Zeyd anlattı. O da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Râfi, Resûlullah (s.a.v.) için el-Hacûn'da deriden bir çadır kurmuştu. Resûlullah (s.a.v.) geldi ve çadıra girdi. Yanında da Ümmü Seleme ve Meymûne vardı.

Dedi ki: Bana Mu'âviye b. Abdullah b. Ubeydullah anlattı. O babasından, o da Ebû Râfi'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'a (s.a.v.), "Mahalledeki evine yerleşmeyecek misin?" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Akîl (b. Ebû Tâlib) orada bizim için (işe yarar) bir ev mi bıraktı?" dedi. Akîl, Resûlullah'ın ve kendi kardeşlerinin Mekke'deki evlerini satmıştı. Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! Size ait olmayan Mekke'nin her hangi bir evine yerleş." denildi. Resûlullah (s.a.v.) bunu kabul etmedi ve "Ben evlere girmem." dedi. Resûlullah (s.a.v.) hep el-Hacûn'a yerleşti; her hangi bir eve girmedi. el-Hacûn'dan mescide geliyordu.

Dedi ki: Bize İbn Hadîc anlattı. O da Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiği günden beri Mekke'nin evlerine girmedi. Umretü'l-Kadâ'da, Fetih yılında ve Haccetü'l-Vedâ'da el-Ebtah'a yerleşti.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Fetih zamanında Resûlullah'ın (s.a.v.) el-Hacûn'a yerleştiğini gördüm. Her namaz için de mescide geliyordu.

Dediler ki: Ümmü Hânî bt. Ebû Tâlib, Hübeyre b. Ebû Vehb el-Mahzûmî'nin hanımıydı. Fetih günü olunca, kayınlarından (kocasının kardeşlerinden) ikisi -Abdullah b. Rebî el-Mahzûmî ile el-Hâris b. Hişâm- onun yanına gelerek ondan koruma istediler ve "Biz senin koruman altındayız." dediler. Ümmü Hânî, "Tamam, siz benim korumam altındasınız." dedi. Ümmü Hânî dedi ki: Onlar henüz yanımdayken aniden (kardeşim) Ali, bir atın sırtında ve zırha bürünmüş olarak yanıma geldi; onu tanıyamadım. Ona, "Ben Resûlullah'ın (s.a.v.) amcasının kızıyım." dedim. Ali, benden vazgeçti ve yüzünü açtı. Baktım (kardeşim) Ali'dir. Ben, "Kardeşim..." dedim, ona selam verdim ve onunla kucaklaştım. Sonra benim kayınlarıma döndü ve kılıcını sıyırdı. Ben, "Bu kadar insan arasından bana mı bunu yapacaksın?" dedim ve onların üzerine bir elbise attım. Bunun üzerine Ali, "Müşrikleri mi benden koruyorsun?" dedi. Ali ile onların arasına girdim ve "Vallahi, onlardan önce benden başlayacaksın." dedim. Dedi ki: Ali çıktı ve bir daha gelmedi. Ben de onların üzerine evi kilitledim ve "Korkmayın!" dedim.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O el-Makburî'den, o Akîl'in mevlası Ebû Mürre'den, o da Ümmü Hânî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) Bathâ'daki çadırına gittim; ancak onu bulamadım. Orada Fâtıma'yı buldum. Kendisine, "Anamın oğlu Ali, başıma ne getirdi, biliyor musun? Müşrik olan iki kaynımı koruma altına aldım. Ali öldürmek için onlara saldırdı." dedim. Fâtıma bana karşı, kocasından daha sert davrandı ve "Müşrikleri mi koruyorsun?" dedi. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) göründü. Üzerinde toz izi vardı. Resûlullah (s.a.v.), "Fâhite Ümmü Hânî'ye merhaba!" dedi. Üzerinde bir tek elbise vardı. Kendisine, "Anamın oğlu Ali, başıma ne getirdi, biliyor musun? Az daha ondan kurtulamıyordum. Müşrik olan iki kaynımı koruma altına aldım. Ali, öldürmek için onlara saldırdı." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Böyle olmamalıydı. Senin eman verdiğine biz de eman veririz. Koruduğunu biz de koruruz." dedi. Sonra Fâtıma'ya emretti; ona su hazırladı ve yıkandı. Sonra bir tek elbiseye sarılarak sekiz rekât namaz kıldı. Mekke fethinde bir kuşluk vaktiydi.

Dediler ki: Ümmü Hânî dedi ki: Kayınlarıma geri döndüm ve onlara, "Eğer isterseniz burada kalın, isterseniz de evinize gidin." dedi. Kayınlarım iki gün evimde kaldılar. Sonra

evlerine gittiler. Resûlullah (s.a.v.) Huneyn'e çıkıncaya kadar onunla birlikte el-Ebtah'taki çadırındaydım. Bir gün bir adam Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü! el-Hâris b. Hişâm ve İbn Ebû Rebî'a, salonlarında zaferanlı yumuşak elbiseler ve kuşaklar içinde oturuyorlar." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onlara dokunulmasın. Biz onlara güvence verdik." dedi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) gündüzün çadırında bir müddet durduktan sonra rahatladı ve yıkandı. Sonra devesi el-Kasvâ'yı istedi. Deve çadırın kapısına yaklaştırıldı. Sonra kuşanmak için silahı ve başına koymak için miğferi istedi. İnsanlar onun için dizilmişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) devesine bindi; süvariler de Handeme ile el-Hacûn arasında koşuşturup duruyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), yanı başında Ebû Bekr olduğu halde yürümeye başladı. Ebû Bekr ile konuşuyordu. Resûlullah (s.a.v.), Bathâ'daki Ebû Uhayha'nın evinin hizasına geldiğinde Ebû Uhayha'nın kızlarının yanından geçti. Kızlar başlarını açmışlar, örtüleriyle atların yüzüne vuruyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr'e baktı, tebessüm etti ve Hassân b. Sâbit'in beytini hatırladı. Ebû Bekr de o beyti okudu:

Islanıyordu atlarımız yağmur altında,
Yaşmaklarıyla kadınlar onlara vuruyorlardı.

Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'ye vardığında Kâbe'yi gördü; Müslümanlar da onunla birlikteydi; bastonuyla Hacerü'l-Esved'i selamladı. Sonra tekbir getirdi. Müslümanlar da onun arkasından tekbir getirdiler. Tekbirleri tekrarladılar. Öyle ki, Mekke tekbir sesleriyle inlemeye başladı. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Susun!" diye işaret verdi. Müşrikler de dağların başlarında bakıyorlardı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) devesinin üzerinde olduğu halde Kâbe'yi tavaf etti. Muhammed b. Mesleme devenin yularından tutuyordu. Kâbe'nin etrafında 300 sanem (put) vardı. Onlardan 60 tanesi kurşunla sabitleştirilmişti. Hübel, putların en büyüğü idi. Hübel, tam Kâbe'nin

kapısının yanındaydı. Hübel'den sonra İsâf ve Nâile putları geliyordu. Müşrikler onlara develer ve koyunlar kurban ediyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) her bir putun yanından geçtikçe, elindeki bir dal ile ona işaret ediyor ve "*De ki: Hak geldi, bâtıl yok oldu. Muhakkak ki, batıl yok olmaya mahkûmdur.*" ayetini[26] okuyor ve put yüzüstü yere düşüyordu.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Hüseyin b. Abdullah'tan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), elindeki dal ile işaret ederek putun yüzüstü yere düşmesinden başka bir şey yapmadı. Resûlullah (s.a.v.) devesinin üzerinde yedi kere Kâbe'yi tavaf etti. Her defasında Hacerü'l-Esved'i bastonuyla selamlıyordu Yedi şavtı bitirdikten sonra devesinden indi. Ma'mer b. Abdullah b. Nadle geldi ve devesini (Harem'den) çıkardı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Makam-ı İbrahim'e geldi. O gün Makam Kâbe'ye bitişikti. Zırh ve miğfer hâlâ onun üzerindeydi. Sarığı ise omuzları arasındaydı. İki rekât namaz kıldı; sonra Zemzem'e yöneldi, ona baktı ve "Eğer Benî Abdülmuttalib sıkıntıya düşmeseydi (sikâye hakları zarar görmeseydi) Zemzem'den bir kova çekerdim." dedi.[27] Bunun üzerine Abbâs b. Abdülmuttalib Zemzem'den bir kova çekti ve Resûlullah (s.a.v.) ondan içti. Deniliyor ki, Zemzem'den kovayı çeken Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib idi. Sonra emretti; Hübel kırıldı. Kendisi de onun üzerinde duruyordu. ez-Zübeyr b. el-Avvâm Ebû Süfyân'a "Ey Ebû Süfyân! Gördüğün gibi Hübel kırıldı. Hatırlıyor musun, Uhud günü, Hübel'in iyilik yaptığını söylediğin zaman ne kadar da gururlanmıştın?" dedi. Ebû Süfyân, "Bırak bunları ey İbnü'l-

"De ki: Hak geldi, bâtıl yok oldu. Muhakkak ki, batıl yok olmaya mahkûmdur." (İsrâ, 17/81)

26 İsrâ, 17/81.
27 Yani, eğer kendim bir kova çektiğim takdirde bana uyulmayacak ve Abdülmuttaliboğullarının Zemzem'le ilgili haklarına böylece zarar dokunmayacak olsaydı, kendim için ayrıca bir kova çekerdim. Fakat ashabım beni örnek alarak su çekmeye başlarlar Bunun sonucunda Abdülmuttaliboğullarının Zemzem'le ilgili hakları zarar görmüş olur (M).

Avvâm! Muhammed'in ilahından başka ilah bulunsaydı başka türlü olacağını anladım." dedi.

Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) çekildi ve mescidin bir kenarında oturdu. İnsanlar da etrafındaydı. Sonra, Kâbe'nin anahtarını getirmesi için Bilâl'i Osman b. Talha'nın yanına gönderdi. Bilâl Osman'ın yanına geldi ve "Resûlullah (s.a.v.) sana, Kâbe'nin anahtarını getirmeni emrediyor." dedi. Osman hemen "Peki!" dedi ve annesinin yanına gitti. Annesi Şeybe'nin kızıydı. Bilâl Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü ve Osman b. Talha'nın "Peki!" dediğini ona haber verdi. Sonra Bilâl insanlarla birlikte oturdu. Kâbe'nin anahtarı o gün Osman b. Talha'nın annesinin yanındaydı. Osman b. Talha annesine, "Ana! Bana anahtarı ver! Resûlullah (s.a.v.) bana haber gönderdi ve anahtarı kendisine götürmemi emretti." dedi. Annesi, "Kavminin şereflendiği ve öğündüğü bir şeyi götürüp elinle teslim etmenden Allah'a sığınırım!" dedi. Osman ise, "Vallahi, ya bu anahtarı bana verirsin, ya da benim dışımda birisi gelir, onu senden alır." dedi. Bunun üzerine anahtarı hemen donuna koydu ve "Hangi adam elini buraya koyar acaba?" dedi. Osman bu şekilde annesiyle konuşurken Ebû Bekr ve Ömer'in seslerini işitti. Ömer, Osman'ın geciktiğini görünce de sesini yükselterek, "Ey Osman! Bana gel!" diyordu. Osman'ın annesi, "Oğlum, al anahtarı. Senin anahtarı alman, Adî ya da Teym kabilesinden birisinin almasından daha iyidir." dedi. Dedi ki: Osman anahtarı aldı ve götürüp Resûlullah'a verdi. Resûlullah (s.a.v.) anahtarı alınca Abbâs elini anahtara uzattı ve "Ey Allah'ın Resûlü! Sikâye[28] ve Hicâbe[29] bizim olsun!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Faydalanacağınız bir görevi size veririm, ancak masraf çıkaracak bir görevi size vermeyeceğim." dedi. Kâbe anahtarının alınmasıyla ilgili başka bir rivayet daha işittim.

28 Sikâye, Zemzem kuyusundan hacılara su dağıtma geleneğinin kadîm adıdır (M).
29 Hicâbe, Ka'be kapısının, örtüsünün ve anahtarlarının korunması ve elde bulundurulması ile ilgili bir görevdir (M).

Dedi ki: Bana İsmail b. İbrahim b. Ukbe anlattı. O Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'nin fethi günü Üsâme b. Zeyd'e ait bir deve üzerinde geldi. Üsâme de Resûlullah'ın arkasındaydı. Yanında da Bilâl ve Osman b. Talha vardı. Tepenin başına geldiğinde Osman'ı gönderdi; Osman ona anahtarı getirdi ve anahtarla onu karşıladı. Dediler ki: Osman b. Talha, fetihten önce Hâlid b. el-Velîd ve Amr b. el-Âs ile birlikte Medine'ye gelip Müslüman olmuştu. Osman bizimle birlikte Medine'den yola çıktı. Bu, vecihlerin en doğrusudur.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Ömer b. el-Hattâb'ı Bathâ'dan gönderdi. Yanında da Osman b. Talha vardı. Resûlullah (s.a.v.) ona Kâbe'yi açmasını ve Hz. İbrahim'in resmi dışında, Kâbe'nin içinde bulunan bütün resimleri ve heykelleri imha etmesini emretti. Kâbe'yi açtığı zaman, İbrahim'in fal oklarını atan yaşlı resmini gördü. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'nin içindeki bütün resimleri imha etmesini ona emretmişti. Fakat Ömer, İbrahim'in resmini bıraktı. Resûlullah (s.a.v.) İbrahim'in resmini gördüğünde, "Ya Ömer! Sana bütün resimleri imha et, demedim mi?" dedi. Ömer, "O, İbrahim'in resmidir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onu da imha et!" dedi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O Abdurrahman b. Mihrân'dan, o İbn Abbâs'ın mevlası Umeyr'den, o da Üsâme b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Kâbe'ye girdim. Resûlullah (s.a.v.) orada bazı resimler gördü. Bana bir kova su getirmemi emretti. Elbiseyi ıslatıp onunla resimlere vuruyordu ve "Allah, yaratmadıklarını resmedenlerin belasını versin!" diyordu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) emretti; Kâbe üzerine kilitlendi. Üsâme b. Zeyd, Bilâl b. Rebâh ve Osman b. Talha da

onun yanındaydı. Bir müddet orada kaldı. O gün Kâbe altı direk üzerine inşa edilmişti. İbn Ömer dedi ki: Ben Bilâl'e, "Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'ye girdiği zaman ne yaptı?" diye sordum. Bilâl, "İki direği sağına, bir direği soluna ve üç direği de arkasına aldı. Sonra iki rekât namaz kıldı." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) çıktı. Anahtar onun elindeydi. Hâlid b. el-Velîd, kapıda durmuş, Resûlullah (s.a.v.) çıkıncaya kadar insanları kapıdan uzaklaştırmaya çalışıyordu.

Dedi ki: Bana Ali b. Muhammed b. Ubeydullah anlattı. O Mansûr el-Hacebî'den, o annesi Safiyye bt. Şeybe'den, o da Berre bt. Ebû Ticrât'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'den çıktığı zaman ona bakıyordum. Kapıda durdu ve kapının iki tarafından tuttu. Oradan insanlara baktı; elinde de anahtar vardı. Sonra onu sarığına koydu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) insanlara baktığında, insanlar Kâbe'nin etrafında yapışık şekilde oturuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), "Vaadini yerine getiren, kuluna yardım eden ve tek başına müttefik orduları (Ahzâb'ı) mağlup eden Allah'a hamd olsun. Şu anda ne söylüyor ve ne tahmin ediyorsunuz?" dedi. Onlar, "Hayır söylüyor ve hayır umuyoruz. Kerim bir kardeş ve kerim bir kardeşin oğlusun ve şu anda galip durumdasın." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Yusuf kardeşimin dediği gibi diyorum ki: 'Bugün size kınama yoktur. Allah sizi bağışlasın. O merhametlilerin en merhametlisidir.'*[30] *Bilin ki, Cahiliye dönemindeki her ribâ, kan, mal ya da soy-sopla övünmek şu iki ayağımın altındadır. Sadece Kâbe'nin sidânesi ve hacıların sikâyesi bunun dışındadır. Taammüde benzer şekilde hata yoluyla, sopa ya da kamçıyla öldürmelerde 100 develik güçlü diyet vardır. Bunarın 40 tanesi hamile olmalıdır. Hiç şüphesiz ki Allah, Cahiliye döneminin böbürlenme ve atalarıyla övünmesini kaldırmıştır. Hepiniz Âdem'densiniz, Âdem de topraktandır. Allah'ın yanında en şerefli olanınız, kuşkusuz ona karşı en çok sorumlu davrananınızdır."*

"Bilin ki Allah, gökleri ve yeri yarattığı zaman Mekke'yi haram kılmıştır. Mekke, Allah'ın emriyle haram bir bölgedir. Benden önce kimseye helal kılınmamıştır. Benden sonra da kimseye helal olmayacaktır. Benim için de sadece bugün bu saatte helal olmuştur. -Resûlullah (s.a.v.) (helal olma süresini) bu şekilde eliyle kısaltıyordu- Mekke'nin avları ürkütülmez, ağaçlarına balta vurulmaz. Buluntu eşyası, tarif eden kimse dışında (sahibini aramak dışında) kimse için helal değildir.[31] *Onun yeşil otları biçilmez."* Abbâs b. Abdülmuttalib -tecrübe sahibi bir yaşlıydı-, "el-İzhir[32] otu hariç ey Allah'ın Resûlü! Çünkü o gereklidir. Özellikle kabir için ve ölüyü temizlemek için gereklidir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) bir müddet sustuktan sonra şöyle dedi: *"el-İzhir otu hariç. O helaldir. Vâris için vasiyet yoktur. Çocuk hangi yatakta doğmuş ise o yatağın sahibine aittir. Zina eden kimse için ise hüsran ve mahrumiyet vardır. Kocasının izni olmadan bir kadının malını harcaması helal değildir."*

"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Müslümanlar, kendilerinden olmayanlara karşı tek güçtürler. Kanları eşittir. Müslümanların en uzak olanları ganimetin geri kalan kısmını diğerlerine verir. Onların en yakınları da onların dostluğu için çaba gösterir. Güçlü olan gâziler, elde ettikleri ganimetten zayıf olanlara verirler. Zengin olanlar fakir olanlarına yardım eder. Bir kâfire karşılık bir Müslüman öldürülmez. Antlaşmalı olan bir kimse de antlaşma süresinde öldürülmez. Farklı iki dinin insanları birbirine varis olamaz. Celeb de yoktur, ceneb

[30] Yusuf, 12/92.

[31] Bir şeyi yolda bulan bir kimse, tarifçilik yaptıktan sonra, yani o buluntu olan eşyayı tarif ettikten sonra eğer sahibi çıkmazsa o şey kendisine helal olabilir. Onun için Resûlullah (s.a.v.), "Mekke'nin buluntu eşyası, ancak tarif ediciler için helaldir." dedi (M).

[32] el-İzhir, hoş kokulu bir ottur.

de yoktur.[33] *Müslümanların zekâtları ancak evlerinde veya avlularında alınır. Bir kadın, halasının veya teyzesinin üzerine nikâh edilmez. Şahit getirmek davacıya aittir. İnkâr eden ise, yemin etmekle mükelleftir. Bir kadın üç günlük mesafede ancak mahremiyle birlikte yolculuk yapabilir. Sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz yoktur. İki günde, Ramazan bayramı ile Kurban bayramında oruç tutmayı size yasaklıyorum. İki giysiyi de size yasaklıyorum: Sizden birisi, avret yerlerini semaya doğru gösteren bir tek elbiseye bürünmesin. Ayrıca "es-Sammâ" denilen (kolsuz, yensiz ve insan avretini gösterecek kadar önü açık) elbiseye bürünmesin. Tanıtmak gibi bir amaç dışında giyeceğinizi sanmıyorum."*

Sonra Resûlullah (s.a.v.) indi. Yanında anahtar vardı. Mescidin bir kenarına yanaştı ve oturdu. Resûlullah (s.a.v.) Sikâye'yi Abbâs'tan ve Kâbe'nin anahtarını Osman b. Talha'dan almıştı. Oturduğunda, "Bana Osman'ı çağırın." dedi. Osman b. Talha çağrıldı. Resûlullah (s.a.v.) daha önce (Mekke'de) Osman'ı İslâm'a davet ederken -Kâbe'nin anahtarı da Osman'ın yanındaydı.- ona, "Umarım ileride bu anahtarı benim elimde göreceksin ve ben onu istediğim yere koyacağım." demişti. Osman da, "O zaman ben helak oldum ve Kureyş de zillet içinde kalmış demektir." demişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, aksine sen o gün ömürlü olacaksın ve Kureyş de güçlenecektir." demişti. Osman dedi ki: Anahtarı aldıktan sonra

[33] Yani, zekât ve sadakaları teslim almak için zekât mallarını bir yerden başka bir yere sürükleyip götürmek yoktur. Celeb, iki şeyde olur. Birisi zekâtta olur; şöyle ki: Zekâtı toplayan memur, bölgenin uzak bir noktasında durur ve herkesin zekâtını oraya getirmesini ister. Bu yasaklanmıştır. İkincisi yarışmada olur; şöyle ki: Bir adam atının peşinde gider ve onu koşuya teşvik eder. Bu da yasaklanmıştır. Ceneb ise, at koşusuna katılan bir adam, koşuya koyduğu atının yanına yedek bir at daha koşturur. Birisi yorulduğunda diğerini devreye sokar. Bu da yasaklanmıştır. Zekât toplamada ceneb şöyledir. Zekât memuru, bölgenin uzak bir noktasına yerleşir ve zekât mallarının kendisine getirilmesini emreder. Bu da yasaklanmıştır (Musahhih).

beni çağırdığında onun daha önce söylediği sözünü hatırladım. Yanına geldim; onu güler yüzle karşıladım, o da beni güler yüzle karşıladı. Sonra bana, "Ey Benî Talha! Bir miras olarak ve ebedi bir şekilde alın bu anahtarı. Onu sizden ancak bir zalim alabilir. Ey Osman! Allah sizi evine emanetçi kılmıştır. İyilikle yeyin." dedi. Osman dedi ki: Yanından ayrıldığımda beni çağırdı, tekrar ona döndüm. Bana, "Sana söylediğim olmadı mı?" dedi. Onun bana Mekke'de söylediği sözü hatırladım ve "Evet, senin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'nin anahtarını Osman b. Talha'ya verirken elbisesi içinde sırt üstü uzanıyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Ona yardım edin! Kâbe'nin kapısına git ve iyilikle ye!" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) sikâye görevini Abbâs'a verdi. Abbâs, Cahiliye döneminde ve ondan sonra da Abdülmuttaliboğulları dışında (tek başına) sikâye görevini üstlenmişti. Muhammed b. el-Hanefiyye (Ali b. Ebû Tâlib'in oğlu) bu konuda İbn Abbâs ile tartıştı. İbn Abbâs, "Sikâyeden sana ne? Cahiliye döneminde o bizim hakkımızdı. Senin baban bu konuyu gündeme getirmişti; ben ona şahit getirdim. Talha b. Ubeydullah, Âmir b. Rebî'a, Ezher b. Abduavf ve Mahreme b. Nevfel, Cahiliye döneminde Abbâs'ın sikâyeyi elinde tuttuğuna şahitlik yaptılar. Baban ise, o zaman Urene vadisinde develerini otlatıyordu." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Fetih günü sikâyeyi Abbâs'a verdi. Orada hazır bulunanlar bunu bildiler. Abbâs'tan sonra bu görev Abbâs'ın oğlunun elindeydi. Hiç kimse bu konuda onlarla tartışamaz ve hiç kimse bu konuda konuşamaz. Abbâs'ın Tâif'te malı vardı. Kuru üzümleri Mekke'ye taşınan bir bağdı. Hem Cahiliye döneminde, hem de İslâm döneminde üzümleri (hacılara ikram edilen suyun tatlandırılması için) içine atılırdı. Sonra Abdullah b. Abbâs da bunun benzerini yapardı. Sonra Ali b. Abdullah b. Abbâs da benzerini yapardı ve bu, günümüze kadar devam etmiştir.

Dedi ki: Hâlid b. el-Velîd Resûlullah'ın yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.), *"Seni savaşmaktan menettiğim halde neden savaştın?"* dedi. Hâlid b. el-Velîd, "Ey Allah'ın Resûlü! Önce onlar bizimle savaştılar, bizi ok yağmuruna tuttular ve silahla bize saldırdılar. Elimden geldiğince savaşmaktan uzak durdum, onları İslâm'a davet ettim ve herkesin girdiği güvence altına girmelerini söyledim. Fakat adamlar kabul etmediler. Artık çare bulamayınca onlarla savaştım. Allah bizi muzaffer kıldı; onlar da her tarafa kaçtılar ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah hayra hükmetmiştir." dedi.

Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Ey Müslümanlar! Silahtan geri durun! Sadece ikindi namazına kadar Huzâ'alılar Benî Bekr'e karşı silah kullanabilecekler. Bir saat onlara vurun!" dedi. Bu saat, silah kullanmanın Resûlullah (s.a.v.) için helal kılındığı saat idi ve ondan önce kimseye helal kılınmamıştı. Ebü'l-Yeser dedi ki: Hâlid b. el-Velîd ile birlikte el-Lît geçidinden girdik. İlk olarak bizimle savaşmak isteyen müşriklerdi ve Mekke'ye girmemizi engellemek istediler. Hâlid b. el-Velîd onlarla konuştu ve onlara özür beyanında bulundu; ancak onlar reddettiler. Hâlid b. el-Velîd, "Saldırın onlara!" dedi. Biz de onlara saldırdık. Bize karşı, bir devenin sağımlık süresi kadar bile dayanamadılar ve kaçtılar. Hâlid b. el-Velîd, bizi peşlerine düşmekten menetti. Ebü'l-Yeser dedi ki: Ben kılıcımla kesmeye başladım. Bir adama yöneldim; ona bir darbe vurdum; adam Huzâ'alıların yanına çekildi ve elime düştü. Kim olduğunu sordum. Bana, "O, Huzâ'a'nın kardeşi el-Hayâ kabilesindendir." denildi. Bunun üzerine, Huzâ'alılardan birisini öldürmediğim için Allah'a hamd ettim.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) hutbesini bitirdiğinde, Ebû Ahmed Abdullah b. Cahş mescidin kapısında, devesinin üzerinde durdu ve "Allah aşkına ey Abdümenâf! Benimle olan antlaşmanıza riayet edin. Allah aşkına ey Abdümenâf evim!" diye bağırıyordu.[34] Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Osman b. Affân'ı çağırdı ve ona gizli bir şey söyledi. Osman b. Affân da Ebû Ahmed'in yanına gitti ve ona gizli bir şey söyledi. Ebû Ahmed devesinden indi ve diğer insanlarla birlikte oturdu. Ölünceye kadar Ebû Ahmed'in bir daha konuyu gündeme taşıdığı işitilmedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra Osman b. Affan'a, "Resûlullah (s.a.v.) Fetih günü, Ebû Ahmed'e söylemek üzere sana ne söyledi?" denildi. Onu Resûlullah'ın (s.a.v.) hayatında hiç anlatmadım; vefatından sonra mı anlatacağım?" dedi. Ebû Ahmed, savaşta İbn Ümeyye'nin yanında yer almak için anlaşmıştı. Ancak el-Muttalib b. Esved, kendisiyle anlaşması için onu davet etmiş ve "Kanım senin içindir; malım da senin içindir." demişti. Ebû Ahmed ise (bu teklifi reddederek) İbn Ümeyye ile anlaşmıştı. Ebû Ahmed bu hususla ilgili olarak şöyle demişti:

Ey Benî Ümeyye! Ben sizin oğlunuz,
Ve Zilhicce'nin 10. gününde anlaşmalınız olduğum halde,
Nasıl ihanet edebilirim size?
Sizden başkası davet etti beni, reddettim.
Zamanın felaketlerine karşı sizi korudum.

Onlar Zilhicce'nin 10. gününde antlaşma yapıyorlardı. Tıpkı alıcı ve satıcı gibi birbirleriyle pazarlık yapıp el sıkışıyorlardı. Ama Zilhicce'nin onundan önce randevulaşıyorlardı. Ebû Süfyân Ebû Ahmed'in evini 400 dinara Alkame el-Âmirî'ye satmıştı. İbn Alkame, Ebû Süfyân'a 100 dinar vermiş, geri kalanını da taksite bağlamıştı.

[34] Ebû Ahmed Abdullah b. Cahş, Ebû Süfyân'ın damadıydı. Cahş ailesi bütün ev-barklarını bırakıp hicret etmişlerdi. Ebû Süfyân da onların evlerine el koymuş ve Ebû Ahmed'in evini Amr b. Alkama'ya 400 dinara satmıştı. Peygamber (s.a.v.) Fetih hutbesini irad ettikten sonra Ebû Ahmed "Ey Abdi Menaf Oğulları! Evimi Kurtarın!" demişti (Bk. İbn Hişâm, *Sîre*, II, 145; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/102) (M).

Dedi ki: Bana Ebû Ahmed'in akrabaları anlattı; dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) (Ebû Ahmed'in kulağına), "O evine karşılık sana cennette bir ev var." dedi. Ebû Ahmed, evini sattığı için Ebû Süfyân hakkında şöyle dedi -Bunu bana Amr b. Osman el-Cahşî okudu-:

Aramızdaki sözleşmeyi bozdun mu?
Oysa hep pişmanlığa yol açar hadiseler...
Hatırlamaz mısın, içinde antlaşma yaptığımız,
Zilhicce'nin 10. gününü?
Duruyor, ikimizin antlaşması.
Buna bir engel de yok, günah da...
Sattın amcaoğlunun evini,
Ödedin onunla borcunu.
Götür onu, götür onu!
O satışla tasma vuruldu boynuna, tıpkı güvercin gibi...
Hukuksuzluğa doğru koştun sen,
En kötü ahlak da muhtaç olmaktır.
Ben avluma sığındım;
Oradadır yerim ve güvencem.
Kuşkusuz senin yaptığın akit,
İbn Amr'ın İbn Mâme'ye yaptığı akit gibi değildir.

Dediler ki: İsâf ve Nâile Cürhüm kabilesinden erkek ve kadın birer insan idiler. Erkeğin adı İsâf b. Amr, kadınınki de Nâile bt. Süheyl idi. Bunlar Kâbe'nin içinde zina ettiler ve taşlaştılar. Kureyş de onları put edinip ibadet etmeye başladılar. Onların yanında kurban kesiyorlar ve hac ya da umre yaptıkları zaman saçlarını tıraş ediyorlardı. Onlardan birinden kır saçlı, siyah, çıplak, saçları dağınık, yüzünü tırmalayan ve beddua eden bir kadın çıktı. Bu konu Resûlullah'a (s.a.v.) soruldu. Resûlullah (s.a.v.), "Bu Nâile'dir. Ülkenizde ebediyen kendisine ibadet edilme konusunda ümitsizleşti." dedi. Deniliyor ki: İblîs üç defa haykırmıştır. Birincisi, lanetlendiği ve Melek şeklinden dönüştüğü zamandı. İkincisi, Resûlullah'ı (s.a.v.) Mekke'de namaz kılarken gördüğü zamandı. Üçüncüsü de,

Resûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethettiği zamandı. İblîs'in nesli bir araya geldiler. İblîs onlara, "Bu günden sonra, Muhammed'in ümmetini putperestliğe geri döndürmenizden artık ümidinizi kesin. Fakat Muhammed'in ümmetinde ağıt yakmayı ve şiir okumayı yaygınlaştırın." dedi.

İlk defa Harem'in sınırlarını tayin eden (sınır taşlarını diken) İbrahim Peygamber'dir. Cibrîl de sınırları ona gösteriyordu. Bu sınırlar İsmail zamanına kadar hiç değiştirilmedi. İsmail sınırları yeniledi. Sonra Kusay zamanına kadar hiç değiştirilmedi. Kusay yeniledi. Sonra Fetih gününe kadar hiç değiştirilmedi. Fetih günü Resûlullah (s.a.v.) Teym b. Esed el-Huzâ'î'yi gönderdi ve Harem'in sınırlarını yeniledi. Sonra Ömer zamanına kadar hiç değişmedi. Ömer Mahreme b. Nevfel, Ezher b. Abduavf, Huveytıb b. Abdüluzzâ ve Ebû Hûd Sa'îd b. Yerbû adlarında Kureyş'ten dört kişiyi görevlendirdi. Onlar Harem'in kırsalında dolaştılar (ve sınırlarını belirlediler). Sonra Osman b. Affân, kendi hilafeti döneminde o adamları görevlendirdi. Yine Mu'âviye, hacca gittiği yıl bu adamları (aynı görevle) görevlendirdi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da el-Misver b. Rifâ'a'dan şöyle dediğini rivayet etti: Abdülmelik b. Mervân hacca gittiği zaman bu sınırlardan anlayan Huzâ'a'dan, Kureyş'ten ve Benî Bekr'den birer yaşlı adama haber gönderdi ve onlara, Harem'in sınırlarını yenilemelerini emretti. Harem bölgesindeki her vadi, Hil (haram bölgenin dışı) bölgesine akar; fakat Ten'îm'deki bir vadi dışında, Hil bölgesindeki hiçbir vadi, Harem'e akmazdı. "لا ينفر صيدها" deniliyordu. Bunun anlamı, *"Avlar, gölgeden güneşe çıkarılmaz."* demektir. Deniliyor ki anlamı, *"Korkutulmaz."* demektir.

Dedi ki: Bana Abdülmelik b. Nâfi anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Güvercin İbn Ömer'in yüküne, elbisesine ve yemeğine dadanırdı; fakat kovulmazdı.

Ancak İbn Abbâs, kovulmalarına fetva vermiştir. Resûlullah (s.a.v.), "لا تحل لقطة ضالتها الا لمنشد" hadisinde şöyle demek istiyor: *"Kişi, Harem bölgesinde bulduğu şeyleri, başka memleketlerdeki gibi yiyemez."*

Dediler ki: Cahiliye döneminde Hüzeyl kabilesine mensup bir grup insan gazaya çıktılar. İçlerinde Cüneydib b. el-Edla da vardı. Bu adamlar Ahmer Be'sâ'nın kabilesine gidiyorlardı. Ahmer Be'sâ, Eslem kabilesinden bir adam olup zaptedilemeyen cesur bir adamdı. Kendisi bulunduğu mahallede yatmaz, köyün dışında yatardı. Yattığı zaman da kötü bir şekilde horlamaya başlar ve yeri herkes tarafından bilinirdi. Köy halkı da, kendilerine bir korku geldiği zaman Ahmer Be'sâ'dan yardım isterlerdi. Ahmer Be'sâ aslan gibi onlara saldırırdı. Hüzeyl kabilesinden bu gazveci grup köye geldiğinde Cüneydib b. el-Edla onlara, "Eğer Ahmer Be'sâ köyde ise onlara gitmeye imkân yoktur. Eğer gizlenemeyen bir horlaması varsa beni bırakın ben dinlemeye çalışacağım." dedi. Hemen horlama sesini dinlemeye başladı ve işitti. O sese doğru gitti; onu uyurken buldu ve öldürdü. Cüneydib kılıcı göğsüne sapladı. Sonra kılıca dayandı ve onu öldürdü. Sonra kabileye saldırdılar. Kabile, "Ey Ahmer Be'sâ!" diye bağırmaya başladı. Fakat cevap veren yoktu. Çünkü Ahmer Be'sâ öldürülmüştü. Köyden ihtiyaçlarını temin ettiler sonra geri döndüler. İnsanlar o sıralarda İslâm ile meşguldüler.

Mekke'nin fethinden bir gün sonra Cüneydib b. el-Edla Peygamber'le (s.a.v.) birlikte girdi; ev halkı için eşya alıyor ve etrafa bakıyordu. -İnsanlar güven içindeydiler.- Cündüb b. el-A'cem el-Eslemî onu gördü ve "Cüneydib b. el-Edla, Ahmer Be'sâ'nın katili ha!" dedi. Cüneydib, "Evet!" dedi. Bunun üzerine Cündüb (Eslem'den) askerî yardım istemeye başladı. Onunla ilk karşılaşan Hırâş b. Ümeyye el-Ka'bî idi. Cündüb durumu ona haber verdi. Hırâş hemen kılıcını kuşandı ve Cüneydib'e yöneldi. İnsanlar da onun etrafındaydı. Kendisi

Ahmer Be'sâ'yı nasıl öldürdüğünü onlara anlatıyordu. İnsanlar onun etrafındayken aniden Hırâş b. Ümeyye kılıcı kuşanmış bir halde geldi ve "Adamın etrafından çekilin!" dedi. Vallahi, insanlar, sadece etrafını boşaltmak istediğini sandılar. Bu yüzden insanlar etrafından çekildiler. İnsanlar çekilince Hırâş b. Ümeyye, Cüneydib b. el-Edla'ya kılıçla saldırdı ve onu karnından yaraladı. İbnü'l-Edla Mekke'nin duvarlarından birisine dayanmaktaydı. Birden bağırsakları karnından akmaya başladı. Gözleri başında parlıyor ve "Demek bunu yaptınız ey Huzâ'alılar!" diyordu. Adam hemen düşüp öldü.

Resûlullah (s.a.v.) onun öldürülmesini duydu. Hemen kalktı ve bir hutbe irad etti. Bu hutbe, Fetih gününden bir gün sonra öğle vakti irad edilmişti. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Ey insanlar! Allah gökleri ve yeri, güneşi ve ayı yarattığı ve şu iki dağı buraya koyduğu zamandan beri Mekke'yi haram kılmıştır. Mekke, kıyamet gününe kadar da haram olacaktır. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir mümin için kan dökmek helal değildir. Bir mümin burada bir ağaç kesemez. Mekke benden önce kimse için helal olmamıştır. Benden sonra da kimse için helal olmayacaktır. Benim için de sadece günün bir saatinde helal olmuştur. Sonra yine dün olduğu gibi eski haramlığına dönmüştür. Burada olanlarınız, burada olmayanlara tebliğ etsin. Eğer birisi, 'Resûlullah (s.a.v.) Mekke'de savaşmıştır.' derse siz, "Allah, savaşı Resûlü için helal kılmıştır, ama sizin için helal kılmamıştır.' deyin. Ey Huzâ'alılar! Elinizi öldürmekten çekin! Vallahi, eğer fayda vermişse öldürme çok oldu. Bir de siz bu adamı da öldürdünüz. Vallahi onun diyetini ödeyeceğim. Kim ki, burada bulunmamdan sonra öldürülürse ailesi isterse ölülerinin kanını talep ederler (kısas isterler), arzu ederlerse diyetini isterler."*

Ebû Şüreyh, Amr b. Sa'îd b. el-Âs'ın yanına girdi. O da İbnü'z-Zübeyr ile savaşmak istiyordu. Bu hadisi ona nakletti

ve "Peygamber (s.a.v.) bize, şahit olanların olmayanlara tebliğ etmesini emretmiştir. Ben şahidim, sen ise şahit olmayanlardansın. Resûlullah'ın (s.a.v.) emrettiğini sana tebliğ etmiş oldum." dedi. Bunun üzerine Amr b. Sa'îd, "Çekil ey ihtiyar! Biz Mekke'nin haram olduğunu senden daha iyi biliyoruz. Kuşkusuz bu hürmet, bir zalimle, taati ihlal eden veya kan akıtan birisiyle savaşmaya engel değildir." dedi. Bunun üzerine Ebû Şüreyh, "Ben, Resûlullah'ın (s.a.v.) emrettiğini sana tebliğ etmiş oldum. Gerisi sana kalmıştır." dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Nâfi anlattı. O babasından şunu rivayet etti: Ebû Şüreyh'in Amr b. Sa'îd b. el-Âs'a söylediğini İbn Ömer'e haber verdim. İbn Ömer şöyle dedi: "Allah Ebû Şüreyh'e rahmet eylesin! O, üzerindeki görevi yerine getirmiş. Ben biliyorum ki, Huzâ'alılar Hüzeyl'e mensup bir adamı öldürdüklerinde, Resûlullah (s.a.v.), hafızamda tutamadığım bazı şeyleri Huzâ'alılara söyledi. Ancak Müslümanlardan işittiğime göre Resûlullah (s.a.v.), "Ben onun diyetini ödeyeceğim." demiş.

Dedi ki: Bana Amr b. Umeyr b. Abdülmelik b. Ubeyd anlattı. O Cüveyriye bt. el-Husayn'dan, o da İmrân b. el-Husayn'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) öldürmeyi yasakladıktan sonra Hırâş, Hüzeylli adamı öldürdü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Eğer bir kâfire karşılık bir mümini öldürseydim, Hüzeylli'ye karşılık Hırâş'ı öldürürdüm." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), diyetini ödemeleri için Huzâ'alılara talimat verdi. Huzâ'alılar da diyetini ödediler. İmrân b. el-Husayn dedi ki: Benî Müdlic kabilesinin (Huzâ'alıların bir boyu) diyet için getirdikleri beyaz koyunlara bakar gibiyim. Cahiliye döneminde Araplar diyet ödüyorlardı; İslâmiyet bunu teyit etmiştir.

Dedi ki: Bana İbn Ebü'z-Zinâd anlattı. O Abdurrahman b. Harmele'den, o da İbnü'l-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Benî Ka'b'a emretti; öldürülmüş adamın diyeti olarak 100 deve verdiler. Dedi ki: Öğle vakti geldi;

Resûlullah (s.a.v.) Bilâl'e, Kâbe'nin damında öğle ezanını okuması için emretti. Kureyş de dağların başındaydı. Onların liderleri kaçmışlar ve öldürülmek korkusuyla gizlenmişlerdi. Onlardan bazıları güvence talep ediyorlardı; hatta bazılarına güvence verilmişti. Bilâl ezan okuyup da sesini her zamankinden daha çok yükseltince, *"Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah"* kısmına geldiğinde Cüveyriye bt. Ebû Cehil, "Vallahi, adam senin şanını yükseltti. Namaza gelince, biz namaz kılarız; fakat dostlarımızı öldürenleri asla sevmeyeceğiz. Muhammed'e gelen Peygamberlik benim babama da gelmişti; ancak babam kavminin zıddına gitmek istemediği için onu reddetti." dedi. Hâlid b. Esîd, "Babama ikramda bulunup da bu günü işitmesine engel olan Allah'a hamd olsun." dedi. el-Hâris b. Hişâm, "Vah anam vah! Keşke bugünden önce ölseydim. Kâbe'nin üzerinde Bilâl'in anırdığını duyuyorum." dedi. el-Hakem b. el-Âs, "Vallahi bu büyük bir olaydır. Benî Cümah'ın kölesi, Benî Talha'nın binası üzerinde bağırıyor!" dedi. Süheyl b. Amr, "Eğer bu Allah'ı kızdırmış ise muhakkak onu değiştirecektir. Eğer Allah'ın rızası varsa onu böyle sabitleştirir." dedi. Ebû Süfyân ise, "Ben şahsen bir şey söylemeyeceğim. Eğer söyleyecek olursam bu çakıl taşları ona haber vereceklerdir." dedi. Biraz sonra Cibrîl (a) Resûlullah'a (s.a.v.) gelip onların durumunu haber verdi.

Dedi ki: Bana Musa b. Muhammed anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Süheyl b. Amr şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v.) Mekke'ye girip galip olunca kendimi evime attım ve kapıyı üstüme kapattım. Ardından oğlum Abdullah b. Süheyl'e haber göndererek benim için Muhammed'den eman talep etmesini istedim. Sonra Muhammed ve ashâbının yanında bıraktığım izleri hatırlamaya başladım. Benden daha fazla kötü iz bırakan birisi yoktu. Ben Hudeybiye günü Resûlullah (s.a.v.) ile kimsenin karşılaşmadığı bir tarzda karşılaştım. Bedir ve Uhud Savaşlarına katıldığım halde Hudeybiye'de onunla

antlaşma imzalayan bendim. Kureyş her nereye doğru hareket etmiş ise ben o hareketin içindeydim." Bunun üzerine Abdullah b. Süheyl Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti ve "Ey Allah'ın Resûlü! Ona eman verir misin?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, o Allah'ın emanıyla emniyettedir. Ortaya çıksın!" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) etrafındakilere, "Süheyl b. Amr ile karşılaşan ona sert bakış atmasın. Süheyl ortaya çıksın. Yemin ederim ki, Süheyl akıllı ve şerefli bir insandır. Onun gibilerin İslâm'dan habersiz olması doğru değildir. Kendisi, şimdiye kadar yapılanların kendisine bir fayda sağlamadığını görmüştür." dedi. Bunun üzerine Abdullah babasının yanına gitti ve Resûlullah'ın (s.a.v.) söylediklerini ona aktardı. Süheyl, "Vallahi o iyi bir adamdı; küçükken de büyüdükten sonra da..." dedi. Süheyl bir ileri bir geri, gidip geliyordu. Süheyl müşrik olduğu halde Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Huneyn Gazvesi'ne çıktı. Nihayet Ci'râne denilen yerde Müslüman oldu.

Hübeyre b. Ebû Vehb ve İbnü'z-Ziba'rî birlikte kaçtılar. -Hübeyre o gün Ümmü Hânî bt. Ebû Tâlib'in kocasıydı- Nihayet Necrân'a kadar gittiler. Necrân kalesine girmeden korkudan emin olmadılar. Onlara, "Arkanızda ne var?" denildi? Onlar, "Kureyş'e gelince hepsi öldürüldü. Muhammed Mekke'ye girdi. Vallahi, biz Muhammed'in sizin bu kalenize doğru geldiğini de gördük." dediler. Bunun üzerine Belhâris ve Ka'b, kalelerinin çürümüş yerlerini tamir etmeye başladılar ve hayvanlarını topladılar. Hassân b. Sâbit, İbnü'z-Ziba'rî'yi kastederek birkaç beyit yazıp ona gönderdi. Onları bana İbn Ebü'z-Zinâd okumuştu. Şöyle diyordu:

Buğzu seni Necrân'a kadar götüren adamı yok sayma!
Orada çok kötü bir hayat yaşayacaksın.
Mızrakların çürüdü savaşta, zayıf düştüler.
Ve ayıplı soyunla korkakça kalakaldın.
Allah Ziba'rî'ye ve oğluna öfkelendi.
Onlar için hayatta da sürekli bir azap vardır.

Hassân'ın şiiri İbnü'z-Ziba'rî'ye ulaşınca çıkış için hazırlık yaptı. Hübeyre b. Ebû Vehb, "Amcaoğlu nereye gidiyorsun?" dedi. İbnü'z- Ziba'rî, "Vallahi, Muhammed'e gitmek istiyorum." dedi. Hübeyre, "Ona tabi mi olmak istiyorsun?" dedi. İbnü'z-Ziba'rî, "Evet, vallahi!" dedi. Hübeyre, "Ah! Keşke senden başkasıyla arkadaşlık yapsaydım! Vallahi, hiçbir zaman senin Muhammed'e tabi olacağını düşünmezdim." dedi. İbnü'z-Ziba'rî, "Doğru söylersin; öyledir. Acaba ne diye Benî el-Hâris b. Ka'b'ın yanında kalıyoruz da, insanların en iyisi ve en hayırlısı olan amcaoğlumu bırakıyorum? Üstelik kavmim ve memleketim orada..." dedi. İbnü'z-Ziba'rî hemen Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla birlikte oturuyordu. Resûlullah (s.a.v.) ona bakınca, "Aa, bu İbnü'z-Ziba'rî'dir! İçinde İslâm'ın nuru olan bir yüzü vardır." dedi. İbnü'z-Ziba'rî Resûlullah'ın yanında durduğunda, "es-Selâmü aleyküm ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın bir olduğuna ve senin de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim. Beni İslâm'a hidayet eden Allah'a hamd olsun. Sana düşmanlık yaptım ve halkı senin aleyhinde bir araya getirdim. Düşmanlığın uğrunda atlara ve develere bindim; bazen de ayaklarımın üzerinde yürüdüm. Sonra senden kaçarak Necrân'a gittim. Asla İslâm'a yakın olmak istemiyordum. Sonra Allah benim hayrımı murad etti; imanı kalbime koydu ve onu bana sevdirdi. İçinde bulunduğum dalaleti ve ibadet edilen ve kendisine kurban kesilen taşlar gibi, hiçbir akıl sahibine menfaati olmayan putlara tabi olmayı hatırladım. O taş, kendisine ibadet edenleri de, etmeyenleri de bilemez" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Seni İslâm'a hidayet eden Allah'a hamd olsun. İslâm, kendisinden öncekileri siler." dedi. Hübeyre ise Necrân'da kaldı. Ümmü Hânî de Müslüman oldu. Ümmü Hânî'nin Müslüman olduğu haberi Hübeyre'ye ulaşınca şöyle dedi:

Hind midir, seni heyecanlandıran?
Yoksa ona sorman mı seni uzaklaştırdı?
Çekirdeğin halden hale dönüşmesi de böyledir.
Necrân'da, korunaklı bir kalenin başında kaçtı uykularım,
Gecenin yarısından sonra onun hayali geliyor.
Ben öyle bir kavimdenim ki, ciddisi ciddi olunca,
Ne halde olursa olsun, durumu bugünkü gibi olur.
Aşiretin büyükleri, yükseklere doğru çıkmayı istemezlerse,
Kuşkusuz aşiretimin arkasında da korurum onları.
Kişinin yerinde olmayan sözleri,
Yaydan çıkıp da, demiri olmayan oka benzer.
Eğer biat etmişsen Muhammed'in dinine,
Ve akrabalarla ipini koparmışsan,
Uzak ve yuvarlak bir tepenin üzerinde ol!
Kırmızı, tepesi kuru ve sertleşmiş bir toprak yığınında...

Hübeyre, müşrik olarak ölünceye kadar Necrân'da kaldı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Musa b. Ukbe'den, o da el-Münzir b. Cehm'den şöyle dediğini rivayet etti: Mekke fethedilince Huveytıb b. Abdüluzzâ kaçtı. Nihayet Avf'ın bahçesine kadar gitti ve oraya girdi. Ebû Zer ise ihtiyacı için bahçeye girdi; Huveytıb da oradaydı. Huveytıb onu görünce kaçmaya başladı. Ebû Zer de ona seslendi ve "Gel, güvencedesin!" dedi. Huveytıb Ebû Zer'e döndü; Ebû Zer ona selam verdi ve "Güvencedesin. Eğer istersen seni Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götüreyim, istersen de evine git!" dedi. Huveytıb, "Evime gidebilir miyim ki? Evime varmadan biriyle karşılaşırsam öldürülebilirim ya da evime girilir ve öldürülürüm." dedi. Ebû Zer, "Ben seni evine kadar götürürüm." dedi ve onu evine kadar götürdü. Sonra kapısında, "Huveytıb güvencededir. Saldırıya uğramasın!" diye bağırdı. Sonra Ebû Zer Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve durumu ona haber verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Öldürülmesini emrettiklerim dışında bütün insanlara güvence vermedim mi?" dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Musa b. Ukbe'den, o ez-Zübeyr'in mevlası Ebû Habîbe'den, o da Abdullah b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Mekke fethedilince Hind bt. Utbe Müslüman oldu. Ayrıca İkrime b. Ebû Cehil'in eşi Ümmü Hakîm bt. el-Hâris b. Hişâm, Safvân b. Ümeyye'nin eşi, Kinâne kabilesinden olan el-Beğûm bt. el-Mu'azzel ve Fâtıma bt. el-Velîd b. el-Muğîre de Müslüman oldu. Bunlardan başka, Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın annesi Hind bt. Münebbih b. el-Haccâc ve Kureyş'ten on kadın Müslüman oldular. el-Ebtah'ta Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittiler. Onun huzuruna girdiler ve ona biat ettiler. Bir de Benî Abdülmuttalib'ten bazı kadınlar da Müslüman oldular. Hind bt. Utbe, "Ey Allah'ın Resûlü! Beni senin merhametine mazhar etmek için, kendi nefsi için ihtiyar ettiği dini galip kılan Allah'a hamd olsun. Ey Muhammed! Ben Allahı tasdik eden bir kadınım." dedi Sonra örtüsünü kaldırdı ve "Ben Hind bt. Utbe'yim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Merhaba sana!" dedi. Hind, "Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Yeryüzünde senin çadırındakilerin zelil olmasını istediğim kadar hiçbir çadır halkının zelil olmasını istemezdim. Şimdi ise, senin çadırındakilerin aziz olmasını istediğim kadar hiçbir çadır halkının aziz olmasını istemiyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hatta daha fazlası..." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) onlara Kur'ân'dan ayetler okudu ve kendilerinde biat etti. Onların arasından Hind, "Ey Allah'ın Resûlü! Sana dokunabilir miyiz?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "*Ben kadınlarla musafaha etmem. Benim yüz kadına söyleyeceğim söz, bir tek kadına söyleyeceğim söz mesabesindedir.*" dedi. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) o gün, elinin üzerine bir bez koymuş, onlar da ellerini onun üzerine koymuşlar. Yine deniliyor ki, Resûlullah'a (s.a.v.) bir bardak su getirilmiş; Resûlullah (s.a.v.) ona elini koymuş, sonra onu kadınlara vermiş, onlar da ellerini bardağın içine koymuşlar. Fakat Resûlullah'ın "*Ben kadınlarla müsafaha etmem.*" şeklindeki sözü bize göre daha doğrudur.

Sonra İkrime b. Ebû Cehil'in karısı Ümmü Hakîm, "Ey Allah'ın Resûlü! İkrime senden kaçıp Yemen'e gitti ve onu öldürmenden korkuyor; ona güvence ver!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O güvencededir." dedi. Ümmü Hakîm hemen onu aramaya çıktı. Yanında da Rum asıllı bir köle vardı. Köle, Ümmü Hakîm'e göz dikerek ondan nefsini tatmin etmek istedi. Ümmü Hakîm onu oyalamaya başladı. Nihayet Ak[35] halkından bir grubun yanına geldi. Ümmü Hakîm hemen onlardan yardım istedi. Onlar da köleyi bağladılar. Ümmü Hakîm İkrime'ye yetişti. İkrime, Tihâme sahillerinden birine varmış ve oradan gemiye binmişti. Geminin tayfası İkrime'ye "İhlâslı ol!" diyordu. İkrime, "Ben ne söyleyeyim ki?" diyordu. Tayfa, "La ilâhe illallah, de." diyordu. İkrime, "Zaten bunu söylememek için kaçıyorum." dedi. Ümmü Hakîm, tam da bu söz üzerine geldi. Kadın ona ısrar ederek, "Ey Amcaoğlu! İnsanların en iyisi, en hayırlısı ve akrabalarına en çok düşkün olanının yanından sana geldim. Kendini helak etme!" dedi. İkrime karısı için durdu; Ümmü Hakîm nihayet gelip ona yetişti ve "Senin için Muhammed'den (s.a.v.) eman aldım." dedi. İkrime, "Bunu yaptın mı?" dedi. Kadın, "Evet, onunla konuştum. Sana eman verdi." dedi. Bunun üzerine İkrime karısıyla geri döndü ve "Rum asıllı kölenle ne yaptın?" dedi. Kadın kölenin yaptıklarını ona anlattı. İkrime de onu öldürdü. İkrime o gün henüz Müslüman olmamıştı. İkrime Mekke'ye yaklaştığı zaman Resûlullah (s.a.v.) ashâbına, "İkrime b. Ebû Cehil mümin ve muhacir olarak size geliyor. Onun babasına küfretmeyin. Çünkü ölüye yapılan küfür ölüye ulaşmaz, ancak sağ olana dokunur." dedi.

Dedi ki: İkrime (bir gün) karısıyla birlikte olmak istiyordu; karısı ise onu reddediyor ve "Sen kâfirsin, bense Müslüman'ım." diyordu. Bunun üzerine İkrime, "Seni bana yasaklı kılan iş büyük bir iştir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) İkrime'yi görünce, Müslüman olmasının verdiği sevinçle hemen onu kucakladı. -Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde cübbe yoktu.- Sonra Resûlullah (s.a.v.) oturdu; İkrime de onun huzurunda oturdu. Zevcesi de örtülüydü. İkrime, "Ya Muhammed! Bu (kadın), senin bana eman verdiğini söyledi." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Doğru söylemiş; sen güvencedesin" dedi. Bunun üzerine İkrime, "Sen neye davet ediyorsun ey Muhammed?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Seni Allah'ın bir olduğuna ve benim de onun kulu ve elçisi olduğuma şehadet etmeye, namaz kılmaya, zekât vermeye ve -İslâm'ın getirdiği yükümlülükleri sayarak- şunları şunları yapmaya davet ediyorum." dedi. İkrime, "Vallahi sen ancak Hakk'a ve güzel bir şeye davet edersin. Vallahi, sen davet ettiğin bu yükümlülüklere davet etmeden önce de aramızdaydın ve bizim en doğru sözlümüz ve en çok iyilik yapanımızdın." dedi Sonra, "Ben şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şehadet ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) buna sevindi. Sonra İkrime, "Ey Allah'ın Resûlü! Söyleyeceğim en hayırlı bir şeyi bana öğret." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet edersin." dedi.

İkrime, "Sonra ne var?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ı ve burada hazır bulunanları şahit göstererek Müslüman, muhacir ve mücâhid olduğumu ikrar ediyorum, dersin." dedi. İkrime bunu da söyledi. Resûlullah (s.a.v.), "Bugün, birisine vereceğim bir şeyi benden istersen mutlaka sana da vereceğim." dedi. İkrime şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana yaptığım bütün düşmanlıklar için, sana karşı yaptığım bütün yolculuklar için, seninle karşılaştığım bütün yerler için, ya da senin yüzünde veya yokluğunda söylediğim sözler için benim için Allah'tan af dile!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! İkrime'nin bana yaptığı bütün düşmanlıkları

35 Ak, Mekke'nin Tihâme çölü tarafındaki köylerinden biridir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 223).

ve senin nurunu söndürmek için yaptığı bütün yolculukları affet! Yüzüme karşı veya yokluğumda şerefime dokundurduğu sözlerini bağışla Allah'ım!" dedi. İkrime, "Razı oldum ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Sonra, "Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Şimdiye kadar Allah yoluna karşı yaptığım harcamaların iki katını Allah yolunda harcayacağım. Yine Allah yolundan saptırmak için yaptığım savaşın iki katını Allah yolunda yapacağım." dedi. Sonra şehit oluncaya kadar Allah yolunda cihat etmekte gayet gösterdi. Resûlullah (s.a.v.), ilk nikâhını geçerli kabul ederek karısını ona geri verdi.

Safvân b. Ümeyye'ye gelince; o da eş-Şu'aybe denilen bir sahil kasabasına kaçtı. Kölesi Yesâr'a sürekli, -Yanında da başka kimse yoktu.- "Yazık sana, bak bakalım kimi görüyorsun?" diyordu. Kölesi, "Bu Umeyr b. Vehb'tir." dedi. Safvân, "Umeyr'e ne yapayım? Vallahi beni öldürmek için gelmiştir. Muhammed bana galip geldi." dedi. Sonra Umeyr'in yanına gitti ve "Ey Umeyr! Bana yaptığın yetmez mi? Borcunu ve çoluk-çocuğunu bana yükledin; şimdi de beni öldürmeye mi geldin?" dedi. Umeyr, "Ey Ebû Vehb! Kurbanın olayım; sana, insanların en iyisinin ve akrabalara en çok düşkün olanının yanından geldim." dedi. Umeyr daha önce Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! Kavmimin efendisi (Safvân) korkmuş ve kendisini denize atmak için kaçmıştır. Ona eman vermez misin? Anam babam sana feda olsun ona eman ver!" demişti. Resûlullah (s.a.v.) da, "Ona eman verdim." demişti. Bunun üzerine Umeyr, Safvân'ın peşine düştü. Umeyr, "Resûlullah (s.a.v.) sana eman verdi." dedi. Safvân, "Hayır vallahi, tanıyacağım bir alamet getirmedikçe seninle gelmeyeceğim." dedi. Bunun üzerine Umeyr Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü ve "Ey Allah'ın Resûlü! Safvân'ın yanına gittim. Kendini öldürmek için kaçmış. Senin ona eman verdiğini bildirdim; fakat 'Bana tanıyacağım bir alamet getirmedikçe dönmeyeceğim.' diyor." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bu sarığımı al!" dedi. Umeyr

Resûlullah'ın (s.a.v.) sarığını alarak ona döndü. Bu sarık, bir gün Resûlullah'ın (s.a.v.) Mekke'ye girerken başına sardığı Hibere (Yemen) türünden bir sarıktı. Umeyr ikinci kez onu aramaya başladı; hatta ona sarığı da verdi ve "Ey Ebû Vehb! Sana, insanların en hayırlısı, akrabalarına en çok düşkün olan, insanların en iyisi ve en ahlaklısının yanından geldim. Onun şerefi senin şerefin, onun gücü senin gücün, onun saltanatı senin saltanatındır. Senin annenin ve babanın oğludur. Kendi nefsin için Allah'tan korkmanı sana tavsiye ediyorum." dedi. Safvân, "Öldürülmekten korkuyorum." dedi. Umeyr, "Resûlullah (s.a.v.) seni İslâm'a girmeye davet etti, eğer istersen ne ala! İstemediğin takdirde seni iki ay dolaştırır (mühlet verir). O insanların en iyisi ve en vefalısıdır. Başına sardığı sarığını da sana gönderdi. Onu tanıyor musun?" dedi. Safvân, "Evet, tanıyorum." dedi. Umeyr sarığı çıkardı. Safvân, "Evet, aynen odur." dedi.

Safvân döndü. Nihayet Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardı. Resûlullah (s.a.v.) mescitte Müslümanlara ikindi namazını kıldırıyordu. Durdular. Safvân, "Gece-gündüz kaç defa namaz kılıyorsunuz?" dedi. Umeyr, "Beş vakit namaz kılıyoruz." dedi. Safvân, "Muhammed mi onlara kıldırıyor?" dedi. Umeyr, "Evet, o kıldırıyor." dedi. Resûlullah (s.a.v.) selam verince Safvân, "Ya Muhammed! Umeyr b. Vehb bana sarığını getirdi ve sana gelmem için beni davet ettiğini söyledi. Eğer razı olursam (sorun olmayacağını); ama razı olmazsam bana iki ay mühlet vereceğini söyledi." diye bağırdı. Resûlullah (s.a.v.), "İn bineğinden ey Ebû Vehb!" dedi. Safvân, "Hayır vallahi, bana durumu açıklamadıkça inmeyeceğim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, sen dört ay dolaşırsın." dedi. Bunun üzerine Safvân indi. Resûlullah (s.a.v.) da Hevâzin'e doğru yola çıktı. Safvân müşrik olduğu halde onunla birlikte yola çıktı. Resûlullah (s.a.v.) ona haber göndererek onun silahlarını emaneten istedi. Safvân da 100 zırhtan oluşan silahlarını müştemilatıyla verdi ve "İsteyerek

mi, yoksa zorla mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), *"Geri ödenmek üzere bir emanet."* dedi. O da emanet olarak verdi. Resûlullah (s.a.v.) ona emretti; Safvân onları Huneyn'e taşıdı. Safvân Huneyn ve Tâif gazvelerinde hazır bulundu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Ci'râne'ye döndü. Bir ara Resûlullah (s.a.v.) ganimetlere bakmak üzere dolaşırken -Safvân b. Ümeyye de onun yanındaydı.- Safvân deve, koyun ve çobanlarla dolu olan bir vadiye baktı ve uzun bir süre ondan gözünü alamadı. Resûlullah (s.a.v.) da göz ucuyla ona bakıyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebû Vehb! Bu vadi hoşuna giti mi?" dedi. Safvân, "Evet!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O vadi, içindekilerle birlikte senindir." dedi. Bunun üzerine Safvân, "Peygamber olan biri hariç, hiçbir insan bunu gönül rahatlığıyla vermez. Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resûlüh." dedi ve orada Müslüman oldu.

Dedi ki: Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O Yezîd b. Ebû Habîb'ten, o da Atâ b. Ebû Rebâh'tan şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Süfyân b. Harb, Hakîm b. Hizâm ve Mahreme b. Nevfel eşlerinden önce Müslüman oldular. Sonra iddetin bitiminde eşlerine gittiler. Resûlullah (s.a.v.) eski nikâhla eşlerini onlara geri verdi. Fakat Safvân ve İkrime'nin eşleri kocalarından önce Müslüman oldular. Kocaları daha sonra Müslüman oldu. Resûlullah (s.a.v.) eşlerini onlara geri verdi. Çünkü kocalarının Müslüman oluşu iddet süresi içinde olmuştu.

Dediler ki: Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh Resûlullah'a (s.a.v.) vahiy kâtipliği yapıyordu. Çoğu zaman Resûlullah (s.a.v.) kendisine, "سميع عليم" şeklinde yazdırırken, o "عليم حكيم" şeklinde yazıyordu. Resûlullah (s.a.v.) okuyor ve "Allah böyle söyledi." diyerek onu düzelttiriyordu. Abdullah fitne çıkarmaya başladı ve "Muhammed ne dediğini bilmiyor. Ben ona istediğimi yazıyorum. İşte benim yazdığım; Muhammed'e vahiy geldiği gibi bana da geliyor." dedi. Sonra dinden dönerek

Medine'den Mekke'ye kaçtı. Resûlullah (s.a.v.) Fetih günü kanının dökülmesini helal etmişti. O günlerde İbn Ebû Serh, Osman b. Affân'ın (r.a.) yanına geldi. O, Osman'ın sütkardeşiydi. Osman'a, "Kardeşim, vallahi sana geldim; beni burada sakla. Sonra Muhammed'e git ve benim hakkımda onunla konuş. Vallahi, eğer Muhammed beni görürse, gözlerimi taşıyanı (başımı) vurur. Çünkü suçum, suçların en büyüğüdür. Ben tövbe etmiş olarak geldim." dedi. Osman, "Hayır, benimle birlikte gel." dedi. Abdullah, "Vallahi eğer beni görürse boynumu vurur ve benimle tartışmaz. Çünkü kanımın dökülmesini helal etmiştir. Onun ashâbı her yerde beni arıyorlar." dedi. Osman, "Kalk benimle gel! İnşaallah seni öldürmez." dedi. Osman dışında, Peygamber'in (s.a.v.) öfkesinden kimseye emin olunmazdı. Osman, Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh'in elinden tuttu ve ikisi Resûlullah'ın huzurunda durdular. Osman Resûlullah'a yöneldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Onun annesi beni sırtına alıp onu yürütüyordu. Sütü ondan kesip beni emziriyordu. Onu bırakıp beni seviyordu. Onu bana bağışla!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ondan yüz çevirdi. Resûlullah (s.a.v.) Osman'dan yüz çevirdikçe, Osman ona yöneliyor ve sözleri tekrarlıyordu. Resûlullah'ın (s.a.v.) ondan yüz çevirmesinin sebebi, birisinin kalkıp İbn Ebû Serh'in boynunu vurmasını istemesiydi. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) ona eman vermemişti.

Resûlullah (s.a.v.), onu öldürmek için kimsenin kalkmadığını görünce -Osman da Resûlullah'ın üzerine abanmış başını öpüyor ve 'Ey Allah'ın Resûlü! anam-babam sana feda olsun, onu kabul et!' diyordu.- "Tamam kabul ettim." dedi sonra ashâbına dönerek, "Neden sizden birisi kalkıp bu köpeği öldürmedi?" dedi. Veya "...bu fasıkı..." dedi. Abbâd b. Bişr, "Neden bana imada bulunmadın ey Allah'ın Resûlü? Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, adamın boynunu vurmam için bana bir işarette bulunacaksın diye sürekli senin gözlerini izliyordum." dedi. Deniliyor ki, bu sözü söyleyen Ebü'l-Yeser

veya Ömer b. el-Hattâb idi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ben işaretle öldürmem." dedi. Başka bir râvî, Peygamber'in (s.a.v.) o gün, *"Peygamber hain gözlü olamaz."* dediğini söylüyor. Resûlullah (s.a.v.) İbn Ebû Serh'ten biat aldı. Adam, Resûlullah'ı (s.a.v.) nerede görürse ondan kaçardı. Bunun üzerine Osman, "Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Ümmü Abdullah'ın oğlunun, seni her gördüğü yerde senden nasıl kaçtığını görmelisin!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti ve "Ben biatını kabul edip ona eman vermedim mi?" dedi. Osman, "Evet ey Allah'ın Resûlü! Fakat İslâm'a karşı işlediği büyük suçu hatırlıyor" dedi. Resûlullah (s.a.v.), *"İslâm, kendisinden önceki günahları siler."* dedi.

Kusay'ın torunlarından olan el-Huveyris b. Nukayz'a gelince; bu adam Resûlullah'a eziyet ediyordu; Resûlullah (s.a.v.) da kanının dökülmesini helal etti. Fetih günü bir ara kendisi evindeyken kapısını üzerine kapattı. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) de onun nerede olduğunu soruşturmak amacıyla evine yöneldi. Ali'ye, "O çöldedir." denildi. el-Huveyris'e, kendisinin arandığı haberi ulaştırıldı. Ali de kapısından çekildi. Bunun üzerine el-Huveyris bir evden diğerine kaçmak için çıktı. Ali onunla karşılaştı ve onu öldürdü.

Hebbâr b. el-Esved ise, Resûlullah (s.a.v.) ne zaman bir seriyye gönderirse, yakalandığı takdirde Hebbâr'ın yakılmasını emrediyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, ancak ateşin Rabbi ateşle tazib eder. Onu yakalarsanız ellerini ve ayaklarını kesin; sonra da onu öldürün!" dedi. Fetih günü yakalanamadı. Hebbâr'ın suçu, gece vakti gidip mızrakla Resûlullah'ın kızı Zeyneb'e vurmasıydı. -Zeyneb hamileydi.- Nihayet Zeyneb çocuğunu düşürdü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onun kanının dökülmesinin helal olduğunu ilan etti. Bir ara Resûlullah (s.a.v.) Medine'de ashâbının içinde otururken Hebbâr b. el-Esved çıkageldi. Hebbâr konuşkan bir adamdı; dedi ki: "Ya

Muhammed! Sana sövene sen de söv. Ben İslâm'ı kabul ederek geldim. Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resûlüh." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onu kabul etti. Resûlullah'ın (s.a.v.) cariyesi Selmâ çıktı ve "Allah sana göz aydınlığı vermesin! Şunları şunları yapan sensin!" dedi. Hebbâr, "İslâm bunları sildi." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona sövmeyi ve sataşmayı yasakladı.

Dedi ki: Bana Hişâm b. Umâre anlattı. O Sa'îd b. Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte, ashâbının içinde mescitte oturuyordum. Ci'râne'den dönmüştüm. Birden Hebbâr b. el-Esved Resûlullah'ın (s.a.v.) kapısından çıkageldi. İnsanlar ona bakınca, "Ey Allah'ın Resûlü! Hebbâr b. el-Esved!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Onu gördüm." dedi. Bazı insanlar ona doğru kalkmak istediler; Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Otur!" diye işaret etti. Hebbâr Resûlullah'ın yanında durdu ve "es-Selâmü aleyke ey Allah'ın Resûlü! Ben Allah'ın bir olduğuna ve senin de O'nun elçisi olduğuna şehadet ediyorum. Acemlere gitmek üzere senden memleket memleket kaçtım. Sonra senin akrabalara düşkünlüğünü, faziletini, iyiliğini ve sana karşı cahilce davrananlara gösterdiğin bağışlayıcılığını düşündüm. Ey Allah'ın Resûlü! Bizler müşrik insanlardık. Allah senin sayende bizi hidayete erdirdi ve helak olmaktan kurtardı. Benim cehaletimi ve benden sana ulaşan (kötü) sözlerimi bağışla! Ben kötü işler yaptığımı ikrar ediyor, günahımı itiraf ediyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Seni affettim. Allah seni İslâm'a hidayet ettiği için sana iyilik yapmıştır. İslâm ise, kendisinden öncekileri siler." dedi.

Dedi ki: Bana Vâkıd b. Ebû Yâsir anlattı. O da Yezîd b. Rûmân'dan şöyle dediğini rivayet etti: ez-Zübeyr b. el-Avvâm şöyle dedi: Resûlullah'ın (s.a.v.) Hebbâr'dan söz ettiği zaman

öfkelenmediğini görmedim. Ayrıca ne vakit bir seriyye gönderirse onlara, "Eğer Hebbâr'ı yakalarsanız ellerini ve ayaklarını kesin, sonra boynunu vurun!" derdi. Vallahi ben hep onu arıyor ve soruşturuyordum. Allah biliyor ki, eğer Resûlullah'a gelmeden önce onu ele geçirseydim öldürürdüm. Sonra Resûlullah'ın yanında göründü; ben de oradaydım. Hebbâr Resûlullah'tan özür dilemeye başladı ve "Ya Muhammed! Sana sövene sen de söv ve sana eziyet edene eziyet edilsin. Ben sana sövüyor ve sana eziyet ediyordum. Ben zelîl oldum. Allah bana yardım etti ve beni İslâm'a hidayet etti." dedi. ez-Zübeyr dedi ki: Resûlullah'a (s.a.v.) bakıyordum; Hebbâr'ın özür dilemesi sebebiyle utancından başını sağa-sola sallıyordu. Sonra, "Seni affettim. İslâm, kendisinden öncekileri siler." dedi. Hebbâr konuşkan bir adamdı. (Müslüman olduktan sonra) kendisine sövülüyordu; hatta bu küfürler kulağına gidiyordu, fakat kimseden intikam almıyordu. Onun hilmi ve kendisine yapılan eziyet Resûlullah'a ulaştı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ya Hebbâr! Sana sövene sen de söv!" dedi.

Dediler ki: İbn Hatal'a gelince, o da evinden çıktı; nihayet Kâbe'nin örtüleri arasına girdi.

Bana Ya'kûb b. Abdullah anlattı. O Ca'fer b. Ebü'l-Muğîre'den, o da Sa'îd b. Abdurrahman b. Ebezâ'dân şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Berze el-Eslemî'den işittim; şöyle diyordu: "لا اقسم بهذا البلد وانت حل بهذالبلد"[36] ayeti benim hakkımda nazil oldu. Kâbe'nin örtülerine yapışan Abdullah b. Hatal'ı çıkardım ve Hacerü'l-Esved ile Makam-ı İbrahim arasında boynunu vurdum. Deniliyor ki, onu öldüren Sa'îd b. Hureys el-Mahzûmî idi. Bazılarına göre, Ammâr b. Yâsir, bazılarına göre de Şerîk b. Abde el-Aclânî onu öldürmüştür. Bize göre en doğru olan Ebû Berze'dir. Abdullah b. Hatal'ın suçu şu idi: Adam Müslüman olup Medine'ye hicret etmişti. Resûlullah (s.a.v.) da onu zekât

36 Beled, 90/1-2.

memuru olarak görevlendirdi. Yanına, Huzâ'a kabilesinden bir adam da vermişti. Huzâ'alı onun yemeğini yapıyor ve ona hizmet ediyordu. Bir toplanma merkezinde konakladılar. Kendisine yemek yapmasını ona emretti ve günün ortasında uyumaya başladı. Uyandığında Huzâ'alı adamın da uyuduğunu ve kendisine bir şey yapmadığını gördü. Abdullah b. Hatal ona karşı sertleşti, onu dövdü ve öldürünceye kadar üzerinden kalkmadı. Huzâ'alı'yı öldürünce, "Vallahi, eğer Medine'ye gidersem Muhammed bu adam sebebiyle beni öldürür." dedi ve İslâm'dan döndü. Topladığı zekât mallarını önüne katıp Mekke'ye gitti. Mekkeliler ona, "Neden bize geldin?" dediler. Abdullah, "Dininizden daha hayırlı bir din görmedim." dedi ve müşrikliği üzerinde kaldı.

Onun iki cariyesi vardı. Birisi Fertenâ, diğeri Erneb idi. İkisi de fasıktılar. Abdullah b. Hatal ayrıca şiir söyleyip Resûlullah'ı (s.a.v.) hicvediyor ve cariyelerinin kendisine şarkı söylemelerini emrediyordu. Müşrikler onun ve cariyelerinin yanına giriyorlar ve içki içiyorlardı. Câriyeler de, şarkı olarak Abdullah b. Hatal'ın hicivlerini söylüyorlardı. Amr b. Hâşim'in mevlası Sâre, Mekke'de şarkı söyleyen ve ağıt yakan bir kadındı. Resûlullah'ın (s.a.v.) hicivleri onun üzerine atıldı. Sâre, onu şarkı olarak söyledi. Sâre, kendisine iyilikte bulunması için bir defasında Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelmiş ve ihtiyacını ona arz etmişti. Resûlullah (s.a.v.), "Senin şarkı söylemen ve ağıt yakman ihtiyaçlarını karşılamıyor mu?" dedi. Sâre "Ya Muhammed! Bedir'de Kureyş'in adamları öldürüldüğünden beri artık şarkı dinlemiyorlar." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ona iyilikte bulundu ve bir deve yükü yiyecek verdi. Kureyş'e döndü. Kendi dini üzerindeydi. Fetih günü Resûlullah (s.a.v.) öldürülmesini emretti ve öldürüldü. Resûlullah (s.a.v.), Abdullah b. Hatal'ın cariyelerinin öldürülmesini de emretti. Onlardan birisi (Erneb veya Fertenâ) öldürüldü; Fertenâ ise, iman edinceye kadar kendisine eman

verildi. Fertenâ, Osman'ın hilafeti döneminde kaburgalarından birisi kırılıncaya kadar yaşadı ve ondan dolayı vefat etti. Osman (r.a.), onun kaburgasını kıranın aleyhine 8.000 dirheme hükmetti. 6.000 dirhem onun diyeti için, 2.000 dirhem de cürmün ağırlığı içindi.

Mıkyes b. Subâbe'ye gelince, o dayıları Benî Sehm ile beraberdi. -Annesi Sehm kabilesindendi.- Fetih gününde bir meyhanede içki içti. Nümeyle b. Abdullah el-Leysî ona geldi. Onun yerini biliyordu. Onu çağırdı. Adam dışarı çıktı. Sarhoştu ve şu beyitleri söylüyordu. İbn Ca'fer ve diğerleri bunları bana okudular:

Ey Benî Bekr! Bırak da içeyim ben;
Çünkü ölümün, Hişâm'ı[37] *delip geçtiğini gördüm.*
Câriyelerin ve güzel içkilerin kardeşi,
Baban Ebû Yezîd'i de parçaladı ölüm.
Sebîr ve Sevr dağları onlarla sabitleşmişlerdi.
Ve onların sayesinde başlarına bir felaket gelmedi.
Güvercin bana şarkı söylüyor; sanki benim kavmim,
Huzâ'a'dır, ya da Cüzâm'dan bazı adamlar...

Nümeyle onu, mecalsiz bırakıncaya kadar kılıçla vurdu. Deniliyor ki, adam sarhoş olarak çıktı ve Safâ ile Merve arasındaydı. Müslümanlar onu gördüler ve öldürünceye kadar kılıçlarıyla ona vurmaya başladılar. Onların şairi[38] ise şöyle dedi:

Yemin ederim ki, Nümeyle'nin kavmi, onu rüsva etti.
Ve Mıkyes'ten dolayı şeref ehli kederlendi.
Allah için, Mıkyes gibisini gören bir göz var mıdır?
Artık çorbasız kalacaklar lohusa kadınlar...

Mıkyes'in suçu şuydu: Mıkyes'in kardeşi Hâşim b. Subâbe Müslüman olmuş ve Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte el-Müreysî

37 Hişâm, Mıkyes'in kardeşidir.
38 İbn İshak'a göre bu şiir, maktulün kız kardeşine aittir (*es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, 53).

Gazvesi'ne katılmıştı. Benî Amr b. Avf'tan bir adam, bilmeden ve yanlışlıkla onu öldürdü. Onun müşrik olduğunu tahmin etmişti. Bunun üzerine Mıkyes b. Subâbe geldi; Resûlullah (s.a.v.) ona diyet ödenmesine hükmetti. Mıkyes diyeti aldı ve Müslüman oldu. Sonra kardeşinin katiline düşmanlık yapmaya başladı ve onu öldürdü. Sonra mürted ve kâfir olarak kaçtı ve şiirler söylemeye başladı. Deniliyor ki, Hâşim b. Subâbe'yi öldüren zat, Ubâde b. es-Sâmit'in akrabalarından olan Evs b. Sâbit idi. Evs Hâşim b. Subbâbe'yi yanlışlıkla öldürmüştü. Şöyle ki: Hâşim b. Subâbe düşmanı aramak üzere yola çıkmış; toz içinde dönmüştü. Yolda, Evs onunla karşılaşmış, onu müşriklerden sanarak öldürmüştü. Resûlullah (s.a.v.), Ubâde b. es-Sâmit'in akrabalarının onun diyetini vermesine hükmetti. Bu, iki görüşün en doğru olanıdır. Hâşim'in kardeşi Mıkyes şöyle dedi:

Yüreğini soğuttu; ovada gecelemekle,
Ve başından akan kanların elbiselerini kırmızıya boyamasıyla...
Fihr'in intikamını aldım onunla; diyetini de yükledim,
Fâri[39] *kalesinin sahipleri olan Benî en-Neccâr'ın büyüklerine...*
Okumu da ona doğrulttum ve aldım intikamımı,
Sonra da putlara ilk dönen adam ben oldum.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onun kanının dökülmesinin helal olduğuna hükmetti.

Dedi ki: Bana el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o da Übey b. Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Mıkyes b. Subâbe Kureyş'in yanına, Mekke'ye dönünce Kureyşliler, "Muhammed'e tabi olmuşken seni bize geri getiren neydi?" dediler. Dedi ki: Mıkyes iki sanemin (İsâf ve Nâile) yanına gitti ve tıraş oldu. Sonra, "Sizin dininizden daha hayırlı ve daha kıdemli bir din

39 Fâri, Bâbü'r-Rahme mevkiinde, Ca'fer b. Yahya'nın evinin yerinde olan bir kaleydi (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 354).

görmedim." dedi. Sonra neler yaptığını ve kardeşinin katilini nasıl öldürdüğünü onlara anlattı.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd el-Hüzelî anlattı. O da Ebû Husayn el-Hüzelî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) öldürülmelerini emrettiği kimseler öldürülünce, onlara yakılan ağıtlar işitildi. Ebû Süfyân b. Harb geldi ve "Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Kavminin geri kalanına sahip çık!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bundan böyle Kureyş savaş dışında (sabren)[40] öldürülmeyecektir." dedi. Yani küfür üzerine öldürülmeyecektir.

Dedi ki: Bana Yezîd b. Firâs anlattı. O Irâk b. Mâlik'ten, o da el-Hâris b. el-Bersâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'tan (s.a.v.) işittim; şöyle diyordu: "Bundan böyle kıyamet gününe kadar Kureyş saldırıya uğramayacaktır." dedi. Yani, küfür üzerinde oldukları için.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Hüseyin b. Abdullah'tan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) kanının akıtılması helal edilenlerle birlikte Vahşî'nin de öldürülmesini emretti. Müslümanlar, Vahşî'yi öldürmek istedikleri kadar kimseyi öldürmek istemiyorlardı. Ancak Vahşî Tâif'e kaçtı. Tâif heyetiyle Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelinceye kadar hep orada kaldı. Vahşî Resûlullah'ın yanına girdi ve "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne e Resûlullah" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Vahşî mi?" dedi. Vahşî, "Evet!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Otur; Hamza'yı nasıl öldürdüğünü bana anlat!" dedi. Vahşî de nasıl öldürdüğünü ona anlattı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Gözümden kaybol!" dedi. Vahşî dedi ki: "Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) gördüğümde ondan gizleniyordum. Sonra insanlar Müseylime'nin üzerine

40 Hadislerde ifadesini bulan "قتل صبرا" deyimi, bir kimsenin savaş dışında, kılıçla, okla veya benzeri bir şeyle öldürülmesidir. Günümüzde kullanılan "kurşuna dizme" deyiminin karşılığı sayılabilir (M).

gittiler. Ben Müseylime'ye yöneldim ve ona kamayı (harbe) attım. Ensâr'dan bir adam da ona vurdu. Hangimizin onu öldürdüğünü ancak Rabbin bilir."

Dedi ki: Bana İsmail b. İbrahim b. Abdullah b. Ebû Rebî'a anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Fetih yılı Abdullah b. Ebû Rebî'a'dan 40.000 dirhem ödünç para istedi. Abdullah ona verdi. Allah Hevâzin'in fethini müyesser kılıp da mallarını ona ganimet olarak verince Abdullah'ın borcunu geri verdi ve *"Borç olarak alınan paranın mükâfatı teşekkür ve ödemektir."* dedi. Sonra, "Allah senin malına ve çocuklarına bereketini koysun!" dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Zeyd el-Hüzelî anlattı. O Ebû el-Husayn el-Hüzelî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) üç Kureyşliden borç istemiştir. Safvân b. Ümeyye'den 50.000 dirhem istedi; Safvân verdi. Abdullah b. Ebû Rebî'a'dan 40.000 dirhem istedi. Huveytıb b. Abdüluzzâ'dan da 40.000 dirhem istedi. Toplam para 130.000 dirhem idi. Resûlullah (s.a.v.) bu paraları, durumu iyi olmayan ashâbı arasında dağıtmıştı.

Dedi ki: Fetih gününde Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte olan Benî Kinâne'den bir adam, bu dirhemleri ashâb arasında dağıttığını bana haber verdi. Adam başına 50 dirhem, daha az veya daha çok düşüyordu. Resûlullah (s.a.v.) bu maldan Benî Cezîme kabilesine de gönderdi.

Dedi ki: Bana Süfyân b. Sa'îd anlattı. O el-Kelbî'den, o Sâlih'ten, o da el-Muttalib b. Ebû Vedâ'a'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) sıcak bir yaz günü Kâbe'yi tavaf etti. Susadı ve su istedi. Bir adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Yanımızda bu kuru üzümden yapılmış bir şurup vardır. Ondan sana vereyim mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, ver!" dedi. Adam evine bir adam gönderdi ve büyük bir bardak getirdi. Resûlullah (s.a.v.) onu ağzına yaklaştırdı. Onda ağır bir koku

hissetti, ondan hoşlanmadı ve geri verdi. Resûlullah (s.a.v.) su istedi. Sonra tekrar istedi. Kendisine Zemzem suyu getirildi. Resûlullah (s.a.v.) Zemzem'i üzerine döktü. Öyle ki, yanlarından suyun aktığını gördüm. Sonra ondan ihtiyacı kadar içti. Sonra sağındakine verdi ve "*Kim içeceğinden kuşku duymaya başlarsa, onu su ile kırsın.*" dedi.

Dedi ki: Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O Eslem ve Hişâm b. Sa'd'dan, onlar Zeyd b. Eslem'den, o Ebû Va'le'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) Sakîf'ten olan bir arkadaşı ona bir tulum içki hediye etmişti. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın içkiyi yasakladığını bilmiyor musun?" dedi. Adam kölesine gizlice, "Onu Hazvere'ye götür ve sat!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ona ne emrettin?" dedi. Adam, "Ona satmasını emrettim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "*İçilmesi haram olan bir şeyin satılması da haramdır.*" dedi. Bana gelen habere göre içki tulumu el-Bathâ'ya döküldü.

Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Fetih günü içkinin, domuzun, ölünün ve putların parasını, bir de kâhinin kehanet için aldığı ücreti yasakladı.

Dedi ki: Bana Sa'îd b. Beşîr anlattı. O Abdülkerîm b. Ebû Ümeyye'den, o Atâ b. Ebû Rebâh'tan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Fetih günü Resûlullah'a (s.a.v.), "Ölünün yağlarıyla yağlanan su tulumları hakkında ne dersin?" diye soruldu. Resûlullah (s.a.v.), "Allah Yahudileri kahretsin! Yağlar kendilerine haram kılındı. Bunundla birlikte onu satıp parasını yediler." dedi.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o da İbnü'l-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Fetih günü Resûlullah'a (s.a.v.) içkinin parası soruldu. Resûlullah (s.a.v.), "Allah Yahudileri kahretsin! Kendilerine yağ haram kılındı. Bununla birlikte onu satıp parasını yediler." dedi.

Dedi ki: Bana Ma'mer ve İbn Ebû Zi'b anlattılar. Onlar ez-Zührî'den, o er-Rebî b. Sebre'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Fetih günü Resûlullah (s.a.v.) kadınların mut'asını yasakladı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b ve Ma'mer anlattılar. Onlar ez-Zührî'den, o Abdurrahman b. Avf'ın oğlu Ebû Seleme'den, o da Ebû Amr b. Adî b. el-Hamrâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Fetih günü Resûlullah (s.a.v.) el-Hazvere'de iken onun şöyle dediğini işittim: "*Vallahi (Ey Mekke!) Sen, Allah'ın topraklarının en hayırlısı ve bana en sevimli olanısın. Eğer senden çıkarılmasaydım, çıkmayacaktım.*"

Dedi ki: Bana Sa'îd b. Abdullah anlattı. O İbn Ebû Müleyke'den, o da Peygamber'den (s.a.v.) benzerini rivayet etti. Resûlullah (s.a.v.), "*Eğer senin halkın beni çıkarmamış olsaydı çıkmayacaktım.*" dedi.

Dedi ki: Bana Huzâ'a'dan bir şeyh anlattı. O da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Benî Abdüddâr'ın Cebr adında bir köleleri vardı. Cebr Yahudi idi. Resûlullah'ın (s.a.v.) hicretten evvel Yusuf Sûresi'ni okuduğunu işitti. O surede zikredilenleri anladı. Bu sebeple Resûlullah'ı sevmeye başladı ve Müslüman oldu. Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh dinden dönüp Mekke'ye geri dönünce, kölenin Müslüman olduğunu efendisine haber verdi. Oysa köle Müslümanlığını efendisinden gizliyordu. Bunun üzerine köleyi şiddetli bir şekilde azaplandırdılar. Hatta köle onların istedikleri sözleri söyledi. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethedince Cebr Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi, şikayette bulundu ve Abdullah b. Sa'd sebebiyle uğradığı eziyeti ona anlattı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ücretini vererek Cebr'i onlardan satın aldı ve onu özgürlüğüne kavuşturdu. Cebr zengin oldu ve saygın bir kadınla evlendi.

Dedi ki: Bana İbrahim b. Yezîd anlattı. O da Atâ b. Ebû Rebâh'tan şöyle dediğini rivayet etti: Fetih günü bir adam Resûlullah'ın yanına geldi ve "Eğer Allah Mekke'nin fethini müyesser kılarsa Beytü'l-Makdis'te namaz kılacağımı nezrettim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Namaz burada daha faziletlidir." dedi. Adam yaptığı nezri üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"Vallahi, burada kılınacak bir namaz, başka memleketlerdeki namazdan 1.000 kat daha efdaldir."* dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Meymûne, "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer Allah Mekke'nin fethini müyesser kılarsa Beytü'l-Makdis'te namaz kılmayı kendime nezrettim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Senin buna gücün yetmez. Beytü'l-Makdis ile senin aranda Rum (devleti) vardır." dedi. Meymûne, "Yanıma bir muhafız alırım; o zaman gidip gelinebilir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Buna gücün yetmez. Fakat biraz yağ gönder; senin için orada kandilde yakılsın. Oraya gitmiş gibi olursun." dedi. Bunun üzerine Meymûne, vefat edinceye kadar her yıl para gönderir; o parayla yağ alınır ve Beytü'l-Makdis'te kandilde yakılırdı. Vefat edince bunu vasiyet etti.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O da el-Hâris b. Abdurrahman b. Avf ve İbrahim b. Abdullah b. Muhriz'den şöyle dediklerini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethedince Abdurrahman b. Avf, içinde cemaat olan bir mecliste oturdu. Onların içinde Sa'd b. Ubâde de vardı. Kureyş'ten bir grup kadın, o meclisin yanından geçtiler. Sa'd b. Ubâde, "Bize Kureyş kadınlarının hüsün ve cemal sahibi (güzel) oldukları anlatılırdı. Oysa onlarda böyle bir şey görmedik." dedi. Râvî dedi ki: Abdurrahman öfkelendi. Öyle ki, neredeyse Sa'd'a karşı sertleşip onunla kavga edecekti. Bunun üzerine Sa'd ondan kaçıp Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti ve "Ey Allah'ın Resûlü! Abdurrahman'dan neler çektim, bir bilsen!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ne yaptı ki?" dedi. Sa'd olanları ona anlattı. Râvî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) da öfkelendi; hatta yüzü yanıyor gibiydi.

Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Sen o kadınları görmüşsün; ancak onların babaları, çocukları, kardeşleri ve kocaları öldürülmüştür. Develere binen en hayırlı kadınlar Kureyş kadınlarıdır. Çocuklarına karşı en şefkatli ve elden geldiğince kocalarının haklarına en çok riayet edenlerdir." dedi.

Ebü't-Tufeyl Âmir b. Vâsile şöyle derdi: Mekke'nin fethi günü Resûlullah'ı (s.a.v.) gördüm. Yüzündeki beyazlığı ve kıllarının siyahlığını unutamıyorum. Bazı adamlar ondan uzun, bazıları da ondan kısaydı. Kendisi yürüyor, onlar da etrafında yürüyorlardı. Ebü't-Tufeyl dedi ki: Anneme, "Kim bu?" dedim. Annem, "Resûlullah'tır." dedi. Ebü't-Tufeyl'e, "Elbisesi nasıldı?" diye soruldu. "Bilmiyorum." dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd anlattı. O da Rebî'a b. Abbâd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Mekke'nin fethinden birkaç gün sonra babamla birlikte dışarı çıktık, ev halkı için bir şeyler satın alıp bakıyorduk. Resûlullah'a (s.a.v.) baktım; onu gördüğüm an, tanıdım ve onu Zü'l-Mecâz'da gördüğümü de hatırladım. O gün Ebû Leheb de onun arkasından dolaşıyordu. Resûlullah (s.a.v.), "İslâm'da antlaşma yoktur. Ancak Cahiliye dönemindeki antlaşma İslâm'da güç kazanmıştır." diyordu. Ümmü Hânî şöyle derdi: "Ağzı Resûlullah'ın (s.a.v.) ağzından daha güzel olan hiç kimse görmedim. Resûlullah'ın karnını her gördüğümde, mutlaka birbiri üzerine katlanmış kâğıtları hatırlardım. -Resûlullah'ın karnındaki boğumları kastediyor.- Fetih günü onu gördüm; saçını dört örük yapmıştı."

Dedi ki: Bana Ali b. Yezîd anlattı. O babasından, o halasından, o da Peygamber'in (s.a.v.) zevcesi Ümmü Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Zü'l-Huleyfe'de, Resûlullah'ın (s.a.v.) saçını dört örük yaptım. Mekke'yi fethedinceye kadar onları çözmedi; ikameti de Mekke'deydi. Nihayet Huneyn'e çıkmak istediğinde örüklerini çözdü. Ben de başını sedir ile yıkadım.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd anlattı. O da Ebû Husayn el-Hüzelî'den şöyle dediğini rivayet etti: Hind bt. Utbe Müslüman olduğu zaman, cariyesiyle Resûlullah'a (s.a.v.), taş fırında kızartılmış iki kuzu ve bir deriden oluşan bir hediye gönderdi. -Resûlullah (s.a.v.) o zaman el-Ebtah'ta idi.- Câriye Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırına vardı. Selam verdi ve içeri girmek istedi. Ona izin verildi. Câriye Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi. Resûlullah (s.a.v.), zevcesi Ümmü Seleme, Meymûne ve Benî Abdülmuttalib'ten bazı kadınların arasındaydı. Câriye, "Benin hanımım sana bu hediyeyi gönderdi. Senden özür dileyerek, 'Yavrulayan koyunlarımız bu yıl azdı.' diyor." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allah koyunlarınıza bereketini koysun ve doğurganlıklarını arttırsın." dedi. Câriye, Hind'e döndü ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yaptığı duayı ona haber verdi. Hind buna sevindi.

Câriye şöyle derdi: Daha önce veya yakın zamanda hiç görmediğimiz bir tarzda yavrulayan koyunlarımızın çokluğunu gördük. Hind, "Bu, Resûlullah'ın (s.a.v.) duası ve bereketidir. Bizi İslâm'a hidayet eden Allah'a hamd olsun." derdi. Sonra şöyle derdi: "Ben rüyamda, sürekli güneşte ve ayakta olduğumu gördüm. Gölge bana yakın olduğu halde ona ulaşamıyordum. Resûlullah (s.a.v.) bize yaklaştığında, gölgeye girmiş gibi olduğumu gördüm." Ebû Husayn dedi ki: Benî Sa'd b. Bekr'in kadınlarından birisi -Hala veya teyze idi.- yağ dolu bir tulum ve keş peyniriyle dolu bir deri ile Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.) el-Ebtah'ta iken yanına girdi. Girer girmez nesebini söyledi. Resûlullah (s.a.v.) onu tanıdı ve onu İslâm'a davet etti. Kadın hemen Müslüman oldu ve Resûlullah'ı (s.a.v.) tasdik etti. Resûlullah (s.a.v.) hediyesinin kabul edilmesini emretti. Resûlullah (s.a.v.) ona (sütannesi) Halime'yi sormaya başladı. Kadın, onun çoktan vefat ettiğini ona haber verdi. Râvî dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) gözleri yaşardı. Sonra kadına, "Onlardan kim kalmış?" diye sordu.

Kadın, "Erkek kardeşlerin ve kız kardeşlerin vardır. Vallahi onlar senin iyiliğine ve akrabalığına muhtaçtırlar. Onların bir sığınakları vardı; o da gitti." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ailen nerede?" diye sordu. Kadın, "Evtâs'ın aşağısında." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona bir elbise verilmesini emretti. Ayrıca ona bir yük devesi ve 200 dirhem de verdi. Kadın dönerken, "Vallahi, küçüklüğünde ne güzel terbiye edilen bir çocuktun; büyüyünce ne kadar güzel ve bereketi ne kadar büyük bir insan oldun!" diyordu.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd anlattı. O da Sa'îd b. Amr el-Hüzelî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethedince seriyyeler gönderdi. Hâlid b. el-Velîd'i el-Uzzâ putuna, Tufeyl b. Amr ed-Devsî'yi de, Amr b. Humeme'nin putu olan Zü'l-Keffeyn'e gönderdi. Tufeyl putu ateşle yakarken şöyle diyordu:

Ey Zü'l-Keffeyn! Ben senin kullarından değilim.
Doğum tarihimiz, seninkinden daha eskidir.
Ben senin kalbinde ateşi hazırladım.

Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'yi el-Müşellel'deki Menât putuna gönderdi; onu yıktı. Amr b. el-Âs'ı Hüzeyl kabilesinin putu olan Süvâ'a gönderdi; Amr onu yıktı. Amr şöyle derdi: Putun yanına vardığımda bakıcısı de oradaydı. Bana, "Ne istiyorsun?" dedi. "Süvâ'ı yıkmak istiyorum." dedim. Bakıcı, "Ondan ne istiyorsun?" dedi. Ben, "Resûlullah (s.a.v.) bana emretti." dedim. Bakıcı, "Onu yıkamazsın." dedi. "Neden?" dedim. Bakıcı, "Sana engel olur." dedi. Amr ona dedi ki: "Sen hâlâ bâtıldasın! Yazık sana! Bu put işitiyor mu veya görüyor mu?" dedi. Amr dedi ki: Puta yaklaştım ve onu kırdım. Sonra arkadaşlarıma emir verdim; putun bakımevini de yıktılar ve içinde bir şey bulamadılar. Sonra bakıcıya, "Onu nasıl yıktığımı gördün mü?" dedi. Bakıcı, "Allah'a teslim oldum." dedi. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı Mekke'de, "Kim Allah'a ve Resûlü'ne iman ediyorsa, evinde

kırmadığı bir put bırakmasın." diye çağrıda bulundu. Dedi ki: Müslümanlar putları kırmaya başladılar. İkrime b. Ebû Cehil Müslüman olduğu zaman, Kureyşlilerden birisinin evinde bir put olduğunu duyacak olursa, onu kırıncaya kadar mutlaka ona doğru yürürdü. Ebû Ticrât ise, Cahiliye döneminde put yapıyor ve onları satıyordu. Sa'd b. Amr dedi ki: "(Babam Amr b. el-Âs) bana, Ebû Ticrât'ın put yaptığını ve sattığını gördüğünü haber verdi. Mekke'de, evinde bir put bulunmayan hiçbir Kureyşli adam yoktu."

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Süleyman b. Suhaym'den, o Cübeyr b. Mut'im'in bazı akrabalarından, o da Cübeyr b. Mut'im'den şöyle dediğini rivayet etti: Fetih günü Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı, "Kim Allah'a ve Resûlü'ne iman ediyorsa evinde kırmadığı veya yakmadığı bir put bırakmasın. Parası da haramdır." diye çağrıda bulundu. Bundan önce Mekke'de putların dolaştırıldığını ve badiyede yaşayanların bunları aldıklarını ve evlerine götürdüklerini gördüm. Evinde bir put bulunmayan hiçbir Kureyşli adam yoktu. Adam teberrük amacıyla, evine girerken onu okşuyor; evden çıkarken de onu okşuyordu.

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd anlattı. O da Abdülmecîd b. Süheyl'den şöyle dediğini rivayet etti: Hind bt. Utbe Müslüman olduğu zaman evindeki putu keserle parça parça edip "Senden dolayı bir gurur içindeydik!" diyordu.

Dedi ki: Bana Muhammed anlattı. O ez-Zührî'den, o da Ubeydullah b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'de 15 gün kaldı. Bu sürede (dört rekâtlı) namazları ikişer rekât kılıyordu.

Dedi ki: Bana Mahreme b. Bükeyr anlattı. O da babası Arrâk b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'de 20 gün kaldı. Bu sürede ve (dört rekâtlı) namazları ikişer rekât kılıyordu.

el-Uzzâ'nın Yıkılışı

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd anlattı. O da Sa'îd b. Amr el-Hüzelî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Ramazan'ın bitimine on gün kala, Cuma günü Mekke'ye geldi. Her yöne seriyyeler gönderdi ve Müslüman olmayanlara baskın yapmaları için onlara emir verdi. Hişâm b. el-Âs, 300 kişilik bir birliğin başında Yelemlem'e[41] doğru yola çıktı. Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs 300 kişilik bir birliğin başında Urene'ye doğru yola çıktı. Hâlid b. el-Velîd de, el-Uzzâ putunu yıkmak üzere gönderildi. Hâlid arkadaşlarından 30 süvari ile yola çıktı. Nihayet el-Uzzâ'ya gitti ve onu yıktı. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü. Resûlullah (s.a.v.), "Yıkıldı mı?" dedi. Hâlid, "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Herhangi bir şey gördün mü?" dedi. Hâlid, "Hayır, görmedim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Sen onu yıkmamışsın; git onu yık!" dedi. Bunun üzerine Hâlid öfkeli bir şekilde yola çıktı. el-Uzzâ'ya vardığında kılıcını kınından çıkardı. Siyah, başı dağınık ve çıplak bir kadın ona doğru çıktı. Bakıcı, kadına bağırıyordu. Hâlid, "Beni sırtımdan bir ürperti tuttu." dedi. Bakıcı şöyle bağırıyordu:

Ey Uzzâ! Saldır Hâlid'e, yalancı çıkarma beni!
Peçeyi at üzerinden ve sıva paçaları!
Ey Uzzâ! Eğer Hâlid denen kişiyi öldürmezsen,
Hemen zelil olarak geri dön, ya da Hıristiyan ol!

Dedi ki: Hâlid kılıçla üzerine yürüyerek şöyle dedi:

Ey Uzzâ! Seni takdis etmiyor, tekfîr ediyorum.[42]
Çünkü Allah'ın seni zelil ettiğini gördüm.

Dedi ki: Hâlid kılıçla ona vurdu ve onu iki parçaya böldü. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü ve olanları ona haber

41 Mekke'ye iki gece uzaklıkta bir yer. el-Merzûkî'ye göre Tâif'te bir dağın adıdır. Bazılarına göre de Tâif'te bir vadidir (*Mu'cemü'l-Büldân*, VIII, 514).

42 Seni tenzih etmiyor, seni tanımıyorum (M).

verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, o Uzzâ idi ve bu topraklarınızda ibadet edilmekten ümidini kesti." dedi. Sonra Hâlid, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben babamı hatırlıyorum. Çekeceği ziyafetiyle el-Uzzâ'ya geliyordu. Yüz deve ve koyun getiriyor ve el-Uzzâ için kesiyordu. Onun yanında üç gün kalır, sonra sevinç içinde bize dönerdi. Babamın üzerinde öldüğü dini ve el-Uzzâ'nın üstünlüğüyle yaşayan anlayışı düşündüm. Nasıl da, duymayan, görmeyen, zararı ya da yararı dokunmayan bir taşa kurban kesecek kadar aldanmış!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"Bu iş Allah'a bağlıdır. Allah kimin için hidayet yolunu kolay kılarsa o hidayeti bulur. Kimin için de dalalet yolunu kolaylaştırırsa o da dalalet içinde kalır."* dedi. el-Uzzâ'nın yıkılışı, hicretin 8. yılında, Ramazan'ın bitimine beş gün kala gerçekleşmişti. Onun (eski) bakıcısı, Benî Süleym'den Eflah b. Nadr eş-Şeybânî idi. Vefatı yaklaştığı zaman yanına girildi; kendisi çok üzgündü. Ebû Leheb ona, "Seni üzgün görüyorum, neden?" dedi. Eflah, "el-Uzzâ'nın benden sonra zayi olmasından korkuyorum." dedi. Ebû Leheb, "Üzülme! Ben senden sonra ona bakar ve onu gözetirim." dedi. Ebû Leheb kime rastlıyorsa, "Eğer el-Uzzâ Muhammed'e galip gelirse, ona baktığım için onun yanında bir elim (torpilim) vardır. Eğer Muhammed galip gelirse -ki ben onun galip geleceğini düşünmüyorum- o zaten benim yeğenimdir, beni sayar." demeye başladı. Bunun üzerine Allah "تبت يدا ابي لهب وتب" sûresini indirdi. Deniliyor ki, Ebû Leheb bu sözleri Lât için söylemiştir. Hassân b. Sâbit de şöyle dedi:[43]

Fetih Günü Öldürülen Müslümanlar

Yolu şaşıran iki adam, Kürz b. Câbir el-Fihrî ile Ka'b kabilesinden Hâlid el-Eş'ar öldürüldüler.

[43] Çeviriye esas alınan neşirde bu ifadeden sonra şiir zikredilmemiştir (M).

Müşriklerden kılıçla öldürülenler şunlardır: İbn Hatal: Onu Ebû Berze öldürdü. el-Huveyris b. Nukayz: Onu Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) öldürdü. Mıkyes b. Subâbe. Onu Nümeyle öldürdü. Ayrıca el-Handeme'de müşriklerden 24 kişi daha öldürüldü.

Benî Cezîme Gazvesi

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O Hakîm b. Abbâd b. Huneyf'ten, o da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. el-Velîd el-Uzzâ'nın yıkılışından dönüp Resûlullah'a geldiğinde Resûlullah (s.a.v.) Mekke'de ikamet ediyordu. Hâlid'i Benî Cezîme'ye gönderdi. Ancak onu savaşçı olarak değil, İslâm davetçisi olarak göndermişti. Hâlid b. el-Velîd Muhacir, Ensâr ve Benî Süleym'den oluşan 350 kişilik bir birliğin başında yola çıktı. Mekke'nin aşağısında Benî Cezîme'ye vardılar. Benî Cezîme'ye, "Bu Hâlid b. el-Velîd'dir ve yanında Müslümanlar vardır." denildi. Benî Cezîme, "Biz de Müslümanız. Namaz kılıyor ve Muhammed'i tasdik ediyoruz. Mescitlerimiz var ve orada ezan okuyoruz." dediler. Hâlid onların yanına vardı ve "İslâm'a girin!" dedi. Adamlar, "Biz Müslüman'ız." dediler. Hâlid, "O zaman silahın ne işi var üzerinizde?" dedi. Adamlar, "Bizimle bir Arap kavmi arasında düşmanlık vardır. Sizin onlar olduğunuzdan korktuk. Bu yüzden İslâm dinine muhalif olanlara karşı kendimizi savunmak için silahlarımızı kuşandık." dediler. Hâlid, "Silahları indirin!" dedi. Onlardan Cahdem denilen bir adam, "Ey Benî Cezîme! Vallahi o Hâlid'dir. Muhammed, hiç kimseden İslâm'a inanmaktan başka bir şey istemiyor. Bizler de İslâm'a inanıyoruz. Ancak Hâlid, Müslümanlardan istenen şeyi bizden istemiyor. Hâlid silahla beraber (silahlı olduğuna göre) ancak bizi esir alacaktır. Esaretten sonra da kılıç gelir!" dedi. (Silahlarını bırakmış olan) Cezîmeliler, "Sana Allah'ı hatırlatıyoruz; bizi satıyorsun."

dediler. Fakat Cahdem kılıcını atmayı reddetti. Hatta kabilenin tümü onunla konuştular; nihayet kılıcını attı. Onlar, "Biz Müslüman'ız ve insanlar da Müslüman oldular. Muhammed Mekke'yi fethetmiştir. Biz Hâlid'den neden korkacağız?" dediler. Cahdem, "Vallahi, Hâlid, bildiğiniz eski kinler saikiyle sizi yakalayacaktır." dedi. Yine de insanlar silahlarını bıraktılar. Bunun üzerine Hâlid b. el-Velîd askerlerine, "Bunları esir alın!" dedi. Cahdem, "Ey Kavmim! Müslüman bir kavmi esir almaktan maksatları nedir, ne yapmak istiyor Hâlid? Vallahi o istediğini istiyor. Siz bana muhalefet edip emrime karşı geldiniz. Vallahi, bu işin sonu kılıçtır." dedi. Bunun üzerine Hâlid insanları esir aldı. Cezîmelilerden bazılarına, diğerlerinin ellerini boyunlarına bağlamak için emir verildi. Elleri boyunlarına bağlanınca, Müslüman askerlerden her bir adama bir veya iki adam teslim edildi. O gece elleri boyunlarında bağlı bir şekilde gecelediler. Namaz vakti geldiği zaman Müslümanlarla konuşuyorlardı. Namaz kılıyorlar, sonra tekrar bağlanıyorlardı. Seher vakti olduğu zaman Müslümanlar kendi aralarında ihtilaf etmeye başladılar. Bazıları, "Onların esirlerine ne yapacağız? Onları Resûlullah'a (s.a.v.) götürelim." diyorlardı. Bazıları da, "Bakacağız; acaba bizi dinleyip itaat ediyorlar mı? Onları sınayacağız." diyorlardı. İnsanlar bu iki görüşteydiler. Seher vakti olunca Hâlid b. el-Velîd, "Kimin yanında esir varsa çabuk kılıçla onun işini bitirsin." diye çağrıda bulundu. Benî Süleym, ellerindeki tüm esirleri öldürdüler. Muhacirler ve Ensâr ise esirlerini salıverdiler.

Dedi ki: Bana Musa b. Ubeyde anlattı. O İyâs b. Seleme'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. Velîd ile birlikteydim ve benim elimde bir esir vardı. Onu salıverdim ve "Nereye gidiyorsan git." dedim. Yine Ensâr'dan bazı adamların elinde esirler vardı; onları salıverdiler.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Nâfi anlattı. O babasından, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Ben de esirimi salıverdim. Bütün dünya benim olsaydı onun katili olmak istemezdim. Yine benimle birlikte olan Ensâr da esirlerini serbest bıraktılar.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Sâlim'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid, "Kimin yanında esiri varsa kılıçla onun işini bitirsin." diye çağırdığında esirimi serbest bıraktım.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd anlattı. O da Damre b. Sa'îd'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Beşîr el-Mâzinî'den işittim; şöyle diyordu: Onlardan bir esir de benimle birlikteydi. Hâlid, "Kimin yanında esiri varsa onun işini kılıçla bitirsin." diye bağırdığı zaman, boynunu vurmak için kılıcımı çıkardım. Esir bana, "Ey Ensâr kardeş! Yanlış yapma; kavmine bak!" dedi. Baktım ki, bütün Ensâr esirlerini serbest bıraktılar. Ben de, "İstediğin yere git." dedim. Esir, "Allah'ın bereketi üzerinize olsun. Fakat akraba olarak sizden bize daha çok yakın olanlar bizi öldürdüler: Benî Süleym..." dedi.

Dedi ki: Bana İshâk b. Abdullah anlattı. O da Hârice b. Zeyd b. Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. el-Velîd esirlerin öldürülmesi için çağrıda bulununca, Benî Süleym hemen esirlerine saldırıp onları öldürdüler. -Muhacirler ve Ensâr ise esirlerini serbest bıraktılar.- Hâlid, esirlerini salıveren Ensâr'a kızdı. O gün Ebû Üseyd es-Sâ'idî onunla konuştu ve "Allah'tan kork ey Hâlid! Vallahi Müslüman olan bir kavmi öldürecek değiliz." dedi. Hâlid, "Ne biliyorsun?" dedi. Ebû Üseyd, "Onların İslâm'ı ikrar ettiklerini duyuyoruz ve şu mescitler de onların sahasındadır." dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd b. Kusayt anlattı. O babasından, o Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Hadred'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ordunun içindeydik. Benî Cezîme'nin elleri boyunlarına bağlanmıştı. Birbirlerini bağlamaları emredilmişti. Esirlerden bir adam, "Delikanlı!

Bakar mısın?" dedi. Ben, "Ne istiyorsun?" dedim. Adam, "İpimden tutup beni bu genç kadınların yanına götürebilir misin; sonra beni geri getirir; arkadaşlarıma yaptığını bana da yaparsın?" dedi. Ben, "Önemsiz bir şey istedin!" dedim. Onun ipinden tuttum ve onu kadınlara götürdüm. Adam kadınların yanına varınca, kadınlardan birisine istediğini söyledi. Sonra onu esirlerin arasına geri getirdim. (Müslümanlardan) bazıları kalkıp boynunu vurdular.

Deniliyor ki: Ordu akşam vakti, Benî Cezîme'den bir gence yetişti. Kavmin içinde bağırmaya başladı. Bunun üzerine ondan vazgeçildi. Onu arayanlar da Benî Süleym idi. Benî Süleym, Bürze'de[44] ve diğer bazı yerlerde aralarında cereyan eden savaşlar sebebiyle o gence karşı öfkeliydiler. Benî Cezîme, Bürze'de, Benî Süleym'i öldürmüşlerdi; bu yüzden Benî Süleym ('den bazıları) onlara karşı gergin olup onlardan intikam alma peşindeydiler. Bunun üzerine Benî Süleym o adama saldırdılar. Adam, kendisini öldürmek istediklerini anlayınca hamle yaparak onlardan bir adam öldürdü. Sonra ikinci kez hamle yaparak onlardan bir adam daha öldürdü. Sonra karanlık oldu ve aralarına girdi. Genç adam (geceleyin) bir delik buldu. Nihayet gündüz olunca, Benî Süleym'den iki adam öldürdüğü halde geldi. Kadınlar ve çocuklar da Hâlid'in elindeydiler. Adam atını Hâlid'e gösterdi ve eman diledi. Benî Süleym ona bakınca, "İşte dün yaptıklarını yapan adam bu!" dediler ve gün boyunca ona saldırdılar. Sonra adam onlara hamle yaparak onları sıkıntıya soktu ve onlara, "Siz şuna var mısınız? Ben teslim olayım; kadınlara ne yapıyorsanız bana da aynısını yapacağınıza söz verin. Eğer onları öldürmezseniz ben de öldürülmemiş olurum. Eğer onları öldürürseniz ben de öldürülmüş olurum." dedi. Benî Süleym, "Tamam, dediğin gibi olsun." dediler. Bunun üzerine Allah'ın ahdi ve sözü

[44] Burze, Benî Kinâne tarafında bulunan bir yerdir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 152).

ile atından indi. Genç atından inince Benî Süleym, "İşte dün yaptığını yapan arkadaşımız budur." dediler. Onlar, "Onu esir erkekler arasına götürün. Eğer Hâlid onu öldürürse, Hâlid imamdır, biz de ona tabiyiz. Eğer onu affederse o takdirde onlardan biri gibi olur." dediler. Benî Süleym'den bazıları, "Biz ona kadınların yanında kalması için söz verdik. Siz de bilirsiniz ki, Hâlid kadınları öldürmez. Ya onları taksim eder, ya da affeder." dediler. Genç adam, "Bana yapacağınızı yapacaksanız, beni şuradaki genç kadınların içine koyun. Sonra bana ne yapacaksanız yapın." dedi. Onlar da, elleri iple boynuna bağlı olduğu halde onu genç kadınların arasına koydular. Nihayet genç adam o kadınlardan birisinin yanında durdu; yere çöktü ve "Ey Hubeyş! (Gördüğün gibi), hayatın tamamlanması üzerine Müslüman ol! Günahım yoktur! Ben bir şiir söyledim." dedi. Şiiri şöyle:

Beni mükâfatlandır sevgiyle, meram uzaklaşmadan,
Ve Emir uzaklaşmadan, ayrılmış sevgiliyle.
Bir âşığın, gece yürüyüşünün sıkıntısından,
Ve aşırı sıcaktan bağışlanması hakkı değil midir?
Ben sizi arayıp da, Halye'de[45] *bulmadım mı?*
Sonra el-Havânık'ta[46] *size yetişmedim mi?*
Zayi etmedim, hiçbir zaman emanet sırrını.
Senden sonra gözüm hiç kimseden hoşlanmadı.
Sadece aşiretin başına gelenlerdir, bizi senden ayıran...
Ancak bir antlaşma olursa tekrar görüşeceğiz.

Bu şiiri bana, İbn Kusayt ve İbn Ebü'z-Zinâd okudular.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Ebû Hurre anlattı. O el-Velîd'den, o Sa'îd'den, o da Hanzale b. Ali'den şöyle dediğini rivayet etti: O gün adamın boynunu vurduktan sonra bir kadın geldi ve

[45] Tihâme'de bir vadinin adıdır. Yukarısı Hüzeyl kabilesine, aşağısı da, Kinâne kabilesine aittir (*Mu'cemü'l-Büldân*, III, 331).
[46] el-Havânık, Fehm tarafında bir beldedir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 327).

ağzını onun ağzının üzerine koydu ve ölünceye kadar onu öpmeye devam etti.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Zeyd anlattı. O İyâs b. Seleme'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. el-Velîd Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiğinde, Abdurrahman b. Avf Hâlid'in yaptıklarını ayıpladı ve "Ey Hâlid! Sen Cahiliye döneminden kalma bir işi tuttun. Onları amcan el-Fâkih[47] sebebiyle öldürdün. Allah belanı versin!" dedi. Ömer b. el-Hattâb da Hâlid'e karşı Abdurrahman b. Avf'a yardım etti. Hâlid, "Hayır, onlar senin babanı (Avf) öldürdükleri için onları yakaladım." dedi. Abdurrahman, "Yalan söyledin! Vallahi ben babamın katilini elimle öldürdüm ve Osman b. Affân'ı da onun katline şahit tuttum." dedi Sonra Osman'a döndü ve "Allah aşkına! Babamın katilini öldürdüğümü bilmiyor musun?" dedi. Osman, "Allah için evet." dedi. Abdurrahman, "Yazık sana ey Hâlid! Demek ki, babamın katilini öldürmemiş olsaydım Cahiliye döneminde öldürülen babam sebebiyle Müslüman bir kavmi öldürecektin, öyle mi?" dedi. Hâlid, "Onların (Benî Cezîme'nin) Müslüman olduklarını kim sana haber verdi?" dedi. Abdurrahman, "Seriyyeye katılan herkes, onların İslâm'ı kabul edip mescitler bina ettiklerini gördüğünü haber verdiler. Sonra sen kılıçla onlara baskın yapmışsın." dedi. Hâlid, "Onlara baskın yapmam için bana Resûlullah'ın emri geldi. Ben de Resûlullah'ın (s.a.v.) emriyle onlara baskın yaptım." dedi. Abdurrahman, "Sen Resûlullah (s.a.v.) hakkında yalan söy-

[47] Hâlid b. Velîd'in amcası el-Fâkih b. Muğîre, Avf b. Abdümenâf ve Affân b. Ebü'l-Âs birlikte ticaret için Yemen'e gittiler. Affân'ın yanında oğlu Osman ve Avf'ın yanında oğlu Abdurrahman vardı. Benî Cezîme'nin topraklarından geçtiklerinde Hâlid b. Hişâm adlı bir adam onlara saldırdı ve el-Fâkih ile Avf'ı öldürdü. Affân ile oğlu Osman ve Avf'ın oğlu Abdurrahman kurtuldular. Sonra Abdurrahman bir hamle yaparak babasının katili olan Hâlid b. Hişâm'ı öldürdü. Kureyş bu yüzden Benî Cezîme'ye savaş ilan etmek istediyse de Benî Cezîme diyet ödeyerek Kureyş'ten özür diledi ve barış sağlanmış oldu (M).

lüyorsun." dedi ve sertleşmeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) da Hâlid'den yüz çevirdi ve ona kızdı. Hâlid'in Abdurrahman'a söyledikleri Resûlullah'a ulaştı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Hâlid'e, " Ey Hâlid! Ashâbımı bana bırakın! Kişi kızdırıldığı zaman kızar. (Eğer Uhud dağı altın olsa, sen de onu kırat kırat Allah yolunda infak etsen, yine de Abdurrahman b. Avf'ın bir sabahına ya da bir akşamına ulaşamazsın." dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Ömer anlattı. O Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer Hâlid'e, "Yazık sana ey Hâlid! Cahiliye dönemindeki bir iş sebebiyle Benî Cezîme'yi yakaladın. İslâm, Cahiliye dönemindeki şeyleri silmemiş midir?" dedi. Hâlid, "Ey Ebû Hafs! Vallahi ben onları ancak hak ile yakaladım. Müşrik olan ve İslâm'dan imtina eden bir kavme saldırdım. İslâm'a girmeyi reddettikleri zaman, onlarla savaşmaktan başka çarem yoktu. Onları esir aldım, sonra da kılıçla öldürdüm." dedi. Ömer, "Sen Abdullah b. Ömer'i nasıl bir adam olarak biliyorsun?" dedi. Hâlid, "Onu sâlih bir adam olarak biliyorum." dedi. Ömer, "Abdullah bana olayı, senin anlattığından farklı bir şekilde anlattı. O ordunun içinde seninle birlikteydi." dedi. Bunun üzerine Hâlid, "Ben Allah'tan mağfiret diliyorum ve ona tövbe ediyorum." dedi. Râvî dedi ki: Ömer ona kırıldı ve "Yazık sana! Resûlullah'a git; senin için Allah'tan af dilesin." dedi.

Dedi ki: Bana Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde anlattı. O ailesinden, o da Ebû Katâde'den rivayet etti. Ebû Katâde (Hâlid'in komuta ettiği) ordunun içindeydi. Dedi ki: Hâlid seher vaktinde, "Kimin yanında bir esir varsa onu kılıçla öldürsün!" diye çağrıda bulunduğu zaman ben esirimi salıverdim ve Hâlid'e, "Allah'tan kork! Sen öleceksin ve bunlar Müslüman bir kavimdirler." dedim. Hâlid bana, "Ey Ebû Katâde! Senin bunlar hakkında bilgin yoktur." dedi. Ebû Katâde, "Hâlid,

sadece içinde onlara karşı duyduğu kin sebebiyle benimle konuşuyordu." dedi.

Dediler ki: Hâlid b. el-Velîd'in yaptıkları Resûlullah'a (s.a.v.) ulaşınca koltuk altlarının beyazlığı görününceye kadar ellerini kaldırdı. O şöyle diyordu: "Allah'ım! Hâlid'in yaptıklarından sana sığınıyorum." Hâlid Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiğinde Resûlullah (s.a.v.) onu kınıyordu.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o İbrahim b. Abdurrahman b. Avf'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Abdurrahman b. Avf ile Hâlid arasında bir tartışma vardı. Abdurrahman ondan yüz çevirdi. Bunun üzerine Hâlid, Osman b. Affân ile birlikte Abdurrahman b. Avf'ın yanına gitti; Abdurrahman'dan özür diledi; özrünü kabul edinceye kadar ısrar etti ve "Ey Ebû Muhammed benim için Allah'tan af dile!" dedi.

Dediler ki: Ammâr Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Hâlid, namaz kılan ve Müslüman olan bir kavme karşı öfkeyle hareket etti." dedi. Sonra Ammâr Hâlid'e yüklendi. Hâlid ise oturmuş, hiç konuşmuyordu. Ammâr kalkınca bu kez Hâlid ona yüklendi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Dur ey Hâlid! Ebü'l-Yakzân'a yüklenme! Kuşkusuz kim ona düşmanlık ederse Allah da ona düşmanlık eder. Kim ona kızarsa Allah da ona kızar. Kim onu aptal yerine koyarsa Allah da onu aptal yerine koyar." dedi.Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethedince Mekke'de bir miktar para borçlandı ve Ali'yi çağırarak parayı ona verip, "Benî Cezîme kabilesine git; Cahiliye geleneğini ayakların altına al ve Hâlid b. el-Velîd'in öldürdüğü adamların diyetini öde!" dedi. Bunun üzerine Ali o para ile Benî Cezîme'ye gitti. Hâlid'in öldürdüğü adamların diyetini ödeyerek onlara paralarını verdi. Fakat onların paradan alacakları kaldı. Bunun üzerine Ali, biraz daha para göndermesi için Ebû Râfi'i Resûlullah'a (s.a.v.) gönderdi.

Resûllah (s.a.v.) biraz daha para gönderdi. Ali de bütün diyetleri ödedi. Hatta Ali köpeğin yemek yediği çanağın diyetini bile onlara ödedi. Hatta onların talep edecekleri bir şeyleri kalmayınca Ali'nin yanında biraz para kalmıştı. Ali, "Bu paradan geriye kalan kısım, Hâlid'in öldürdüğü adamlara karşılık olarak Resûlullah'ın (s.a.v.), size gönderdiği, fakat onun da bilmediği, sizin de bilmediğiniz hususlar için kalan paradır." dedi ve geriye kalan bu parayı onlara verdi. Ali daha sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek durumu ona bildirdi.

Deniliyor ki, Resûlullah'ın (s.a.v.) Ali ile gönderdiği para, onun (s.a.v.) İbn Ebû Rebî'a, Safvân b. Ümeyye ve Huveytıb b. Abdüluzzâ'dan borç aldığı paraydı. Bu parayı Ali ile göndermişti. Ali dönünce, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi. Resûlullah (s.a.v.), "Ne yaptın ya Ali?" dedi. Ali durumu ona haber verdi. Sonra Ali, "Ey Allah'ın Resûlü! Biz Müslüman olan bir kavmin yanına gittik. Bölgelerinde mescitler yapmışlar. Hâlid'in onlardan öldürdüğü bütün adamların diyetini onlara verdim. Hatta köpeklerin çanaklarını bile ödedim. Sonra benimle birlikte biraz daha para kaldı. Ben onlara, "Bu, sizin de bilmediğiniz, Resûlullah'ın (s.a.v.) da bilmediği şeylere karşılık Resûlullah'ın (s.a.v.) size gönderdiği paradır." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Doğru yapmışsın. Hâlid'e onları öldürmesini emretmemiştim. Ben sadece onları davet etmesini emretmiştim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Hâlid'e yüz vermiyor ve ondan yüz çeviriyordu. Hâlid ise kendisini Resûlullah'a (s.a.v.) arz ediyor ve onları bir düşmanlıktan ötürü ya da kin sebebiyle öldürmediğine yemin ediyordu. Ali onların diyetini ödeyip geldiği zaman Resûlullah (s.a.v.), Hâlid'e yüz vermeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) vefat edinceye kadar da Hâlid, onun ileri gelen ashâbı arasında yer almaya devam etti.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O Osman b. Muhammed el-Ahnesî'den, o da Abdülmelik b. Ebû Bekr b.

Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Hâlid'e sövmeyiniz! O Allah'ın kılıçlarından birisi olup onu müşriklere karşı kınından çıkarmıştır." dedi.

Bana Muhammed b. Harb anlattı. O Ebû Bekr b. Abdullah'tan, o Ebü'l-Ahvas'tan, o da Resûlullah'tan (s.a.v.) şöyle dediğini rivayet etti: "Hâlid b. el-Velîd ne iyi bir adamdır! O aşiretin kardeşidir ve Allah'ın kılıçlarından birisi olup Allah onu kâfirlere ve münafıklara karşı kınından çıkarmıştır."

Dedi ki: Bana Yusuf b. Ya'kûb b. Utbe anlattı. O Osman b. Muhammed el-Ahnesî'den, o da Abdülmelik b. Abdurrahman b. el-Hâris'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Benî Kinâne'ye baskın yapması için Hâlid b. el-Velîd'e emir verdi. Ancak bir ezan işittiği ya da Müslüman olduklarını bildiği takdirde baskın yapmamasını söyledi. Hâlid çıktı; nihayet Benî Cezîme yurduna vardı. Benî Cezîme, şiddetle (Müslüman olmaktan) imtina etti ve silaha sarılıp savaştı. Hâlid ikindi, akşam ve yatsı namazlarını beklediği halde bir ezan sesi işitmedi. Sonra Hâlid onlara yüklendi, bazılarını esir aldı, bazılarını da öldürdü. Adamlar daha sonra Müslüman olduklarını iddia ettiler. Abdülmelik dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) bu konuda Hâlid'i kınamamıştır. Hâlid, vefat edinceye kadar sahâbenin en ileri şahsiyetlerinden biriydi. Hâlid bu seriyyeden sonra Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte, onun öncü kuvveti olarak Huneyn'e, sonra Tebûk'e katılmıştır. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca onu Ükeydir ve Dûmetü'l-Cendel'e de göndermiştir. Esir alacaklarını esir aldı; sonra onlarla barış antlaşması yaptı.

Resûlullah (s.a.v.) Hâlid'i, bir emir ve Allah'a davet eden bir kişi olarak Necrân'daki Belhâris b. Ka'b'a da gönderdi. Hâlid, Vedâ Haccı'nda da Resûlullah (s.a.v.) ile birlikteydi. Resûlullah (s.a.v.) başını tıraş edince nasiyesini (perçemini) Hâlid'e verdi. O nasiye, her zaman Hâlid'in takkesinin önündeydi. Hâlid kiminle karşılaşsaydı mutlaka Allah onu mağlup

ederdi. Hâlid, Yermûk günü savaşırken takkesi düştü. Hemen "Takke... Takke..." demeye başladı. Daha sonra kendisine, "Ey Ebû Süleyman! Savaşın en şiddetli anında takkeni araman hayret vericiydi doğrusu." denildi. Hâlid, "O takkede Resûlullah'ın (s.a.v.) nasiyesi vardı. Onun sayesinde kiminle karşılaşmış isem mutlaka mağlup olmuştur." dedi. Hâlid vefat edeceği gün Allah yolunda cihad ediyordu. Kabri Humus'tadır. Elbisesinin altına bakan ve onu gasleden kişinin bana haber verdiğine göre, vücudunda sağlam bir yer yoktu. Vücudunun her tarafında ya bir kılıç darbesinin, ya bir mızrağın, ya da bir okun izi vardı. Kuşkusuz, Hâlid b. el-Velîd ile aralarında bir anlaşmazlık olan Ömer b. el-Hattâb hiç de öyle değildi. Ömer sonradan onu hatırlıyor, ona merhametle davranıyor, ona karşı yaptıklarından pişmanlık duyuyor ve şöyle diyordu: "Hâlid, Allah'ın kılıçlarından birisidir."

Resûlullah (s.a.v.), Hac yaptığı yıl Left denilen yerden indiğinde yanında bir adam vardı. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bu adam?" dedi. Adam, "Ben filanım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın kulu filan ne kötüdür!" dedi. Sonra başka biri çıktı. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bu adam?" dedi. Adam, "Filanım" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın kulu filan ne kötüdür!" dedi. Sonra Hâlid b. el-Velîd çıktı. Resûlullah (s.a.v.), "Bu kim?" dedi. Hâlid, "Hâlid b. el-Velîd!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın kulu Hâlid b. el-Velîd ne güzeldir!" dedi. Benî Cezîme'den, başı ağarmış bir adam şöyle dedi: Hâlid b. İlyâs'tan işittim; şöyle diyordu: Bize gelen habere göre Hâlid b. el-Velîd Benî Cezîme'den otuza yakın adam öldürmüştü.

Huneyn Gazvesi

Bize Ebû Abdullah Muhammed b. Şücâ es-Selcî anlattı dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah, Abdullah b. Ca'fer, İbn Ebû Sebre, Muhammed b. Sâlih,

Ebû Ma'şer, İbn Ebû Habîbe, Muhammed b. Yahya b. Sehl, Abdüssamed b. Muhammed es-Sa'dî, Mu'âz b. Muhammed, Bükeyr b. Mismâr ve Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde anlattılar. Her biri bize, hadisin bir parçasını anlattı. Ayrıca bunların dışında bize, isimlerini zikretmediğimiz birçok kimse daha anlattı. Hepsi de sıka kimselerdi. Her biri bize, hadisin bir bölümünü anlattı. Bazıları, bazılarından daha kavrayışlıydılar. Bana anlattıklarının tümünü bir araya getirdim.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'yi fethettiği zaman, Hevâzin ve Sakîf'in eşrafı olan adamları birbirlerinin yanına gittiler. Toparlandılar, birbirlerine sokuldular ve açıkça, "Muhammed henüz savaşmasını iyi bilenlerle karşılaşmamıştır. Toparlanın ve sizin üzerinize gelmeden siz onun üzerine gidin!" dediler. Bunun üzerine Hevâzin halkı bir araya geldi. Onları bir araya getiren de Mâlik b. Avf idi. Kendisi o zaman 30 yaşlarındaydı. Mâlik Hevâzin'in efendisiydi. Uzun elbiseler giyer, malını dağıtır ve övülürdü. Bütün Hevâzin halkı toplandı. Sakîf kabilesinde de o gün için iki büyükleri vardı: el-Ahlâf'ın içinde Kârib b. el-Esved b. Mes'ûd vardı. Bu zat onları yönetiyordu. Benî Mâlik Zü'l-Hımâr'da ise Subey b. el-Hâris vardı.[48] -Kendisine el-Ahmer b. el-Hâris de denirdi.- Sakîf'i uzun yıllar, arka arkaya yöneten bu şahıs idi. Hepsi Hevâzin ile birlikte gazveye çıkmaya karar verdiler. Onlar Muhammed'in üzerine gitmeye karar vermişlerdi. Hevâzin, Sakîf kabilesini bu işe daha hızlı ve hevesli buldu. Sakîfliler şöyle diyorlardı: "Aslında bizler Muhammed'in üzerine gitmek istiyorduk. Onun üzerimize gelmesinden hoşlanmıyorduk. Bununla birlikte eğer Muhammed üzerimize gelecek olursa, uğruna savaşacağımız çok sağlam bir kale ve çok fazla yiyecekle karşılaşacaktır. Nihayet ya onu öldürürüz, ya da geri çekilir. Ancak

[48] Cahiliye döneminde Tâif'te ikamet eden Sakîf kabilesine mensup olan boylar el-Ahlâf ve Benî Mâlik olmak üzere iki gruba ayrılmışlardı (E).

bizler bunu istemiyoruz. Biz sizinle çıkmak istiyor ve bir tek güç haline gelmek istiyoruz."

Sakîf Hevâzinle birlikte yola çıktı. Gaylân b. Seleme es-Sakafî oğullarına -on tane oğlu vardı-, "Ben, birçok sonucu olabilecek bir iş yapmak istiyorum. Sizden biri atının üstünde olmadan orada hazır bulunmasın." dedi. Her on çocuğu da, atlarının üzerine Huneyn'e geldiler. Evtâs'ta mağlup oldukları zaman kaçtılar. Hemen Tâif kalesine girip kapıyı üzerlerine kilitlediler. Kinâne b. Abdüyâlîl şöyle dedi: "Ey Sakîf topluluğu! Sizler kalelerinizden çıkıp, sizin lehinizde mi yoksa aleyhinizde mi olduğunu bilmediğiniz bir adama doğru gidiyorsunuz. Kalenizin çürüyen kısımlarının tamiri için emir verin! Kuşkusuz sizler bilmiyorsunuz; belki de kaleye muhtaç olacaksınız." Bunun üzerine kalenin tamir edilmesi için emir verdiler. Tamir edilmesi için bir adam görevlendirip yola çıktılar. Benî Hilâl kabilesinden 100 kişiyi geçmeyen bir grup insan da Huneyn'e gelmişlerdi. Hevâzinlilerden ne Ka'b, ne de Kilâb kabilesi Huneyn'e katıldı. Kilâb kabilesi yakındı. Bazılarına, "Kilâb kabilesi neden savaşı terk edip hazır bulunmadı?" denildi. Onlardan birisi, "Vallahi bize yakındı; İbn Ebü'l-Berâ onlara gitti ve onları Huneyn'de hazır bulunmaktan menetti. Kilâb kabilesi da ona itaat etti. Vallahi, eğer Doğu ile Batı arasındaki insanlar bile Muhammed'in üzerine gitseler, onları da mağlup eder." dedi.

Benî Cüşem kabilesinden olan Düreyd b. es-Sımme Sakîf kabilesine yardım etti. O sıralarda 160 yaşlarında, bir işe yaramayan çok yaşlı bir adamdı. Sadece harb sanatını bildiği ve uğur getirmesi umuduyla götürülmüştü. Tecrübeli bir ihtiyardı. O zaman gözleri gitmişti. Sakîf kabilesinden, diğerlerinden ve Hevâzin'den gelenler Mâlik b. Avf en-Nasrî'nin başkanlığında toplandılar. Mâlik, insanlarla Resûlullah'a (s.a.v.) doğru gitmeye karar verdiği zaman, herkesin yanında mallarını,

kadın ve çocuklarını getirmesi için insanlara emir verdi. Nihayet Evtâs'ta indiler. İnsanlar Evtâs'ta bir araya geldiler. Orada karargâhlarını kurup konakladılar. Her yerden onlara yardımcı unsurlar geliyordu. Düreyd b. Sımme de devenin üzerine konulmuş Şicâr denilen, hevdecten daha küçük üstü açık bir sepetin içindeydi ve devesinin üzerinde duruyordu. Yaşlı adam (Düreyd) devesinden ince eliyle yere dokundu ve "Siz hangi vadidesiniz?" dedi. Onlar, "Evtâs vadisindeyiz." dediler. Düreyd, "Atların gidip gelmeleri için ne güzel bir vadi! Ne taşlık ve tepelik bir yer, ne de toprağı bol bir ovadır! Neden develerin böğürtüsünü, eşeklerin anırmasını, koyunların melemesini, sığırların böğürmesini ve çocukların ağlamasını işitiyorum?" dedi. Onlar, "Mâlik, insanların çocuklarını, kadınlarını ve mallarını da buraya çekip getirmiştir." dediler. Düreyd, "Ey Hevâzinliler! Sizinle birlikte Benî Kilâb b. Rebî'a'dan kimse var mı?" dedi. Onlar, "Hayır!" dediler. Düreyd, "Peki, Benî Ka'b b. Rebî'a'dan kimse var mı?" dedi. Onlar, "Hayır!" dediler. Yaşlı adam, "Sizinle birlikte Benî Hilâl b. Âmir'den kimse var mı?" dedi. Onlar, "Hayır!" dediler. Düreyd, "Eğer hayırlı bir iş olsaydı sizden önce gelirlerdi. Eğer bir ad, ya da bir şeref olsaydı geri kalmazlardı. Ey Hevâzinliler! Bana itaat edin de, geri dönün ve onların yaptığını siz de yapın!" dedi. Fakat Hevâzinliler onun teklifini reddettiler. Düreyd, "Sizden savaşa katılan kim var?" dedi. Onlar, "Amr b. Âmir ve Avf b. Âmir." dediler. Düreyd, "Şu Benî Âmir'den savaşta zayıf olan iki adam... Ne faydaları dokunur, ne de zararları!" dedi. Sonra, "Mâlik nerede?" dedi. Onlar, "Mâlik şurda." dediler. Düreyd onu çağırdı ve "Ey Mâlik! Sen kerîm bir adamla savaşacaksın. Sen artık kavminin reisi olmuşsun. Kuşkusuz bugün, daha sonraki günlerde meydana gelecek olaylara gebedir. Ey Mâlik! Neden develerin böğürtüsünü, eşeklerin anırmasını, koyunların melemesini, sığırların böğürmesini ve çocukların ağlamasını işitiyorum?" dedi. Mâlik, "İnsanlarla birlikte mallarını, çocuklarını ve

kadınlarını da çekip getirdim." dedi. Düreyd, "Neden?" dedi. Mâlik, "İstedim ki, her adamın arkasında ailesi, malı, çocukları ve kadınları bulunsun. Ta ki, onlar için savaşsın." dedi. Bunun üzerine Düreyd bir elini diğerine vurdu ve "Koyun çobanı! O kim, savaş kim? Bozguna uğrayanı hangi şey geri çevirebilir? Eğer durum sizin lehinize olursa, ancak bir adamın kılıcı ve mızrağı sana fayda sağlar. Eğer aleyhinizde olursa, malın ve ailen konusunda rezil olursun." dedi. Sonra, "Ka'b ve Kilâb ne yaptılar?" dedi. Onlar, "Onlardan hiç birisi gelmedi" dediler. Düreyd, "Şans getirecek ve sonuç alacak olan hazır bulunmamıştır. Eğer yücelik ve üstünlük günü olsaydı ne Ka'b ondan geri kalırdı, ne de Kilâb... Ey Mâlik! Hevâzin topluluğunu atların üzerine bindirmekle bir şey yapmış olmazsın. Yapacağını yaptığına göre bari bu adımda bana isyan etme! Hevâzinlileri memleketlerinin yüksek yerlerine, kavimlerinin yüceliğine ve şereflerine götür! Sonra kavmi atların sırtına at! Eğer senin lehine olursa arkandakiler sana ulaşırlar. Ev halkın da korkudan uzak kalırlar. Eğer aleyhine olursa, o seni bulur; ancak ev halkını ve malını korumuş olursun." dedi.

Mâlik onun sözlerinden ötürü öfkelendi ve "Vallahi, dediklerini yapmayacağım ve yaptıklarımdan hiçbir şeyi değiştirmeyeceğim. Sen yaşlanmışsın; ilmin de yaşlanmış. Senden sonra, savaşı senden daha iyi bilenler ortaya çıktı." dedi. Düreyd ise, "Ey Hevâzin topluluğu! Vallahi bu sizin için faydalı bir görüş değildir. Bu adam sizi aileniz içinde rezil edecek, düşmanlarınıza fırsat verecek ve sizi bırakıp Sakîf kalesine gidecektir. Siz dönün ve onu bırakın!" dedi. Bunun üzerine Mâlik kılıcını kınından çıkardı ve "Ey Hevâzin topluluğu! Vallahi ya bana itaat edeceksiniz, ya da sırtımdan çıkana kadar bu kılıca dayanacağım." dedi. Mâlik, Düreyd'in savaş konusunda bir görüşe sahip olmasından hoşlanmadı. Hevâzinliler birbirlerinin yanına giderek, "Vallahi, Mâlik genç birisidir. Eğer ona isyan edersek kendini öldürür; biz de Düreyd ile baş başa kalırız.

Düreyd çok yaşlı bir adamdır ve savaşacak durumda değildir. Adam 160 yaşındadır." dediler ve yetkilerini Mâlik'e verdiler. Düreyd, Hevâzinlilerin kendisine muhalefet edip Mâlik'e teslim olduklarını görünce, "Bu öyle bir gündür ki, ne onda hazır bulundum, ne de kayboldum." dedi. Sonra şöyle dedi:

Keşke savaşta bir genç olsaydım da,
Dalga gibi yükselip inseydim...

Düreyd, henüz 20 yaşlarında bile değilken süvarilikle ve kahramanlıkla anılan bir kimseydi. O Benî Cüşem'in efendisi ve nesep yönünden de onların ortasındaydı. Fakat yaşlılık ona yetişmiş ve onu bitirmişti. Adı, Düreyd b. es-Sımme b. Bekr b. Alkame'dir.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Ramazan'ın on üçünde Mekke'yi fethetti. Allah "اذا جاء نصر الله والفتح"[49] sûresini indirdi. Dediler ki: Mekke'nin fethi, Ramazan'ın bitimine on gün kala, Cuma günü idi. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'de on beş gün kaldı ve namazları (seferî olarak) ikişer rekât kıldı. Sonra Şevvâl'in altısında, Cumartesi günü erkenden yola çıktı ve Mekkelilere namaz kıldırmak üzere Attâb b. Üseyd'i görevlendirdi. Mu'âz b. Cebel de onlara sünnet ve fıkıh derslerini veriyordu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) 12.000 kişilik bir Müslüman orduyla yola çıktı. Bunların 10.000'i Medine ehlindendi; 2.000'i de Mekkeliydi. Mekke'den ayrıldığı zaman ashâbından bir adam, "Eğer Benî Şeybân'a ulaşsaydık, hiçbir şeyi önemsemez ve azlığımız sebebiyle hiçbir kimse bizi mağlup edemezdi." dedi. Bunun üzerine Allah, *"Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn Savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani,*

[49] Nasr, 160/1.

çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat size hiçbir yarar sağlamamıştı..." ayetini indirdi.[50]

Dedi ki: Bana İsmail b. İbrahim anlattı. O Musa b. Ukbe'den, o ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü! Bugün azlık sebebiyle mağlup olmayacağız." dedi. Bunun üzerine Allah, *"Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn Savaşı gününde size yardım etmiştir..."* ayetini indirdi.

Dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Arkadaşların en hayırlısı dört kişidir. Seriyyenin en hayırlısı da 400 kişidir. Orduların en hayırlısı da 4.000 kişidir. Birlikte hareket eden 12.000 kişilik ordu, azlık sebebiyle mağlup olmaz." dedi.

"Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn Savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat size hiçbir yarar sağlamamıştı..." (Tevbe, 9/25)

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte çok sayıda Müşrik de yola çıkmıştı. Safvân b. Ümeyye onlardandı. Resûlullah (s.a.v.), 100 zırhı tüm müştemilatıyla, emaneten ondan almıştı. Bunun üzerine Safvân b. Ümeyye, "Ey Muhammed, isteyerek mi yoksa zorla mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Geri ödenmek üzere bir emanet." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Safvân'a, "Onu bizim için (Huneyn'e) taşı." dedi. Safvân o zırhları Evtâs'a varıncaya kadar devesinin üzerinde taşıdı. Onları orada Resûlullah'a verdi.

Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Sinân b. Ebû Sinân ed-Dîlî'den, o da Ebû Vâkıd el-Leysî'den -Onun adı el-Hâris b. Mâlik'tir.- şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Huneyn'e çıktık. Mekkeli müşriklere ve diğer Araplara ait Zâtü Envât denilen büyük ve yeşil bir ağaç vardı. Her yıl o ağaca gelir, silahlarını ona asar ve yanında kurban keserlerdi.

[50] Tevbe, 9/25.

Bir gün boyunca ağacın yanında kalırlardı. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yola devam ederken büyük ve yeşil bir ağaç gördük; yol tarafından bizi örtüyordu. "Ey Allah'ın Resûlü! Onların Zâtü Envât'ları olduğu gibi bizim için de bir Zâtü Envât yap." dedik. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allahu Ekber... Allahu Ekber... Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Musa'nın kavminin dediği gibi (bir şey) söylediniz. Onlar, '*Ey Musa! Onların kendilerine ait ilahları (putları) olduğu gibi sen de bize ait bir ilah yapsana!*' dediler. Musa onlara, '*Şüphesiz siz cahillik eden bir kavimsiniz*' demişti.[51] Kuşkusuz bu, sizden öncekilerin yoludur." dedi.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: Zâtü Envât, büyük bir ağaçtı. Cahiliye dönemi insanları ona kurban kesiyorlar ve yanında bir gün kalıyorlardı. Onlardan biri hac yaptığı zaman abasını ağacın yanına bırakırdı. Kâbe'yi yüceltmek amacıyla abasız olarak Harem'e girerdi. Resûlullah (s.a.v.) Huneyn'e gittiğinde, içlerinde el-Hâris b. Mâlik'in de yer aldığı bir grup ashâbı ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Onların Zâtü Envât'ları olduğu gibi bizim için de bir Zâtü Envât yap." dedi. Resûlullah (s.a.v.) üç kere tekbir getirdi ve "Musa'nin kavmi de Musa'ya böyle yapmışlardı." dedi.

Dedi ki: Ebû Bürde b. Niyâr şöyle dedi: Henüz Evtâs'a varmadan bir ağacın altında konakladık ve büyük bir ağaç olduğunu gördük. Resûlullah (s.a.v.) onun altına yerleşti, kılıcını ve yayını ona astı. Ashâbından ona en yakın olan bendim. Onun sesi beni ürküttü; "Ey Ebû Bürde!" diye bağırdı. Ben de, "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedim ve hızlı bir şekilde ona doğru koştum. Baktım Resûlullah (s.a.v.) oturuyor; bir adam da yanında oturuyor. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Bu adam, ben uyurken geldi ve kılıcımı kınından çıkarıp başımın üzerinde

[51] A'râf, 7/138.

durdu; ben ondan korktum. Adam, 'Ey Muhammed! Bugün kim seni elimden kurtaracak?' dedi. Ben de 'Allah' dedim." Ebû Bürde dedi ki: Hemen kılıcımı kaptım ve kınından çıkardım. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Kılıcını kınına sok!" dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Bırak da bu Allah düşmanının boynunu vurayım. Bu müşriklerin casuslarındandır." dedim. Resûlullah (s.a.v.) bana, "Sus ey Ebû Bürde!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) o adama ne bir şey söyledi, ne de onu cezalandırdı. İnsanlar onu görsünler ve Resûlullah'ın izni olmadan biri kalkıp onu öldürsün diye ordunun içinde onu duyurmaya başladım. Bana gelince, Resûlullah (s.a.v.) onu öldürmekten beni menetti. Resûlullah (s.a.v.), "Adamdan vazgeç ey Ebû Bürde!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndüm. Bana, "Ey Ebû Bürde! Allah, dinini bütün dinlere galip kılıncaya kadar benim hafızım ve koruyucumdur." dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), Şevvâl'in onunda, Salı günü, akşam vakti Huneyn'e vardı. Mâlik b. Avf, Muhammed ve ashâbına bakmaları için Hevâzin'den üç adam gönderip onlara, askerin içinde dağılmalarını emretti. Adamlar, mafsalları dağılmış bir şekilde Mâlik b. Avf'a döndüler. Mâlik, "Yazık size, nedir bu haliniz?" dedi. Adamlar, "Alaca atların üzerine beyaz adamlar gördük. Vallahi, kendimize gelmeden bu gördüğün şey başımıza geldi." dediler. Sonra Mâlik'e, "Biz yeryüzü ahalisiyle değil, ancak göklerin ahalisiyle savaşıyoruz. -(Korkudan) casuslarının kalpleri küt küt atıyordu- Eğer bizi dinlersen kavminle birlikte geri dönersin. İnsanlar bizim gördüklerimizi görseler, bizim başımıza gelen onların da başına gelir." dediler. Mâlik b. Avf, "Yazıklar olsun size! Aslında siz ordunun en korkak adamlarısınız." dedi. Mâlik, haberin asker içinde yayılması endişesiyle onları yanında tuttu. Sonra, "Bana cesur bir adam gösterin!" dedi. İttifakla ona bir adam gösterdiler. Adam çıktı; sonra Mâlik'e geri döndü ve ondan öncekilerin başına gelenler onun da başına geldi. Mâlik ona, "Ne

gördün sen?" dedi. Adam, "Alaca atlar üzerinde beyaz adamlar gördüm. Onlara bakılmıyordu. Vallahi, kendime gelemeden bu gördüğün şey başıma geldi." dedi. Bu cevap, Mâlik'in yüzündeki ifadeyi gizlemedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) İbn Ebû Hadred el-Eslemî'yi çağırdı ve ona, "Git; insanların arasına gir, onlardan bir haber getir ve Mâlik'in ne dediğini öğren!" dedi. Abdullah çıktı ve askerlerinin içinde dolaştı. Sonra İbn Avf'ın yanına vardı; yanında Hevâzin'n reislerini gördü. Mâlik'in, kendi ashâbına şöyle dediğini işitti: "Muhammed, bu seferden başka asla savaşmış değildir. O sadece harp sanatından anlamayan ham ve tecrübesiz insanlarla karşılaşmış ve onlara galip gelmiştir. Seher vakti olunca hayvanlarınızı, kadın ve çocuklarınızı arkanızda sıra sıra dizin. Daha sonra saflarınızı doğrultun. İlk hamle sizden olsun. Kılıçlarınızın kınını kırın! Böylece kını kırılmış 20.000 kılıçla savaşa katılmış olacaksınız. Bir tek adamın saldırması gibi saldırın. Bilin ki, galibiyet ilk saldırıyı yapanlarındır." dedi. Abdullah b. Ebû Hadred bunları işitince Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü ve bütün duyduklarını ona haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ömer b. el-Hattâb'ı çağırdı ve durumu ona haber verdi. Ömer, "İbn Ebû Hadred yalan söylemiştir." dedi. İbn Ebû Hadred, "Ey Ömer! Eğer beni şimdi yalanlıyorsan, bir zamanlar hakkı da yalanlamıştın." dedi. Ömer, "Ey Allah'ın Resûlü! İbn Ebû Hadred'in söylediğine bak!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Doğru söylüyor; sen dalaletteydin, Allah seni hidayete getirdi." dedi.

Dediler ki: Sehl b. Hanzaliyye el-Ensârî şöyle diyordu: Hevâzin Gazvesi'nde Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte idik. Resûlullah (s.a.v.) yürüyüşü hızlandırdı; nihayet yanına bir adam gelip, "Ey Allah'ın Resûlü! Arkandan bölükler koptular." dedi. Bunun üzerine konakladı ve ikindi namazını kıldı. İnsanlar ona müracaat ettiler; onlara emretti, onlar da konakladılar.

Bir süvari ona geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Sizin yanınızdan şöyle şöyle bir dağın üzerine çıktım; baktım ki Hevâzinliler, her şeyleriyle, yük develeriyle, kadınlarıyla ve hayvanlarıyla Huneyn vadisindedirler." dedi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm ederek, "İnşaallah onlar yarın Müslümanlar için ganimet olacaklardır." dedi; sonra, "Bu gece bizi koruyacak bir atlı yok mu?" dedi. Birden Üneys b. Ebû Mersed el-Ganevî atının üzerinde gelip, "Ben sizi koruyacağım ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Git, şöyle şöyle bir dağın üzerinde dur. Namaz ve bir ihtiyaç dışında sakın oradan inme ve arkandakilere aldanma!" dedi. Dedi ki: Şafak aydınlanıncaya kadar yattık; sonra namaza kalktık. Resûlullah (s.a.v.) çıkıp yanımıza geldi ve "Bu gece süvarinizi hiç hissettiniz mi?" dedi. Kamet getirildi ve Resûlullah (s.a.v.) bize namaz kıldırdı. Selam verdiğinde, baktım ki Resûlullah (s.a.v.) ağacın arasından bakıyor ve "Müjde size! Süvariniz geldi!" dedi. Süvari, "Ey Allah'ın Resûlü! Senin emrettiğin gibi dağın üzerinde durdum. Sabaha kadar, Namaz veya ihtiyaç dışında atımdan inmedim. Hiç kimseyi hissetmedim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Git, atından in ve bize gel." dedi. Sonra, "Bu adam, bundan sonra bir iş yapmasa da sorumluluğu yoktur." dedi.

Dediler ki: Mekke'den bazı adamlar Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte, yaya ve süvari olarak -Başka din üzerindeydiler.- yola çıkmışlardı. Onlar yenilginin hangi tarafta olacağına bakıyorlar ki, ganimet elde etsinler. Muhammed ve ashâbına ağır darbenin inmesinden hoşlanmıyor değillerdi. Ebû Süfyân b. Harb ordunun ardından yola çıktı. Düşen bir kalkan, bir mızrak ya da Resûlullah'ın (s.a.v.) eşyasından bir şey gördüğünde, devesinin yükü ağırlaşıncaya kadar yüklüyordu. Fal okları da onun heybesindeydi. Safvân da yola çıkmıştı. Resûlullah'ın (s.a.v.) Safvan'a tanıdığı süre daha bitmemişti. İnsanların arkasında sıkıntı içinde yürüyordu. Yanında Hakîm b. Hizâm, Huveytıb b. Abdüluzzâ, Süheyl b. Amr, Ebû Süfyân b. Harb, el-

Hâris b. Hişâm ve Abdullah b. Rebî'a da vardı. Bunlar yenilginin hangi tarafta olacağına bakıyorlardı. Onlar, insanların arkasında sıkıntı içinde beklerken insanlar savaşıyorlardı. Bir adam Safvân'a uğradı ve "Müjde sana ey Ebû Vehb! Muhammed ve ashâbı yenilgiye uğradılar." dedi. Safvân ona, "Eğer kendime bir efendi edinecek olsam, Kureyş'ten olan bir kimseyi efendi edinmek benim için, Hevâzin'den olan bir kimseyi efendi edinmekten daha sevimlidir." dedi.

Dediler ki: Gece olunca Mâlik b. Avf arkadaşlarının yanına gitti ve onları Huneyn vadisinde topladı. Huneyn vadisi, içinde açıklıkları ve dar hendekleri bulunan bir oyuk gibidir. Mâlik insanları orada dağıttı ve onlara bir tek hamle ile Muhammed ve ashâbına saldırmalarını tavsiye etti. Resûlullah (s.a.v.) da seher vaktinde ashâbını topladı ve onları sıra sıra dizdi. Sancakları ve bayrakları sahiplerine teslim etti. Muhacirlerle birlikte, Ali b. Ebû Tâlib'in taşıdığı bir sancak vardı. Bir bayrağı Sa'd b. Ebû Vakkâs, birisini de Ömer b. el-Hattâb taşıyordu. Ensâr'da da bayraklar vardı. el-Hazrec'in sancağını el-Hubâb b. el-Münzir taşıyordu. -Deniliyor ki, Hazrec'in büyük sancağı Sa'd b. Ubâde'nin elindeydi.- Evs'in sancağı Üseyd b. Hudayr'ın yanındaydı. Evs ve Hazrec'ten olan her bir boyda bir sancak ya da bayrak vardı. Benî Abdüleşhel'de, Ebû Nâile'nin taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Hârise'de, Ebû Bürde b. Niyâr'ın taşıdığı bir bayrak vardı. Zafer boyunda, Katâde b. en-Nu'mân'ın taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Mu'âviye'de, Cebr b. Atîk'in taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Vâkıf'ta, Hilâl b. Ümeyye'nin taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Amr b. Avf'ta, Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'in taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Sâ'ide'de, Ebû Üseyd es-Sâ'idî'nin taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Mâlik b. Neccâr'da, Umâre b. Hazm'ın taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Adî b. en-Neccâr'da, Ebû Salît'in taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Mâzin'de, Salît b. Kays'ın taşıdığı bir bayrak vardı. Evs ve Hazrec'in Cahiliye dönemindeki bayrakları kırmızı ve yeşildi. İslâm döneminde de eski renklerin üzerinde kalmaya karar verdiler. Muhacirlerin bayrakları siyah, sancakları beyazdı. Arap kabilelerinden Eslem'de iki bayrak vardı. Birisi Büreyde b. e-Husayb'taydı; diğeri de Cündüb b. el-A'cem'deydi. Yine Benî Gıfâr'da Ebû Zer'in taşıdığı bir bayrak vardı. Benî Damre, Leys ve Sa'd b. Leys'te de, Ebû Vâkıd el-Leysî el-Hâris b. Mâlik'in taşıdığı bir bayrak vardı. Ka'b b. Amr'da iki bayrak vardı. Birisini Bişr b. Süfyân, diğerini de Ebû Şüreyh taşıyordu. Benî Müzeyne'de üç bayrak vardı. Birisini Bilâl b. el-Hâris, birisini en-Nu'mân b. Mukarrin, diğerini de Abdullah b. Amr b. Avf taşıyordu. Cüheyne'de dört bayrak vardı. Birisini, Râfi b. Mekîs, birisini Abdullah b. Yezîd, birisini Ebû Zür'a Ma'bed b. Hâlid, diğerini de Süveyd b. Sahr taşıyordu. Benî Eşca'da iki bayrak vardı. Birisini Nuaym b. Mes'ûd, diğerini Ma'kıl b. Sinân taşıyordu. Benî Süleym'de üç bayrak vardı. Birisi Abbâs b. Mirdâs, birisi Hufâf b. Nüdbe, diğeri de el-Haccâc b. Ilât ile beraberdi. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'den çıktığı günden beri Süleym kabilesini öne geçirmiş ve onları süvarilerin öncüsü yapmıştı. Resûlullah (s.a.v.) Hâlid b. el-Velîd'i (süvarilerin başında) görevlendirmişti. el-Ci'râne'ye gelinceye kadar Hâlid hep öndeydi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Ashâbıyla birlikte indi. Onun öncü kuvveti daha önce gitmişti. Resûlullah (s.a.v.) da, Huneyn vadisinde bir askerî birliğin üzerindeydi. Resûlullah (s.a.v.) hızlı bir şekilde inmeye başladı. Huneyn vadisi meyilli bir yerdi. Resûlullah (s.a.v.) Düldül adındaki beyaz katırına binmişti. İki zırh, bir miğfer ve bir tolga giymişti. Safların karşısında durdu; sonra onları dolaşmaya başladı. Sıra halinde arka arkaya dizilmiş, vadiye iniyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) onları savaşa teşvik etti; sadakatle ve sabırla savaştıkları takdirde onlara fetih müjdesini verdi. Müslümanlar bu durumdayken sabahın karanlığında vadiye doğru iniyorlardı.

Enes b. Mâlik şöyle diyordu: Huneyn vadisine vardığımız zaman -Huneyn, Tihâme'nin vadilerindendir. Açıklıkları ve dar hendekleri vardır.- Hevâzin'den bizi öyle bir şey karşıladı ki, vallahi o zamanda çokluk ve kalabalık yönünden onun gibisini asla görmedim. Adamlar kadınlarını, mallarını, oğullarını ve çocuklarını getirmişler; sonra sıra halinde dizilmişlerdi. Kadınları, erkekler sırasının arkasında develere bindirmişler. Sonra kimse kaçmasın diye develeri, sığırları ve koyunları getirip onların arkasına koymuşlardı. Bu kalabalığı görünce hepsini adam sandık. Vadiye indiğimizde, baktık sabahın karanlığında vadideyiz. Bir şey hissetmedik, ancak aniden vadinin dar yerlerinden ve açıklıklarından üzerimize adamların saldırdığını gördük. Hep birlikte üstümüze geldiler. Öndeki atlar -Süleym'in atları- geri çekildiler; Mekkeliler onların arkasından geri çekildiler ve bütün insanlar hezimete uğramış bir şekilde geri çekildiler. Geri dönüp de bir şeye bakmıyorlardı. Enes dedi ki: İnsanlar hezimete uğramış olarak geri çekilirken Resûlullah'ın (s.a.v.) sağına ve soluna bakıp "Ey Allah ve Resûlü'nün yardımcıları! Ben Allah'ın kulu ve elçisiyim ve sabrediyorum." diyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kısa mızrağıyla insanların önüne geçti. Onu hak ile gönderene yemin olsun ki, biz bir tek kılıç ya da mızrak darbesi vurmadan Allah onları yenilgiye uğrattı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) askere döndü ve gücü yetenlerin savaşmalarını emretti. Bu kez Hevâzinliler geri çekilmeye başladılar ve yenilgiye uğrayan Müslümanlar saldırmaya başladılar.

Dedi ki: Bana Ma'mer ve Muhammed b. Abdullah anlattılar. Onlar ez-Zührî'den, o Kesîr b. Abbâs b. Abdülmuttalib'ten, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Huneyn günü Müslümanlarla müşrikler karşı karşıya gelince, Müslümanlar o gün geri çekildiler. Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) görmüştüm; yanında Resûlullah'ın (s.a.v.) katırının semerinden tutan Ebû Süfyân b. el-Hâris'ten başka kimse yoktu. Resûlullah (s.a.v.) durmadan

müşriklerin üzerine yürümek istiyordu. Ben hemen onun yanına geldim ve katırının yularından tuttum. Resûlullah (s.a.v.) kendisine ait beyaz bir katırın üzerindeydi. Katıra yularıyla vurdum. Gür sesli bir adamdım. Resûlullah (s.a.v.), insanların hiç arkalarına bakmadan nasıl geriye çekildiklerini görünce, "Ey Abbâs! 'Ey Ensâr topluluğu! Ey Semüre ashâbı!' diye bağır!" dedi. Ben de, "Ey Ensâr topluluğu! Ey Semüre ashâbı!" diye bağırdım. Bunun üzerine, onlar tıpkı devenin yavrularını özleyerek gelmesi gibi koşarak Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Gelirken, "Buyur ey Allah'ın Resûlü!... Buyur ey Allah'ın Resûlü!..." diyorlardı. Adam gidiyor, devesini çevirmeye çalışıyor; fakat devenin başını çevirmeye bir türlü gücü yetmiyordu. Hemen zırhını alıp onun boynuna koyuyordu. Sonra kalkanını ve kılıcını alıyor; ardından yere atlayıp devesini kendi haline bırakıyor ve ses gelen tarafa doğru koşuyordu. Nihayet Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına varıyordu. İnsanlar ona doğru gelmeye başlayınca orada toplandılar. İlk yapılan çağrı, "Ey Ensâr!" şeklindeydi. Sonra çağrı, muhatabın daha açık olarak anlaşılacağı şekilde, yani "Ey Hazrecliler!" şeklinde yapıldı. Abbâs dedi ki: Ensâr düşmanla karşılaşmada sabır ve sebat sahibi ve son derece dayanıklıydı. Resûlullah (s.a.v.), üzengisine basarak dikilip Müslümanların Hevâzinlilere kılıçla giriştiklerini görünce "İşte şimdi tandır (savaş) kızıştı." dedi. Sonra eliyle çakıl taşları aldı ve attı. Sonra, "Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki, yenilgiye uğradılar. Vallahi, Allah onları mağlup edinceye kadar düşmanın işini hep ters ve kılıçlarını kesmez görüyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) katırının üzerinde onların arkasından koştururken ona bakar gibiyim.

Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) Abbâs'a, "Ey Semüre ashâbı, diye bağır." dedi. Ensâr, "Kaçıştan sonra saldırı." diyerek döndüler. Abbâs dedi ki: Ensâr, ineğin yavrularına geldiği gibi şefkatle Resûlullah'a (s.a.v.) yaklaştılar. Adamlar mızraklarını doğrultmuşlardı. Öyle ki, Resûlullah (s.a.v.) için

müşriklerin mızraklarından ziyade onların mızraklarından korkuyordum. Safları yararak, "Buyur ey Allah'ın Resûlü!... Buyur ey Allah'ın Resûlü!..." diyorlardı. Düşman saflarına karışıp kılıçla vurduklarında, Resûlullah (s.a.v.), ayağı üzengisinde olduğu halde katırının üzerinde dikiliyor ve "Allah'ım! Senden vaadini istiyorum. Onlar yardım görmeye (galip gelmeye) layık değillerdir." diyordu. Sonra Abbâs'a, "Bana biraz kum getir!" dedi. Abbâs yerden ona biraz kum verdi. Sonra "شاهت الوجوه" (Çirkin olası yüzler!) diyerek kumu müşriklerin yüzüne attı ve "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, yenilgiye uğradılar." dedi.

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O Âsım b. Amr b. Katâde'den, o Abdurrahman b. Câbir b. Abdullah'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: İnsanlar geri çekilince, onların yenilgi haberleri gelmeden, esirler Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında elleri boyunlarına bağlı olarak getirildiler. O gün Resûlullah (s.a.v.) Ebû Süfyân b. el-Hâris'e döndü. Ebû Süfyân zırhlıydı ve o gün sabredenlerdendi. Resûlullah'ın (s.a.v.) katırının semerinden tutmuş bekliyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bu?" dedi. Ebû Süfyân, "Annenin oğlu ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.), "Kimsin sen?" demiş; Ebû Süfyân da, "Anam- babam sana feda olsun! Kardeşin Ebû Süfyân b. el-Hâris ey Allah'ın Resûlü!" demiştir. Resûlullah (s.a.v.) da, "Evet kardeşimdir. Bana yerden biraz kum ver!" dedi. Ben de ona biraz kum verdim. Resûlullah (s.a.v.) o kumu hepsinin gözüne attı ve yenilgiye uğradılar.

Dediler ki: İnsanlar çekilmeye başladıklarında Resûlullah (s.a.v.) sağ tarafa yanaştı. O, hayvanının üzerindeydi ve inmedi. Ancak kılıcını sıyırmış ve kınını da atmıştı. Resûlullah (s.a.v.) Muhacirlerden, Ensâr'dan ve Ehl-i Beyt'inden oluşan bir grup insanla kalmıştı. Abbâs, Ali, el-Fadl b. Abbâs, Ebû Süfyân b. el-Hâris, Rebî'a b. el-Hâris, Eymen b. Ubeyd el-Hazrecî, Üsâme

b. Zeyd, Ebû Bekr es-Sıddîk ve Ömer b. el-Hattâb... Deniliyor ki, insanlar çekilince Resûlullah (s.a.v.) Hârise b. en-Nu'mân'a, "Yerlerinde sabit kalanlar kaç kişi görünüyorlar?" dedi. Hârise dedi ki: Bir yanlışlık yapmayayım diye arkama döndüğümde, sağıma ve soluma baktım; onları yüz kadar saydım. Bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar 100 kişidirler." dedim. Hatta bir gün Resûlullah (s.a.v.) Mescid-i Nebevî'nin kapısının yanında Cibrîl ile konuşurken yanından geçtim; Cibrîl (a), "Bu kimdir ey Muhammed?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bu Hârise b. en-Nu'mân'dır." dedi. Cibrîl, "Bu, Huneyn'de sabreden 100 kişiden biridir. Eğer selam verseydi, onun selamını alırdım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) bunu kendisine anlatınca, Hârise, "Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Ben sadece Dihye el-Kelbî'nin senin yanında durmuş olduğunu sanıyordum." dedi.

İnsanlar o gün çekilip de sadece sabreden 100 kişi kaldığı zaman Resûlullah'ın (s.a.v.) duası şöyle idi: *"Allah'ım! Hamd sanadır! Şikâyet mercii sensin! Kendisinden yardım dilenen sensin!"* Cibrîl ona, "Sen de deniz önünde açılıp da Firavun arkasında olduğu zaman Musa'nın (a) söylediği kelimeleri kavramışsın." dedi.

Bana Ma'mer b. Râşid anlattı. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'de (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: Hârise b. en-Nu'mân Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından geçti; o da Cibrîl ile konuşuyordu. İkisi de ayaktaydılar. Hârise onlara selam verdi. Daha sonra Resûlullah (s.a.v.), "O adamı gördün mü?" dedi. Hârise, "Evet, gördüm; ancak kim olduğunu bilmiyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O Cibrîl idi ve senin selamını aldı." dedi. Deniliyor ki, sabreden 100 kişiden 33'ü Muhacirlerden, 67'si Ensâr'dan idi. Abbâs ve Ebû Süfyân b. el-Hâris onlardandı. Abbâs, Resûlullah'ın (s.a.v.) katırının yularından tutmuşlardı. Ebû Süfyân sağ tarafındaydı. Muhacir ve Ensâr da Resûlullah'ın etrafını kuşatmışlardı. İbn Abbâs, olayı anlatırken

şöyle diyordu: Hârise b. en-Nu'mân Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında dururken Cibrîl oradan geçti ve "Bu kimdir ey Muhammed?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O Hârise b. en-Nu'mân'dır." dedi. Cibrîl, "Bu, sabreden 80 kişiden biridir. Allah onların ve ailelerinin cennetteki rızıklarını tekeffül etmiştir." dedi. İbn Abbâs, "Ebû Süfyân b. el-Hâris, kendilerinin ve ailelerinin cennetteki rızıkları Allah tarafından tekeffül edilenlerdendir." diyordu.

Dediler ki: el-Berâ b. Âzib şöyle derdi: "Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah (s.a.v.) geri çekilmedi; fakat yerinde durdu ve yardım istedi. Sonra bineğinden indi ve "Ben peygamberim; yalan değil! Ben Abdülmuttalib'in oğluyum." dedi. Bunun üzerine Allah ona yardımını indirdi; düşmanını yenilgiye uğrattı ve burhanını kurtardı.

Dediler ki: Hevâzinlilerden bir adam, insanların önünde, kırmızı bir devenin üzerinde durmuş; elinde de uzun bir mızrağın ucuna takılmış siyah bir bayrak taşıyordu. Kime yetişse ona mızrakla vuruyordu. Çok sayıda Müslüman öldürmüştü. Ebû Dücâne ona yöneldi ve devesinin arka ayaklarını vurdu. Devesinin hırıltısı duyuldu ve deve çöktü. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) ve Ebû Dücâne ona saldırdılar. Ali onun sağ elini kopardı. Ebû Dücâne de diğer elini kopardı. Kılıçlarında gedik açılıncaya kadar ikisi kılıçlarıyla ona vurmaya devam ettiler. Sonra birisi çekildi, diğeri onun işini bitirdi. Sonra onlardan birisi arkadaşına, "Git ve adamın eşyalarına meyletme!" dedi. Hemen gidip Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde savaşmaya devam ettiler. Sonra elinde kırmızı bir bayrak bulunan Hevâzinli bir adam onlara göründü. Onlardan birisi atın ön ayaklarını vurdu; at yüzüstü yere düştü. Sonra onu kılıçlarıyla vurdular ve adamın eşyalarını almadan gittiler. Ebû Talha ilk öldürülen adama uğradı, onun eşyalarını aldı; sonra ikincisine de uğradı ve onun

eşyalarını da aldı. Osman b. Affân, Ali b. Ebû Tâlib (r.a.), Ebû Dücâne ve Eymen b. Ubeyd Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde savaşıyorlardı.

Dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O da Umâre b. Gaziyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Umâre şöyle dedi: Huneyn günü olduğunda ve insanlar hezimete uğrayıp her tarafa çekilmiş iken ben ve dört kadın oradaydık. Benim elimde keskin bir kılıç vardı. Ümmü Süleym'in yanında bir hançer vardı ve beline bağlamıştı. -Ümmü Süleym o gün Abdullah b. Ebû Talha'ya hamileydi.- Bir de Ümmü Selît ve Ümmü'l-Hâris yanımızdaydılar. Dediler ki: Ümmü Umâre kılıcını kınından çıkarmış ve Ensâr'a, "Bu ne biçim şey! Siz nasıl kaçarsınız!" diye sesleniyordu. Ümmü Umâre dedi ki: "Ben, boz bir devenin üzerinde olan bir Hevâzinli'ye bakıyorum; Yanında bir sancak vardı ve devesini Müslümanların izinde sürüyordu. Ona saldırıp devesinin arka ayaklarına bir darbe vurdum. Devesi, oldukça yüksekti. Deve hemen arkasının üzerine düştü; ben de başına üşüştüm. Hareketsiz bırakana kadar durmadan adama vurdum. Sonra ona ait kılıcı aldım. Devesinin hırıltısı duyuluyordu. Deve bir karnı üzerine, bir sırtı üzerine dönüyordu. Resûlullah (s.a.v.), elinde yalın kılıç olduğu halde ayakta duruyordu. Kılıcın kınını atmış ve "Ey Bakara Sûresi'nin ashâbı!" diye çağrıda bulunuyordu.

Ümmü Umâre dedi ki: Müslümanlar saldırıya geçmek üzere geri döndüler ve "Yâ Benî Abdurrahman! Yâ Benî Ubeydullah! Yâ Haylellah!" diyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) süvarilerine *"Haylullah=Allah'ın süvarileri"* ismini koymuştu. Muhacirlerin parolası "Benî Abdurrahman" idi. Evs'in parolası da, "Benî Ubeydullah" idi. Ensâr aniden saldırıya geçti. Hevâzinliler geniş memeli bir devenin sağımlığı kadar durdular, sonra hezimete uğradılar. Vallahi, bunun gibi bir hezimet görmemiştim. Adamlar her tarafa dağıldılar. İki oğlum -Habîb ve Abdullah

b. Zeyd- yanıma, elleri arkalarında bağlanmış esirlerle geldiler. Öfkeyle onlara doğru kalkıyor ve onlardan birisinin boynunu vuruyorum. İnsanlar da esirleri getirmeye başladılar. Benî Mâzin b. en-Neccâr'da 30 esir gördüm. Müslümanlar, en büyük hezimetlerini Mekke'de (Huneyn vadisinde) yaşadılar. Sonra geri dönüp hamle yaptılar ve zafer kazandılar. Resûlullah (s.a.v.) tümüne ganimetten pay verdi.

Enes b. Mâlik şöyle diyordu: Annem Milhân'ın kızı Ümmü Süleym, "Ey Allah'ın Resûlü! Müslüman olduktan sonra kaçıp seni perişan bir durumda bırakan bu adamları gördün mü? Allah sana fırsat verirse onları affetme! Bu müşrikleri öldürdüğün gibi onları da öldür!" diyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ümmü Süleym! Allah bana kâfidir. Allah'ın affı daha geniştir." dedi. Ümmü Süleym'in yanında Ebû Talha'nın devesi vardı. Deveyi zapt edemeyeceğinden korktu. Deve başını Ümmü Süleym'e yaklaştırdı; Ümmü Süleym elini yularla birlikte onun burun halkasına koydu. Beline bağladığı bir hırkası, elinde de bir hançer vardı. Ebû Talha ona, "Ey Ümmü Süleym! Yanındaki ne?" dedi. Ümmü Süleym, "Bir hançerdir; yanıma aldım. Müşriklerden biri bana yaklaşacak olursa onunla karnını deşerim." dedi. Ebû Talha, "Ümmü Süleym'in ne dediğini işitmiyor musun ey Allah'ın Resûlü?" dedi.

Ensâr kadınlarından olan Ümmü'l-Hâris, kocası Ebü'l-Hâris'in devesinin yularından tutmuştu. Devesini adı el-Miscâr idi. Ümmü'l-Hâris, "Ey Hâris! Resûlullah'ı (s.a.v.) bırakmış gelip devenin yularından mı tutmuşsun?" dedi. Deve ise, alışık olduğu yere dönmek istiyordu. İnsanlar da hezimete uğramış bir şekilde kaçıyorlardı. Ümmü'l-Hâris ise deveyi bırakmıyordu. Ümmü'l-Hâris dedi ki: Ömer b. el-Hattâb yanımdan geçti. Ümmü'l-Hâris ona, "Ey Ömer bu (kaçış) nedir?" dedi. Ömer, "Allah'ın emridir." dedi. Ümmü'l-Hâris, "Ey Allah'ın Resûlü! Kim devemi geçerse (buradan kaçıp giderse) onu öldüreceğim. Vallahi, bu insanların bugünkü gibi bize

yaptıklarını hiç görmedim." diyordu. Hezimete uğrayıp kaçan Benî Süleym ve Mekkelileri kastediyordu.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a anlattı; dedi ki: Sa'd b. Ubâde o gün Hazreclilere, "Ey Hazrecliler! Ey Hazrecliler!" diye sesleniyordu. Üseyd b. Hudayr de üç kere, "Ey Evsliler!" diye seslenmişti. Vallahi onlar, adeta kraliçelerine koşan bal arıları gibi her taraftan koşup geldiler. Müslümanlar Hevâzinlilerin üzerine çullandılar ve onları öldürdüler. Hatta Müslümanlar hızlı bir şekilde çocukları da öldürmeye başladılar. Bu durum Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.), *"Bazı topluluklara ne oluyor ki, öldürme hırsı, onları çocukları bile öldürecek bir seviyeye düşürüyor? Herkes bilsin ki, çocuklar öldürülmez!"* dedi ve bunu üç kere tekrarladı. Üseyd b. Hudayr, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar müşriklerin çocukları değiller mi?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"Sizin en hayırlılarınız müşriklerin çocukları değil miydi? Her çocuk, lisanı onu ifade edinceye kadar fitrat üzere doğar. Babası onu Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır."* dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Ali anlattı. O Sa'îd b. Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Biz ve topluluk (Hevâzinliler) karşılaşınca, asla hiç görmediğimiz büyük bir kalabalıkla karşılaştık. Meğerse bu kalabalık hayvanlarmış. Kadınları hayvanların üzerine bindirmişlerdi. Birden gökten tıpkı siyah bir gölge gibi üzerimize (bir şeyler) geldi. Nihayet bizlerin ve onların üzerine indi ve ufukları kapattı. Baktım ki, Huneyn vadisi karınca kaynıyor. Siyah ve uçuşan bir karınca... Onun Allah'tan gelen bir yardım olduğunda şüphe etmedim. Allah bizi onunla destekledi ve onları hezimete uğrattı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı; dedi ki: Bana Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm anlattı. O Yahya b. Abdullah b.

Abdurrahman'dan, o da kavmi olan Ensâr'ın yaşlılarından rivayet etti; dediler ki: O gün, tıpkı yoğun bulutlar gibi gökten inen siyah çizgili elbiselere benzeyen şeyler gördük. Baktık ki, uçuşan karıncalar... Bizler onları elbiselerimizden söküp atıyorduk. Bunlar bir yardımdı; Allah bizi onunla desteklemişti.

Huneyn gününde Meleklerin işareti, omuzları arasına sarkıttıkları kırmızı sarıklardı. Allah'ın, müşriklerin kalbine attığı korku bu idi. Tıpkı çakıl taşlarının leğenin içine düşmesi gibi... Süveyd b. Âmir es-Süvâî anlatıyordu: O gün savaşta hazır bulunmuş ve kendisine korku sorulmuştu. Süveyd çakıl taşlarını alıp leğenin içine atıyor, taşlar "tınnn" diye ses çıkarıyordu. Dedi ki: "İşte bizler karnımızda tıpkı buna benzer sesler işitiyorduk."

Mâlik b. Evs b. el-Hadesân şöyle diyordu: Bana Huneyn gününe şahit olmuş kavmimden çok sayıdaki adam anlattılar; şöyle diyorlardı: Resûlullah (s.a.v.) şu avucuyla kum attı. Her iki gözüne bir şeyin isabet ettiğinden şikayet etmeyenimiz kalmadı. Bizler göğsümüzde, tıpkı kumun leğenlere düşmesi gibi bir çarpıntı hissediyorduk. Bu çarpıntı bizden bir türlü kesilmiyordu. Biz o gün ayrıca alaca atların üzerinde, yer ile gök arasında taburlar halinde beyaz adamlar gördük. Üzerlerinde kırmızı sarıklar vardı ve sarığı omuzları arasına sarkıtmışlardı. Ellerinde tuttukları bir şey yoktu ve onlardan korktuğumuz için onlarla savaşamıyorduk."

Dedi ki: Bana Abdullah b. Amr b. Züheyr anlattı. O Ömer b. Abdullah el-Absî'den, o kendisine haber verenlerden, o da Rebî'a'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bana, o gün Huneyn'e katılan kavmimizden bir grup anlattılar; dediler ki: Dar ve oyuklarda onlara pusu kuruyorduk. Sonra aniden onların omuzlarına binecek şekilde hamle yapıp saldırıyorduk. Nihayet beyaz bir katırın sahibinin yanına vardık. Etrafında

güzel yüzlü beyaz adamlar vardı. O adam, "شاهت الوجوه... Dönün!" dedi Biz hezimete uğradık ve Müslümanlar omuzlarımıza bindiler ve hezimet gerçekleşti. Biz, peşimizden geliyorlar mı, diye dönüp arkamıza bakıyorduk. Topluluğumuz her tarafa dağıldı. Bizi titreme helak etmişti; nihayet memleketimizin yüksek yerlerine ulaştık. Konuşmamız istenseydi, bizdeki korkudan ötürü ne diyeceğimizi bilemezdik. Allah İslâm'ı (sevgisini) kalbimize atmıştı.

Sakîf kabilesinden Ahlâf'ın (müttefiklerin) bayrağı Kârib b. Esved b. Mes'ûd'un yanındaydı. İnsanlar hezimete uğrayınca, bayrağını bir ağaca dayandırdı; Ahlâf'tan olan amca çocuklarıyla birlikte kaçmaya başladı. Onlardan sadece iki adam öldürüldü. Benî Gıyere boyundan Vehb ve el-Leclâc... el-Leclâc'ın öldürülme haberi kendisine geldiğinde Resûlullah (s.a.v.), "Bu gün Sakîf gençlerinin efendisi öldürüldü; ancak İbn Hüneyde'den olanlar müstesna..." Benî Mâlik'in bayrağı Zü'l-Hımâr'daydı. Hevâzinliler hezimete uğrayınca Müslümanlar onları takip ettiler. Sakîf'in Benî Mâlik boyundan olan ölüler sayıldı. Onlardan yaklaşık 100 adam, Benî Mâlik'in bayrağı altında öldürüldüler. Osman b. Abdullah onlardan biriydi. Uzun saatler Huneyn'de savaştı. Adam öldürülünceye kadar Sakîf ve Hevâzin kabilelerini savaşa teşvik ediyordu. el-Leclâc Benî Künne'ye mensup bir adamdı. Resûlullah (s.a.v.) Benî Künne'den olan kişiye, "Bu, Benî Künne gençlerinin efendisidir. İbn Hüneyde (el-Hâris b. Abdullah b. Ya'mer b. İyâs b. Evs b. Rebî'a b. el-Hâris) müstesna..." dedi. Resûlullah (s.a.v.) gülüyordu. Künne ise, Yemen'in Gâmid kabilesinden bir kadındı. Arap kabilelerinde dünyaya gelmiş bir cariye idi. el-Hâris, Benî Künne'ye mensup olan bütün köleleri azat etti. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb kendi hilafeti döneminde, "Âmir b. et-Tufeyl ve Alkame b. Ulâse'nin ev halkının Benî Künne'nin yerinde olmasını ister miydin?" diye sordu. el-Hâris, "Ey Emîrü'l-Müminîn! Böyle olmasını isterdim." dedi.

Bunun üzerine Ömer, "Keşke annem Künne olsaydı ve Allah onun hayrından sana verdiğini bana da verseydi." dedi. el-Hâris, annesine en çok saygı duyan birisiydi. Annesi, onun elinden olmadıkça bir yemek yemezdi. Ancak el-Hâris annesinin başını yıkar ve ancak o tarardı.

Dediler ki: Sakîf kabilesi kaçtı. Onların yaşlılarından bazıları, -O gün Huneyn'e gelmişlerdi; daha sonra Müslüman oldular.- "Biz kaçarken, tahminimize göre Resûlullah (s.a.v.) hep peşimize düştü. Hatta bizden bir adam Tâif kalesine girdiği halde, yenilginin verdiği korkudan, Resûlullah'ın onun peşinde olduğunu sanıyordu.

Ebû Katâde anlatıyor; dedi ki: İlk karşılaşmamızda Müslümanların bir hamlesi vardı. Biri müşrik, diğeri Müslüman iki adamın dövüştüğünü gördüm. Müşrik, Müslüman'a üstün gelmişti. Etrafında dolanarak arkadan ona geldim ve boynuna bir darbe vurdum. Adam hemen üzerime geldi. Beni öyle bir çekişle çekti ki, ondan ölüm kokusunu aldım. Eğer kanı akmamış olsaydı beni öldürüyordu. Adam yere düştü; ben de işini bitirdim. Sonra eşyasına dokunmadan gittim. Ömer b. el-Hattâb'la karşılaştım ve "İnsanlara ne oluyor?" dedim. Ömer, "Allah'ın emridir." dedi. Sonra insanlar (Müslümanlar) geri döndüler. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bir adamı öldürür ve öldürdüğüne dair işareti varsa selebi (eşyası ve silahı) ona aittir." dedi. Ben ayağa kalkıp, "Peki, kim bana şahitlik yapacak?" dedim ve oturdum. Resûlullah (s.a.v.) sonra, "Kim bir adamı öldürür ve öldürdüğüne dair işareti varsa selebi (eşyası ve silahı) ona aittir." dedi. Yine kalktım ve "Kim bana şahitlik yapacak?" dedim ve oturdum. Resûlullah (s.a.v.) yine, "Kim bir adamı öldürür ve öldürdüğüne dair işareti varsa selebi (eşyası ve silahı) ona aittir." dedi.

Abdullah b. Üneys ayağa kalktı ve bana şahitlik yaptı. Sonra el-Esved b. el-Huzâî ile karşılaştım; o da bana şahitlik yaptı. Baktım ki, öldürdüğüm adamın eşyasını (selebini) alan arkadaşım da onu öldürdüğümü inkâr etmiyor. -Ben durumu Resûlullah'a (s.a.v.) anlatmıştım.- Arkadaşım, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu öldürülmüş adamın eşyası benim yanımdadır. Onun buna razı olmasını sağla!" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.), "O halde vallahi böyle olmayacak. Allah ve Resûlü uğruna savaşan Allah'ın arslanlarından birisinin, öldürdüğü kişinin eşyasını sana vereceğini bekleme!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Doğru söylüyor; eşyayı ona ver!" dedi. Ebû Katâde dedi ki: Öldürdüğüm adamın eşyasını bana verdi. Hatıb b. Belte'a bana, "Ey Ebû Katâde! Silahı satıyor musun?" dedi. Silahı ona yedi ukıyye[52] (gümüş) karşılığında sattım. Medine'ye geldim; o parayla, Benî Selime yurdunda er-Rüdeynî denilen bir hurma bahçesi satın aldım. İslâm'da ilk elime geçen mal o idi. Bugüne kadar hep ondan istifade ediyoruz.

Resûlullah (s.a.v.) Huneyn'e doğru hareket ederken Şeybe b. Osman b. Ebû Talha ve Safvân b. Ümeyye sözleşmişlerdi. Safvân'ın babası Ümeyye b. Halef Bedir'de, Şeybe'nin babası Osman b. Ebû Talha da Uhud'da öldürülmüştü. Onlar kendi aralarında, Resûlullah mağlup olduğu takdirde onu öldüreceklerı konusunda sözleşmişlerdi. İkisi de Resûlullah'ın (s.a.v.) arkasındaydılar. Şeybe dedi ki: "Allah imanı kalbimize koydu. Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) öldürmeye niyetlendim. Bir şey üstüme gelip kalbimi örttü ve yapamadım. Bana engel olunduğunu anladım." Bir rivayete göre Şeybe, "Üstüme bir karanlık çöktü; göremiyordum. Engellendiğimi anladım ve İslâm'a inandım." dedi.

Şeybe'nin kıssasıyla ilgili başka bir rivayet işittim. Şeybe b. Osman şöyle diyordu: Resûlullah'ın (s.a.v.) Mekke'yi fethedip Hevâzin'e doğru yola çıktığını gördüğümde içimde, "Ben de çıkacağım; belki intikamımı alırım." dedim. Hamza tarafından

52 1 ukıyye 12 dirhemdir (E).

öldürülen babamın ve Ali tarafından öldürülen amcamın öldürülüşlerini hatırladım. Huneyn'de Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı hezimete uğrayınca onun sağ tarafından geldim. Baktım ki, Abbâs oradadır. Üzerinde gümüş gibi beyaz bir zırh vardı. Zırhın üzerinden toz kayıyordu. Kendi kendime, "Amcası onu ele vermez." dedim. Sonra sol taraftan ona yaklaştım. Baktım ki, amcasının oğlu Ebû Süfyân orada duruyor. Kendi kendime, "Amcasının oğlu onu ele vermez." dedim. Arkadan ona yanaştım. Aramızda bir şey kalmadı; sadece yukarıdan kılıçla vuracaktım. Birden benimle onun arasında ateşten, tıpkı şimşek gibi bir alev gördüm. O alevin beni yakmasından korktum. Hemen elimi gözlerimin üzerine koydum ve geriye doğru yürüdüm. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Şeyb! Bana yaklaş!" dedi. Elini göğsümün üzerine koydu ve "Allah'ım! Şeytanı ondan uzaklaştır!" dedi. Başımı ona doğru kaldırdım; Resûlullah (s.a.v.) o anda gözümden bana, kulağımdan ve kalbimden daha çok sevimliydi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Ey Şeyb, Kâfirlerle savaş!" dedi. Onun önüne geçtim. Vallahi, onu nefsimle ve her şeyle korumak istiyordum. Hevâzinliler yenilgiye uğrayınca Resûlullah yerine geldi. Onun yanına girdim. Resûlullah (s.a.v.), "İstediğinden daha hayırlısını sana ihsan eden Allah'a hamd olsun." dedi ve bana, ona yapmak istediklerimi anlattı.

İlk başta hezimet olduğunda ve gelişmeler Müslümanların aleyhinde olduğu sırada, müşrikler içlerindeki küfrü, kini ve ihaneti konuşmaya başladılar. Ebû Süfyân b. Harb, "Bunların hezimetleri denize kadar durmaz." dedi. Râvî dedi ki: Eslem kabilesinden Makît denilen bir adam Ebû Süfyân'a, "Vallahi, eğer Resûlullah'ın seni öldürmekten menettiğini işitmemiş olsaydım seni öldürürdüm." dedi. Safvân b. Ümeyye'nin anneden kardeşi ve Mekke'nin siyahîlerinden olan Kelede b. Hanbel, "Hani sihrin kahramanları bugün nerede?" diye bağırdı. Bunun üzerine Safvân, "Sus! Allah ağzını yırtsın! Hevâzinlilerden birisinin bana efendilik yapmasındansa, Kureyş'ten birinin

bana efendilik yapması benim için daha sevimlidir." dedi. Râvî dedi ki: Süheyl b. Amr, "Muhammed ve ashâbı bu belayı defedemezler." dedi. İkrime b. Ebû Cehil ona, "Bu (doğru) söz değildir. Her şey Allah'ın elindedir. Muhammed'in elinde bir şey yoktur. Bugün mağlup edilse bile yarın zafer onundur." dedi. Süheyl b. Amr ise, "Onun peşine düşmen yenidir." diyordu. İkrime, "Ey Ebû Yezîd! Vallahi, aklımız olduğu halde, bizler aklımızı yerinde kullanmıyorduk. Ne yarar, ne de zarar veren taşa tapıyorduk" dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd anlattı. O da Ya'kûb b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Osman b. Abdullah Huneyn'e atlar, köleler ve mevâlilerle (azat edilmiş kölelerle) gelmişti. O gün köleleri ve mevâlileri onunla birlikte öldürüldüler. Onunla birlikte sünnet edilmemiş Hıristiyan bir köle de öldürüldü. Talha bir ara Sakîfli ölülerin eşyalarını alırken onun yanından geçti ve onun sünnetsiz olduğunu gördü. Sonra, "Ey Ensâr topluluğu! Allah'a yemin erdim ki, Sakîfliler sünnetsizdirler." diye bağırdı. el-Muğîre b. Şu'be, "Bu sözü işittim ve Araplar içinde, aleyhimizde olacak şekilde yayılmasından korktum." dedi. Ben kendisine, "Anam-babam sana feda olsun, yapma! O Hıristiyan bir köledir." dedim. Sonra ona Sakîflilerin ölülerinin üstünü açtım ve "Sünnetli olduklarını görmüyor musun?" dedim.

Deniliyor ki, o köle Zü'l-Hımâr'a ait idi. Kendisi Hıristiyan ve mavi gözlü olup efendisi ile birlikte öldürüldü. Ebû Talha ise, ölülerin eşyalarını alıyordu. Onu soydu; sünnetsiz olduğunu gördü. Bunun üzerine Ensâr'a doğru yüksek sesiyle bağırdı. Hemen ona yöneldiler. Ebû Talha, "Allah'a yemin ederim ki, Sakîf sünnetsizdir." dedi. el-Muğîre b. Şu'be bu sözü işitti ve bundan alındı. Bunun üzerine, "Ey Ebû Talha! Gel sana göstereyim." dedi ve Osman b. Abdullah b. Rebî'a'yı soydu. el-Muğîre, "Bu adam Sakîf'in efendisidir." dedi. Sonra

kölenin efendisi olan Zü'l-Hımâr'ın yanına geldi; onun da sünnetli olduğunu gördüler. el-Muğîre, "Ödümü koparan bir durum oldu. Bu dedikodunun aleyhimizde, Araplar içinde yayılmasından korktum. Nihayet insanlar gördüler de, o sünnetsiz kişinin Hıristiyan bir köle olduğunu anladılar." dedi. Osman b. Abdullah'ı öldüren şahıs, Abdullah b. Ebû Ümeyye idi. Durum Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.), "Allah Abdullah b. Ebû Ümeyye'ye rahmet eylesin ve Osman b. Abdullah b. Rebî'a'yı rahmetinden uzaklaştırsın! Kuşkusuz o adam Kureyş'e buğz ediyordu." dedi.

Dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) Abdullah'a (b. Ebû Ümeyye) duası, Allah'ın rahmeti vasıtasıyla idi. Durum ona ulaştı; Abdullah, "Allah'ın bu seferimde bana şehadeti nasip edeceğini umuyorum." dedi. Abdullah Tâif kuşatmasında öldürüldü. Peygamber (s.a.v.) Huneyn günü, "Eğer küçük İbn Cessâme olmasaydı bugün süvariler perişan olurlardı." dedi. Huzâ'alı bir kadın da Huneyn günü şöyle dedi:

Çekilin! Huneyn'in suyu bizimdir,
Ondan içerseniz eğer, ona üstün gelemezsiniz!
Resûlullah'tır bu, ona galip gelemezler!

Bunu bana İbn Ca'fer okudu. Müslümanlardan bir kadın da şöyle dedi:

Galip geldi Allah'ın atlıları, Lât'ın atlılarına...
Allah, yanında sebat etmeye daha layıktır.

Resûlullah (s.a.v.), Süleym kabilesini öne geçirmişti. Başlarında da Hâlid b. el-Velîd vardı. Resûlullah (s.a.v.) öldürülmüş bir kadının yanından geçti; insanlar etrafında toplanmışlardı. Resûlullah (s.a.v.), "Bu nedir?" dedi. İnsanlar, "Hâlid b. el-Velîd'in öldürdüğü bir kadındır." dedi. Resûlullah (s.a.v.) hemen Hâlid'e yetişmesi için bir adama emir verdi. Adam Hâlid'e, "Resûlullah (s.a.v.) seni bir kadını ya da yaşlı bir insanı

öldürmekten menetti." dedi. Resûlullah (s.a.v.), öldürülmüş başka bir kadını gördü. Durumunu sordu. Bir adam, "O kadını ben öldürdüm ey Allah'ın Resûlü! Onu arkama bindirdim; beni öldürmek istedi. Bu kez ben onu öldürdüm." dedi. Resûlullah (s.a.v.) emretti; kadın defnedildi.

Dediler ki: Allah Hevâzinlileri hezimete uğrattıktan sonra Müslümanlar onları takip edip öldürmeye başladılar. Onların arasından Benî Süleym, "Annenizin çocuklarından katli kaldırın!" diye bağırdı. Hemen mızrakları kaldırıp öldürmeyi kestiler. -Ümmü Süleym künyeli Bükme bt. Mürre, Temîm b. Mürre'nin kız kardeşiydi.- Resûlullah (s.a.v.) Müslümanların yaptıklarını görünce, "Allah'ım! Benî Bükme'yi sana havale ediyorum. -Onlar, Bükme adında bir annelerinin olduğunu bilmiyorlardı.- Benim kavmime gelince silaha sarılıyorlar. Kendi kavimlerine gelince silahı bırakıyorlar." dedi ve Kavmin takip edilmesini emretti. Sonra süvarilerine, "Eğer Bicâd adlı adamı ele geçirirseniz onu kaçırmayın." dedi. Benî Sa'd kabilesinden olan Bicâd büyük bir suç işlemişti. Müslüman bir adam onun yanına gelmiş. Bicâd onu yakalamış, onun organlarını birer birer ayırmış ve ateşle yakmıştı. O, suçunu bildiği için kaçmıştı. Ancak süvariler onu yakalayıp onu Resûlullah'ın sütkardeşi olan Şeymâ bt. el-Hâris b. Abdüluzzâ ile birlikte bağladılar. Ayrıca onları sevk ederken de Şeymâ'ya sert davrandılar. Şeymâ bt. el-Hâris, "Vallahi ben arkadaşınızın kız kardeşiyim." demeye başladı. Fakat onlar ona inanmıyorlardı. Ensâr'dan bir grup Şeymâ'yı aldı. Bunlar Hevâzinlilere karşı en sert olan insanlardı. Nihayet onu Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirdiler.

Şeymâ, "Ey Muhammed! Ben senin kız kardeşinim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bunun alameti nedir?" dedi. Şeymâ ona, vücudunda ısırılmış bir yer gösterdi ve "Sırâr vadisinde seni omuzlarıma aldığımda orayı dişlemiştin. Biz o zamanlar onların

çobanlığını yapıyorduk. Senin baban benim babam, annen de benim annemdir. Seninle aynı memeden süt emmişim. Hatırla ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) bu alameti tanıdı; hemen ayağa kalktı ve ridasını onun için yere serdi. Sonra Şeymâ'ya, "Bunun üzerine otur!" dedi ve onunla merhabalaştı ve gözleri yaşardı. Sonra ona sütbabasını ve sütannesini sordu. Şeymâ onların çoktan vefat ettiklerini haber verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Eğer istersen, sevgiyle ve izzet-ikram görerek yanımızda kal; eğer kavmine ve akrabalarının yanına dönmek istersen kavmine dönersin." dedi. Şeymâ, "Kavmime dönmek istiyorum." dedi. Şeymâ Müslüman oldu. Resûlullah (s.a.v.) ona üç köle ve bir cariye hediye etti. Onlardan birisinin adı Mekhûl idi. Mekhûl'u cariye ile evlendirdiler.

Abdüssamed dedi ki: Babam bana, Benî Sa'd kabilesine Şeymâ'nın nesline yetiştiğini söyledi. Şeymâ evine döndü. Kadınlar Bicâd hakkında onunla konuştular. Şeymâ Resûlullah'ın yanına döndü ve Bicâd'ı kendisine bağışlamasını ve onu affetmesini söyledi. Resûlullah (s.a.v.) istediğini yaptı ve ona bir veya iki deve verdi. Resûlullah (s.a.v.) onlardan kimlerin kaldığını sordu. Şeymâ kız kardeşini, kardeşini, amcası Ebû Burkân'ı Resûlullah'a haber verdi. Şeymâ ayrıca, Resûlullah'ın sorduğu bazı insanları da ona haber verdi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "el-Ci'râne'ye dön; kavmin ile birlikte olursun. Ben Tâif'e gidiyorum." dedi. Şeymâ el-Ci'râne'ye döndü. Resûlullah (s.a.v.) el-Ci'râne'de de yanına geldi, ona ve geriye kalan ev halkına koyunlar ve develer verdi.

Dediler ki: İnsanlar hezimete uğrayınca (bir kısmı) Tâif'e gittiler. Bazı askerler Evtâs'ta karargah kurdular. Bazıları da Nahle'ye yöneldiler. Nahle'ye yönelenler arasında sadece Sakîf'ten Benî Anze vardı. Resûlullah (s.a.v.), Nahle'ye gelenleri takip etmek üzere bir süvari birliği gönderdi. Ancak tepelere çıkanları takip etmemelerini söyledi. Benî Süleym

kabilesinden Rebî'a b. Rufay b. Ühibbân b. Sa'lebe b. Rebî'a b. Yerbû b. Semmâl b. Avf b. İmruülkays, Düreyd b. es-Sımme'ye yetişti. Rebî'a onu bir kadın sanarak devesinin yularından tuttu. Çünkü Düreyd devesinin üzerinde, hevdecten küçük ve üstü açık olan (kadınlara mahsus) bir sepetin içindeydi. Rebî'a adam olduğunu görünce deveyi çökertti. Baktı ki, 160 yaşında yaşlı bir adamdır. O Düreyd imiş, ama çocuk onu tanımıyordu. Genç dedi ki: "Onun kadar dinine bağlı olan hiç bir kimse görmedim."

Düreyd ona "Kimsin sen?" dedi. Çocuk, "Rebî'a b. Rufay es-Sülemî" dedi. Rebî'a kılıcıyla ona bir darbe vurdu, fakat darbe ona tesir etmedi. Düreyd, "Annenin sana verdiği kılıç ne kadar kötü! Yükün arkasındaki sepette bulunan kılıcımı al; onunla vur! Karın bölgesinden yukarı kaldır, beyinden de aşağı indir! Ben bu şekilde adamları öldürürdüm. Sonra sen annene vardığın zaman, ona Düreyd b. es-Sımme'yi öldürdüğünü söyle! Kadınlarını koruduğum çok günler olmuştur." dedi. Benî Süleym'in anlattığına göre Rebî'a ona vurduğu zaman, ölümün dehşetinden arka avret mahalli açıldı. Bacaklarının iç kısımları ise ata binmekten kâğıtların kıvrımları gibi olmuştu. Rebî'a annesine döndüğü zaman ona Düreyd'i öldürdüğünü haber verdi. Annesi, "Vallahi o adam bir tek günde senin üç anneni azat etmiş ve senin babanın nasiyesini (perçemini) kesmişti." dedi. Genç adam, "Bilmiyordum." dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Ebû Âmir el-Eş'arî'yi, Evtâs'a gidenlerin peşine gönderdi. Ona bir de sancak bağladı. Onunla birlikte bu seriyyede Seleme b. el-Ekva da vardı. Seleme şöyle anlatırdı: Hevâzinliler yenilince Evtâs'ta büyük bir ordu konuşlandırdılar. Onlardan dağılan dağıldı, bazıları öldürüldü, bazıları da esir alındı. Onların karargâhlarına vardık; baktık ki, saldırılara karşı siper almışlar. Bir adam ortaya çıktı ve "Kim çarpışmak ister?" dedi. Ebû Âmir ortaya çıktı ve "Allah'ım!

Sen şahit ol!" dedi ve onu öldürdü. Hatta bu şekilde dokuz kişiyi daha öldürdü. Dokuzuncu defa, başında bir alem olan ve savaş için bahse giren bir adam ortaya çıktı. Ebû Âmir ona karşı çıktı ve onu öldürdü. Onuncusunda, başında sarı bir sarık olan bir adam ortaya çıktı. Ebû Âmir, "Allah'ım! Şahit ol!" dedi. Adam ise, "Allah'ım! Şahit olma!" diyordu. Ebû Âmir'e bir darbe vurdu ve onu yere düşürdü. Onu kaldırdık; yarası vardı. Onun yerine Ebû Musa el-Eş'arî geçti. Ebû Âmir, katilinin sarı sarıklı adam olduğunu Ebû Musa'ya haber verdi. Dediler ki: Ebû Âmir, Ebû Musa'ya vasiyetini yaptı ve bayrağı ona verdi. Sonra, "Atımı ve silahımı Resûlullah'a (s.a.v.) götür!" dedi. Allah fethi müyesser kılıncaya kadar Ebû Musa onlarla savaştı ve Ebû Âmir'in kâtilini de öldürdü. Onun eşyasını, silahını ve atını Resûlullah'a götürdü ve şöyle dedi: "Ebû Âmir bana böyle emir vermiş ve 'Resûlullah'a söyle; benim için Allah'tan af dilesin.' demişti." Resûlullah (s.a.v.) bunun üzerine kalktı iki rekât namaz kıldı sonra, "Allah'ım! Ebû Âmir'i mağfiret eyle! Onu cennette, makamı en yüksek olan ümmetimden eyle!" dedi ve terikesinin oğluna verilmesi için emir verdi. Râvî dedi ki: Ebû Musa, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Allah'ın Ebû Âmir'i affettiğini biliyorum. Çünkü o şehit oldu. Benim için de dua et!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Ebû Musa'yı mağfiret eyle ve onu, makamı en yüksek olan ümmetimden eyle!" dedi. Bu duanın, Ebû Musa el-Eş'arî hakkında, iki Hakem olayında gerçekleştiğini düşünüyorlardı.

Dediler ki: Benî Nasr'da, sonra Benî Ribâb'ta savaş şiddetlendi. Abdullah b. Kays, -Müslüman idi.- "Ey Allah'ın Resûlü! Benî Ribâb helak oldu." diyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Onların musibetini gider!" dedi. Mâlik b. Avf, yanında bazı süvari arkadaşlarıyla birlikte tepelerden birinin başında duruyordu. Mâlik arkadaşlarına, "Zayıflarınızın gidip diğerlerinin toplanabilmesi için dayanın" dedi. Sonra Mâlik, "Ne görüyorsunuz?"

dedi. Arkadaşları, "Mızraklarını atlarının kulaklarına koymuş oldukları halde, atlarının üzerinde adamlar görüyoruz." dediler. Mâlik, "Onlar kardeşleriniz olan Benî Süleym'dir; onlardan size zarar gelmez. Bakın bakalım, ne görüyorsunuz?" dedi. Onlar, "Savaşın son adamlarını görüyoruz; mızraklarını atlarının arka taraflarına koymuşlar." dedi. Mâlik, "Bunlar Hazreclilerdir; onlardan size zarar gelmez. Onlar kardeşlerinin yolunda gidiyorlar. Bakın bakayım, ne görüyorsunuz?" dedi. Arkadaşları, "Tıpkı heykeller gibi atların üstünde duran adamları görüyoruz." dediler. Mâlik, "Bunlar K'a'b b. Lüey kabilesidir ve onlar sizinle savaşacak olanlardır." dedi.

Süvariler onu kuşatınca, esir alınmaktan korkup atından indi. Sonra ağaçların arkasına gizlenerek, Nahle'nin en yüksek dağı olan Yesûme yoluna girinceye kadar yürüdü ve kaçarak onları atlattı. Deniliyor ki, Mâlik, "Ne görüyorsunuz?" dedi. Onlar da, "İki adam arasında bir adam görüyoruz. Başında sarı renkte bir sarık var ve iki ayağıyla yere şiddetlice vuruyor. Mızrağı da boynundadır. Mâlik, "Bu Safiyye'nin oğlu ez-Zübeyr'dir. Vallahi o sizi yerlerinizden indirir." dedi. ez-Zübeyr onları görünce Onlara saldırdı; nihayet onları tepeden indirdi. Mâlik b. Avf ise, Liyye'de[53] bir konağa sığındı. Deniliyor ki, Mâlik Sakîf kalesine sığınmıştır.

Resûlullah'a (s.a.v.), bir adamın Huneyn'de (Müslümanların safında) şiddetli bir şekilde çarpıştığı, hatta ağır bir yara aldığı anlatıldı. Durum Resûlullah'a anlatılınca Resûlullah (s.a.v.), "O, ateş ehlindendir." dedi. Müslümanlar bundan şüpheye düştüler ve Allah'ın bildiği şey hakkında kalplerine bir kuşku girdi. Yarası ağırlaşınca ok heybesinden bir ok aldı ve intihar etti. Resûlullah (s.a.v.) Bilâl'e, *"Hey! Herkes bilsin ki, ancak mümin cennete girer. Ayrıca Allah fâsık bir adamla da bu dini destekler."* diye bağırmasını emretti.

[53] Liyye, Tâif'in köylerinden biridir (*Mu'cemü'l-Büldân*, VII, 348).

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) ganimetlerin toplanması için emir verdi. Onun tellalı, *"Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa zimmetine herhangi bir şey geçirmesin!"* şeklinde çağrıda bulundu. Resûlullah (s.a.v.) ganimetlere bir görevli tayin edinceye kadar insanlar ganimetlerini bir yerde topladılar. Ukayl b. Ebû Tâlib, kılıcı kanlı olduğu halde karısının yanına girdi. Karısı, "Ben biliyorum ki, sen müşriklerle savaştın. Peki, ganimetlerinden ne elde ettin?" dedi. Ukayl, "Bu iğnedir; bununla elbiselerini dikersin." dedi ve iğneyi karısına verdi. Karısı Fâtıma bt. el-Velîd b. Utbe b. Rebî'a idi. Tam o sırada Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalının sesi işitildi; "Ganimetten bir şey alan varsa onu geri getirsin!" diyordu. Ukayl hemen döndü ve "Vallahi, senin iğnen gidiyor." dedi ve onu ganimetin içine attı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Umâre b. Gaziyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Zeyd el-Mâzinî o gün bir yay almış ve onunla müşriklere ok atmış, sonra onu yine ganimetin içine geri bırakmıştı. Bir adam da bir tutam kıl ile Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bunu bana ver!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bana ve Benî Abdülmuttalib'e ait olanlar senin olsun." dedi. Bir başkası Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelip, "Ey Allah'ın Resûlü! Düşman mağlup olduğu zaman bu ipi buldum ve yükümü bağladım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ganimetten payıma düşen senin olsun. Müslümanların paylarına ne yapacaksın?" dedi.

Dedi ki: Bana Mâlik b. Enes anlattı. O Yahya b. Sa'îd'den, o da Abdullah b. el-Muğîre b. Ebû Bürde'den şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber (s.a.v.), Huneyn yılı insanların kabilelerine geldi ve onlara dua etti. Kabilelerden birinin yanına inmişti. O kabile, adamlarından birisinin çulunda Yemen incisinden yapılmış, ganimetten alınan ve zimmete geçirilen bir gerdanlık bulmuşlardı. Resûlullah (s.a.v.) onlara geldi ve ölüye tekbir getirir gibi onlara tekbir getirdi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Umâre b. Gaziyye'den şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ashâbından bir adamın yükünde ganimete ait bir mal buldu. Onu azarladı ve kınadı. Ancak onu cezalandırmadı ve yükünü yakmadı.

Dediler ki: O gün Müslümanlar çok sayıda cariye ele geçirmişlerdi. Müslümanlar, kocaları vardır diye onların yanında yatmak istemiyorlardı. Bu durumu Resûlullah'a (s.a.v.) sordular. Bunun üzerine, *"Savaş esiri olarak sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar da size haram kılındı..."* ayeti[54] nazil oldu. O gün Resûlullah (s.a.v.), *"Esirlerden hamile olanlar çocuğunu doğurmadan, hamile olmayanlar ise, bir kere âdet görmeden onlarla yatılmasın!"* dedi. O gün Resûlullah'a azli[55] sordular. Resûlullah (s.a.v.), *"Her sudan çocuk olmaz. Eğer Allah bir şeyi yaratmak isterse hiçbir şey ona engel olamaz."* dedi.

Dediler ki: Bir gün Resûlullah (s.a.v.) Huneyn'de öğle namazını kıldı. Sonra bir ağaca yaslanıp oturdu. Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi; Âmir b. el-Adbat el-Eşca'î'nin kanını arıyordu.[56] -Adam o gün Kureyş'in efendisiydi.- Yanında el-Akra b. Hâbis de vardı. el-Akra b. Hâbis, Hındif sülalesine yakınlığı sebebiyle Muhallim b. Cessâme'yi savunuyordu. Akra b. Hâbis ve Uyeyne, Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda tartışmaya başladılar. Uyeyne,

---

54 Nisâ, 4/24.

55 Cima esnasında erkeğin menisini dışarıya akıtmasına azil denir (M).

56 Resûlullah (s.a.v.) Ebû Katâde komutanlığındaki bir seriyyeyi İdâm vadisine gönderdi. Bu seriyyede Muhallim b. Cessâme el-Leysî de vardı. Seriyyede bulunan İbn Hadred anlatıyor; diyor ki: Biz İdâm vadisine yakın bir yerde iken baktık ki, Âmir b. el-Adbat el-Eşca'î yanımızdan geçti ve bizi İslam'ın selamıyla selamladı. Ancak biz onu yakaladık. Muhallim b. Cessâme hemen saldırıp onu öldürdü ve bir devesini, eşyalarını ve yanındaki süt kabını aldı. Peygamber'e (s.a.v.) kavuştuğumuz zaman hakkımızda *"Ey İman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek 'Sen mümin değilsin' demeyin!"* (Nisa, 4/94) ayeti nazil oldu (M).

"Ey Allah'ın Resûlü! Hayır, vallahi benim aileme tattırdığı hüzün ve savaşı onun ailesine tattırmadan peşini bırakmayacağım." diyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Diyetini alır mısın?" dedi. Ancak Uyeyne kabul etmiyordu. Sesler yükseldi ve şamata çoğaldı. Nihayet Benî Leys'ten Mükeytel denilen, kısa boylu ve toplu bir adam ayağa kalktı. Üzerinde tam bir silah vardı; bir kalkan da elindeydi. Dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! İslâm'ın başlangıcında bunun benzerini görmedim. Ancak bir koyun sürüsü gelirdi; ilkine ok atılır, sonrakiler de kaçarlardı. Bugün kısasla ilgili sünnetini ortaya koy; istersen yarın da değiştirirsin!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) elini kaldırdı ve "Diyeti kabul ediyorsunuz; ellisi hemen verilecek ellisi Medine'ye döndüğümüzde verilecek." dedi. Taraflar kabul edinceye kadar Resûlullah onların yanında kaldı.

Kâtil olan Muhallim b. Cessâme ise insanların arasındaydı. İnsanlar sürekli ona bakıyorlar ve "Resûlullah'ın yanına git; senin için Allah'tan af dilesin!" diyorlardı. Muhallim ayağa kalktı. Uzun boylu, esmer ve saçları kına ile kızıllanmış bir adamdı. Üzerinde bir hülle (değerli elbise) vardı. O hüllenin içinde kısas için öldürülmeye hazırlanmıştı. Nihayet Muhallim Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda oturdu; gözleri yaşarıyordu. Muhallim, "Ey Allah'ın Resûlü! Size ulaşan haber meydana geldi. Allah'a tövbe ediyorum; benim için Allah'tan af dile!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İsmin nedir?" dedi. Adam, "Muhallim b. Cessâme" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İslâm'ın başlangıcında silahınla o adamı öldürdün öyle mi? Allah'ım! Muhallim'i affetme!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) bunu, insanların dikkatlerini çekecek kadar yüksek bir sesle söylüyordu. Muhallim tekrar, "Ey Allah'ın Resûlü! Size ulaşan haber meydana geldi. Ben Allah'a tövbe ediyorum; benim için Allah'tan af dile!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) yine insanların dikkatini çekecek kadar yüksek bir sesle, "Allah'ım! Muhallimi affetme!" dedi. Hatta bunu üç kere tekrarladı sonra ona, "Kalk!" dedi.

Muhallim, gözyaşlarını ridasıyla silerek Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurundan kalktı. Damre es-Sülemî anlatıyordu. Kendisi o gün orada hazır bulunuyormuş. Damre dedi ki: Biz kendi aramızda, Resûlullah'ın (s.a.v.) Muhallim'e Allah'tan af dilemek için dudaklarını hareket ettirdiğini, fakat bir insan kanının Allah yanında ne kadar önemli olduğunu vurgulamak için böyle yaptığını konuşuyorduk.

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd anlattı. O Abdurrahman b. el-Hâris'ten, o da Hasan el-Basrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Muhallim vefat ettiğinde onun kavmi onu defnetti. Fakat yer onu dışarı attı. Sonra tekrar onu defnettiler; yer yine onu dışarı attı. Sonra tekrar onu defnettiler. Yer yine onu dışarı attı. Bu kez onu iki kaya arasına koydular ve yırtıcılar onu yediler.

Dedi ki: Bana Muhammed b. Harb anlattı. O Muhammed b. el-Velîd'den, o Lokman b. Âmir'den, o da Süveyd b. Cebele'den şöyle dediğini rivayet etti: Ölüm Muhallim b. Cessâme'ye geldiği zaman Avf b. Mâlik el-Eşca'î ona geldi ve "Ey Muhallim! Bize geri dönsen de (rüyamıza gelsen de), görüşlerini ve karşılaştıklarını bize haber versen..." dedi. Dedi ki: Bir yıl sonra, ya da Allah'ın istediği zaman sonra ona (rüyasına) geldi. Avf, "Ey Muhallim, nasılsın?" dedi. Muhallim, "İyiyiz. Affedici bir Rab bulduk; bizi affetti." dedi. Avf, "Hepiniz mi af edildiniz?" dedi. Muhallim, "Ahrâd hariç hepimiz." dedi. Avf, "Ahrâd nedir?" dedi. Muhallim, "Parmaklarla kendilerine işaret edilenlerdir.[57] Vallahi, Allah'ın nasip ettiği ne kadar Allah yolunda harcamam varsa hepsinin karşılığı bana verildi. Hatta benim ailemin bir kedisi vardı; ölmüştü. Onun sevabı da bana verildi." dedi. Ben kendi kendime, "Vallahi bu rüyamın doğruluğu, Muhallim'in ailesine gidip o kediyi onlara sormama bağlıdır." dedim. Avf

[57] Yani kötülük yapmakla ünlenenler veya günah işlemekte çok ileri gidenlerdir (en-Nihâye, I, 218).

onlara geldi; kapıyı çaldı ve "Avf girmek için izin istiyor." dedi. Ona izin verdiler. Girdiği zaman Muhallim'in ailesi, "Vallahi, sen bizi çok ziyaret eden biri değilsin." dediler. Avf, "Nasılsınız?" dedi. Onlar, "Biz iyiyiz. Bu da kardeşinin kızıdır. Akşamladı, hiçbir şeyi yoktu. Şimdi ise, gördüğün gibi hastalığından ötürü bu haldedir. Dün gece de babası bizden ayrıldı (vefat etti)." dediler. Ben, "Bir kediniz öldü mü?" dedim. Onlar, "Evet, sen onu hissettin mi ey Avf?" dediler. Ben, "Onun haberi bana verildi. Bununla yetinin." dedim.

Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O ez-Zührî'den, o da Abdurrahman b. Ezher'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ı (s.a.v.) Huneyn'de gördüm; Adamların arasından gidiyor ve Hâlid b. el-Velîd'in kaldığı yeri soruyordu. Ben de onunla birlikteydim. O gün yanına bir genç getirildi. Yanındakilere, ellerindekilerle onu vurmalarını emretti; sonra üzerine toprağı örttü.

Huneyn'de Şehid Olanlar

Eymen b. Ubeyd: Ümmü Eymen'in oğludur. O Ensâr'dan, Belhâris b. el-Hazrec'tendir. Aynı zamanda Resûlullah'ın (s.a.v.) mevalisindendir.[58] Ensâr'dan Sürâka b. el-Hâris, Rukaym b. Sâbit b. Sa'lebe b. Zeyd b. Levzân ve Ebû Âmir el-Eş'arî. Ebû Âmir el-Evtâs'ta şehit oldu. Öldürülenlerin toplamı dörttür.

Tâif Gazvesi

Dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer, İbn Ebû Sebre, İbn Mevheb, Abdullah b. Yezîd, Abdüssamed b. Muhammed es-Sa'dî, Muhammed b. Abdullah, ez-Zührî, Üsâme b. Zeyd, Ebû Ma'şer, Abdurrahman b. Abdülazîz, Muhammed b. Yahya b. Sehl ve

[58] Eymen b. Ubeyd'in mevlalığı, azatlı olmasından değil, annesi Ümmü Eymen'ın Resûlullah tarafından azat edilmiş olmasındandır (E).

ayrıca isimleri verilmeyen, sıka olan, bunlardan başka zatlar anlattılar. Bunların her birisi bana bu hadisin bir bölümünü anlattı. Bana anlattıklarının hepsini yazdım.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Huneyn'i fethedip de Tâif'e gitmek istediğinde, Amr b. Humeme'nin putu olan Zü'l-Keffeyn'i yıkmak üzere et-Tufeyl b. Amr'ı görevlendirdi. Ayrıca et-Tufeyl'e, kavminden yardım istemesini ve Tâif'te kendisiyle buluşmasını emretti. Bunun üzerine et-Tufeyl, "Bana vasiyette bulun ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Selamı yay, yemeği bol ver ve kâmil bir insanın ailesinden hayâ ettiği gibi Allah'tan hakkıyla hayâ et! Bir kötülük yaptığın zaman hemen arkasından iyilik yap. 'Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.'"*[59] Râvî dedi ki: et-Tufeyl hızlı bir şekilde kavmine doğru yola çıktı. Hemen Zü'l-Keffeyn'i yıktı ve karnında ateş yakmaya başladı. Şöyle diyordu:

Ey Zü'l-Keffeyn! Ben senin kullarından değilim.
Doğum tarihimiz, seninkinden daha eskidir.
Ben senin kalbinde ateşi hazırladım.

Onun kavmi de onunla birlikte hızlı bir şekilde hareket etti. Kavminden 400 kişi onunla birlikte yola çıktı. Resûlullah (s.a.v.) Tâif'te dört gün kaldıktan sonra et-Tufeyl onunla bir araya geldi. Resûlullah (s.a.v.) bir debbâbe, bir de mancınık getirmişti. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ezd topluluğu! Bayrağınızı kim taşıyacak?" dedi. et-Tufeyl, "Cahiliye döneminde kim taşıyorsa o taşısın." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İsabet ettiniz. O kişi en-Nu'mân b. ez-Zürâfe el-Lihbî'dir." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Hâlid b. el-Velîd'i öncü kuvvet olarak Huneyn'den gönderdi. Ayrıca onu Tâif'e götürecek olan rehberleri yanına aldı. Resûlullah (s.a.v.) nihayet Tâif'e vardı.

"Selamı yay, yemeği bol ver ve kâmil bir insanın ailesinden hayâ ettiği gibi Allah'tan hakkıyla hayâ et! Bir kötülük yaptığın zaman hemen arkasından iyilik yap. 'Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.'"
(Hûd, 11/114)

[59] Hûd, 11/114.

Resûlullah (s.a.v.) esirlerin el-Ci'râne'ye götürülmelerini emretmişti. Esirlerin başında Büdeyl b. Verkâ el-Huzâ'î'yi görevlendirmişti. Yine ganimetlerin de el-Ci'râne ve er-Risse'ye götürülmesini emretti. Resûlullah (s.a.v.) Tâif'e doğru yola çıktı. Sakîfliler kalelerini tamir etmişlerdi. Evtâs'tan hezimete uğramış bir halde gelip kalelerine girmiş ve kapıları üzerlerine kapatmışlardı. -Tâif kalesi, kenti kuşatan bir kale olup iki kapılıdır- Sakîfliler savaş araç-gereçlerini yapmışlar ve savaşa hazırlanmışlardı. Kuşatıldıkları takdirde, bir yıl boyunca kendilerine yetecek miktarda gıdayı da kalelerine koymuşlardı. Urve b. Mes'ûd ve Gaylân b. Seleme Cüreş'te debbâbe (tank) ve mancınık talimini görüyorlardı. Onlar o silahları Tâif kalesinin kuşatılmasında kullanmak istiyorlardı. Bu iki adam, ne Huneyn'e gelmişler ne de Tâif'in kuşatmasına... Resûlullah (s.a.v.) Evtâs'tan yola çıkarak Nehlatü'l-Yemâniyye'den,[60] sonra Karn'dan,[61] sonra el-Müleyh'ten,[62] sonra Liyye'deki Bahretü'r-Rüğâ[63] yolundan devam etti. Bahretü'r-Rüğâ'da bir mescit bina edip orada namaz kıldı.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd anlattı. O da Sa'îd b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bana Resûlullah'ın (s.a.v.), kendi eliyle Liyye'de bir mescit inşa ettiğini görenler anlattılar. Onun ashâbı da taş taşıyorlardı. O gün Hüzeyl kabilesinden bir adam öldüren Benî Leys'ten bir adam kendisine getirildi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında tartışmaya başladılar. Resûlullah (s.a.v.) Leys'e mensup adamı, Hüzeyl kabilesine teslim etti; onu götürüp boynunu vurdular. Bu olay, İslâm'da kısasın uygulandığı ilk olaydır. Resûlullah (s.a.v.) Liyye'de öğle namazını kıldı. O gün Resûlullah (s.a.v.) bir konak gördü ve (kime ait olduğunu) sordu. Onlar, "Bu Mâlik b. Avf'ın konağıdır." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Mâlik nerede?" dedi. Onlar, "O şu anda Sakîf'in kalesinde sana bakıyor." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Konağında kim var?" dedi. Onlar, "İçinde kimse yok ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Onu yakın!" dedi. Konak ikindiden güneş batıncaya kadar yandı.

Resûlullah (s.a.v.) Ebû Uhayha Sa'îd b. el-Âs'ın kabrine baktı. Kabri, arazisinin yanındaydı ve yüksek bir yerdeydi. Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.), "Allah bu kabrin sahibine lanet etsin! Kuşkusuz o Allah ve Resûlü'ne karşı mücadele ediyordu." dedi. Onun iki oğlu Amr b. Sa'îd ve Ebân b. Sa'îd, -İkisi de Resûlullah ile birlikteydiler.- "Allah Ebû Kuhâfe'ye lanet etsin. O misafir kabul etmez ve haksızlığa karşı çıkmazdı." dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Ölülere sebbetmek dirilere eziyet veriyor. Eğer müşriklere sebbedecekseniz genelleştirin."* dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Liyye'den yola çıktı ve ed-Dayka (darlık-zorluk) denilen bir yola girdi. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, bu yol Dayka değil, Yüsrâ'dır." dedi. Daha sonra Nahib vadisine çıktı. Nihayet Sakîf kabilesinden bir adamın arazisinin yanında bulunan Sidre ağacının altında konakladı. Peygamber (s.a.v.) adama, "Ya çıkacaksın, ya da senin üstüne bahçeni yakacağız." diye haber gönderdi. Adam çıkmayı reddetti. Resûlullah (s.a.v.) bahçenin ve içindekilerin yakılmasını emretti. Resûlullah (s.a.v.), Tâif kalesine yakın bir yerde konaklayıncaya kadar yoluna devam etti. Askerlerini orada konuşlandırdı. Resûlullah'ın (s.a.v.) ve ashâbının oraya yerleştikleri saatte el-Hubâb b. el-Münzir Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Biz kaleye yaklaştık. Eğer bu bir emirden kaynaklanıyorsa kabul edeceğiz. Ancak eğer bir düşünce-

60 Huneyn Savaşı'nda Hevâzinlilerin karargâh kurdukları bir yer. Orada Resûlullah'ın (s.a.v.) bir mesidi de vardır (*Mu'cemü'l-Büldân*, VIII, 275).

61 Karn bir köydür. Mekke ile Karn arasında 51 mil vardır (*Mu'cemü'l-Büldân*, VII, 64).

62 Tâif'te bir vadinin adı (*Mu'cemü'l-Büldân*, VII, 156).

63 Benî Nasr ülkesinden bir gecelik mesafede bir yer (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 14).

nin eseri ise, kalelerinden çekilmek gerekir." dedi. Râvî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) sustu.

Amr b. Ümeyye ed-Damrî anlatıyor ve şöyle diyordu: Orada konakladığımız saatte, onların oklarından, -sayısını Allah'ın bileceği- bir ok yağmuru üzerimize geldi. Oklar, sanki çekirge sürüsü gibiydi. Onlara karşı kalkan kullandık. Hatta bazı Müslümanlar yaralandılar. Resûlullah (s.a.v.) el-Hubâb'ı çağırdı ve "Kavimden biraz geride, yüksekçe bir yer bak!" dedi. el-Hubâb çıktı; nihayet kentin dışındaki Tâif Mescidinin yerine vardı. Hemen Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve durumu ona haber verdi. Resûlullah (s.a.v.) ashâbına, oraya dönmelerini emretti. Amr b. Ümeyye dedi ki: Ben Ebû Mihcen'e bakıyordum; kalenin üstünden arkadaşlarıyla tıpkı mızraklara benzeyen enli oklar atıyordu. Adamın bir oku boşa gitmiyordu. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), bugünkü Tâif mescidinin yanında yüksekçe bir yere çıktı. Tâifliler sihirbaz bir kadın çıkardılar. Kadın avretiyle orduya doğru yürümeye başladı. -Bu kadın, Resûlullah (s.a.v.) ilk konakladığı zaman gelmişti.- Bununla kalelerini savunuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) tepeliğe yerleşince, yanında hanımlarından ikisi, Ümmü Seleme ve Zeyneb vardı. Müslümanlar da kaleye hücum ettiler. (Tam o sırada) Yezîd b. Zem'a b. el-Esved atının üzerinde insanların önüne geçti. Sakîf'ten eman istedi; onlarla konuşmak istiyordu. Sakîf ona eman verdi. Onlara yaklaştığında ise, oklarla saldırıp onu öldürdüler. Ümeyye b. Ebü's-Salt'in kardeşi Hüzeyl b. Ebü's-Salt kalenin kapısından dışarı çıktı. Yanında başka bir kimse görünmüyordu. Deniliyor ki, Ya'kûb b. Zem'a Hüzeyl'e pusu kurdu ve onu esir aldı. Nihayet onu Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirdi ve "Kardeşimin katili budur ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Ya'kûb Hüzeyl'i yanına getirdiği zaman Resûlullah (s.a.v.) çok sevindi ve onu Ya'kûb'a teslim etti. Ya'kûb b. Zem'a da onun boynunu vurdu.

Resûlullah (s.a.v.), iki eşi için iki çadır kurmuştu. Tâif kuşatması boyunca iki çadır arasında namaz kılardı. Onun kuşatma süresi hakkında ihtilaf edildi. Birisi "18 gün" dedi, birisi "19 gün", bir diğeri de "15 gün sürdü." dedi. Kuşatma süresi boyunca Resûlullah (s.a.v.), iki çadır arasında (dört rekâtlı namazları) iki rekât olarak kılardı. Sakîf kabilesi Müslüman olunca Ümeyye b. Amr b. Vehb b. Mu'attib b. Mâlik, Peygamber'in (s.a.v.) namaz kıldığı yerde bir mescit inşa etti. Mescidin içinde bir direk vardı. Ondan on kereden fazla bir ses duyulmadan üzerine güneş doğmazdı. Onlar bunun bir tesbih olduğunu düşünüyorlardı.

Resûlullah (s.a.v.) mancınığı kurdu. Râvî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Ashâbıyla istişarede bulundu. Selmân el-Fârisî ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Bana göre mancınığı onların kalesinin üzerine kurmalısın. Biz Fars toprağında mancınıkları kalelere kurardık. Düşmanlarımız tarafından da üstümüze kurulurdu. Biz mancınıkla düşmanlarımıza atardık, düşmanımız da yukarıdan bize atardı. Mancınık olmadığı takdirde kuşatma uzun sürerdi." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona emir verdi. Eliyle bir mancınık yapıp Tâif kalesine yöneltti. Deniliyor ki, Yezîd b. Zem'a mancınık ve iki debbâbe getirdi. Bir rivayete göre et-Tufeyl b. Amr getirmişti. Bir diğer rivayete göre de Hâlid b. Sa'îd Cüreş'ten bir mancınık ve iki debbâbe (tank) getirdi. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca kalelerinin çevresine, Hasek denilen ve hurma ağacının yapraklarından yapılıp ayaklara batan dikenler de döşetti. Müslümanlar, sığır derisinden yapılan tankın altına girdiler. -O güne *"eş-Şedha"* denirdi. *"eş-Şedha"* nedir? diye soruldu. "Müslümanlardan öldürülenlerdir." dedi- Müslümanlar debbâbenin altına girdiler ve kale duvarlarını yıkmak için duvara yanaştılar. Sakîfliler, ateşte kızartılmış demir kalıpları onların üzerine attı; debbâbe yandı. Müslümanlar altından çıktılar; yaralananlar yaralanmıştı. Sakîf onları oka tuttu. Müslümanlardan bazı adamlar öldürüldü.

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) bağlarının kesilip yakılmasını emretti. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bir asma dalı keserse cennette onun için bir asma dalı vardır." dedi. Bunun üzerine Uyeyne b. Bedr, Ya'lâ b. Mürre'ye, "Bunu kesmek benim için sevap mıdır?" dedi. Ya'lâ b. Mürre denileni yaptı. Sonra Ya'lâ ona geldi ve "Evet, senin için sevaptır." dedi. Uyeyne ise, "Senin için ateş vardır." dedi. Bu, Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.), "Uyeyne, ateşe girmeyi Ya'lâ'dan daha çok hakediyor." dedi. Müslümanlar çok fazla kesmeye başladılar.

Dedi ki: Ömer b. el-Hattâb (r.a.) Süfyân b. Abdullah es-Sakafî'ye, "Vallahi, senin çoluk-çocuğunun geçim babasını (üzüm asmalarını) keseceğiz." diye seslendi. Bunun üzerine Süfyân, "Ama suyu ve toprağı götüremezsiniz ya!" dedi. Bağların kesildiğini görünce Süfyân, "Ey Muhammed! Neden bağlarımızı kesiyorsunuz? Bize galip gelirsen onları alırsın veya senin dediğin gibi, Allah ve akrabalık hakkı için bırakırsın." diye seslendi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben Allah ve akrabalık hakkı için bırakıyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) kesimi bıraktı. Ebû Vecze es-Sa'dî anlattı; dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) her adama, Sakîf'in bağlarından beşer asma dalı kesmelerini emretti. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu bağ henüz yeni fidandır, meyvesi yenilmemiştir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), meyvesi yenilen bağı kesmelerini emretti. Dediler ki: Müslümanlar sırayla kesiyorlardı.

Dedi ki: Ebû Süfyân b. Harb ve el-Muğîre b. Şu'be Sakîf'e yaklaşıp, "Konuşmak için bize güvence verin!" dediler. Sakîf onlara güvence verdi. İkisi, yanlarına gelmeleri için Kureyş'ten bazı kadınlar çağırmalarını söylediler. -Onlar esir alınmaktan korkuyorlardı.- O kadınlardan birisi Ebû Süfyân'ın kızıydı. Urve b. Mes'ûd'un eşiydi. Mes'ûd'un ondan, Dâvud b. Urve adında bir çocuğu vardı. Bir de el-Firâsiyye bt. Süveyd

b. Amr b. Sa'lebe. -Bu kadın, Kârib b. el-Esved'in eşiydi. Ondan Abdurrahman b. Kârib adında bir oğlu vardı. Bir de başka bir kadın... Kadınlar onlara görününce, el-Esved b. Mes'ûd'un çocukları, "Ey Ebû Süfyân ve ey el-Muğîre! Geldiğiniz işten daha hayırlı bir şeyi size gösterelim mi? Sizin de bildiğiniz gibi Tâif'te Benî el-Esved'in bağı kadar dalları uzun, verimi yüksek ve bakımı zor bir bağ yoktur.-Resûlullah (s.a.v.) da, onlarla Tâif arasında "el-Amak" denilen bir vadide konaklamıştı- Kuşkusuz eğer Muhammed o bağı keserse bir daha asla onarılamaz. O bağı kendisine ayırmasını, ya da Allah ve akrabalık hakkı için terk etmesini ona söyleyin! Çünkü bizimle onun arasında herkesçe bilinen bir akrabalık vardır." dediler. İkisi Resûlullah (s.a.v.) ile konuştular. Resûlullah (s.a.v.) bağın kesilmesini bıraktı.

Kalenin üzerinde bir adam şöyle diyordu: "Gidin, koyun çobanları! Defolun, Muhammed'in çapulcuları! Gidin, Muhammed'in uşakları! Bağlarımızdan kestiğiniz birkaç asma dalından dolayı fakirleşeceğimizi mi sanıyorsunuz?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Bizi kovan bu adamı ateşe gönder!" dedi.[64] Sa'd b. Ebû Vakkâs dedi ki: "Ben ona bir ok yolladım; ok onun boğazına saplandı ve ölü olarak kaleden düştü. Resûlullah'ın (s.a.v.) buna sevindiğini gördüm." Râvî dedi ki: Sakîfliler kalelerinin üzerinde, "Bu Ebû Riğâl'in kabridir." diyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ali! Bunun ne olduğunu biliyor musun? Ebû Riğâl'in kabri... Onlar Semûd kavmiydiler." dedi.

Dediler ki: Ebû Mihcen kalenin başında enli oklar atıyordu; Müslümanlar da onlara atıyorlardı. Müzeyneli bir

64 Kaleden küfrederek bağıran adam, " روحوا رعاء الشاء=Defolun, gidin, Ey Koyun çobanları..." şeklinde bağırıyordu. Resûlulllah (s.a.v.), âdeti olduğu üzere Müslümanları kovan (Murevvih) adama kendi sıfatıyla beddua ederek "Allah'ım! Murevvihi (Bizi kovan bu adamı) ateşe gönder!" dedi (M).

adam arkadaşına, "Eğer Tâif'i fethedersek, Benî Kârib'in kadınlarını sana tavsiye ediyorum. Eğer yanında tutarsan onlar en güzeldirler. Eğer fidye karşılığında bırakırsan fidyeleri de yüksektir." dedi. el-Muğîre b. Şu'be bunu işitti ve "Ey Müzeyneli kardeş!" dedi. Müzeyneli, "Buyur!" dedi. el-Muğîre, "Şu adama (Ebû Mihcen'i kastediyor) bir ok at!" dedi. Ancak Müzeyneli adam kadınlardan bahsedince el-Muğîre'nin zoruna gitti. Ayrıca el-Muğîre, Ebû Mihcen'nin iyi bir atıcı olduğunu ve hiçbir okunun şaşmadığını biliyordu. el-Müzenî ona bir ok attı, ancak ok ona isabet etmedi. Bu kez Ebû Mihcen ona enli bir ok fırlattı. Ok onun boğazına isabet etti ve onu öldürdü. Râvî dedi ki: el-Muğîre Müzeyneli için "Adam erkekleri Benî Kârib'in kadınlarına iştahlandırıyor." diyordu.

Bunun üzerine Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî, el-Muğîre'nin sözlerini baştan sona kadar işitmişti; ona, "Allah belanı versin ey el-Muğîre! Yüce Allah ona şehadeti nasip ettiyse de, vallahi sen onu bu belaya ittin. Vallahi sen bir münafıksın. Vallahi eğer İslâm olmasaydı, sana suikast düzenlemeden seni bırakmazdım." dedi. Ayrıca Abdullah el-Müzenî de, "Bizimle beraber baş belası varmış da haberimiz yokmuş! Vallahi asla seninle konuşmayacağım." dedi. Râvî dedi ki: el-Muğîre, Abdullah el-Müzenî'den, bu işi gizlemesini istedi. Abdullah el-Müzenî, "Hayır vallahi asla gizlemeyeceğim." dedi. Haber Ömer b. el-Hattâb'a ulaştı. -O sırada el-Muğîre b. Şu'be Ömer'in Kûfe valisiydi.- Ömer, "Vallahi, böyle bir işi yapan bir adam valiliğe atanmaya ehil değildir." dedi. Dedi ki: Ebû Mihcen, o gün Abdullah b. Ebû Bekr es-Sıddîk'a da bir ok attı ve onu yaraladı. Tamamen şişip bozuluncaya kadar yarayı tedavi etti. Ok yaradan çıktı; Ebû Bekr o oku yanında tuttu. Abdullah b. Ebû Bekr, Ebû Bekr'in hilafeti döneminde vefat etti. Ebû Mihcen, Ebû Bekr'in hilafeti döneminde geldi. Ebû Bekr o enli oku hatırladı ve çıkardı. Sonra, "Ey Ebû Mihcen! Bu enli oku tanıyor musun?" dedi. Ebû Mihcen, "Onu nasıl tanımam;

üstelik ben onu sivrilttim, kanat taktım, yelesini yaptım ve oğluna attım. Benim elimle ona ikramda bulunan (ona şehadet nasip eden) ve beni onu eliyle perişan etmeyen Allah'a hamd olsun." dedi.

Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı, "Herhangi bir köle, eğer kaleden çıkıp yanımıza gelirse o hürdür." diye çağrıda bulundu. Bunun üzerine kaleden ondan fazla adam çıktı. Onlardan biri Ebû Bekr'e, biri de el-Münbe'as idi. Onun asıl ismi "el-Mudtaca" idi; Müslüman olunca Resûlullah (s.a.v.) ona "el-Münbe'as" adını koydu. el-Münbe'as, Osman b. Ammâr b. Mu'attib'in kölesiydi. Birisi de el-Ezrak b. Ukbe b. el-Ezrak idi. Bu, Benî Mâlik'ten Kelede es-Sakafî'nin kölesiydi. Sonra Benî Ümeyye'nin antlaşmalısı oldu. Benî Ümeyye ona kız verdiler ve onu evlendirdiler. Birisi de el-Furât b. Zeyd b. Verdân'ın dedesi olan Verdân adlı bir köleydi. Bu zat, Abdullah b. Rebî'a es-Sakafî'nin kölesiydi. Birisi de Yuhannes en-Nebbâl idi. Bu zat, Yesâr b. Mâlik'in kölesiydi. Daha sonra onun efendisi Müslüman olmuştu. Resûlullah (s.a.v.) ona velâ[65] hakkını iade etti. -Bunlar Tâif'in köleleriydi.- Birisi de İbrahim b. Câbir idi. Bu zat, Hareşe es-Sakafî'nin kölesiydi. Birisi de, Yesâr idi. Bu zat, Osman b. Abdullah'ın kölesiydi. Osman'ın zürriyeti

65 (الولاء) Lügatte yakınlık, sahiplik ve yardımlaşma demektir. Şer'î ıstlahta ise, bir efendinin, azâd ettiği köle ve cariyesi ile olan münâsebeti ve onlar üzerindeki hakkı anlamındadır. İki çeşit Velâ vardır: Velây-i Ataka ve Velây-i Müvâlât. Velây-i Ataka, mevlâ ile memlûkü (efendi ile onun köle veya cariyesi) arasında ıtk (azâd etme) neticesi olarak vücûda gelen bir velâ, bir yardımlaşmadır. Bu durumda azâd edilen memlûke, bir cinayet (suç) işlediği takdirde, onun diyetini, mevlâsı (azâd etmiş olan efendisi) verir. Ve, azâd edilen bu memlûke vefat ettiği zaman, derece itibariyle ondan önce gelen bir vâris bırakmadığı takdirde, mirasına mevlâsı nail olur. Bu çeşit velâya, velây-i nimet de denir. Velâyi Müvâlât ise, nesebi meçhul olan bir şahsın, başkası ile, şartları dâhilinde akdetmiş olduğu bir velâdan ve bir yardımlaşma dan ibarettir (Bk. *Fetava-i Hindiye Tercümesi*, X, 237, Akçağ Yayınları, İstanbul, M. 1990; *Makayîsu'l-Luğa*, (ولي) maddesi) M.

devam etmemiştir. Birisi de Ebû Bekre Nüfey b. Mesrûh idi. Bu zat, el-Hâris b. Kelede'nin kölesiydi. Kuyunun çıkrığı ile kaleden inmesi sebebiyle kendisi "Ebû Berke" şeklinde künyelenmiştir. Birisi de Nâfi Ebü's-Sâib idi. Gaylân b. Seleme'nin kölesiydi. Gaylân daha sonra Müslüman olmuştu. Resûlullah (s.a.v.) ona velâ hakkını iade etmişti. Birisi de Merzûk idi. Bu da Osman b. Abdullah'ın kölesiydi. Osman'ın zürriyeti devam etmemiştir.

Resûlullah (s.a.v.) bütün bu köleleri azat etmiştir. Resûlullah (s.a.v.) her bir köleyi, geçimini sağlamak ve onu bindirmek üzere Müslümanlardan bir adama emanet etti. Ebû Bekre, Amr b. Sa'îd b. el-Âs'a; el- Ezrak, Hâlid b. Sa'îd'e; Verdân, Ebân b. Sa'îd'e; Yuhannes en-Nebbâl, Osman b. Affân'a; Yesâr b. Mâlik, Sa'd b. Ubâde'ye ve İbrahim b. Câbir, Üseyd b. Hudayr'a emanet edilmişti. Resûlullah (s.a.v.), onlara Kur'ânokutmalarını ve Sünneti öğretmelerini emretti. Sakîf Müslüman olunca, el-Hâris b. Kelede'nin de içinde bulunduğu Sakîf'in eşrafı, azat edilenlerin köleliğe geri dönderilmeleri için konuştular. Resûlullah (s.a.v.), "Onlar Allah'ın hür kabul ettiği kimselerdir. Bir daha köle olamazlar." dedi. Bu durum Tâiflilerin çok zoruna gitmiş ve hizmetçilerine çok öfkelenmişlerdi.

Dediler ki: Uyeyne, "Ey Allah'ın Resûlü! Bana izin ver de, Tâif kalesine gidip onlarla konuşayım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona izin verdi. Uyeyne onlara geldi ve "Size yaklaşsam güvencede miyim?" dedi. Onlar, "Evet, güvencedesin." dediler. Ebû Mihcen onu tanıdı ve "Yaklaş!" dedi. Uyeyne yaklaştı. Ebû Mihcen, "İçeri gir!" dedi. Uyeyne kaleye, onların yanına girdi ve şöyle dedi: "Anam-babam size feda olsun! Vallahi sizden gördüklerim beni çok sevindirdi. Vallahi, eğer Araplarda sizin gibisi olsaydı, Muhammed sizin gibilerle karşılaşmazdı. Kuşatma onları sıkmıştır; yerinizde dayanın! Çünkü sizin kaleniz sağlam, silahınız çok ve suyunuz

da sürekli akıyor; kesilmesinden korkmuyorsunuz." Uyeyne çıktığı zaman Sakîfliler Ebû Mihcen'e, "Biz onun girmesini istemiyorduk. Onu içimizde ya da kalemizde gördüğümüzde, gidip Muhammed'e eksikliklerimizi anlatmasından korkuyorduk. Ebû Mihcen, "Ben onu tanıyorum. Onunla birlikte olsa bile, hiç birimiz onun kadar Muhammed düşmanı değildir." dedi.Uyeyne Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına dönünce Resûlullah (s.a.v.), "Onlara ne dedin?" dedi. Uyeyne dedi ki: Onlara şöyle dedim: "İslâm'a girin! Vallahi siz inmedikçe Muhammed sizin yurdunuzdan ayrılmayacaktır. Kendiniz için eman alın. Muhammed sizden önce de kale sahiplerinin bölgelerine inmiştir. Benî Kaynukâ, en-Nadîr, Benî Kurayza ve Hayber... Bunlar cephane, silah hazırlığı ve yüksek kalelerin sahibiydiler. Elimden geldiği kadar onları korkutmaya çalıştım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), Uyeyne konuşmasını bitirinceye kadar sustu. Resûlullah (s.a.v.) Uyeyne'ye, "Yalan söyledin! Sen onlara şöyle şöyle dedin." dedi ve Uyeyne'nin onlara söylediklerini bir bir anlattı. Uyeyne, "Allah'tan mağfiret diliyorum!" dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb (r.a.), "Bırak beni, götürüp boynunu vurayım!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İnsanlar, 'Muhammed ashâbını öldürüyor.' demesinler." dedi.

Deniliyor ki, Ebû Bekr (r.a.), o gün Uyeyne'ye karşı oldukça sert davrandı ve "Yazıklar olsun sana ey Uyeyne! Sen hep batılda mı kalacaksın! Kaç kere aleyhimize asker toplayıp kılıcınla bize savaş açtın! Benî en-Nadîr, Benî Kurayza ve Hayber günlerinde... Sonra senin dediğine göre Müslüman oldun; ama hala düşmanımızı bize karşı kışkırtıyorsun!" dedi. Uyeyne, " Ey Ebû Bekr! Allah'tan af diliyor, ona tövbe ediyorum. Bir daha asla küfre dönmeyeceğim." dedi.

Dediler ki. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte teyzesi Fâhite bt. Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm'un bir kölesi vardı. Ona Mâti deniliyordu. Bir diğer köle daha vardı; ona da Hît deniliyordu.

Mâti Resûlullah'ın evlerinde bulunuyordu. Resûlullah (s.a.v.), onun (muhannes bir adam olduğunu biliyor), erkeklerin kadınlara duyduğu ihtiyaç gibi bir ihtiyaç duymuyordu. Resûlullah (s.a.v.) onun Hâlid b. el-Velîd'e -bir rivayete göre Abdullah b. Ebû Ümeyye b. el-Muğîre'ye- şöyle dediğini işitti: "Eğer Resûlullah (s.a.v.) yarın Tâif'i fethederse Bâdiye bt. Gaylân senin elinden kaçmasın. Bâdiye, gelirken dörtle (karnında dört boğumla) geliyor; giderken de sekizle gidiyor. Oturduğu zaman ikiye katlanıyor. Konuştuğu zaman nağmeli konuşuyor. Uzandığı zaman da istiyor. İki ayağının arası ters çevrilmiş bir kap gibidir; tıpkı papatya gibi bir yarığı vardır. Aynen el-Hatîm'in dediği gibidir:

Kadınların türleri arasında öylesi var ki,
Özeldir yaratılışı; ne kabadır, ne de ince.
Göz alıcıdır; dolgun yüzlüdür,
Adeta sarı bir beyazlık yüzünü kaplamıştır.

Resûlullah (s.a.v.) onun sözlerini duydu. Sonra, "Bakıyorum ki, bu habis güzellikten anlıyor; el-Akîk'a çıktığım zaman o görür. Benim işittiklerime (hiçbir) güç engel olmaz!" dedi. Sonra, "Bu şahıs Abdülmuttalib'in kadınlarının yanına girmesin!" dedi. Bir rivayete göre, "Sizden birinin kadınlarının yanına girmesin!" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) o iki şahsı (Mâti ve Hît) el-Himâ'ya sürgün etti. Bir ara ihtiyaçlarından dolayı şikayette bulundular. Bunun üzerine, Resûlullah vefat edinceye kadar, her Cuma gelip dilenmelerine sonra da yerlerine dönmelerine izin verildi. Resûlullah (s.a.v.) vefat edince insanların arasına girdiler. Ebû Bekr (r.a.) hilafete geçince, "Resûlullah (s.a.v.) sizi buradan çıkarmış, ben mi sizi buraya koyacağım?" dedi ve onları yerlerine gönderdi. Ebû Bekr (r.a.) vefat edince tekrar insanların arasına girdiler. Ömer b. el-Hattâb (r.a.) hilafete geçince, "Resûlullah (s.a.v.) ve Ebû Bekr sizi buradan çıkarmış, ben mi sizi buraya koyacağım? Yerlerinize gidin!"

dedi ve onları yerlerine gönderdi. Ömer öldürülünce insanların arasına girdiler.

Dediler ki: Tâif kalesinin üzerinde bulunan Ebû Mihcen b. Hubeyb b. Amr b. Umeyr es-Sakafî, "Ey Muhammed'in uşakları! Vallahi, bizden başka sizinle iyi savaşacak kimselerle karşılaşmamışsınız. Burada kalacağınız sürece en kötü bir hapishanede kalmış gibi olacaksınız. Sonra istediklerinizi elde etmeden döneceksiniz. Bizler taş kalpliyiz; babalarımız da taş kalpliydi.[66] Vallahi yaşadığımız sürece teslim olmayacağız. Üstelik biz Tâif'i sağlam bir kale yaptık." dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb ona, "Ey İbn Hubeyb! Vallahi, bu deliğinden çıkıncaya dek geçimliğini senden keseceğiz. Sen ancak, çıkmak üzere olan delikteki bir tilkisin!" diye seslendi. Ebû Mihcen, "Ey İbnü'l-Hattâb! Siz ancak, üzüm asmalarının dallarını kesersiniz. Fakat suda ve toprakta bunu geri getirecek güç vardır." dedi. Ömer, "Sen ne suya, ne de toprağa çıkma fırsatını bulamayacaksın. Ölünceye kadar senin deliğinin kapısından ayrılmayacağız." dedi. Râvî dedi ki: Ebû Bekr, "Ey Ömer! Böyle söyleme! Tâif'in fethi için Resûlullah'a (s.a.v.) izin verilmemiştir." dedi. Ömer, "Resûlullah (s.a.v.) bunu sana söyledi mi?" dedi. Ebû Bekr, "Evet!" dedi. Bunun üzerine Ömer, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Tâif'in fethi için sana izin verilmedi öyle mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Hayır, verilmedi." dedi.

Havle bt. Hakîm b. Ümeyye b. el-Evkas es-Sülemiyye Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Havle Osman b. Maz'ûn'un eşiydi. Kadın, "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer Allah sana fethi müyesser kılarsa el-Fâri'a bt. el-Huzâ'î veya Bâdiye bt. Gaylân'ın zinetlerini bana ver!" dedi. Bu iki kadın, Sakîf kadınlarının

66 القاسي (taş kalpli) kelimesi, Sakîf'in lakabıydı. Rivayete göre Sakîf, Ebû Riğâl'in yanından geçmiş ve onu öldürmüştür. Bu yüzden, "Kalbi taşlaştı" denilmiş ve kendisine "Kasî=taş kalpli" denilmiştir (*Lisânü'l-Arab*).

en güzellerindendi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Eğer Tâif'in fethi için bize izin verilmemiş ise ne olacak ey Havle?" dedi. Havle hemen dışarı çıktı ve bunu Ömer'e söyledi. Ömer Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Havle'nin bana anlattıklarını ona söyledin mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, söyledim." dedi. Ömer, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar için sana izin verilmedi mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, verilmedi." dedi. Ömer, "Yola çıkmaları için insanlara duyuru yapayım mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet!" dedi. Bunun üzerine Ömer insanların yola çıkmaları için ilanda bulundu.

Müslümanlar birbirlerinin yanına gidip konuşmaya başladılar; dediler ki: "Tâif'i fethetmeden döneceğiz, öyle mi? Vallahi, Allah bize fethi müyesser kılıncaya kadar ayrılmayacağız. Vallahi, onlar daha önce bizimle karşılaşanlardan daha zelil ve daha azdırlar. Biz Hevâzin ve Mekke topluluklarıyla karşılaştık. Allah hepsini dağıttı. Bunlar ise, delikteki tilkiye benziyorlar. Eğer onları kuşatmaya devam edersek hepsi bu kalelerinde ölürler." Böylece Müslümanlar arasında söz ve ihtilaf çoğalmaya başladı. Ebû Bekr'in yanına gidip konuştular. Ebû Bekr, "Allah ve O'nun Resûlü daha iyi bilir. Ona gökten emir iniyor." dedi. Bu kez insanlar Ömer'in yanına gittiler; Ömer de kabul etmedi ve şöyle dedi: "Biz Hudeybiye'yi gördük. Orada, kalbime ancak Allah'ın bileceği kadar kuşku girdi. O gün Resûlullah'a öyle bir söz söyledim ki, keşke malım ve ailem gitseydi de o sözü söylememiş olsaydım. Sonra Allah'ın yaptığı işte bizim için hayır varmış. Peygamber'in (s.a.v.) bi'setinden antlaşma metninin yazıldığı saate kadar, insanlar için, Hudeybiye Barış Antlaşması'ndan daha hayırlı bir fetih olmamıştır. -O güne kadar İslâm'a girenlerin bir misli daha kılıçsız İslâm'a girdiler.- Burada kalmakla ilgili görüşü önemsemeyin! Hayır ve güzellik Resûlullah'ın (s.a.v.) yaptığı iştedir. Bunun gibi şeyler konusunda bir daha asla ona mü-

racaat etmeyeceğim. Emir Allah'ın emridir. O peygamberine istediğini vahyediyor."

Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr'e, "Rüyamda, bana bir bardak dolusu tereyağı hediye edildiğini gördüm. Ancak bir horoz onu gagaladı ve içindekini döktü." dedi. Ebû Bekr (r.a.), "Bu adamlardan istediğini bugün elde edeceğini sanmıyorum ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben de elde edeceğimi düşünmüyorum." dedi.

Dedi ki: Bana Küseyyir b. Zeyd anlattı. O el-Velîd b. Riyâh'tan, o da Ebû Hüreyre'den (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: Tâif kuşatmasında 15 gün geride kalınca Resûlullah (s.a.v.) Nevfel b. Mu'âviye ed-Dîlî ile istişare etti ve "Ey Nevfel! Ne diyorsun veya ne düşünüyorsun?" dedi. Nevfel, "Ey Allah'ın Resûlü! Tâif, delikteki bir tilkidir. Üzerinde durursan onu alırsın. Eğer bırakırsan sana zarar vermeyecek." dedi. Ebû Hüreyre dedi ki: Tâif'in fethi için Resûlullah'a izin verilmedi. Resûlullah (s.a.v.) Ömer'e emir verdi ve yola çıkmaları için insanlara duyuru yaptı. Ama insanlar bundan hoşlanmadılar. Resûlullah (s.a.v.), "O halde savaşın!" dedi. Savaşmaya başladılar ve Müslümanlar yaralandılar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Yola çıkıyoruz inşaallah." dedi. Müslümanlar buna çok sevindiler ve hemen itaat ettiler. Müslümanlar yola çıkmaya başladılar; Resûlullah (s.a.v.) ise gülüyordu. İnsanlar, gidecekleri yöne doğru yüklenmeye başlayınca Sa'd b. Ubeyd b. Üseyd b. Ilâc es-Sakafî, "Hey! Kabile yerinde duruyor!" diye seslendi. Uyeyne b. Hısn ise, "Doğru Vallahi; şerefli ve kıymetli bir kabile!" dedi. Bunun üzerine Amr b. el-Âs, "Allah belanı versin! Resûlullah'a yardım etmeye geldiğin halde, Resûlullah'ı reddeden müşrik bir kavmi methediyorsun!" dedi. Bunun üzerine Uyeyne, "Vallahi, Sakîf'le savaşmak amacıyla sizinle gelmedim. Fakat istedim ki, Muhammed Tâif'i fethetsin; ben de Sakîf'ten bir cariye alayım ve bana bir erkek doğurması umuduyla onunla yatayım. Çünkü Sakîf bereketli bir kavimdir."

dedi. Ömer b. el-Hattâb, onun sözünü Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti ve "Bu adam, kendisine itaat edilen bir ahmaktır." dedi.[67] Ashâb yüklenip hareket etmek istedikleri zaman Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Lâ ilâhe illallah; O birdir. Vadini yerine getirir. Kuluna yardım eder. Tek başına birleşik orduları hezimete uğratır, deyiniz!" dedi. Yüklenip hareket ettiklerinde ise onlara, "İnşaallah dönücüleriz, ibadet edenleriz, Rabbimize hamd edenleriz, deyiniz." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Tâif'ten ayrılınca kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Sakîf kabilesine beddua et!" denildi. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Allah'ım! Sakîf'i hidayet et ve onları bana getir!" dedi.

Tâif'te Şehit Olanlar

Benî Ümeyye'den Sa'îd b. Sa'îd b. Ümeyye ve onların anlaşmalısı Urfuta b. el-Hubâb b. Hubeyb b. Abdümenâf b. Sa'd b. el-Hâris b. Kinâne b. Mâzin b. Âmir b. Sa'lebe b. Hârise b. İmruülkays.

Benî Esed'den Yezîd b. Zem'a b. el-Esved: Atı ona karşı huysuzlandı ve onu Tâif kalesinin önüne götürdü. Onlar da onu öldürdüler. -Atına, el-Cenâh denirdi- Bir rivayete göre Yezîd onlara, "Bana güvence verin; sizinle konuşmak istiyorum." dedi. Sakîfliler önce ona güvence verdiler, sonra öldürene kadar ona ok attılar.

Benî Teym kabilesinden Abdullah b. Ebû Bekr b. Ebû Kuhâfe. Ona bir ok atıldı ve o okun açtığı yarayla, Resûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra Medine'de vefat etti.

67 Resûlullah'ın (s.a.v.) hadisi "هذا الحمق المطاع" şeklindedir. Yani, Uyeyne gibi Gatafânlılar tarafından itaat edilen ve liderliği tartışılmayan bir adamın bu derece yüksek bir ahmaklığa sahip olması hayret vericidir. Hatta Amr b. el-Âs'ı kendisi gibi mütereddit kabul edip sırrını ve asıl niyetini ona açmakla en büyük ahmaklık örneğini gösetrmiştir. Oysa Amr b. el-As Resûlullah'ın büyük ashabındandı ve onun gibi mütereddit değildi (M).

Benî Mahzûm'dan Abdullah b. Ebû Ümeyye b. el-Muğîre. Kaleden kendisine bir ok atıldı ve öldü.

Benî Adî'den, onların anlaşmalısı olan Abdullah b. Âmir b. Rebî'a el-Anezî.

Benî Sehm'den, es-Sâib b. el-Hâris b. Kays ve kardeşi Abdullah b. el-Hâris b. Kays.

Benî Sa'd b. Leys'ten, Cüleyha b. Abdullah b. Muhârib b. ed-Dayhân b. Nâşib b. Sa'd b. Leys.

Ensâr'dan, Sâbit b. el-Ceza. -el-Ceza'ın ismi Sa'lebe idi.- el-Hâris b. Sehl b. Ebû Sa'sa'a ve el-Münzir b. Abdullah b. Nevfel. Toplam 12 kişi şehit deilmişti.

Resûlullah'ın (s.a.v.), Mekke'ye On Mil Mesafede Bulunan el-Ci'râne'ye Gidişi

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Tâif'ten çıktı ve Dahnâ[68] yolunu tuttu. Oradan Karnü'l-Menâzil[69] yoluna girdi. Oradan Nahle'ye ve oradan da el-Ci'râne'ye geçti. Resûlullah (s.a.v.) yürümeye devam ederken, yanı başında da Ebû Rühm el-Gıfârî kendisine ait bir devenin üzerindeydi. Ebû Rühm'ün ayaklarında iki sert nalın vardı. Bir ara onun devesi Resûlullah'ın (s.a.v.) devesini sıkıştırdığında Ebû Rühm'ün bir tek nalını ayağından fırlayıp Resûlullah'ın (s.a.v.) baldırına çarptı ve Resûlullah'ı acıttı. Resûlullah (s.a.v.), "Canımı acıttın; ayağını çek!" dedi ve kamçı ile ayağına vurdu. Ebû Rühm dedi ki: "Bütün geçmişim ve geleceğim gözümün önüne geldi ve yaptığım kabahatin büyüklüğü sebebiyle hakkımda Kur'ân-ı Azimü'ş-Şan'ın nazil olmasından korkmaya başladım. el-Ci'râne'de sabahladığımızda, develeri otlatmaya çıktım; fakat Resûlullah'ın

68 Tâif'in yakınlarında olan bir kasaba (*Mu'cemü'l-Büldân*, IV, 43).
69 Mekke yakınlarındaki bir dağdır. Necd hacılarının mikat yeridir. Necid hacıları oradan ihrama girerler (*Mu'cemü'l-Büldân*, VIII, 163).

(s.a.v.) gelmesinden korktuğum için günüm çok kötüydü. Resûlullah (s.a.v.) da beni arıyordu. Develeri istirahata bıraktığımda Resûlullah'ı sordum, "Resûlullah seni aradı." dediler. Hemen korkarak onun yanına geldim. Resûlullah (s.a.v.), "Sen beni ayağınla incittin; ben de seni kamcıyla darp ettim. Benim darbemin diyeti olsun diye şu koyunu al!" dedi. Ebû Rühm dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) benden razı olması, benim için dünya ve içindekilerden daha değerliydi.

Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî şöyle diyordu: Resûlullah'ın (s.a.v.) yürüyüşünde onunla birlikteydim; benimle konuşuyordu. Devem onun devesine yapışmaya başladı. Benim devem güçlü bir deve idi. Ben onu uzaklaştırmak istiyordum, fakat deve bana itaat etmiyordu. Devem yine Resûlullah'ın devesine yapıştı ve ayağı yaralandı. Birden Resûlullah (s.a.v.) "Ah, beni acıttın!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ayağını üzengiden kaldırdı; Tıpkı hurma ağacının göbeği gibi bembeyazdı. Elindeki bastonla ayağımı itti. Bir müddet durdu; hiç konuşmuyordu. Vallahi, deveden inmeden hakkımda bir azap ayetinin ineceğini zannettim. İndiğimizde, benim çobanlık günüm olmadığı halde arkadaşlarıma, "Sizin için çobanlık yapacağım." dedim. Öğlen vakti istirahat için döndüğümde, "Beni soran birisi oldu mu?" dedim. Onlar, "Resûlullah (s.a.v.) seni arıyordu." dediler. Ben içimde, "Vallahi, o meseledir." dedim. Onlara, "Beni aramak için kim geldi?" dedim. Onlar, "Ensâr'dan bir adamdı." dediler. Bu durum beni daha fazla rahatsız etti. Çünkü Ensâr'da, bize karşı bir sertlik vardı. Daha sonra Kureyş'ten bir adam gelip beni aradı. Hemen korkarak çıktım; nihayet Resûlullah'ın karşısına geldim. Resûlullah (s.a.v.) yüzüme tebessüm ederek, "Dün bastonumla canını acıttım." dedi. Sonra, "Şu koyun sürüsünü al!" dedi. Onları aldım; baktım ki, 80 yünlü koyundur.

Ebû Zür'a el-Cühenî diyordu ki: Resûlullah (s.a.v.) Karnü'l-Menâzil'den el-Kasvâ adlı devesine binmek isterken Kasvâ'yı önünde hazır ettim. Yularını da elimde topladım. Üzerine bince devenin yularını kendisine verdim. Ben de terkisine bindim. Resûlullah (s.a.v.) deveyi yürütmek için kamçıyla arkasına vurmaya başladı. Bütün kamçılar bana değiyordu. Hemen bana döndü ve "Kamçı sana mı değiyordu?" dedi. Ben, "Evet, anam-babam sana feda olsun!" dedim. Resûlullah (s.a.v.) el-Ci'râne'ye indiği zaman baktım ki, ganimetlerin bir tarafında bir bölük koyun duruyor. Ganimetlerin sorumlusu onları sordu. Resûlullah (s.a.v.), ona hatırda tutamadığım bir cevap verdi. Sonra, "Ebû Zür'a nerede?" diye bağırdı. Ben, "Buradayım." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Dün sana isabet eden kamçıya karşılık şu koyunları al!" dedi. Ebû Zür'a dedi ki: Onları saydım; 120 koyun olduğunu gördüm. Onları kendim için bir sermaye yaptım.

Sürâka b. Cu'süm dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Tâif'tan el-Ci'râne'ye doğru inerken onunla karşılaştım. Ben yerimde durdum; insanlar da grup grup önünde gidiyorlardı. Ensâr'dan bir bölük süvarinin içine düştüm. Ensâr mızraklarla beni dürtüyorlar ve "Nereye gidiyorsun! Git buradan git! Sen kimsin?" diyorlardı. Beni tanımamışlardı. Nihayet yaklaştım ve Resûlullah'ın benim sesimi işittiğini anladığımda Ebû Bekr'in (hicret esnasında benim için) yazdığı yazıyı alıp iki parmağım arasına koydum. Sonra elimi kaldırdım ve "Ben Sürâka b. Cu'süm'üm; bu da benim için yazılan yazıdır." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Bugün, verilen sözü yerine getirme günüdür; yaklaştırın onu!" dedi. Ben Resûlullah'ın üzengideki ayağına bakar gibiyim. Tıpkı hurma ağacının göbeği gibi bembeyazdı. Onun yanına vardığımda ona selam verdim ve zekât mallarını ona arz ettim. Ona soracak bir şey hatırlayamadım; ancak, "Ey Allah'ın Resûlü! Kendi develerim için su doldurduğum bir havuzun başına, kaybolmuş develer sarıyor. Onları suvarırsam bundan sevap alır mıyım?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, her ciğeri olan hayvanı suvarmakta ecir vardır." dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Amr b. Züheyr anlattı. O Makburî'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Eslem kabilesinden, beraberinde koyunlar bulunan bir adam Resûlullah'a (s.a.v.) göründü. Resûlullah (s.a.v.) da devesinin üzerindeydi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu bir hediyedir; sana hediye ediyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kimlerdensin sen?" dedi. Adam, "Eslem kabilesinden bir adam." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben bir müşrikin hediyesini kabul etmiyorum." dedi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Allah'a ve O'nun Resûlü'ne inanıyorum. Zekât veren birisi olarak bizzat malımın zekâtını Büreyde b. el-Husayb'a götürdüm." dedi. Râvî dedi ki: Büreyde geldi, Resûlullah'a (s.a.v.) yetişti ve "Adam doğru söylüyor ey Allah'ın Resûlü! Bu benim kavmimden olup saygın bir adamdır ve es-Sifâh'ta[70] ikamet etmektedir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Seni Nahle'ye getiren nedir?" dedi. Adam, "Bugün Nahle'nin çayırları es-Sifâh'tan daha çoktur." dedi.

Adam daha sonra, "Gördüğün gibi biz yük develerinin üzerindeyiz ve onları el-Ci'râne'ye ulaştıracağız." dedi. Râvî dedi ki: Adam çıktı ve Resûlullah'ın devesinin hizasında koşmaya başladı. Koşarken de, "Ey Allah'ın Resûlü! Koyunları kendimle el-Ci'râne'ye mi sürüp götüreyim?" diyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, onları sürüp götürme; fakat el-Ci'râne'de yanımıza gel, inşaallah sana başka koyunlar vereceğiz." dedi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Bazen develerin ağılında bulunduğum zaman namaz vakti geliyor. Orada namaz kılayım mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır!" dedi. Adam, "Bazen davarların gecelediği yerde iken namaz vakti geliyor; orada namaz kılayım mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, kılabilirsin." dedi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Bazen su bizden uzak oluyor. Adamın yanında karısı da oluyor. Ona yaklaşıyor. Bu doğru olur mu?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, olabilir;

[70] es-Sifâh, Huneyn ile Harem sınırları arasında bulunan bir yerdir (*Mu'cemü'l-Büldân*, V, 266).

teyemmüm edecektir." dedi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Bazen bizde hayızlı kadın oluyor. Su olmayınca ne yapmalı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Teyemmüm edecektir." dedi. Râvî dedi ki: Adam el-Ci'râne'de Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi; Resûlullah (s.a.v.) kendisine 100 koyun verdi.

Dediler ki: Bedevi Araplar, Resûlullah'a (s.a.v.) yoldayken soru soruyorlardı. O kadar çok soru sordular ki, Resûlullah'ı (s.a.v.) bir Semüre ağacına çarpmaya mecbur ettiler. Ağaç onun ridasını kaptı ve bir ay parçasından çeker gibi sırtından çekti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) durdu ve "Ridamı bana verin... Ridamı bana verin! Vallahi, eğer çalılar sayısınca develer olsaydı aranızda pay ederdim. Böylece benim cimri, korkak ve yalancı olmadığımı görürdünüz." Sonra ganimet taksimi esnasında, "İğneyi de ipliği de getirin! Bir şeyi zimmetinize geçirmekten sakının! Çünkü o hem ayıp, hem ateş, hem de kıyamet gününde yüz karasıdır." dedi. Sonra bir devenin yan tarafından bir kıl aldı ve "*Vallahi, Allah'ın size nasip ettiği ganimetlerden humus dışında bu kıl kadar bir şey bile bana helal değildir. Humus da size dönmektedir.*" dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) el-Ci'râne'ye vardı. Esirler ve ganimetler orada muhafaza ediliyordu. Esirler, güneşten korunmak için kendilerine ağıllara benzer gölgelikler yapmışlardı. Resûlullah (s.a.v.) bu ağıllara bakınca onları sordu. Oradakiler, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar Hevâzin esirleridir; güneşten korunuyorlar." dediler. Esirlerin sayısı 6.000 idi. Develerin sayısı 24.000 idi. Koyunların sayısı ise bilinmiyordu. Bazıları "40.000'dir." dediler. Daha fazla veya daha az diyenler de var. Resûlullah (s.a.v.) gelince Büsr b. Süfyân el-Huzâ'î'ye, Mekke'ye gidip esirler için, Hecer türü hırkalardan oluşan giyecek elbise almasını emretti. Onlardan elbisesiz hiçbir adam çıkmayacaktı. Büsr elbiseler satın aldı ve bütün esirlere giydirdi. Cariyelerden istifade etmek için Resûlullah'tan (s.a.v.)

izin istedik. Peygamber'den korkuluyordu. Üstelik bazı adamlara da cariyeler vermişti. Mesela, Abdurrahman b. Avf'ın yanında onlardan bir kadın vardı. Mülk-i yeminle onunla beraber olmuştu. Resûlullah (s.a.v.), Huneyn'de ona hibe etmişti. Onu el-Ci'râne'ye gönderdi. Âdet gördükten sonra onunla yattı. Safvân b. Ümeyye'ye bir başka kadın vermişti. Ali b. Ebû Tâlib'e, Rayta bt. Hilâl b. Hayyân b. Umeyre denilen bir cariye vermişti. Yine Osman b. Affân'a Zeyneb bt. Hayyân b. Amr denilen bir cariye vermişti. Osman onunla beraber oldu; cariye ondan hoşlanmadı. Ali ise cariyesinin yanında yatmadı.

Keza Ömer b. el-Hattâb'a bir cariye vermişti. Ömer onu, oğlu Abdullah b. Ömer'e vermişti. İbn Ömer, cariyeyi hizmetinden yararlanmaları için onu Mekke'deki dayılarının (Benî Cümah) yanına gönderdi. İbn Ömer Kâbe'yi tavaf edip sonra dayılarının yanına gelecekti. İbn Ömer'in cariyesi güzel ve parlak bir cariye idi. Abdullah b. Ömer dedi ki: "Mekke'ye geldim ve Kâbe'yi tavaf ettim. Sonra Mescitten çıktım; cariyeyi alıp ondan istifade etmek istiyordum. Sonra baktım ki, insanlar gerginleşmişler. Onlara, "Size ne oluyor?" dedim. Adamlar, "Resûlullah (s.a.v.) Hevâzin kadın ve çocuklarını onlara geri vermiş." dediler. Onlara, "İşte sizin arkadaşınız (İbn Ömer'e verilen cariye) Benî Cümah'ın yanındadır. Gidin ve onu alın!" dedim. Onlar da gidip onu aldılar.

Resûlullah (s.a.v.) Hevâzin esirlerinden Cübeyr b. Mut'im'e bir cariye vermişti. Yanında yatılmadı. Resûlullah (s.a.v.) Talha b. Ubeydullah'a bir cariye vermişti. Talha onunla yattı. Yine Sa'd b. Ebû Vakkâs'a bir cariye vermişti. Keza Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'a bir cariye vermişti. Ebû Ubeyde onunla yatmıştı. Yine Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr b. el-Avvâm'a bir cariye vermişti. Bütün bunlar Huneyn'de olmuştu. Resûlullah (s.a.v.) el-Ci'râne'ye dönünce, (malları dağıtmadan önce bir süre) Hevâzin elçilerinin kendisine gelmelerini bekledi. (Ancak

elçiler gelmeyince) Resûlullah (s.a.v.) önce mallardan başlayarak paylaştırmaya başladı. Herkesten önce Müellefetü'l-Kulûb'a[71] mal verdi.

Resûlullah (s.a.v.) 4.000 ukıyye gibi çok miktarda gümüş ele geçirmişti. Ganimetler Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda dağıtılıyordu. Ebû Süfyân b. Harb geldi ve "Birçok Kureyşli'den daha çok mal sahibi oldun." dedi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti. Ebû Süfyân, "Bu maldan biraz bana ver ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Bilâl! Ebû Süfyân için 40 ukıyye tart ve ona 100 deve ver!" dedi. Ebû Süfyân, "Oğlum Yezîd'e de ver!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Yezîd için de 40 ukıyye tartın ve ona 100 deve verin!" dedi. Ebû Süfyân, "Ya oğlum Mu'âviye ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Bilâl! Mu'âviye için de 40 ukıyye tart ve ona 100 deve ver!" dedi. Ebû Süfyân, "Anam-babam sana feda olsun! Sen cömert bir adamsın. Vallahi, seninle savaştım; ne iyi savaşılan kişiydin! Sonra seninle anlaştım; ne iyi anlaşma yapılan kişisin! Allah sana mükâfatını versin!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) Benî Esed'e ganimet verdi.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Sa'îd b. el-Müseyyeb ve Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle dediklerin rivayet etti: Bize Hakîm b. Hizâm anlattı; dedi ki: Huneyn'de, Resûlullah'tan 100 deve istedim; bana hemen verdi. Sonra 100 daha istedim; bana onu da verdi. Sonra 100 daha istedim; onu da verdi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Ey Hakîm b. Hizâm! Bu mal taze ve tatlı bir maldır. Kim onu nefis cömertliğiyle alırsa o malın içine bereket girer. Kim ki, onu nefsin tekebbürüyle alırsa o mala bereket girmez. Yeyip de doymayan gibi olur. Veren el, alan elden üstündür. Nafakasını temin etmekle yükümlü olandan başla!" dedi. Hakîm şöyle diyordu: "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, senden sonra kimseden

[71] Kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen kişilere (E).

bir şey almayacağım." Ömer b. el-Hattâb (r.a.), Hakîm'e vermeye çalışıyordu; ancak Hakîm almayı reddediyordu. Bunun üzerine Ömer, "Ey insanlar! Sizi Hakîm'e şahit tutuyorum; ben ona vermek istiyorum, o almak istemiyor." diyordu. İbn Ebü'z-Zinâd bize anlattı; dedi ki: Hakîm ilk 100 deveyi aldı; gerisini bıraktı.

Resûlullah (s.a.v.), Benî Abdüddâr ailesinden en-Nudayr'a -en-Nadr b. el-Hâris b. Kelede'nin kardeşiydi- 100 deve verdi. Benî Zühre'nin anlaşmalısı Üseyd b. Hârise'ye 100 deve verdi. el-Alâ b. el-Câriye'ye ve Mahreme b. Nevfel'e 50'şer deve verdi. Ben Abdullah b. Ca'fer'in, Mahreme'nin bu develeri aldığını inkâr ettiğini gördüm. Ebû Ca'fer, "Ailemden hiç kimseden, onun bu develeri aldığını işitmedim." dedi. Benî Mahzûm'dan el-Hâris b. Hişâm'a 100 deve verdi. Sa'îd b. Yerbû'a 50 deve verdi. Benî Cümah'tan Safvân b. Ümeyye'ye 100 deve verdi. Rivayete göre, Safvân Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte dolaşarak koyunları araştırıyordu. Bir ara bir vadiden geçti; orada, Allah'ın kendisine ganimet olarak verdiği koyunlar ve develer vardı. Çobanları da orada hazır bulunuyordu. Bu hal, Safvân'ın hoşuna gitti ve bakmaya başladı. Resûlullah (s.a.v.), "Bu vadidekiler senin hoşuna mı gitti ey Ebû Vehb?" dedi. Safvân, "Evet!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O vadi, içindekilerle beraber senin olsun." dedi. Bunun üzerine Safvân, "Şehadet ederim ki, bir peygamber olmazsa hiçbir insan bunu gönül rahatlığıyla vermez. Yine şehadet ederim ki, sen Allah'ın Resûlü'sün." dedi.

Resûlullah (s.a.v.), Kays b. Adî'ye 100, Osman b. Vehb'e 50, Benî Âmir b. Lüey'den Süheyl b. Amr'a 100, Huveytıb b. Abdüluzzâ'ya 100, Hişâm b. Amr'a 50, Araplardan el-Akra b. Hâbis et-Temîmî'ye 100, Uyeyne b. Bedr el-Fezârî'ye 100, Mâlik b. Avf'a 100 ve Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî'ye dört deve verdi. Kendisine sadece dört deve verildiği için Abbâs b. Mirdâs Peygamber'i (s.a.v.) kınayan bir şiir söyledi:

Yağma malıydı onlar, ben temin etmiştim,
O kolay mekânda kavme yaptığım hamlelerle.
Ve askerleri teşvikimle; karanlıkta saldırsınlar diye,
Ve ben yatmamıştım, insanlar yattıklarında.
Ertesi gün benim ve Ubeyd adlı atımın ganimeti,
Paylaşıldı, Uyeyne ile el-Akra arasında.
Sadece birkaç küçük deve,
Bana verildi; dört tane.
Oysa ben savaşta savunmacı biriydim.
Ne bir şey bana verildi, ne de esirgendi.
Oysa Hısn b. Uyeyne de, Hâbis b. Akra da,
Savaş meydanında Mirdâs'tan üstün değildir.
Ben onlardan birinden geri değilim.
Ancak kimi bırakırsan bugün, yükselemez.

Ebû Bekr (r.a.) onun beyitlerini Resûlullah'a (s.a.v.) götürdü. Resûlullah (s.a.v.) Abbâs b. Mirdâs'a, "Benim ve Ubeyd adlı atımın ganimeti el-Akra ile Uyeyne arasında paylaşıldı, diyen sen misin?" dedi.[72] Ebû Bekr (r.a.), "Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Böyle değildir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Peki, nasıldır?" dedi. Ebû Bekr, Abbâs b. Mirdâs'ın okuduğu gibi okudu. Peygamber (s.a.v.), "Sana zararı olmaz. İster önce el-Akra ile başla, ister Uyeyne ile... farketmez." dedi. Ebû Bekr (r.a.), "Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Sen şair değilsin; sana yakışmaz da." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onun dilini benden kesin! Ona da 100 deve verin." dedi. Bir rivayete göre "50 deve verin!" demişti. Bazı insanlar bundan korktular ve "Abbâs b. Mirdâs'a müsle yapılmasını emretti." dediler. O gün Resûlullah'ın (s.a.v.) insanlara verdikleri konusunda bize ihtilaflı rivayetler geldi.

---

72 Resûlullah'ın (s.a.v.) okuduğu beytin Arapçası; (اصبح نهبي ونهب العبيد بين الاقرع وعيينة) şeklinde olup bütün beyitlerin sonu ayın ile sona ermektedir. Resûlullah (s.a.v.) ise, "...Beyne'l-Akrai ve Uyeyne" şeklinde ifade edince, Ebû Bekr doğrusunu söylemiştir (M).

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O İbn Ebû Avn'dan, o Sa'd'dan, o da İbrahim ve Ya'kûb b. Utbe'den şöyle dediklerini rivayet etti: Verilen hediyeler, ganimet beş kısma ayrılmadan önce verilmişti. Dedi ki: bana Musa b. İbrahim anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Verilen hediyeler (Allah ve Resûlü'nün payı olan) humustandı. İki görüşün en doğru olanı, verilen hediyelerin humustan olmasıdır.

Sa'îd b. Ebû Vakkâs dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Uyeyne b. Hısn ile el-Akra b. Hâbis'e yüzer yüzer verdin ve Cu'ayl b. Sürâka ed-Damrî'yi bıraktın?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Cu'ayl b. Sürâka, yeryüzünü dolduran her şeyden daha hayırlıdır. Fakat ben, Müslüman olmaları için o iki adamın kalbini kazanmak istedim. Cu'ayl b. Sürâka'yı da İslâm'ına havale ettim." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) oturdu. Bilâl'in elbisesinde de, Allah'ın Peygamber'e gösterdiği şekilde insanlara dağıttığı gümüş paralar vardı. Zü'l-Huvaysıra et-Temîmî Resûlullah'ın yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Âdil davran!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Yazık sana! Ben âdil olmazsam kim âdil olur?" dedi. Ömer b. el-Hattâb, "Bu adamın boynunu vurmak için bana izin ver ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Onu bırak; onun arkadaşları da vardır. Sizden birisi namazını onların namazına göre az görür; orucunu onlarınkine göre az görür. Onlar Kur'ân okurlar; fakat Kur'ân köprücük kemiklerini geçmez. Okun avı delip geçtiği gibi onlar da dinden çıkarlar. Atıcı, okun demirine bakar bir şey göremez. Sonra okun yaya girdiği yere bakar, bir şey göremez. Sonra okun yelesine bakar, yine bir şey göremez. Çünkü ok işkembeye ve kana geçmiştir. Müslümanlardan bir gruba isyan edecekler. Onları gördüm; onların içinde siyah bir adam vardı. Onun ellerinden birisi tıpkı kadın memesi, ya da gidip gelen bir et parçası gibidir."* Ebû Sa'îd, "Ben şehadet ederim ki, Ali'nin bu hadisi anlattığını işittim." diyordu.

Abdullah b. Mes'ûd dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) bu hediyeleri dağıtırken münafık bir adamdan işittim; şöyle diyordu: "Bu hediyelerle Allah'ın rızası hedeflenmiyor." Kendisine, "Vallahi senin bu dediğini Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştıracağım." dedim. Hemen Resûlullah'a (s.a.v.) gittim ve ona haber verdim. Resûlullah'ın (s.a.v.) rengi değişti; öyle ki, dediğime pişman oldum. "Keşke haber vermeseydim." dedim. Sonra, *"Allah Musa kardeşime rahmet eylesin; O, bundan daha fazlasıyla eziyete uğramıştı da sabretmişti."* dedi. Bu sözü söyleyen kişi Mu'attib b. Kuşeyr el-Amrî idi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) ganimetlerin ve esirlerin sayılması için Zeyd b. Sâbit'e emir verdi. Sonra onları insanlara dağıttı. Her bir adamın payına dört deve veya 40 koyun düşmüştü. Eğer süvari ise 12 deve ya da 120 koyun alırdı. Yanında bir attan fazla olsaydı diğer atların payı verilmezdi.

Hevâzin Heyeti

Dediler ki: Hevâzin heyeti geldi. Heyetin içinde Resûlullah'ın (s.a.v.) sütannesinden amcası da vardı. O gün süt amcası, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu ağıllarda seni büyüten halaların, teyzelerin ve dadıların var. Seni evlerimizde büyüttük. Mememizden sana süt verdik. Süt emerken seni gördüm. Vallahi senden daha hayırlı bir süt çocuğu görmedim. Sütten kesilmiş olarak da seni gördüm. Vallahi senden daha hayırlı sütten kesilmiş bir çocuk görmedim. Daha sonra seni genç olarak gördüm. Senden daha hayırlı bir genç görmedim. Hayrın yolları sende birleşmiştir. Bununla birlikte biz senin ailen ve aşiretiniz. Bize iyilik yap; Allah da sana iyilik yapsın!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Doğrusu sizi bekledim; hatta artık gelmeyeceğinizi sandım. Ganimet taksim edildi ve paylar kesinleşti." dedi. Hevâzin'den 14 Müslüman adam Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelmişti. Onlar, arkalarındaki kişilerin de Müslüman olacakları haberini

getirmişlerdi. Heyetin başı ve konuşan adam Ebû Surad Züheyr b. Surad idi. Ebû Surad şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz senin ailen ve aşiretiniz. Senin de bildiğin gibi başımıza bir musibet gelmiş bulunuyor. Ey Allah'ın Resûlü! Bu ağıllarda senin halaların, teyzelerin ve seni büyüten dadıların var. Eğer el-Hâris b. Ebû Şimr ve en-Nu'mân b. el-Müzir'i emzirmiş olsaydık, sonra senin bulunduğun makama onlar gelselerdi, onların şefkatlerinden ve faziletlerinden ümitli olurduk. Oysa sen büyütülenlerin en hayırlısısın." Deniliyor ki o gün Ebû Surad şöyle dedi: "Bu ağıllarda senin kız kardeşlerin, halaların, amcakızların, teyzelerin ve teyzekızların var. Onların en uzakları bile sana yakındır. Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Onlar evlerinde seni büyüttüler; memelerinden seni emzirdiler ve dizlerinde seni oturttular. Sen büyütülenlerin en hayırlısısın!" Sonra şu şiiri söyledi:

Ey Allah'ın Resûlü! Kerem içinde iyilik yap bize!
Sen, umut bağladığımız ve kendimize sakladığımız birisin!
Kaderin engellediği kadınlara iyilik yap!
Hayatları boyunca namuslu iken, toplulukları dağılmış kadınlara...
Sütlerini emdiğin kadınlara iyilik yap!
Ağzının dolu olduğunu hatırla, onların halis sütlerinden.
Onlar ki, sen küçükken emiyordun sütlerini.
O zaman geçmiş ve gelecek seni güçlendirecektir.
Ey sınandığı zaman insanların en üstünü olan!
Dağıttığın nimetlere onlar da yetişsin diye iyilik yap!
Bizi, ittifakı bozulmuş kişiler haline getirme!
Bizi affet! Çünkü Benî Zühre'nin topluluğuyuz.
Ne kadar eski de olsa biz, nimetlere karşı şükrederiz,
Bu iyiliğin, bundan böyle, yanımızda saklı kalacaktır.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "En güzel söz, en doğru olandır. Yanımda gördüğünüz Müslümanlar var. Sizin çocuklarınız ve kadınlarınız mı sizin için daha önemlidir, yoksa mallarınız mı?" dedi. Onlar, "Bizi, şerefimizle mallarımız arasında

tercih yapmakla karşı karşıya bıraktın. Biz hiçbir şeyi şerefimizle denk tutmayız; bize çocuklarımızı ve kadınlarımızı geri ver!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Benim ve Abdülmuttalib'in payına düşenler sizindir. Sizin için insanlardan da (çocuklarınızı ve eşlerinizi serbest bırakmalarını) isteyeceğim. İnsanlara öğlen namazını kıldırdığım zaman, 'Biz Resûlullah'ı Müslümanların nezdinde, Müslümanları da Resûlullah'ın nezdinde şefaatçi yapıyoruz.' deyin. Ben o zaman size, 'Benim ve Benî Abdülmuttalib'in payına düşenler sizindir.' diyeceğim ve sizin için insanlardan da (çocuklarınızı ve eşlerinizi serbest bırakmalarını) isteyeceğim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) insanlara öğle namazını kıldırınca Hevâzin heyeti ayağa kalkarak Resûlullah'ın (s.a.v.) onlara tavsiye ettiği gibi konuşmaya başladılar ve "Biz Resûlullah'ı Müslümanların nezdinde, Müslümanları da Resûlullah'ın nezdinde şefaatçi yapıyoruz." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Benim ve Benî Abdülmuttalib'in payına düşenler sizindir." dedi. Muhacirler, "Bizim payımıza düşenler de Resûlullah'ındır." dediler. Ensâr da "Bizim payımıza düşenler de Resûlullah'ındır." dediler.

el-Akra b. Hâbis, "Bana ve Benî Teym'e gelince, hayır." dedi. Uyeyne b. Hısn da, "Bana ve Fezâre'ye gelince, hayır." dedi. Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî, "Bana ve Benî Süleym'e gelince, hayır." dedi. Bunun üzerine Benî Süleym, "Bizim olanlar Resûlullah'ındır." dedi. Abbâs b. Mirdâs, "Bana hakaret ettiniz." dedi. Daha sonra Resûlullah (s.a.v.) insanlara hitap etmek üzere kalkarak şöyle dedi: "Şu gördüğünüz insanlar Müslüman olarak yanınıza gelmişlerdir. Kuşkusuz ben onları bekledim ve onları, mallarıyla, çocukları ve kadınları arasında tercih yapmakta serbest bıraktım. Onlar hiçbir şeyi çocuklara ve kadınlara denk tutmadılar. Kimin yanında onların kadınlarından biri varsa, gönül rahatlığıyla geri vermek istiyorsa göndersin. Sizden kim bunu kabul etmiyor ve hakkını elinde

tutmak istiyorsa, (esirlerini) onlara geri versin. Buna karşılık, Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından kendisine verilmek üzere altı ferîda[73] üzerimize farz olsun." Müslümanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Razı olduk ve kabul ettik." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Bilirkişi durumundaki adamlarınıza emredin; biz de bilelim diye, bu teklifi kabul ettiklerini bize bildirsinler." dedi. Bunun üzerine Zeyd b. Sâbit Ensâr'ı dolaşıyor, "Kabul edip razı oldular mı?"diye onlara soruyordu. Hepsi de, kabul edip razı olduklarını ona haber verdiler. Ensâr'dan bir tek adam bile muhalefet etmedi. Ömer b. el-Hattâb'ı muhacirlerin yanına gönderdi; aynı şeyi onlara sordu. Onlardan da bir tek kişi muhalefet etmedi. Ebû Rühm el-Gıfârî de, Arap kabilelerini dolaştı. Sonra bilirkişileri topladılar. Resûlullah'ın (s.a.v.) gönderdiği emin kişiler de toplandı. Hepsi bir tek söz üzerinde ittifak ettiler. Teslim olup rıza göstermeleri ve ellerindeki esirleri geri vermeleri konusunda söz birliği yaptılar. Abdurrahman b. Avf'ın yanındaki kadın, onun yanında kalmak veya kavmine gitmek konusunda serbest bırakıldı. Kadın kavmini tercih etti ve onlara gönderildi. Yine Ali, Osman, Talha, Safvân b. Ümeyye ve İbn Ömer'in yanındaki kadınlar da kavimlerine döndüler. Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın yanındaki kadına gelince, kendisi Sa'd'ı tercih etti ve Sa'd'ın ondan bir çocuğu vardı.

Uyeyne b. Hısn'a gelince, bilirkişiler esirler konusunda onu serbest bıraktılar. Onlardan bir kişiyi almak istedi. Bir yaşlı kadına baktı ve "Bu kabilenin anasıdır. Umarım onun fidyesini yüksek verirler. Muhtemelen bu kadının kabilede bir nesebi vardır." dedi. Kadının oğlu Uyeyne'nin yanına geldi ve "100 deveye ne dersin?" dedi. Uyeyne, "Hayır!" dedi. Adam geri döndü ve bir müddet Uyeyne'nin yanına gelmedi. Bu kez yaşlı kadın oğluna, "Yüz devenin parasını nereden bulacaksın? Onu bırak. Kısa zaman sonra beni fidyesiz bırakacaktır." dedi. Uyeyne kadının dediklerini duyunca, "Bu günkü gibi bir hile görmedim. Vallahi ben bu işte aldanıyorum ve bunda şüphe yoktur. Vallahi seni kendimden uzaklaştıracağım." dedi. Râvî dedi ki: Sonra oğlu Uyeyne'ye uğradı. Uyeyne, "Yaşlı kadın için bana söylediğini vermeye var mısın?" dedi. Oğlu, "Ellinin üzerine çıkmayacağım." dedi. Uyeyne, "Vermeyeceğim." dedi. Oğlan bir saat durdu; sonra ondan yüz çevirerek yanından geçip gitti. Uyeyne, "Yaşlı kadın için bana verdiklerini vermeye var mısın?" dedi. Genç adam, " 25 ferîdanın (zekât devesi) üzerine çıkmayacağım. Ancak buna gücüm yetiyor." dedi. Uyeyne, "Vallahi vermeyeceğim. 100 deveden sonra 25 deve, öyle mi?" dedi. Uyeyne insanların kalkıp gideceklerinden ve dağılacaklarından korkunca gencin yanına gidip "Yaşlı kadın için bana söylediğini vermeye var mısın?" dedi. Genç adam, "Sana on ferîda vermeme ne dersin?" dedi. Uyeyne, "Vallahi vermeyeceğim." dedi. İnsanlar yola çıkınca Uyeyne onu çağırdı ve "Yaşlı kadın için bana söylediğini vermeye var mısın, eğer istersen?" dedi. Genç adam, "Onu serbest bırak; ben de seni bindireyim." dedi. Uyeyne, "Hayır, vallahi senin bindirmene ihtiyacım yok. " dedi.

Râvî dedi ki: Uyeyne nefsine döndü ve onu kınayarak şöyle dedi: "Bugünkü gibi bir iş görmedim." Genç adam ise Uyeyne'ye, "Sen kendi kendine bunu yaptın. Yaşlı bir kadına meylettin. Hâlbuki onun ne kabarık göğüsleri, ne çocuk doğuracak karnı, ne güzel dudakları, ne de kocası var. Gördüklerinin arasından bunu aldın." dedi. Bunun üzerine Uyeyne, "Al bunu; Allah sana mübarek kılmasın! Benim ona ihtiyacım yok." dedi. Râvî dedi ki: Genç adam şöyle diyordu: "Ey Uyeyne! Resûlullah (s.a.v.) esirlere elbise giydirdi. Yanlışlıkla bir tek bu kadına vermedi. Sen ona bir elbise giydirmez

[73] Ferîda (الفريضة), zekât olarak alınan ve beş yaşına girmiş olan deveye verilen bir isimdir. Mal sahibi üzerine farz olduğu için buna *"ferîda"* denilmiştir. Sonra bu kelimenin anlamı genişletilmiş; hatta zekât dışındaki beş yaşına girmiş develer için de *ferîda* ismi kullanılmıştır (M).

misin?" dedi. Uyeyne, "Hayır, vallahi! Benim yanımda ona göre bir şey yok." dedi. Genç adam, "Yapma!" dedi ve ondan bir elbise almadan Uyeyne'den ayrılmadı. Sonra genç adam döndü, şöyle diyordu: "Ey Uyeyne! Sen fırsatları gören biri değilsin." Sonra Uyeyne, başına gelenleri el-Akra b. Hâbis'e anlattı. Bunun üzerine el-Akra b. Hâbis, "Vallahi onu, sen orta yaşlı bir kız olarak almadın. Onu orta yaşlı, etli-butlu biri olarak almadın. Asil bir acûze olarak da almadın. Tuttun, Hevâzin'in en fakir yaşlı bir adamın karısına meylettin ve onu esir olarak aldın." dedi. Uyeyne, "Aynen öyledir." dedi.

Benî Temîm kabilesi el-Akra ile birlikte esirleri ellerinde tuttular. Resûlullah (s.a.v.), üç tanesi dört yaşında, üçü de beş yaşında olan develerden olmak üzere, bir esirin fidyesini altı deve olarak kabul etmişti. Mu'âz b. Cebel şöyle diyordu: O gün Resûlullah (s.a.v.), "Eğer Araplardan biri üzerinde bir mülkiyet ya da bir kölelik olsaydı bugün sabit olurdu. Ancak bu bir esarettir ve fidyedir." dedi. Ebû Huzeyfe el-Adevî ganimetlerin paylaşımından sorumluydu.

Resûlullah (s.a.v.) Hevâzin heyetine, "Mâlik ne yaptı?" dedi. "Ey Allah'ın Resûlü! Mâlik kaçtı ve Tâif kalesinde Sakîf'e iltihak etti." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Ona haber verin! Eğer bana Müslüman olarak gelirse ona malını ve ailesini geri vereceğim. Ayrıca ona 100 deve de vereceğim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Mâlik'in ailesinin, halaları Ümmü Abdullah bt. Ebû Ümeyye'nin yanında hapsedilmelerini emretti. Heyet, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar bizim büyüklerimiz ve dostlarımızdır." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben, onlar için ancak hayır dilerim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Mâlik'in malını durdurdu ve paylaşıma dâhil etmedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) Mâlik'i affetmesi, ona vadettikleri, ailesi ve malının taksimin dışında tutulması ve onun kavmi hakkında yaptıkları haberi Mâlik b. Avf'a ulaşınca devesini istedi. -Kuşkusuz Mâlik, Sakîf'in, Resûlullah'ın

onun için söylediklerini bilmesi halinde onu tutuklamalarından korkuyordu.- Devesi getirildi; hatta Dahnâ'ya bırakıldı. Sonra bir atını istedi; at ona, geceleyin getirildi. Mâlik kaleden çıktı; geceleyin atına bindi ve Dahnâ'ya gelinceye kadar onu koşturdu. Dahnâ'da devesine bindi ve Resûlullah (s.a.v.) el-Ci'râne'den binerken ona yetişti. Resûlullah (s.a.v.) ona malını ve ailesini verdi. Ayrıca ona 100 deve de verdi. Mâlik, Müslüman oldu ve İslâmiyet'i güzel oldu.

Deniliyor ki, Mâlik Mekke'de Resûlullah'a yetişmişti. Resûlullah (s.a.v.) onu, kavminden ve Tâif'in çevresindeki Hevâzin ve Fehm gibi kabilelerden Müslüman olanların üzerine görevlendirdi. Müslüman olan kavimler Mâlik'e geliyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) ona bir de sancak bağlamıştı. Mâlik, şirk üzerinde olanlarla savaşıyor, onları Sakîf'e karşı saldırtıyor ve onlar vasıtasıyla savaşıyordu. Sakîf'ın otlayan hayvanları çıktığı takdirde mutlaka onlara saldırıyordu. Mâlik (memleketine) döndüğü zaman dönmüştü (İslâm'a girmişti); insanlar da hayvanlarını otlatmaya çıkarmışlardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) Tâif'ten çekildiğini gördüklerinde kendilerini güvende hissediyorlardı. Mâlik ise, gücü yettiği takdirde her yayımlık hayvanı alıyor ve her adamı öldürüyordu. Mâlik ele geçirdiği mallardan Resûlullah'a humus da göndermişti. Bir defasında 100 deve, bir defasında da 1.000 koyun göndermişti. Bir defasında Tâiflilerin yaylım hayvanlarına saldırmış ve bir günde onların 1.000 koyununu götürmüştü. Bu konuda Ebû Mihcen b. Habîb b. Amr b. Umeyr es-Sakafî şu şiiri söyledi:

Düşmanlar bir yanımıza saldırıyor,
Sonra bize saldırıyor, Benî Selime...
Mâlik bize geldi;
Müslümanlarla ahdini ve hürmetini bozarak,
Evlerimizde yanımıza geldiler.
Ceza verdiler adamlar bize...

Mâlik b. Avf ise şöyle dedi:

Asla, ne gördüm, ne de işittim, onun benzerini.
Bütün insanlarda, Muhammed gibisini...
Kendisinden istenildiğinde, çokça veren ve sözünde duran,
Ne zaman istersen, yarın ne olacağını haber verir sana.
Alayın ön dişleri keskin Arap kılıcıyla,
Ya da her türlü keskin kılıçla eğrilince,
Tıpkı, ormandaki gözetleme yerinde, tozun ortasında,
Yavrularına karşı hayrette kalan bir arslan gibidir.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Kureyş'e ve Arap kabilelerine hediyeler verdi; fakat Ensâr'a vermeyince buradaki Ensâr'dan olanlar arasında üzüntü ve kırgınlık meydana geldi. Hatta bu konuda dedikodu çoğaldı. Hatta onlardan birisi, "Resûlullah (s.a.v.) kavmine kavuştu. Savaş zamanında onun ashâbıyız. Fakat ganimetin taksiminde onun kavmi ve aşireti önde oluyor. Bu işin kimden kaynaklandığını bilmek istiyorduk. Eğer bu şekildeki taksim Allah'tan ise, sabredeceğiz; eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) görüşünden kaynaklanıyorsa onu kınarız." dedi. Bu söz Resûlullah'a ulaştı. Resûlullah (s.a.v.) şiddetli bir şekilde öfkelendi. Sa'd b. Ubâde yanına girdi. Resûlullah (s.a.v.), "Senin kavmin benim hakkımda neler söylüyor?" dedi. Sa'd, "Ne diyorlar ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Savaş zamanında biz onun ashâbıyız. Fakat ganimetin taksiminde onun kavmi ve aşireti önde oluyor. Bu işin kimden kaynaklandığını bilmek istiyorduk. Eğer bu şekildeki taksim Allah'tan ise, sabredeceğiz; eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) görüşünden kaynaklanıyorsa onu kınarız, diyorlar. Sen bu işin neresindesin ey Sa'd?" dedi. Sa'd, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben ancak onlardan birisi gibiyim. Biz bunun kimden kaynaklandığını bilmek istiyoruz." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Buradaki Ensâr'ı bu ağılda topla!" dedi. Sa'd Ensâr'ı o ağılda topladı. Muhacirlerden bazı adamlar gelmek istediler; onları bıraktılar, onlar da girdiler. Bir diğer grup geldi; onları geri çevirdiler. Ensâr toplanınca

Sa'd geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Buradaki kabilesi senin için bir araya geldi." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) onların yanına geldi . Yüzündeki öfke belli oluyordu. Önce Allah'a hamd ve sena etti. Sonra şöyle dedi: "Ey Ensâr topluluğu! Sizden bana bir söz ve nefsinizde duyduğunuz bir öfke ulaştı. Sizler dalalette iken size geldim de, Allah sizi hidayete erdirmedi mi? Fakirdiniz, Allah sizi zengin yapmadı mı? Düşmandınız, Allah sizi dost yapmadı mı?" Ensâr, "Evet, Allah ve Resûlü daha efdal ve daha çok iyilik yapandır." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Bana cevap vermeyecek misiniz ey Ensâr Topluğu?" dedi. Ensâr, "Sana ne cevap vereceğiz ey Allah'ın Resûlü? Minnet ve fazilet Allah'ın Resûlü'ne aittir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Vallahi eğer isteseydiniz, şöyle der ve doğru söylerdiniz: Sen yalanlanmış olarak bize geldin, seni tasdik ettik. Terk edilmiş olarak bize geldin, sana yardım ettik. Kovulmuş olarak bize geldin, sana kucak açtık. Fakir olarak bize geldin, seni kendimiz gibi yaptık. Ey Ensâr topluluğu! Müslüman olsunlar diye dostluklarını kazanmak için bir kavme verdiğim dünyalık sebebiyle alınmışsınız. Ben sizi İslâm'ınıza havale ettim. Ey Ensâr! İnsanların koyun ve develerle gitmelerini, sizin ise Resûlullah ile evlerinize dönmenizi istemez misiniz? Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer hicret olmasaydı Ensâr'dan biri olurdum. Eğer insanlar bir vadide, Ensâr da bir diğer vadide gitseler, ben de Ensâr'ın gittiği vadide giderdim. Benden sonra, Bahreyn ganimetleriyle ilgili olarak, başkasına değil sadece size özel bir vasiyet yazacağım. O günkü fetih, Allah'ın Ensâr'a nasip ettiği fetihlerin en iyisi olacaktır." Ensâr, "Senden sonra dünyaya ne ihtiyacımız olacak ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, benden sonra ganimetten fazla pay alanları göreceksiniz. O zaman, Allah'a ve O'nun Resûlü'ne kavuşuncaya kadar sabredin! Sizinle buluşma yerimiz havz-ı kevserdir. Orası San'a

ile Umân arası kadar bir bölgedir. Tabakları yıldızların sayısından fazladır. Allah'ım! Ensâr'a, Ensâr'ın çocuklarına ve torunlarına rahmet eyle!" Râvî dedi ki: İnsanlar, sakalları ıslanıncaya kadar ağladılar ve "Taksimata ve hissemize razı olduk Ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.) ayrıldı; onlar da dağıldılar.

Resûlullah (s.a.v.) Zilkâde'nin beşinde, Perşembe günü el-Ci'râne'ye yetişti. el-Ci'râne'de 13 gün kaldı. Medine'ye dönmek istediği zaman, Zilkâde'nin bitimine 13 gün kala, Çarşamba gecesi el-Ci'râne'den yola çıktı. Vadinin uzağındaki el-Mescidü'l-Aksâ'dan ihrama girdi. Resûlullah (s.a.v.) el-Ci'râne'de olduğu zaman burası onun namazgâhıydı. -Vadinin yakınındaki mescide gelince, Kureyş'ten bir adam orayı bina etmiş ve bu duvarı onun yanında yapmıştı.- Resûlullah (s.a.v.), ihramsız vadiyi geçmemiştir. Hacerü'l-Esved'i selamlayıncaya kadar hep telbiyede bulunurdu. Deniliyor ki, Kâbe'yi gördüğü zaman telbiyeyi kesiyordu. Kâbe'ye geldiğinde devesini Benî Şeybe kapısında çöktürür; Mescide girer ve hızlı bir şekilde, Hacerü'l-Esved'den Hacerü'l-Esved'e ilk üç şavtı hızlı bir şekilde tavaf ederdi. Sonra çıkar; devesinin üzerinde Safâ ile Merve arasında sa'y eder. Say'in yedinci seferinde Merve'nin yanında saçını tıraş ederdi. Benî Beyâda'nın kölesi olan Ebû Hind onu tıraş etmişti. Bazılarına göre onu Hırâş b. Ümeyye tıraş etmiştir. Resûlullah (s.a.v.) oradan Kurban götürmemiştir. Sonra Resûlullah (s.a.v.) aynı gecesinde el-Ci'râne'ye döndü. Sanki orada bir gece kalmış gibiydi. el-Ci'râne'ye varınca Perşembe günü yola çıktı. el-Ci'râne vadisinden yürümeye başladı. Serif'e varıncaya kadar o vadide yürümeye devam etti. Sonra Merrü'z-Zahrân'a gelinceye kadar yolu tuttu.

Resûlullah (s.a.v.) Mekke'ye Attâb b. Üseyd'i vali bıraktı. Ayrıca Mu'âz b. Cebel ve Ebû Musa el-Eş'arî'yi de, Kur'ân ve Fıkıh ilmini öğretmek üzere görevlendirdi. Resûlullah (s.a.v.)

Üseyd'e, "Seni kime vali tayin ettiğimi biliyor musun?" dedi. Üseyd, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Seni Ehlüllah'a (Allah'ın ailesine) vali yaptım. Benden onlara dört şey ilet: *Bir alış-verişte iki şart olmaz. Hem alış-veriş, hem selef*[74] *(riba) yoktur. Sahip olunmayan bir şeyi satmak helal değildir. Yanında olmayan malın kârını yeme!*" Bu yıl Attâb b. Üseyd, Resûlullah'tan (s.a.v.) bir görevlendirme olmaksızın insanlara hac emirliği yaptı. -Hicretin 8. Yılıydı.- Fakat kendisi Mekke emiriydi. Müslümanlardan ve -kendilerine tanınan süre içinde- müşriklerden bazı insanlar hac yaptılar. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) Üseyd'i hac için de görevlendirmişti. Resûlullah (s.a.v.), Zilkâde'nin bitimine üç gün kala, Cuma günü Medine'ye geldi.

Urve b. Mes'ûd'un Gelişi

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Tâif'i kuşattığı zaman Urve b. Mes'ûd Cüreş'te idi. Orada debbâbelerin ve mancınıkların kullanımını öğreniyordu. Resûlullah (s.a.v.) döndükten sonra Tâif'e döndü. Debbâbe, mancınık ve mancınıktan daha küçük olan arrâdeleri yapmaya başladı. Allah İslâm'ı kalbine koyuncaya kadar da bu işleri yaptı. İslâm kalbine girince Urve Medine'ye, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti. Urve, "Ey Allah'ın Resûlü! Bana izin ver; kavmime gidip onları İslâm'a davet edeyim. Vallahi bu din gibi, hiç kimsenin vazgeçmeyeceği bir din görmedim. Böylece hayırlı bir kişi olarak kavmimin yanına gitmiş olayım. Benim geldiğim şeklin dışında, hiçbir kimse elçi olarak kavmine gelmemiştir. Üstelik ey Allah'ın Resûlü! Ben daha önce çok yerlerde bulundum." dedi. Bunun üzerine

[74] Faizsiz verilen ödünç mala selef denildiği gibi, malı olmadan yatırılan paraya ve bu şartla yapılan alış-verişe de selef denir. Örnek: Bir adam, "Bana 1000 liralık malı borç olarak vermen kaydıyla sana bu evimi 10.000 liraya satıyorum." derse bu seleftir; borç para menfaate sebep olduğu için de riba sayılmaktadır (M).

Resûlullah (s.a.v.), "O takdirde onlar seninle savaşırlar." dedi. Urve "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi ben onlara, onların genç evlatlarından daha çok sevimliyim." dedi. Sonra Resûlullah'tan (s.a.v.) ikinci kez izin istedi. Resûlullah (s.a.v.) birinci kez söylediklerini tekrar etti ve "O takdirde onlar seninle savaşırlar." dedi. Urve, "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer beni uyuyor bulsalar, uyandırmazlar." dedi. Üçüncü kez Resûlullah'tan izin istedi. Resûlullah (s.a.v.), "İstiyorsan çık!" dedi. Urve, Tâif'e çıktı. Oraya beş günde vardı. Yatsı vakti kavminin yanına geldi. Önce evine girdi. Onun kavmi, Lât putuna varmadan evine girmesinden hoşlanmadılar. Sonra kendi kendilerine, "Yolculuk onu maksadından alıkoymuştur." dediler.

Kavmi evine geldiler ve onu şirk selamıyla selamladılar. Urve'nin, kavmini ilk ayıpladığı husus şirk selamıydı. Bu yüzden, "Cennet ehlinin selamını verin." dedi; sonra onları İslâm'a davet etti. Urve kavmine şöyle dedi: "Ey kavmim! Beni itham mı ediyorsunuz? Nesep yönünden sizin en şerefliniz, malı en çok olanınız ve sayısal olarak en güçlü olanınız değil miyim? Hiçbir şey beni İslâm'a götürmezdi; ancak hiç kimsenin vazgeçemeyeceği bir iş gördüm. Benim nasihatimi kabul edin ve bana isyan etmeyin! Vallahi hiçbir elçi bir kavme, benim size getirdiğimden daha hayırlı bir şey getirmemiştir." Bunun üzerine onun kavmi onu itham ettiler ve ondan yüz çevirdiler. Sonra, "Vallahi, sen Lât'a yaklaşmayıp saçını onun yanında tıraş etmeyince, senin din değiştirdiğin konusunda içimize bir kuşku düşmüştü." dediler. Ona eziyet ettiler ve onu dövdüler. Urve ise onlara karşı ahlaklı davrandı. Sonra yanından çıkıp, ona ne yapacakları konusunda istişare etmeye başladılar. Nihayet tanyeri ağarınca, kendisine ait bir odanın üzerine çıkıp orada ezan okudu. Onun kavminden ve antlaşmalılardan (Ahlâf'tan) Vehb b. Câbir denilen bir adam ona bir ok attı. -Ona ok atanın Benî Mâlik'ten Evs b. Avf olduğu da söylenir.- Bize göre bu, daha doğrudur.- Urve de antlaşmalılardan

(Ahlâf'tan) olan bir adamdı. Ok, onun elindeki damara isabet etti ve kanı durmadı. Onun kavmi silaha sarıldı. Diğerleri de toplandılar ve karşılıklı kavga başladı.

Urve, kendisine yaptıklarını görünce, "Benim için kavga etmeyin! Aranızı ıslah etmesi için kanımı sahibine (Allah'a) tasadduk ettim. Bu Allah'ın kerameti olup Allah beni onunla şereflendirmiştir. Allah şehadeti bana göndermiştir. Ben Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim. Bu (Resûlullah), beni öldüreceğinizi bana haber verdi." dedi. Sonra kavmine, "Resûlullah (s.a.v.) sizden ayrılmadan, beni Resûlullah'ın yanında öldürülen şehitlerin yanına defnedin." dedi. Râvî dedi ki: Onu şehitlerin yanında defnettiler. Onun öldürülmesi Resûlullah'a ulaştı. Resûlullah (s.a.v.), "Urve'nin misali, Yâsîn'in arkadaşının misali gibidir. Kavmini Azîz ve Celîl Olan Allah'a davet ettiği için onu öldürdüler." dedi. Deniliyor ki, Urve Medine'ye gelmemiştir. Ancak o Mekke ile Medine arasında Resûlullah'a yetişmiş, İslâm'a girmiş, sonra dönmüştür. Bize göre birinci görüş daha doğrudur. Urve öldürüldüğü zaman, oğlu Ebû Müleyh b. Urve b. Mes'ûd ve kardeşinin oğlu Kârib b. el-Esved b. Mes'ûd Tâif halkına, "Siz Urve'yi öldürmüşken, hiç bir konuda sizinle asla bir araya gelmeyeceğiz." dediler ve Resûlullah'ın yanına gidip Müslüman oldular. Resûlullah (s.a.v.) onlara, "İstediğiniz kimsenin yanında yer alabilirsiniz." dedi. Onlar, "Biz Allah ve Resûlullah'ın yanında yer alacağız." dediler. Peygamber (s.a.v.), "Dayınız Ebû Süfyân b. Harb'tir; onunla dostluk kurun." dedi. Denileni yaptılar ve el-Muğîre b. Şu'be'nin evine misafir oldular. Sakîf heyeti, hicretin 9. yılı Ramazan ayında Medine'ye gelinceye kadar orada kaldılar.

Dediler ki: Amr b. Ümeyye Benî Ilâc kabilesinin bir üyesiydi. Amr, Arab'ın en dahi ve en zeki şahsiyetlerinden biriydi. Amr, Abdüyâlîl b. Amr'ın evinde muhacir idi. Öğlen

vakti Abdüyâlîl'in yanına gitmiş ve bahçesine girmişti. Sonra ona haber gönderip, "Amr sana, 'yanıma gelsin' diyor." dedi. Elçi Abdüyâlîl'in yanına geldiğinde, "Yazık sana! Amr mı seni gönderdi?" dedi. Elçi, "Evet!" dedi. Amr bahçede duruyordu. Abdüyâlîl, onunla sulh yapmaktan hoşlanıyor; ancak onun yanına gitmekten hoşlanmıyordu. Abdüyâlîl, "Bu öyle bir şey ki, Amr'ın bunu yapacağını sanmıyorum. Eğer Muhammed tarafından gelen bir iş sebebiyle değilse, mutlaka onun başına kötü bir şey gelmiştir." dedi. Abdüyâlîl onun yanına çıktı. Onu gördüğünde onunla merhabalaştı. Amr şöyle dedi: "Başımıza öyle bir iş geldi ki, ondan kurtuluş mümkün değildir. Bu iş, gördüğüm kadarıyla şu adamın işi olmalıdır. Bütün Araplar Müslüman oldular ve siz onlara bir şey yapamıyorsunuz. Biz ancak bu kalemizdeyiz. Üstelik etrafımız bu şekilde kuşatılmışken bizim burada kalmamız olmaz. Bizden bir tek kişinin bir karış kadar bile kale dışına çıkmasına güvenmiyoruz. Durumunuzu değerlendirin."

Abdüyâlîl dedi ki: Vallahi senin düşündüğünü ben de düşündüm. Fakat senin dile getirdiklerini ben dile getiremedim. Kuşkusuz isabetli görüş ve gerçek akıl senin düşündüğün şeydedir. Râvî dedi ki: Sakîf kabilesi kendi aralarında istişarede bulundular. Bazıları diğerlerine, "Görmüyor musunuz ki, artık hiçbir yol sizin için güvenli değildir. Sizden biri yola çıktığında, mutlaka yolu kesilir." dediler. Aralarında istişare ettiler. Urve b. Mes'ûd'un Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitmesi gibi, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına bir elçi göndermek istediler. Birisi, "Reisiniz Abdüyâlîl'i gönderin." dedi. Bunun üzerine Abdüyâlîl b. Amr b. Habîb ile konuştular. Abdüyâlîl, Urve'nin yaşındaydı. Ancak Abdüyâlîl gitmek istemedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından Müslüman olarak döndüğü takdirde, Urve b. Mes'ûd'un başına gelenlerin kendi başına gelmesinden korktu. Ancak yanında bazı adamları göndermeleri halinde gidebileceğini söyledi. Onlar da, Abdüyâlîl'in yanında gitmek

üzere antlaşmalılardan (Ahlâf'tan) iki ve Benî Mâlik'ten üç adam üzerinde ittifak ettiler. Abdüyâlîl ile birlikte Urve'nin grubu olan Ahlâf'tan el-Hakem b. Amr b. Vehb b. Mu'attib ve Şürahbîl b. Gaylân b. Seleme b. Mu'attib'i, Benî Mâlik'ten ise, Osman b. Ebü'l-Âs, Evs b. Avf ve Nümeyr b. Hareşe'yi gönderdiler. Toplam altı kişiydiler. Deniliyor ki, Sakîf heyeti ondan fazla adamdan oluşuyordu. Süfyân b. Abdullah da onların içindeydi.

Dediler ki: Abdüyâlîl onları yola çıkardı. O, hem heyetin başı, hem de yetkilerini kullanıyordu. Fakat döndüğü takdirde, her adamın kendi grubuna kolaylık sağlamasını arzu ediyordu. Dârü Hurud'dan[75] sonra gelen Kanât vadisine geldiklerinde orada konakladılar. Orada dağınık olarak bulunan bir deve sürüsü gördüler. Onlardan birisi, "Deve sahiplerine, bu develerin kime ait olduklarını sorsaydık da, bize Muhammed'den haber verseydi..." dedi. Bu iş için Osman b. Ebü'l-Âs'ı gönderdiler. Bir de ne görsün; el-Muğîre b. Şu'be, kendi nöbetinde, Resûlullah'ın Ashâbının develerini otlatıyor. O develerin otlatılması, nöbetleşe olmak üzere Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbına ait idi. el-Muğîre onları gördüğü zaman onlara selam verdi ve develeri onların yanında bıraktı. Sonra onların gelişlerini Resûlullah'a müjdelemek üzere koşmaya başladı. Nihayet mescidin kapısına geldi; orada Ebû Bekr (r.a.) ile karşılaştı ve kavminin haberini ona bildirdi. -Resûlullah (s.a.v.) az önce onlardan söz etmişti.- Bunun üzerine Ebû Bekr, "Sana Allah'a yemin ederim ki, ben haber vermeden benden önce onların haberini Resûlullah'a (s.a.v.) vermeyeceksin. Onların gelişlerini Resûlullah'a ben müjdeleyeceğim." dedi. Ebû Bekr (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girip ona haber verdi; el-Muğîre de kapıdaydı. Sonra Ebû Bekr el-Muğîre'nin yanına çıktı; bu kez el-Muğîre Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi, sevinçliydi.

75. Medine'deki Kanat vadilerinden birinin ismidir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 287).

el-Muğîre, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim kavmim geldi. Onlara bazı şartlar tanımanı (imtiyazlar vermeni) isteyerek İslâm'a girmek istiyorlar. Ayrıca, arkalarında olan kavimlerine ve ülkelerine bir mektup yazdırmak istiyorlar." dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "İstedikleri şartı ve mektubu, insanlardan hiç kimseye vermediğim halde onlara vereceğim. Onları müjdele!" dedi. el-Muğîre dönmek üzere çıktı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) onlar için söylediklerini onlara haber verdi. Onlara müjde verdi ve Resûlullah'ı (s.a.v.) nasıl selamlayacaklarını onlara öğretti. Selam dışında, el-Muğîre'nin onlara emrettiği her şeyi yaptılar. Onlar, "Hayırlı sabahlar." dediler. Sonra mescide girdiler. İnsanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Müşrik oldukları halde mescide giriyorlar?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Hiçbir şey yeryüzünü necis yapmaz."* dedi. el-Muğîre b. Şu'be, "Ey Allah'ın Resûlü! Kavmimi bana gönder, onlara ikramda bulunayım. Çünkü onlara karşı işlediğim suç yenidir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Senin onlara ikramda bulunacağına inanmıyorum." dedi.

el-Muğîre'nin suçu şu idi: el-Muğîre, Benî Mâlik'ten 13 adamla yola çıkmıştı. Birlikte Mukavkıs'ın yanına gittiler. Mukavkıs onun arkadaşlarını selamladı, ancak el-Muğîre'ye yüz vermedi. el-Muğîre Ahlâf'tandandı. Onunla birlikte Şerîd ve Demmûn adında iki adam vardı. Dahnâ'daki Sebâk vadisine geldiklerinde, onlara içki koydular. el-Muğîre kendi eliyle onlara içki içirdi. Kendisi az içiyor, ama Benî Mâlik'ten olanlara bolca içiriyordu. Nihayet sarhoş olup yattılar. Uyudukları zaman, el-Muğîre öldürmek için onlara saldırdı. Şerîd o gece kaçtı. Demmûn ise, el-Muğîre'nin sarhoş olduğunu düşünerek ortadan kayboldu. Daha sonra el-Muğîre, "Ey Denmmûn... Ey Demmûn!" diye seslendi. Demmûn ortada yoktu. Bu kez el-Muğîre ağlamaya başladı ve onlardan bazılarının onu öldürmüş olmalarından korktu. Nihayet Demmûn ortaya çıktı.

el-Muğîre, "Neredeydin sen?" dedi. Demmûn, "Benî Mâlik'e yaptıklarını görünce ortadan kayboldum. Bunun bir cinnet olmasından korktum." dedi. Bunun üzerine el-Muğîre, "Mukavkıs'ın onları selamlaması ve bana yüz vermemesi sebebiyle bunu yaptım." dedi. Sonra el-Muğîre onların mallarını alarak Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Durumu ona bildirdi ve Resûlullah'a (s.a.v.), "Bu malların humusunu al!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), *"Biz ihanet etmeyiz. İhanet bize yakışmaz."* dedi ve malların humusunu almayı reddetti.

Muğîre Sakîf heyetini, el-Bakî'deki evinde misafir etti. Bu ev, Resûlullah'ın (s.a.v.) kendisine tahsis ettiği bir yerdi. Resûlullah (s.a.v.), hurma yapraklarından yapılan üç adet çadırın mescitte kurulması için emir verdi. Sakîf heyeti Kur'ân tilavetini ve ashâbın gece namazlarını duyuyorlardı. Bir de farz namazlardaki saflara bakıyorlardı. Sonra el-Muğîre'nin evine gidiyorlar, orada yemek yeyip abdest alıyorlardı. İstedikleri kadar evde kalıyorlar; daha sonra mescide gidip geliyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) el-Muğîre'nin evinde onları ağırlıyordu. Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) hutbesini dinliyorlardı. Fakat Resûlullah'ın kendi nefsini zikrettiğini duymuyorlardı. Onlar, "Bize, kendisinin Allah'ın Resûlü olduğunu söylememizi emretti; oysa kendisi hutbesinde bu şahitliği yapmıyor." dediler. Onların bu sözleri Resûlullah'a ulaşınca Resûlullah (s.a.v.) *"Benim Allah'ın Resûlü olduğuma ilk şehadet eden benim."* dedi ve minbere çıktı. Hitabesinde kendisinin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etti. Sakîf heyeti bu şekilde günlerce kaldılar. Her gün Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geliyorlardı.

Sakîf heyeti Osman b. Ebü'l-Âs'ı yüklerinin yanında bırakıyorlardı. Osman, onların en küçükleriydi. Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından dönüp öğleden sonra uykuya dalınca, Osman çıkıp Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gidiyor, Resûlullah'a dinle ilgili sorular soruyor ve Kur'ân okumasını istiyordu.

Osman arkadaşlarından gizli bir şekilde Müslüman olmuştu. Fakîh oluncaya kadar (dini anlayıncaya kadar) defalarca Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gidip geldi. Ayrıca Resûlullah'ın (s.a.v.) ağzından birkaç Kur'ân suresini okumayı öğrendi. Resûlullah'ı (s.a.v.) uykuda bulduğu zaman Ebû Bekr'e yöneliyor; ona soru soruyor ve ondan Kur'ân dinliyordu. Deniliyor ki, Osman Resûlullah'ı (s.a.v.) uykuda bulduğu zaman Übey b. Ka'b'ın yanına gidiyor ve ondan Kur'ân dinliyordu. Osman heyetten ve Resûlullah'ın onlar hakkında vereceği hükümden önce Resûlullah'a (s.a.v.) İslâm üzere biat etti. Osman bunu arkadaşlarından gizledi. Onun bu durumu Resûlullah'ın (s.a.v.) hoşuna gitti ve onu sevdi.

Heyet Medine'de günlerce kaldı; Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gidip geliyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) onları İslâm'a davet ediyordu. Abdüyâlîl Resûlullah'a, "Ailemize ve kavmimize gideceğiz; bizimle ilgili hükmümüzü verir misin?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hay hay, eğer İslâm'ı kabul ederseniz sizinle ilgili hüküm vereceğim. Aksi takdirde ne hüküm vardır, ne de aramızda barış vardır." dedi. Abdüyâlîl, "Zina konusunda ne diyorsun? Biz uzakta ve bekâr olan bir kavimiz. Zina bizim için gereklidir. Bizden birisi bekârlığa dayanamaz." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O, Allah'ın Müslümanlara haram kıldığı şeylerdendir. Allah, *'Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o, son derece çirkin ve çok kötü bir yoldur.'* buyuruyor." dedi.[76] Abdüyâlîl, "Riba hakkında ne dersin?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), *"Riba haramdır."* dedi. Abdüyâlîl, "Bütün mallarımız ribadandır." dedi. Resûlullah (s.a.v.), *"Sermayeniz sizindir. Allah, 'Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmiş kimselerseniz, faizden geriye kalanı bırakın!' buyuruyor."* dedi.[77] Abdüyâlîl, "İçki hakkında ne dersin? O bizim üzümlerimizin şırasıdır. Bizim için gereklidir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah onu haram kılmıştır." dedi; sonra, *"Ey iman edenler! İçki kumar, dikli taşlar ve fal okları..."*[78] ayetini okudu.

[76] İsra, 17/32.
[77] Bakara, 2/278.

Râvî dedi ki: Topluluk (Sakîf) ayağa kalktı ve birbirleriyle yalnız konuşmaya başladılar. Bunun üzerine Abdüyâlîl, "Yazık size! Bu şeyin yasağıyla mı kavmimize döneceğiz? Vallahi Sakîf asla içkiye ve zinaya dayanamaz." dedi. Süfyân b. Abdullah, "Ey adam! Eğer Allah Sakîf'e hayır murad ederse dayanır. Muhammed'le birlikte olanlar da bu alışkanlıklara sahiptiler. Adamlar sabrettiler ve alışkanlıklarını terk ettiler. Üstelik biz bu adamdan korkuyoruz. Adam, galip gelerek yeryüzünü çiğnedi. Biz ise yerin bir köşesinde, bir kalenin içindeyiz. İslâm da etrafımızda yayılmaktadır. Vallahi eğer bir ay kalemizi kuşatacak olursa açlıktan ölürüz. Ben İslâm'a girmekten başka çare göremiyorum. Mekke günü gibi bir günden korkuyorum."[79] dedi.

Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs, antlaşma metni yazılıncaya kadar onlarla Resûlullah (s.a.v.) arasında gidip gelen adamdı. Antlaşma metnini yazan kişi, Hâlid b. Sa'îd idi. Resûlullah (s.a.v.) onlara yemek gönderiyordu. Onlar Müslüman oluncaya kadar, gelen yemekten Resûlullah yemeden bir şey yemiyorlardı. Sonra Peygamber'e, "Tanrıça (Lât) hakkında ne düşünüyorsun?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Onu yıkmayı düşünüyorum." dedi. Onlar, "Heyhat! Eğer tanrıça onu yıkmamızı bilirse ailemizi öldürür." dediler. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb, "Yazık sana ey Abdüyâlîl! Tanrıça bir taştır. Kendisine ibadet edenleri, etmeyenlerden ayıramaz." dedi. Abdüyâlîl, "Biz senin yanına gelmedik ey Ömer!" dedi. Sonra Müslüman oldular ve barış tamamlandı. Hâlid b. Sa'îd bu antlaşma metnini yazdı. Barış tamamlanınca, Tanrıçanın üç yıl yıkılmaması

[78] Mâide, 5/90.
[79] Mekke'nin fethedildiği gibi şehirlerinin de Müslümanlar tarafından fethedilmesinden korktuğunu ifade ediyor (E).

için Resûlullah (s.a.v.) ile konuştular. Resûlullah reddetti. Onlar, "Bir yıl kalsın." dediler. Resûlullah (s.a.v.) reddetti. Onlar, "Bir ay kalsın." dediler. Resûlullah (s.a.v.) onlara bir vakit vermeyi kabul etmedi. Tanrıçanın bırakılmasını istemelerinin sebebi, delikanlılarından, kadın ve çocuklarından korkmalarıydı. Ayrıca tanrıçayı yıkmakla kavimlerini korkutmak istemiyorlardı. Bu yüzden, tanrıçayı yıkmaktan muaf tutulmalarını Resûlullah'tan istediler. Resûlullah (s.a.v.), "Ben Ebû Süfyân b. Harb ve el-Muğîre b. Şu'be'yi göndereceğim. Onlar tanrıçayı yıkarlar." dedi. Sakîf heyeti ayrıca, kendi elleriyle putlarını kırmaktan da muaf tutulmalarını istediler. Resûlullah (s.a.v.), "Onları kırmak için ashâbıma emir vereceğim." dedi.

Sakîf heyeti ayrıca, namazdan muaf tutulmalarını da istediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"İçinde namaz olmayan bir dinde hayır yoktur."* dedi. Onlar, "Ey Muhammed! Namaza gelince, onu ileride kılarız; orucu da ileride tutarız." dediler. Sakîfliler İslâm'ın farzlarını ve İslâm şeriatını öğrendiler. Resûlullah (s.a.v.) onlara, Ramazan ayının kalan kısmını oruçla geçirmelerini emretti. Bilâl da onlara iftar yemeği götürdü. Onların düşüncelerine göre güneş henüz batmamıştı. Dolayısıyla, "İftar yemeğinin getirilişi, ancak Resûlullah'tan bize bir imtihandır. Bizim Müslümanlığımızın nasıl olduğuna bakıyor." dediler. Bu yüzden, "Ey Bilâl! Henüz güneş batmadı." dediler. Bilâl ise, "Resûlullah (s.a.v.) iftarını açmadan size gelmedim." dedi. Heyet, iftarın acele yapılması gerektiği hususunu Resûlullah'tan (s.a.v.) öğrendi. Bilâl onlara sahurlarını da götürüyordu. Bilâl, "Ben, (sahurlarını geç getirerek) onları fecirden koruyordum." diyordu. Heyet Medine'den yola çıkmak istediği zaman, "Ey Allah'ın Resûlü! Bize namaz kıldırması için bizden birisini imam olarak görevlendir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), İslâm'a karşı hırslı gördüğü için Osman b. Ebü'l-Âs'ı onlara emir yaptı. Osman onların en küçükleriydi.

Osman dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) bana yaptığı en son tavsiye şu idi: *"Ezan okuduğu için ücret almayan bir müezzin tut. İmamlık yaptığın zaman onların en zayıflarını göz önünde bulundur. Kendi başına namaz kıldığın zaman (namazını istediğin kadar uzatmakta) serbestsin."* Daha sonra Sakîf heyeti Tâif'e gitmek üzere yola çıktı. Sakîf'e yaklaştıklarında Abdüyâlîl, "Sakîf'i en iyi bilen benim. Muhammed'in verdiği hükmü onlardan gizleyin! Onları savaş ve kıtâl ile korkutun. Onlara, Muhammed'in bizden bazı şeyler istediğini, isteklerini çok ağır bulduğumuz için reddettiğimizi haber verin! Mesela, bizden içkiyi ve zinayı yasaklamamızı, faizdeki mallarımızı iptal etmemizi ve tanrıçayı yıkmamızı istedi. Bizim ise, bunları kabul etmediğimizi söyleyin." dedi. Heyet yaklaşınca Sakîf çıktı. Heyet Sakîflileri görünce hızlı yürüyüşe geçtiler, develeri birbirlerine yaklaştırdılar ve kavmin yaptığı gibi, kederli ve hüzünlü olduklarını göstermek için elbiseleriyle başlarını örtüler. Yani hayırla dönmediklerini anlatmaya çalıştılar.

"İçinde namaz olmayan bir dinde hayır yoktur."
(Hadisi şerif)

Sakîf, onların yüzündeki ifadeyi gördüklerinde üzülüp kederlendiler. Onlardan bazıları, "Sizin heyetiniz hayır getirmemiştir." dediler. Heyet Tâif'e girdi. İlk başladıkları şey Lât'a gitmek oldu. Heyet Lât'ın yanına indiği zaman kavim kaylule yapıyordu.. Onlar böyle yapıyorlardı. Topluluk, Müslüman oldukları halde oraya girdiler. Medine'ye gidiş sebeplerini düşünerek kendilerini savunmak istiyorlardı. Sakîfliler, "Sanki onların Lât ile bir bağlılıkları ve daha önce onu görmüşlükleri yok gibi." dediler. Sonra onlardan her biri kendi ailesine döndü. Onlardan bazılarına Sakîf'ten bir cemaat geldi ve onlara "Siz ne ile döndünüz?" diye sordular. Heyet, Resûlullah'ın aleyhinde konuşmak için izin istemişti. Resûlullah (s.a.v.) bu konuda onlara ruhsat vermişti. Heyet, "Çok kaba ve sert bir adamın yanından size geldik. Adam yapmak istediği her şeyi yapıyor. Kılıçla hâkim olmuş ve Arapları perişan etmiştir. İn-

sanlar ona boyun eğmişlerdir. Benî el-Asfar[80] ondan korkup kalelerine çekilmişlerdir. İnsanlar Muhammed hakkında iki şekilde düşünüyorlar: Ya dinini arzuluyorlar ya da kılıçtan korkuyorlar. Bize çok ağır şeyler teklif etti; onları ağır bulduk ve teklilerini kabul etmedik. Mesela bize zinayı, içkiyi ve faiz yemeyi yasakladı ve tanrıçayı yıkmamızı emretti." dedi. Sakîf, "Bunu asla kabul etmeyiz." dediler.

Heyet, "Yemin ederiz ki, bunları ağır bulduk ve hoşlanmadık. Ayrıca onun bize karşı insaflı davranmadığını düşündük. Silahlarınızı tamir edin ve kalenizi onarın. Arradeleri ve mancınığı kalenin üzerine koyun. Bir veya iki yıllık yiyeceğinizi de kaleye koyun. Sizi iki yıldan fazla kuşatamaz. Ayrıca kalenizin arkasında bir hendek kazın. Bunu acele yapmalısınız. Çünkü onun işine, neredeyse hiç güvenmiyoruz; her an üzerimize gelebilir." dedi. Sakîfliler bu düşünceyle, savaş bekleyerek bir-iki gün beklediler. Sonra Allah (c) onların kalplerine korku attı. "Muhammed'e karşı dayanma gücümüz yoktur. O, bütün Arapları zelil etmiştir. Ona dönün; istediğini ona verin ve onunla barışın. Ayrıca bize ordularını göndermeden bizimle onun arasında bir antlaşma metni yazın." dediler. Heyet, Sakîflilerin hükme razı olduklarını, korkmaya başladıklarını, İslâm'a karşı arzulu olduklarını ve güven içinde olmayı korku içinde kalmaya tercih ettiklerini görünce, "Aslında biz onunla anlaştık, sevdiklerimizi bize verdi ve istediklerimizi bize şart koştu. Ayrıca onu insanların en takvalısı, en iyisi, akrabaya en çok düşkün olanı, en çok sözünde duranı, en doğru olanı ve en merhametlisi olarak gördük. Bizi tanrıçayı yıkmaktan muaf tuttu, bizim onu yıkmamıza engel oldu ve 'Onu yıkacak olanları ben size gönderirim.' dedi. Tanrıçayı yıkacak olanları kendisi gönderecek." dedi.

80 Bizanslılar (E).

Râvî dedi ki: Henüz kalbinde şirkten kalıntılar bulunan Sakîfli yaşlı bir adam, "Vallahi bu, bizimle onun arasındaki tek ölçüdür. Eğer tanrıçayı yıkmaya gücü yeterse o hak yolda, biz batıl yoldayız; eğer tanrıça savunma yaparsa, henüz nefsimde bundan bir şey vardır." dedi. Bunun üzerine Osman b. Ebü'l-Âs o yaşlı adama, "Nefsin sana batılı telkin edip seni kandırmıştır. Tanrıça nedir? Tanrıça, kimin kendisine ibadet ettiğini kimin etmediğini nereden bilecek? Tıpkı el-Uzzâ'nın, kimin kendisine ibadet edip kimin etmediğini bilemediği gibi? Hâlid b. el-Velîd tek başına gidip onu yıktı. İsâf, Nâile, Hübel ve Menât da aynı şekilde; bir tek adam gitti ve onları yıktı. Yine Süvâ putuna bir tek adam gitti ve onu yıktı. Onlar kendilerini savunabildiler mi?" dedi. Sakîfli şeyh, "Tanrıça, senin anlattıklarından hiç birisine benzemez." dedi. Osman, "Göreceksin!" dedi.

(Sakîf heyeti Medine'den ayrıldıktan sonra) Ebû Süfyân ve el-Muğîre b. Şu'be, iki veya üç gün bekleyip yola çıktılar. Ebû Müleyh b. Urve ve Kârib b. el-Esved de kendi aralarında kararlaştırıp, tanrıçayı yıkmak üzere Ebû Süfyân ve el-Muğîre ile birlikte çıkmak istiyorlardı. Ebû Müleyh, "Ey Allah'ın Resûlü! Babam öldürüldü, üzerinde de 200 miskal altın borç vardır. Eğer o borcu tanrıçanın ziynetinden karşılamayı düşünürsen yaparsın." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam!" dedi. Kârib b. el-Esved, "Ey Allah'ın Resûlü! Babam Esved'in borcunu da... O da Urve'nin borcu kadar borç bıraktı." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "el-Esved kâfir olarak öldü." dedi. Kârib, "Ey Allah'ın Resûlü! Akrabalık bağıyla konuya yaklaşsan... Çünkü borç benim üzerimdedir ve benden isteniyor." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O zaman yaparım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Urve ve el-Esved'in borçlarını putun malından ödedi.

Ebû Süfyân ve el-Muğîre, tanrıçayı yıkmak üzere yola çıktılar. Tâif'e yaklaştıklarında el-Muğîre Ebû Süfyân'a, "Gir ve

Resûlullah'ın emrini onlara bildir." dedi. Ebû Süfyân, "Hayır, sen kavminin yanına gir." dedi. el-Muğîre girdi. Ebû Süfyân ise Zü'l-Herm'deki[81] evinde kaldı. el-Muğîre, tanrıçayı yıkmak üzere on küsur adamla Tâif'e girdi. Tâif'e yatsı vakti girmişlerdi. O gece uyudular; sonra ertesi gün yıkmak üzere tanrıçaya geldiler. el-Muğîre, kendisiyle beraber gelen arkadaşlarına, "Bugün sizi Sâkif'e güldüreceğim." dedi ve hemen eline kazmayı aldı. Elinde kazma olduğu halde tanrıçanın başının üzerinde durdu. el-Muğîre'nin kavmi Benî Mu'attib de, ellerinde silah olduğu halde arkasında duruyorlardı. Amcası Urve b. Mes'ûd'un öldürüldüğü gibi onun da öldürülmesinden korkuyorlardı. el-Muğîre bu halde iken Ebû Süfyân geldi ve "Hayır, olmaz; sen kendin, tanrıçayı yıkmak üzere beni öne geçireceğini söyledin. Gördüğün gibi, eğer ben onu yıkmaya kalkarsam Benî Mu'attib arkamda olacaktır." dedi. el-Muğîre ise, "Sen gelmeden topluluk bu konumu almıştı. Çünkü onlar güveni korkuya tercih ettiler." dedi.

Sakîf kadınları yüzleri açık olarak çıkmışlar, tanrıça için ağlıyorlardı. Köleler, çocuklar ve adamlar çekilmişler, kızlar ise dışarı çıkmışlardı. el-Muğîre kazma ile tanrıçaya bir darbe vurunca bayılarak yer düştü ve kımıldanmaya başladı. Bunun üzerine Tâif ahalisi hep bir ağızdan bağırdılar ve "Hayır, asla! Siz tanrıçanın kendisini savunamayacağını söylediniz. Aksine vallahi kendisini savunuyor." dediler. el-Muğîre uzun zaman sonra ayağa kalktı; henüz kendine gelmemişti. Sonra oturdu ve şöyle dedi: "Ey Sakîfliler! Araplar, 'Sakîf kabilesinden daha akıllı bir kabile yok.' diyorlardı. Oysa Araplardan hiçbir kabile sizin gibi ahmak değildir. Yazıklar olsun size! Lât nedir, el-Uzzâ nedir? Tanrıça nedir? Tanrıça şu taş gibi bir taştır. Kendisine ibadet edeni de, etmeyeni de bilemez. Yazıklar olsun size! Lât işitiyor mu, görüyor mu, menfaat ya

[81] Zü'l-Herm, Tâif'e yakın bir yerdir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 830).

da zarar veriyor mu?" dedi. Sonra onu yıkmaya başladı; insanlar da onunla birlikte yıkmaya başladılar. Tanrıça'nın bakıcısı -Lât'ın bakıcıları Sakîf'ten Benî İclân b. Attâb b. Mâlik ailesindendi. Sahibi de onlardan Attâb b. Mâlik b. Kâ'b idi. Ondan sonra çocukları sahip oldular.- şöyle diyordu: "Tanrıçanın temeline indiği zaman göreceksiniz. Tanrıçanın temeli, öyle öfkelenecek ki, onları yerin dibine batıracak." el-Muğîre bunu duyunca, temeli kazmaya yöneldi; hatta bir adam boyunun yarısı kadar kazıdı. Nihayet Tanrıçanın temelindeki el-Gabğab denilen yere indi. Oradan tanrıçanın ziynetlerini, giysilerini, süslerini, içinde bulunan kokuları, altın ya da gümüşleri çekip çıkardılar. Sakîf'ten yaşlı bir kadın, "Beceriksizler tanrıçayı teslim edip erkek gibi dövüşmeyi terk ettiler." diyordu. Resûlullah (s.a.v.), Ebû Müleyh, Kârib ve diğer bazı insanlara Lât'ın temelinde bulunan değerli eşyalardan verdi. Geri kalanını da Allah yolunda ve silah temininde harcadı.

Resûlullah (s.a.v.) Sakîf için şu mektubu yazdı:

Bismillahirrahmânirrahîm.

> Bu, Resûlullah'tan (s.a.v.) Müminlere yazılan bir mektuptur. Tâif'teki Vec bölgesinin ağaçları kesilemez ve avları avlanamaz. Bunu yapan birisi yakalanırsa sopa ile dövülür ve elbisesi çıkarılır. Kim haddi aşarsa tutuklanır ve bu durum Muhammed'e bildirilir. Bu, Peygamber Muhammed'in (s.a.v.) emridir. -Hâlid b. Sa'îd Resûlullah'ın (s.a.v.) emriyle 'er-Resûl Muhammed b. Abdullah' yazdı.- Kimse, nefsine zulmedip de Peygamber, Elçi Muhammed'in emrinin dışına çıkamaz.

Resûlullah (s.a.v.) Tâif'in Vec bölgesindeki ağaçların kesilmesini ve avların avlanmasını yasakladı. Bazen orada avlanan veya ağaç kesen adam bulunduğunda hemen elbisesi çıkarılırdı. Resûlullah (s.a.v.) Vec koruluğuna Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı görevlendirdi.

Resûlullah'ın (s.a.v.), Zekât Memurlarını Göndermesi

Dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah b. Müslim anlattı. O ez-Zührî ve Abdullah b. Zeyd'den, onlar da Sa'îd b. Amr'dan şöyle dediklerini rivayet etti. Resûlullah (s.a.v.) el-Ci'râne'den dönünce, Zilkâde'nin bitimine üç gün kala, Cuma günü Medine'ye vardı. Zilkâde'nin kalan günlerini ve Zilhicce'yi Medine'de geçirdi. Muharrem'in hilâlini gördüğü zaman zekât memurlarını gönderdi. Büreyde b. Husayb'ı Eslem ve Gıfâr'ın zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. Deniliyor ki, Kâb b. Mâlik'i göndermiştir. Abbâd b. Bişr el-Eşhelî'yi Süleym ve Müzeyne kabilelerine, Râfi b. Mekîs'i Cüheyne'ye gönderdi. Amr b. el-Âs'ı Fezâre'ye, ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî'yi Benî Kilâb'a, Büsr b. Süfyân el-Ka'bî'yi Benî Ka'b'a ve İbnü'l-Lütbiyye el-Ezdî'yi Benî Zübyân'a gönderdi. Benî Sa'd b. Hüzeym'den bir adamı da Benî Sa'd'ın zekâtlarını toplamakla görevlendirdi.

Büsr b. Süfyân, Benî Ka'b'ın zekâtlarını toplamak üzere yola çıktı. Bazılarına göre onlara giden Nu'aym b. Abdullah en-Nahhâm el-Adevî idi. Benî Ka'b'a geldi; o sırada Benî Temîm'den Benî Cüheym ve Benî Amr b. Cündüb b. el-Uteyr b. Amr b. Temîm onların yakınlarına bir yere gelip yerleşmişlerdi. Bunlar, Benî Ka'b ile birlikte, Benî Ka'b'a ait Zâtü'l-Eştât'taki bir ırmaktan su içiyorlardı. Deniliyor ki, Büsr b. Süfyân onları Usfân'da buldu. Benî Huzâ'a'nın bütün hayvanlarından zekât almak için bir araya getirilmesini emretti. Râvî dedi ki: Huzâ'a, her taraftan zekâtı topladı. Benî Temîm'in adamları bunu hoş karşılamadılar ve "Bu ne demektir? Mallarınız haksız yere sizden alınıyor." dediler. Hemen asker toplayıp ipek elbiselerini giydiler ve kılıçlarını sıyırdılar. Huzâ'alılar, "Biz İslâm dinine girmiş bir kavimiz. Bu iş de dinimizin bir emridir." dediler. Temîmîler ise, "Vallahi, o bir tek deveyi de asla elde edemez." dediler. Zekât memuru

onları görünce onlardan kaçtı ve korkarak geri döndü. O zaman henüz İslâm tüm Araplar içinde yayılmamıştı. Bazı Araplar kalmışlar; onlar, Resûlullah'ın Mekke'de ve Huneyn'de yaptıklarından ötürü kılıçtan korkuyorlardı.

Resûlullah (s.a.v.) zekât memurlarına, ihtiyaç fazlasını almalarını ve mallarının en iyisinden almamalarını emretmişti. Huzâ'a kabilesine giden zekât memuru Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve durumu ona bildirdi. Sonra, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben üç adamla birlikte gitmiştim. Huzâ'a kabilesi, Temîm kabilesinin üzerine saldırdı ve onları yerleştikleri yerden çıkardılar. Onlara, 'Eğer akrabalığınız olmasaydı ülkenize yetişemezdiniz. Sizin Muhammed'e (s.a.v.) olan düşmanlığınızdan dolayı başımıza bir bela gelecektir. Resûlullah'ın elçilerine sataştığınızdan dolayı size de bela gelecektir. Siz onları, bizim mallarımızın zekâtını almaktan alıkoymaya çalışıyorsunuz.' dediler. Onlar da memleketlerine dönmek üzere çıkıp gittiler." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Bu işleri yapan şu kavmin hakkından kim gelecek?" dedi. Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, herkesten önce ortaya çıktı ve "Vallahi, ben onların hakkından geleceğim. Yebrîn'e[82] de gitmiş olsalar, inşaallah onları sana getirene kadar takip edeceğim. Ya Müslüman olurlar, ya da onlar hakkında bildiğini yaparsın." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onu Araplardan 50 süvariyle birlikte gönderdi. İçlerinde bir tek Muhacir ya da Ensârî yoktu. Uyeyne gece yürüyor, gündüz de pusu kuruyordu. Rekûbe'den[83] yola çıktı; nihayet el-Arc'a geldi. Onların Benî Süleym topraklarına yöneldikleri haberini aldı. Uyeyne onların izinden yola çıktı ve onları buldu. es-Sukyâ'dan ayrılıp sahrada Benî Süleym arazisine yönelmişlerdi. Adamlar oraya yerleşmiş ve hayvanla-

---

[82] Yebrîn, Temîm kabilesinden Benî Sa'd'ın yurdunda bulunan kumluk bir yerdir (*Mu'cemü Mâ'ista'cem*, s. 849).

[83] Mekke ile Medine arasında, el-Arc'ın yanında bir tepe (*Mu'cemü'l-Büldân*, IV, 280).

rını salıvermişlerdi. Evler arkada kalmış; içlerinde sadece kadınlar ve çocuklar vardı.

Benî Temim, gelen topluluğu gördükleri zaman kaçtılar. Ancak Uyeyne ve arkadaşları onlardan 11 adam yakaladılar. Yerleştikleri yerde de 30 çocuk ve 11 kadın buldular. Hepsini Medine'ye götürdüler. Resûlullah (s.a.v.), Remle bt. el-Hâris'in evinde hapsedilmeleri için emir verdi. Onların reislerinden on adam geldi. el-Utârid b. Hâcib b. Zürâre, ez-Zibrikân b. Bedr, Kays b. Âsım, Kays b. el-Hâris, Nu'aym b. Sa'd, Amr b. el-Ehtem, el-Akra b. Hâbis ve Riyâh b. el-Hâris b. Mücâşi... Bu adamlar öğleden önce mescide girdiler. Girer girmez esirlerini sordular. Onlara esirlerin durumu haber verildi. Esirlerinin yanına girdiler. Çocuklar ve kadınlar ağlamaya başladılar. Döndüler; ikinci kez mescide girdiler. O gün Resûlullah (s.a.v.) Âişe'nin evindeydi. Bilâl da öğlen için ilk ezanı okumuştu. İnsanlar da Resûlullah'ın çıkışını bekliyorlardı. Benî Temîmliler onun acele çıkmasını istediler; "Ey Muhammed! Yanımıza çık!" diye bağırdılar. Bunun üzerine Bilâl yanlarına gitti ve "Resûlullah (s.a.v.) şimdi çıkacaktır." dedi. Mescide gelen Müslümanlar seslerini yükselttiler, ellerini birbirine vuruyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) çıktı. Bilâl da namaz için kamet getirdi. Temîmîler ise Resûlullah'a yapışıp onunla konuşuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), kametin getirilmesinden sonra uzun süre onların yanında durdu. Onlar, "Hatibimiz ve şairimizle senin yanına geldik. Bizi dinle!" diyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti, sonra geçip öğle namazını kıldırdı. Sonra evine döndü ve iki rekât daha kıldı. Sonra evden çıktı; mescidin ortasında oturdu. Onun yanına geldiler ve Utârid b. Hâcib et-Temîmî'yi ona takdim ettiler. Utârid hitap etmeye başladı; şöyle dedi:

"Üzerimizde nimeti bulunan ve bizi hükümdar yapan Allah'a hamd olsun. Bize mallar vermiş; onunla iyilik yapıyoruz. Bizi

doğu halkının en güçlüsü, mal bakımından en çok ve sayı bakımından fazla olanı yapmış. İnsanlarda bizim gibisi var mıdır? Biz insanların reisleri ve faziletlisi değil miyiz? Övünmek isteyen, bizim kadar faziletlerini sayıp döksün bakayım. Eğer isteseydik sözümüzü daha da uzatabilirdik. Fakat Allah'ın bize verdiklerini çokça anlatmaktan utanıyoruz. Ben bu sözü, sözümüzden daha güzel bir söz varsa getirin de görelim, diye söylüyorum." Resûlullah (s.a.v.) Sâbit b. Kays'a, "Kalk hatiplerine cevap ver." dedi. Sâbit ayağa kalktı -Bu konu hakkında hiçbir şey bilmiyordu ve daha önce söyleyecekleri için hazırlık yapmamıştı.- ve şöyle dedi: "Öyle bir Allah'a hamd olsun ki, yer ve gökler onun mahlûkudur. O, yeryüzünde emrini uyguluyor. İlmi her şeyi kuşatmıştır. Onun fazlından olmayan hiçbir şey yoktur. Sonra Allah'ın takdir ettiklerinden birisi de bizi hükümdar yapmasıdır. Mahluklarından bizim için bir Resûl seçti. Bu Resûl, neseb yönünden insanların en şereflisi, şekil yönünden onların en güzeli ve sözü en doğru olanıdır. Allah, ona kitabını indirdi ve onu mahlûkatın üzerinde emîn kıldı. O, kullarının en hayırlısıdır. İnsanları iman etmeye davet etti. Onun kavminden olan Muhacirler ve akrabaları iman ettiler. Yüz bakımından insanların en güzelidir. Yaptığı işler bakımından insanların en üstünüdür. Sonra, Resûlullah (s.a.v.) imana davet ettiği zaman biz ona ilk icabet edenleriz. Biz Allah ve Resûlü'nün yardımcılarıyız. 'Lâ ilâhe illallah' deyinceye kadar insanlarla savaşırız. Kim Allah'a ve O'nun Resûlü'ne iman ederse, malı ve kanı bizden korunmuş olur. Kim ki, Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü inkâr ederse bu konuda onunla savaşırız. Onu öldürmek de bizim için kolaydır. Bu sözü söyler, mümin erkekler ve kadınlar için Allah'tan af ve mağfiret dilerim." Sonra Sâbit oturdu. Benî Temîm, "Ey Allah'ın Resûlü! İzin ver; şairimiz söylesin." dediler. Resûlullah (s.a.v.) izin verdi. Bunun üzerine ez-Zibrikân b. Bedr'i ayağa kaldırdılar. Şöyle dedi:

Biz hükümdarlarız; bize yaklaşamaz hiçbir kabile...
Bizde hükümdarlar vardır ve mabetler bizde dikilir.
Kahrettik, nice kabilelerin tümünü,
Yağmalama esnasında; Kuşkusuz tabi olunur hayrın fazlasına.
Hazan bulutları yağmur vermeyince, yediririz kıtlıkta;
Yiyegeldikleri deve hörgücünün etlerinden...
Kökümüz itibariyle keseriz, gelen misafirlere,
Hastalıksız ölen büyük develeri; doyarlar indiklerinde.

Resûlullah (s.a.v.): "Ey Hassân b. Sâbit! Onlara cevap ver!" dedi. Bunun üzerine Hassân ayağa kalktı ve şöyle dedi:

Fihr'den ve kardeşlerinden efendi olanlar,
İnsanlar için, tabi olunan bir sünnet koymuşlar.
Hoşnut olur onlardan, gayesi Allah korkusu olanlar,
Ve Allah'ın koyduğu emirle amel edenler.
Öyle bir kavim ki, savaştıklarında zarar verirler düşmanlarına...
Ya da taraftarlarına menfaat vermek istediklerinde, verirler.
Yeni değildir, onlardaki bu karakter.
Bil ki, ahlakların sonradan ortaya çıkanı şerdir.
Savunmada ellerinin zayıflattığını tamir edemez insanlar...
Tamir ettiklerini de zayıflatamazlar.
İyiliklerinden mahrum etmezler bir komşuyu,
Umdukları bir yerden de, ulaşmaz onlara bir kötülük...
Eğer onlardan sonra onlarla yarışacak olanlar olursa,
Onların en düşük seviyedeki yarışçısına tabidir her yarışçı.
Arzuların ve taraftarlıkların dağıldığı bir zamanda,
Ne kadar şereflidir o kavim ki, Resûlullah onların tarafında.
Kur'ân'da zikredilen iffet onların iffeti mi?
Evet, tamahkâr değiller, tamah da onları istemez.
Onlar savaşta iken, yakın gibi durur, ölüm onlara.
Tıpkı, ayağında eğrilik bulunan Bîşe'deki[84] *arslan gibi...*
Övünmezler, düşmanlarını yendiklerinde.
Ne zayıf, ne de çığırtkandırlar, yenildiklerinde.
Onlara yavaş yaklaşmayız, bir kabilenin karşısına çıktığımızda...

[84] Yemen tarafında, Mekke'ye bağlı olan (ormanlık) bir köydür (*Mu'cemü'l-Büldân*, II, 334).

Vahşi öküz yavrusunun anasına yavaşça yaklaşması gibi...
Savaş pençelerini bize batırdığında, yükseliriz biz,
Taraftarlar çevreden zillet içinde ayrıldıklarında...
Öfkelendiklerinde, affı al onlardan,
Onların yasakladığı bir işe de merak sarma!
Onların savaşında taze bir zehir vardır,
Bırak düşmanlıklarını! Onda acı darı ve fesleğen vardır.
Sevdiği her konuda onu destekleyen bir kalp,
Ve işini güzel yapan bir dilin sahibi, methini onlara hediye etmiş.
Ve onlar tüm yaşayanların en hayırlılarıdır.
Ciddi olan veya olmayan bütün sözlerinde...

Resûlullah (s.a.v.) bir minber istemiş, minber mescide konmuştu. Hassân b. Sâbit onun üzerine çıkıp şiir okuyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Hassân Allah'ın peygamberini savundukça Allah Rûhu'l-Kudüs ile Hassân'ı destekleyecektir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ve Müslümanlar o gün, Sâbit b. Kays'ın konuşmasına[85] ve Hassân'ın şiirine çok sevindiler. Heyet birbirleriyle konuşmaya başladı. Onlardan birisi, "Vallahi, biliyorsunuz ki, bu adam destekleniyor ve onun için bir şeyler yapılıyor. Vallahi, onun hatibi bizim hatibimizden daha hatib, şairi de bizim şairimizden daha şairdir ve onlar bizden daha ağırbaşlıdırlar." dedi. Sâbit b. Kays, sesi en yüksek insanlardan birisiydi. Temîmîler seslerini yükselttikleri için Allah onlar hakkında Kur'ân indirdi. Anlatıldığına göre onlar odaların arkasından Resûlullah'a sesleniyorlardı. Allah, *"Ey İman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin!"*[86] buyurdu. İnen ayet, *"Onların ekserisi akletmezler."* kısmına kadar devam ediyor. Allah bununla, Resûlullah'a seslenen Temîm'i kastediyordu. Sâbit, bu ayetin nüzulünden sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında sesini yükseltmiyordu. Resûlullah (s.a.v.) Temîm kabilesinin çoluk-çocuklarını ve esirlerini onlara geri verdi.

"Ey İman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin!"
(Hucûrât, 49/2)

[85] Sâbit b. Kays Resûlullah'ın sözcüsüydü. Resûlullah ve Müslümanlar onun gür sesiyle bu şi iyi yaptığına çok sevinmişlerdi. (M).
[86] Hucûrât, 49/2.

Amr b. el-Ehtem o gün Kays b. Âsım'ı hicvetti. İkisi de Temîm heyetinin içindeydiler. Resûlullah (s.a.v.) onlara verilmek üzere hediyeler emretmişti. Heyetler geldiklerinde Resûlullah (s.a.v.) onlara hediyeler verirdi. Hediye verirken uygun gördüğü bazı kişilere diğerlerinden daha üstün tutuyordu. Resûlullah (s.a.v.) onlara hediye verince, "Hediye vermediğimiz kimse kaldı mı?" dedi. Onlar, "Yükün yanında bir çocuk var." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Onu gönderin, ona da hediyesini veririz." dedi. Bunun üzerine Kays b. Âsım, "O öyle bir çocuktur ki, onun şerefi yoktur." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ya, eğer olursa... O heyetten birisidir ve onun bir hakkı vardır." dedi. Bunun üzerine Amr b. el-Ehtem, Kays b. Âsım'ı kastederek bir şiir söyledi:

Resûl'ün yanında, yaymışsın kuyruğunu yere,
Sövüyorsun bana; Ancak doğru ve isabetli söylemiyorsun.
Bizim şerefimiz eskidir; sizin şerefiniz ise,
Kuyrukta ve kuyruk sokumunun bulunduğu yerdedir.
Bize kızıyorsanız, aslınız Rum'dur sizin;
Rum ise, Araplara buğzetmeye mâlik değillerdir.

Dedi ki: Bana Rebî'a b. Osman anlattı. O da bir şeyhten rivayet etti; Şeyh kendisine, Benî en-Neccâr'dan bir kadının şöyle dediğini haber verdi: Bilâl'in yanında hediyelerini alırken Temîm heyetine bakar gibiyim. Her biri on iki ukıyye ve bir neş[87] aldı. Bilâl'in o gün, heyetin en küçüğü olan bir çocuğa da verdiğini gördüm. Ona beş ukıyye verildi. Kadına, "Neş nedir?" dedim. Kadın, "Yarım ukıyyedir." dedi.

Velîd b. Ukbe'nin Benî el-Mustalık'a Gönderilmesi

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) el-Velîd b. Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ı Benî el-Mustalık'ın zekâtlarını toplamaya gönderdi.

[87] Bir ukıyye 40 dirhem, bir neş ise 20 dirhemdir. Hediye olarak verilen miktar 500 dirhem olup o dönemde önemli bir paradır. Allah Resulü'nün ödediği mehir miktarı çoğunlukla bu kadardı (E).

Onlar Müslüman olmuşlar ve bölgelerinde mescitler yapmışlardı. el-Velîd yola çıkınca; onlar da onun kendilerine yaklaştığını işittiklerinde, onun gelişini sevinçle karşılamak üzere Benî el-Mustalık'tan 20 adam develer ve davarlarla onu karşılamaya çıktılar. Fakat bir deveyi ya da bir koyunu zekât olarak teslim alacak kimse bulamadılar. el-Velîd onları görünce onlara yaklaşmadı ve Medine'ye geri döndü. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti ve ona, onlara yaklaştığında kendisini silahla karşıladıklarını ve zekâtı vermeyi reddettiklerini haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onlarla savaşacak adamlar göndermeye niyetlendi. Bu haber insanlar arasında yayıldı. Derken, el-Velîd'i karşılamaya gelen kafile Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah'a haberi ilettiler ve "Ey Allah'ın Resûlü! Ona sor, acaba bizimle konuşmuş mudur?" dediler. Benî el-Mustalık heyeti dedi ki: Biz Resûlullah (s.a.v.) ile konuşup ondan özür dilerken ona, bu ayet (Hucûrât, 49/6) nazil oldu. Hemen onu büyük bir sıkıntı tuttu; ardından ferahladı ve üzerine *"Ey İman edenler! Bir fâsık size haber getirirse o haberi araştırın..."*[88] ayeti nazil oldu. Resûlullah (s.a.v.) Kur'ân'ı okudu; özrümüzü ve arkadaşımız (Velîd) hakkında nazil olanı bize bildirdi.

"Ey İman edenler! Bir fâsık size haber getirirse o haberi araştırın..." (Hucûrât, 49/6)

Sonra Resûlullah onlara, "Size kimi göndermemi istersiniz?" dedi. Onlar, "Abbâd b. Bişr'i gönderseniz..." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ey Abbâd! Onlarla beraber git ve mallarının zekâtlarını al! Ancak mallarının en iyisini almaktan sakın!" dedi. Dedi ki: Biz Abbâd ile birlikte yola çıktık. Onu evlerimizin ortasında indirene kadar bize Kur'ân okudu ve İslâm'ın emirlerini bize öğretti. Abbâd, ne bir hakkı zayi etti ne de kimsenin hakkına tecavüz etti. Resûlullah (s.a.v.) ona emretti; on gün bizde kaldı. Sonra gönül hoşnutluğuyla Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü.

[88] Hucûrât, 49/6.

Has'am'a Giden Kutbe b. Âmir Komutasındaki Seriyyesinin Durumu

Hicretin 9. yılı Safer ayında meydana gelmiştir.

Bize İbn Ebû Sebre anlattı. O da İshâk b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Bize Ka'b b. Mâlik'in oğlu anlattı; dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Kutbe b. Âmir b. Hadîde'yi, 20 adamla birlikte, Tebâle bölgesindeki Has'am'a gönderdi. Resûlullah (s.a.v.) gece yürüyüp gündüz gizlenmesini, hızlı gitmesini ve gider gitmez onlara baskın yapmasını emretti. Sırayla bindikleri on deve üzerinde yola çıktılar. Silahı da sakladılar. el-Fetak yolunu tutarak nihayet Meshâ'ya[89] vardılar. Bir adam yakaladılar; ona bazı şeyler sordular. Fakat adam sustu, cevap vermedi ve köye seslenmeye başladı. Bu seriyyenin haberi Şücâ b. Vehb'in seriyyesinin içindedir.

Komutanı ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî Olan Benî Kilâb Seriyyesi

Bana Reşîd Ebû Mevhûb el-Kilâbî haber verdi. O Hayyân b. Ebû Sülmâ, Uyeyne b. Ebû Sülmâ ve el-Husayn b. Abdullah'tan şöyle dediklerini rivayet etti. Resûlullah (s.a.v.) bir bölük askeri el-Kuratâ'ya[90] gönderdi. Onların içinde ed-Dahhâk b. Süfyân b. Avf b. Ebû Bekr el-Kilâbî ve el-Asyad b. Seleme b. Kurt b. Abd da vardı. Nihayet ez-Züc (Lâve'nin Zücc'ü) denilen yerde onlara yetişti. Onları İslâm'a davet ettiler. Adamlar kabul etmedi. Bunun üzerine onlarla savaşıp onları hezimete uğrattılar. el-Asyad, Züc çayının üzerinde babası Seleme b. Kurt'a yetişti. Babası Seleme kendisine ait bir atın üzerindeydi. Babasını İslâm'a davet etti ve ona güvence verdi. Fakat babası

[89] Meshâ, Mekke ile Medine arasında bulunan, ancak Tâif'e bağlı olan es-Serif'te bir yer (*Mu'cemü'l-Büldân*, VIII, 51).

[90] Benî Bekr'den bir boydur (*Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledûniyye*, III, 57).

ona ve onun dinine küfretti. Bunun üzerine el-Asyad babasının atının arka ayaklarına vurdu. At arka ayakları üzerine düşünce, Seleme suyun içinde mızrağının üzerine düştü. Sonra onu tuttu ve arkadaşlarından birine götürdü; onu öldürdü. Onu, oğlu, öldürmedi. Bu seriyye, hicretin 9. yılı Rebîülevvel ayındaydı.

Dedi ki: Bana Reşîd Ebû Mevhûb anlattı. O Câbir b. Ebû Sülmâ ve Anbese b. Ebû Sülmâ'dan şöyle dediklerini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Hârise b. Amr b. Kurayt'a bir mektup göndererek onları İslâm'a davet etti. Onlar Resûlullah'ın mektubunu alıp yıkadılar. Sonra (yırtık) su kovasının dibine yama yaptılar ve ona cevap vermeyi reddettiler. Bunun üzerine Ümmü Habîb bt. Âmir b. Hâlid b. Amr b. Kurayt b. Abd b. Ebû Bekre onlarla kavga etti ve şöyle bir şiir söyledi:

Ey İbn Sa'îd! Maskara yapma kendini!
Sakın onlara karşı şiddet gösterme!
Ey İbn Sa'îd! Bil ki, maşeri bir kalabalıktır kavim.
Her emire karşı geldiler, din ortaya çıktığından beri.
Muhammed'den bir delil geldiğinde onlara,
Sildiler kuyu suyu ile... Delil, sıkılmış oldu.[91]

Dediler ki: Resûlullah'ın mektubuna yaptıklarını yapınca Resûlullah (s.a.v.), "Onlara ne oluyor? Allah akıllarını mı aldı? Onlar korku, acele ve karışık söz sahipleri olup akılsızdırlar." dedi. Hicretin 9. yılı Rebîülevvel ayının başında onlara mektubu getiren kişi, Abdullah b. Avsece denilen Ureyneli bir adamdı. el-Vâkıdî dedi ki: Onlardan bazılarını gördüm, konuşamayacak kadar tutuktular.

[91] Beytin sonuna "فهي عصيري" (o sıkılmıştır) cümlesi konulmuş. Ancak şiirin bütünlüğü içinde bir anlama sahip değildir. Tek amaç kafiyeyi uydurmaktır (M).

Komutanı Alkame b. el-Mücezzer el-Müdlicî Olan Sriyyenin Durumu

Hicretin 9. yılı Rebîülâhir ayında meydana gelmiştir.

Dedi ki: Bana Musa b. Muhammed anlattı. O babasından ve İsmail b. İbrahim b. Abdurrahman'dan, o da babasından rivayet etti. Biri, diğerine ilavede bulundu. Dediler ki: Şu'aybe[92] halkı, Habeş olan bazı insanları kayıklarda görmüşler. Bu haber Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.) Alkame b. Mücezzer el-Müdlicî'yi, 300 kişilik bir birliğin başında gönderdi. Nihayet denizdeki bir adaya yetiştiler. el-Mücezzer onlara doğru suya daldı; onlar kaçtılar. Sonra döndüler. el-Mücezzer konaklama yerlerinde iken, bazı askerler bir belaya maruz kalmasınlar diye dönmek için ondan izin istediler. Onlara izin verdi ve Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi de onlara emir tayin etti. -Abdullah biraz şakacıydı.- Dedi ki: Yolda konakladık; insanlar ısınmak ve yemek pişirmek için ateş yaktılar. Abdullah, "Bu ateşe atlamanızı kararlaştırdım." dedi. İnsanlardan bazıları kalktılar ve birbirlerini engellemeye çalıştılar. Öyle ki, Abdullah, kendilerini ateşe atacaklarını sandı. Hemen, "Oturun! Ben sizinle biraz eğlendim." dedi. Bu durum Resûlullah'a anlatıldı. Resûlullah (s.a.v.), *"Size günah olan bir şeyi emredene itaat etmeyin!"* dedi.

Ali b. Ebû Tâlib'in, el-Füls Seriyyesi

Hicretin 9. yılı, Rebîülâhir ayında meydana gelmiştir.

Dedi ki: Bize Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı; dedi ki: Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan işittim; Musa b. İmrân b. Mennâh'a şöyle diyordu: -İkisi de el-Bakî'de oturuyorlardı.- el-Füls seriyyesini biliyor musun? Musa, "Bu seriyyeyi işitmedim." dedi. İbn Hazm güldü, sonra, "Resûlullah (s.a.v.) Ali

[92] Mekke bölgesinde, sahilde olan bir kasabadır.

b. Ebû Tâlib'i 150 adamın başında gönderdi. Seriyyede 100 deve ve 50 at vardı. Seriyye'de sadece Ensâr vardı. Evs ve Hazrec'in ileri gelenleri vardı. Atlara binmekten uzak durdular ve sırayla develere bindiler. Nihayet bazı Arap kabilelerine saldırıda bulundular. Ayrıca Hâtem ailesinin yerini sordular. Sonra oraya indiler ve tanyeri ağarırken onlara baskın yaptılar. Kadınları ve çocukları esir aldılar. Öyle ki, elleri kadın, deve ve koyunlarla doldu. el-Füls'ü yıktılar ve onu tahrip ettiler. el-Füls, Tay kabilesinin putu idi. Sonra Medine'ye geri döndüler.

Abdurrahman b. Abdülazîz dedi ki: Bu seriyyeyi Muhammed b. Ömer b. Ali'ye anlattım. Bana, "İbn Hazm'ın ek olarak bu seriyyeyi sana anlatıp da detayları sana anlatmamış olduğundan emin değilim." dedi. Ben de, "Sen bana anlat!" dedim. Ömer b. Ali şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.), el-Füls putunu yıkmak üzere Ali b. Ebû Tâlib'i görevlendirdi. Ali, sadece Ensâr'dan oluşan, içlerinde bir tek Muhacirin bulunmadığı 150 kişilik bir kuvvetle yola çıktı. Onlarla birlikte 50 at ve deve vardı. Develere bindiler, fakat atlardan uzak durdular. Resûlullah (s.a.v.) Ali'ye, baskınlar yapmasını emretti. Ali'nin yanında siyah bir bayrak ve beyaz bir sancak vardı. Yine yanlarında mızraklar ve açık silahlar vardı. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) bayrağını Sehl b. Huneyf'e, sancağını da Cebbâr b. Sahr es-Sülemî'ye teslim etmişti. Ali, Benî Esed'den Hureys adında bir rehberle yola çıktı. Rehber onları Feyd[93] yolundan götürdü. Rehber onları bir yere götürdüğünde, "Sizin ve peşinde olduğunuz kabile arasında bir tam gün vardır. Eğer gündüz yola çıkarsak onların çevrelerini ve çobanlarını ürkütürüz. Bunlar da kabileyi korkutur ve kabile dağılır. O zaman onlardan istediğinizi elde edemezsiniz. Fakat biz bugünü burada geçirelim; akşam olunca geceleyin atların sırtında yolumuza de-

[93] Feyd, Tay kabilesinin iki dağı olan Ece ve Selmâ'ya yakındır (*Mu'cemü'l-Büldân*, VI, 409).

vam ederiz. Sabahın köründe onlara saldırmış oluruz." dedi. Onlar da "Bu isabetli bir görüştür." dediler.

Hemen orada karargâh kurdular, develeri salıverip yemeklerini yapmaya başladılar. Etrafı incelemek üzere, Ebû Katâde, el-Hubâb b. el-Münzir ve Ebû Nâile'den oluşan birkaç adamı görevlendirdiler. Bunlar, kendilerine ait bir atın sırtında karargâhın etrafında dolaştılar. Siyah bir köle ele geçirdiler. Köleye, "Sen kimsin?" dediler. Adam, "Ben asi bir köleyim." dedi. Bunlar onu sıkıştırdılar. Köle şöyle dedi: "Ben, Benî Nebhân'dan olan Tay kabilesinden bir adamın kölesiyim. Burada beklememi istediler ve 'Eğer Muhammed'in süvarilerini görürsen, aceleyle gel bize haber ver!' dediler. Oysa ben esir alınacağımı düşünmedim. Sizi gördüğümde onların yanına gitmek istedim. Sonra kendi kendime, 'Sizin sayınızı, atlarınızın ve develerinizin sayısıyla ilgili detaylı haberi arkadaşlarıma götürmek için acele etmeyeyim ve başıma gelecek musibetlerden de korkmayayım.' dedim. Sizin öncü kuvvetiniz beni yakalayıncaya kadar sanki kayıt altındaydım." Ali b. Ebû Tâlib (r.a.), "Arkanda ne var bize doğru söyle!" dedi. Köle, "Kabilenin ileri gelenleri uzun bir gece kadar uzak bir mesafededirler. Sizin süvarileriniz onlara, ancak yarın sabah yetişip baskın yapabilirler." dedi. Ali (r.a.) arkadaşlarına, "Ne dersiniz?" dedi. Cebbâr b. Sahr, "Bu gecemizi atlarımızın sırtında geçirelim. Nihayet kavim gaflette iken sabah vakti onlara yetişip baskın yaparız. Gece vakti siyahî köle ile birlikte çıkalım ve inşaallah, onlar bize kavuşuncaya kadar Hureys'i askerle birlikte geride bırakalım, diye düşünüyoruz." dedi. Ali (r.a.), "İşte bu görüş doğrudur." dedi. Hemen siyahî köle ile yola çıktılar. "Süvariler hızla yol aldılar." Köle bağlı olduğu halde, sıra ile süvarilerin terikesinde gidiyor; birinin terikesinden inip diğerine biniyordu. Gündüz olunca köle yalan söyledi ve "Yolu şaşırdım. Onları arkamda bıraktım." dedi. Ali (r.a.), "Nerede yanıldıysan oraya dön!"

dedi. Köle bir mil veya daha fazla geri döndü; sonra, "Ben yanlış yoldayım galiba." dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.), "Sen bize hile yapıyorsun. Bizi kabileden uzaklaştırmaya çalışıyorsun. Getirin şunu! Ya bize doğruyu söyleyeceksin, ya da boynunu vuracağız." dedi. Köle getirildi ve başının üstünde kılıç sıyrıldı. Köle işin sıkı tutulduğunu ve kafasının uçurulacağını görünce, "Ne dersiniz? Doğru söylediğimde bunun bana bir yararı olacak mı?" dedi. Onlar, "Evet!" dediler. Köle şöyle dedi: "Doğrusu sizin de gördüğünüz şeyi yapmış olmam, insanları tutan hayânın beni de tutmasından ileri geliyordu. Kendi kendime, 'Hiçbir hak ve sıkıntı olmadan kabileyi adamlara gösteriyor ve onlara güvence veriyorum.' dedim. Fakat sizden gördüğümü görüp de beni öldürmenizden korkunca artık benim mazeretim var. Size yolu göstereceğim." Mücâhidler, "Bize doğruyu söyle." dediler. Köle, "Kabile size yakındır." dedi ve kabilenin yakınına kadar onlarla birlikte yola devam etti. Müslümanlar köpek havlamalarını ve meralarda deve ve koyunların seslerini işittiler. Köle, "İşte şu topluluktur ve bir fersah uzaklıktadır." dedi.

Mücâhidler birbirlerine bakıp, "Hâtem'in ailesi nerede?" dediler. Köle, "Onlar topluluğun ortasındadırlar." dedi. Sonra mücâhidler birbirlerine şöyle dediler: "Eğer biz kabileyi ürkütürsek bağrışırlar; birbirlerini uyarırlar ve gece karanlığında topluluklarını bizden uzaklaştırırlar. Tanyeri ağarıncaya kadar onlara mühlet verelim. Tanyerinin ağarması da yakındır. O zaman hemen baskın yaparız. Eğer birbirlerini haberdar ederlerse hangi yolu tutacakları bize gizli kalmaz. Üstelik kavmin üzerine atlayıp kaçacakları atlar da yoktur. Biz ise atların sırtındayız." Mücâhidler bu görüş sahibine, "Doğru görüş, senin işaret ettiğindir." dediler. Tanyerinin ağardığını gördüklerinde kabileye baskın yaptılar. Öldürdüklerini öldürüp esir aldıklarını esir aldılar. Çocukları ve kadınları da önlerine kattılar. Develeri ve koyunları topladılar. Hiç kimse

onlara gizli kalıp gözden kaybolmadı. Elde ettikleri ganimetlerle ellerini doldurdular.

Kabileden bir kız, bağlı olan siyahî köleyi görünce, -Kölenin ismi Eslem idi.- "Annesi onu yitirsin! Bu, elçiniz Eslem'in işidir. Selamet bulmasın!" Müslümanları üzerinize o getirdi ve gizli yerlerinizi onlara o gösterdi." dedi. Siyahî köle de şöyle diyordu: "Ey şeriflerin kızı, kısa kes! Boyunum kesilmek için getirilmeyinceye kadar onlara yol göstermedim." Râvî dedi ki: Müslüman askerler toplandılar ve esirleri ayırdılar. Onlar birkaç kişiydiler. Sonra çocukları ayırdılar ve Hâtem ailesinden Adî'nin kızını ve bereberinde olan birkaç kızı aldılar. Onları ayrı bir yere koydular. Eslem Ali'ye (r.a.), "Beni serbest bırakmak için daha neyi bekliyorsun?" dedi. Ali (r.a.), "Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmeni bekliyorum." dedi. Eslem, "Ben kavmim olan bu esirlerin dini üzerindeyim. Onlar ne yaparlarsa ben de onu yaparım." dedi. Ali, "Onların bağlı olduklarını görmüyor musun? Seni de bağlı olarak onların yanına koyalım mı?" dedi. Eslem, "Tamam; benim için bunlarla beraber bağlı olmak, başkalarıyla birlikte serbest olmaktan daha iyidir. Onların başına gelen benim de başıma gelsin." dedi. Bunun üzerine seriyye ehli ona güldüler. Hemen bağlandı ve esirlerin yanına atıldı. Eslem, "Onlar hakkında kararınızı verinceye kadar onlarla birlikte olacağım." dedi.

Esirlerden birisi ona, "Merhabalar olmasın sana; Onları bize getiren sensin." diyordu. Bir başkası, "Merhaba sana; ehlen ve sehlen. Bundan daha fazlasını yapmaktan sorumlu değildin. Eğer senin başına gelenler bizim başımıza gelseydi senin yaptığının aynısını, hatta daha fazlasını yapardık. Sonra sen (haklı olarak) nefsin için endişe etmeye başladın." diyordu. Askerler geldiler ve toplandılar. Esirleri yakınlaştırdılar ve onlara İslâm'ı tebliğ ettiler. Müslüman olan serbest bırakıldı;

İslâm'ı kabul etmeyenin boynu vuruldu. Nihayet sıra siyahî köleye gelince köle, "Vallahi kılıçtan feryat edip durmak alçaklıktır. Bu dünyada ebedîlik de yoktur." dedi. Râvî dedi ki: Kabileden Müslüman olan birisi, "Hayret sana doğrusu! Yakalandığın zaman neden bunu söylemedin? Ne zaman ki, bizden öldürülenler öldürüldü, esir alınanlar esir alındı ve İslâm'ı arzulayanlar Müslüman oldu sen kalkmış bunları söylüyorsun. Yazıklar olsun sana! Müslüman ol ve Muhammed'in dinine tabi ol!" dedi. Köle, "Ben Müslüman oluyor ve Muhammed'in dinine tabi oluyorum" dedi. Adam Müslüman oldu ve serbest bırakıldı. Ancak Elsem, dinden dönenlerin savaşına kadar, söz verdiği halde sözünde durmuyordu. Nihayet o zaman, Hâlid b. el-Velîd ile birlikte Yemâme'ye katıldı ve orada güzel bir tavır ortaya koydu.

Dedi ki: Ali (r.a.), el-Füls'e gitti; onu yıktı ve tahrip etti. Putun bakım evinde Resûb, el-Mihzem ve el-Yemânî denilen üç kılıç buldu. Ayrıca üç zırh buldu. Putun üzerinde de bir elbise vardı; ona giydiriyorlardı. Kadın ve çocukları bir araya getirdiler. Ebû Katâde onlardan sorumlu olmak üzere görevlendirildi. Abdullah b. Atîk es-Sülemî de hayvanlardan ve ev eşyalarından sorumlu olmak üzere görevlendirildi. Sonra Rekek[94] denilen yerde konaklayıncaya kadar yürüdüler. Orada esirleri ve ganimetleri taksim ettiler. Ali (r.a.), taksimden önce başkomutan hakkı olarak Resûb ve el-Mihzem'i, Resûlullah'a (a) ayırdı. Sonra diğer kılıç da Resûlullah'ın (s.a.v.) payına düştü. Ali (r.a.), humusu ve Hâtem ailesini ayırdıktan sonra ganimeti bölüştürdü. Medine'ye gelinceye kadar Hâtem ailesini taksim etmedi.

el-Vâkıdî dedi ki: Bu hadisi Abdullah b. Ca'fer ez-Zührî'ye anlattım. Kendisi şöyle dedi: Bana İbn Ebû Avn anlattı; dedi

94 Rekek, Tay dağlarından olan Sülmâ'ya yakın bir yer (*Mu'cemü'l-Büldân*, IV, 279).

ki: Esirlerin içinde Adî b. Hâtem'in kız kardeşi de vardı ve taksime dâhil edilmemişti. Kadın, Remle bt. el-Hâris'in evinde misafir edildi. Adî b. Hâtem, Ali'nin (Tay kabilesi üzerine) hareket edeceğini işitince kaçmaya başlamıştı. Çünkü Medine'de onun bir casusu vardı ve onu uyarıyordu. Bu yüzden kendisi Şam'a kaçmıştı. Resûlullah (s.a.v.), Adî'nin kız kardeşinin yanından her geçişinde kadın, "Ey Allah'ın Resûlü! Baba öldü, elçi de kayboldu. Bize iyilik yap ki, Allah da sana iyilik yapsın!" derdi. Resûlullah (s.a.v.), "Senin elçin kimdir?" diye sorar; kadın, "Adî b. Hâtem." derdi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah ve Resûlü'nden kaçan adam mı?" derdi. Nihayet kadın ümidini yitirdi. Dördüncü gün Resûlullah (s.a.v.) onun yanından geçince kadın konuşmadı. Bir adam ona işaret ederek, "Kalk onunla konuş!" dedi. Kadın Resûlullah (s.a.v.) ile konuştu. Resûlullah (s.a.v.) ona izin verdi ve iyilikte bulundu. Bu kez kadın, kendisine işarette bulunan adamın kim olduğunu sordu. Ona, "Ali'dir; sizi esir alan adamdır. Onu tanımadın mı?" denildi. Kadın, "Hayır, vallahi esir alındığım günden bu eve girinceye kadar, elbisemin bir tarafını yüzüme, ridamın bir kenarını da peçemin üzerine atmıştım; ne onun ne de arkadaşlarından birisinin yüzünü gördüm." dedi.

Tebûk Gazvesi

Ebü'l-Kâsım b. Ebû Hayye'nin yanında okundu; dedi ki: Bize Ebû Abdullah Muhammed b. Şücâ anlattı; dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bize Ömer b. Osman b. Abdurrahman Ebû Sa'îd, Abdullah b. Ca'fer ez-Zührî, Muhammed b. Yahya, İbn Ebû Habîbe, Rebî'a b. Osman, Abdurrahman b. Abdülazîz b. Ebû Katâde, Abdullah b. Abdurrahman el-Cümahî, Ömer b. Süleyman b. Ebû Hasme, Musa b. Muhammed b. İbrahim, Abdülhamîd b. Ca'fer, Ebû Ma'şer, Ya'kûb b. Muhammed b. Ebû Sa'sa'a, İbn Ebû Sebre ve Eyyûb b. en-Nu'mân...

Bunların her birisi bana, Tebûk hadisinin bir bölümünü anlattılar. Bazıları hadis konusunda diğerlerinden daha kavrayışlıydılar. Bunların dışında da bana, isimlerini zikretmediğim birçok kimse anlattı. Hepsi de sıka insanlardı. Bana anlattıklarının tümünü yazdım.

Dediler ki: Nebatî ırkından olan çiftçi insanlar, Cahiliye döneminde Medine'ye has buğday unu ve zeytinyağı getiriyorlardı. Medine'ye İslâm girdikten sonra, Nebâtîlerden Şam'a gidenler çok olduğu için, Şam'la ilgili haberler her gün Müslümanların gündemindeydi. Bir gün Şam'dan gelen birileri, Bizans'ın Şam'da çok sayıda asker topladığını, Hirakl'ın bir yıllığına, arkadaşlarının tüm ihtiyaçlarını karşıladığını; Lahm, Cüzâm, Gassân ve Âmile kabilelerinin de onun yanında yer aldıklarını, yürüyüşe geçtiklerini, öncü kuvvetlerini el-Belkâ'ya gönderip orada karargâh kurduklarını ve Hirakl'ın da Hıms'a çekildiğini anlattılar. Ancak gerçekte böyle bir şey olmamıştı. Onlara böyle denildiği için onlar da böyle söylemişlerdi. Gerçekten Müslümanların yanında Bizans'tan daha korkutucu bir düşman yoktu. Bunun sebebi, Müslümanların, -tüccar olarak Bizans'ın içine gittikleri için- sayısal olarak, silah ve at hazırlığı bakımından Bizanslıları gözleriyle görmüş olmalarıydı.

Tebûk Gazvesi'ne kadar, Resûlullah (s.a.v.) bir gazaya çıkacağı zaman, "Şöyle şöyle yapmak istiyor." şeklinde haberler yayılmasın diye mutlaka gideceği gazveyi başka bir yere gazveye gidecekmiş gibi gösterip gerçek hedefini gizlerdi. Resûlullah (s.a.v.) şiddetli bir sıcaklıkta, uzun bir sefere hazırlanarak ve çok sayıda savaşçı ile Tebûk Gazvesi'ne çıkmıştı. Tebûk Gazvesi'nde halkın savaşa iyi hazırlanması için, durumu insanlara açıkça söyledi ve hangi tarafa gideceğini onlara haber verdi. Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) Mekke'ye ve Arap kabilelerine haber göndererek onları gazaya katılmaya davet etti. Eslem kabilesine Büreyde b. el-Husayb'ı gönderdi ve ona el-

Fur'a[95] kadar gitmesini emretti. Ebû Rühm el-Gıfârî'yi, beldelerinde Tebûk Gazvesi'ne katılmalarını istemek üzere kendi kavmine gönderdi. Ebû Vâkıd el-Leysî kendi kavmine gitti. Ebü'l-Ca'd ed-Damrî, sahilde olan kendi kavmine gitti. Râfi b. Mekîs ve Cündüb b. Mekîs'i Cüheyne'ye gönderdi. Nu'aym b. Mes'ûd'u Eşca kabilesine gönderdi. Büdeyl b. Verkâ, Amr b. Sâlim ve Bişr b. Süfyân'ı Benî Ka'b b. Amr'a gönderdi. Benî Süleym'e de birkaç kişiyi gönderdi. Abbâs b. Mirdâs onlardan biriydi.

Resûlullah (s.a.v.) Müslümanları cihada ve savaşmaya teşvik etti ve onlara sadaka vermelerini emretti. Bu sebeple çok miktarda sadaka verdiler. İlk sadaka veren kişi Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) idi. Bütün malı olan 4.000 dirhemin tümünü getirdi. Resûlullah (s.a.v.) ona, "Bir şey bıraktın mı?" dedi. Ebû Bekr, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedi. Ömer b. el-Hattâb (r.a.) malının yarısını getirdi. Resûlullah (s.a.v.), "Bir şey bıraktın mı?" dedi. Ömer, "Evet, getirdiğim kadar da evde kaldı." dedi. Ebû Bekr'in getirdiği miktarın haberi Ömer'e ulaştı. Bunun üzerine Ömer, "Hayırda ne kadar onunla yarıştıysam, mutlaka beni geçmiştir." dedi. Abbâs b. Abdülmuttalib Resûlullah'a büyük miktarda mal götürdü. Talha b. Ubeydullah Resûlullah'a (s.a.v.) büyük miktarda mal götürdü. Abdurrahman b. Avf, Resûlullah'a (s.a.v.) 200 ukıyye tutarında bir mal götürdü. Sa'd b. Ubâde ona büyük miktarda mal götürdü. Muhammed b. Mesleme ona büyük miktarda mal götürdü. Âsım b. Adî 90 yük hurma tasadduk etti. Osman (r.a.) ordunun üçte birisini donattı. O, herkesten daha çok para vermişti. Hatta Osman'ın verdiği miktar, ordunun masrafına yetecek miktarda idi. Öyle ki, "Ordunun ihtiyacı kalmamıştır. Verilen para su mataralarının bağı için bile kâfidir." deniliyordu. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) o

95 el-Fur (الفرع), Mekke ile Medine arasında bir yerdir (M).

gün, "Bundan sonra Osman'ın yapacakları onun imanına zarar vermeyecektir." dedi.

Zengin olan insanlar hayır ve iyilik yapmakta çok arzuluydular. Bu konuda sadece hayrı ve Allah rızasını amaçlıyorlardı. Mal yönünden bunların gerisinde olan çok sayıda insan da orduyu desteklediler. Hatta bazı kimseler, bir ya da iki adam için bir deve getiriyor ve "Bu deve ikinizin olsun; sırayla binersiniz." diyordu. Bir başkası nafaka getirir ve sefere çıkanlara verirdi. Hatta kadınlar bile, güçleri yettiği kadar yardım ediyorlardı. Ümmü Sinân el-Eslemiyye dedi ki: "Âişe'nin evinde, Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde serilmiş bir sergi gördüm. İçinde, kadınların Müslüman askerleri techiz etmek amacıyla yardım etmek için gönderdikleri deniz kabuğu, bilezik, halhal, küpeler, yüzükler ve ayak bilezikleri vardı. Üstelik insanlar da ciddi bir sıkıntı içindeydiler. Tebûk seferi için yapılan bu hazırlık, meyvelerin olgunlaştığı ve gölgelerin sevildiği bir zamandaydı. Bu yüzden insanlar (Medine'de) kalmak istiyorlar ve üzerinde bulundukları durumdan ayrılmak istemiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) insanların işini çok sıkı ve hızlı tuttu. Karargâhını da Seniyyetü'l-Vedâ'da kurdu. Tebûk seferi için toplanan Müslümanlar kayıt defterine sığmayacak kadar çoktu. Resûlullah (s.a.v.), çıkmış ve orduyu hemen göndermek istiyordu. Ancak, Allah'tan bu konuda ona bir vahiy gelmedikçe, bunun kendisi için gizleneceğini sanmıştı.

Resûlullah (s.a.v.) el-Ced b. Kays'a, "Ey Ebû Vehb! Bu yıl bizimle gelip Benâtü'l-Asfar'dan (Rum kızlarından) bazılarını terikene almak istemez misin?" dedi. el-Ced, "Bana izin versen de beni fitneye sokmasan... Vallahi, benim kadar kadınlardan hoşlanan hiç kimsenin bulunmadığını kavmim bilir. Ancak Benî el-Asfar kadınlarını gördüğüm takdirde dayanamamaktan korkuyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ondan yüz çevirdi ve "Sana izin verdim." dedi. Oğlu Abdullah b.

el-Ced -Bedir ehlinden olup Mu'âz b. Cebel'in anneden kardeşiydi.- babasının yanına geldi ve "Resûlullah'ın (s.a.v.) sözünü neden reddediyorsun? Vallahi Benî Selime içinde malı senden fazla olan kimse yoktur. Ne çıkıyorsun, ne de kimseyi bindiriyorsun?" dedi. el-Ced, "Ey oğulcuğum! Bu rüzgârda, bu sıcakta, zorluklar ve sıkıntılar içinde Rumların üzerine yürümek benim neyime gerek? Vallahi ben Hurbâ'daki evimdeyken bile, Rumların korkusundan emin değilim ki, gidip onlarla savaşayım. Vallahi ey oğulcuğum, ben zamanın başa ne felaketler getireceğini bilirim." dedi. Oğlu, "Hayır vallahi, fakat senin bu tutum ve davranışın münafıklıktan başka bir şey değildir. Vallahi senin hakkında, insanların okuyacakları Kur'ân nazil olacaktır." dedi. Râvî dedi ki: Adam ayakkabısını kaldırdı ve oğlu Abdullah'ın yüzüne fırlattı. Bunun üzerine oğlu hiçbir şey söylemeden geri döndü.

Habîs adam (el-Ced), kavmini sefere çıkmaktan vaz geçirmeye çalışıyordu. Benî Selime'den Cebbâr b. Sahr ve onunla birlikte olan birkaç kişiye, "Ey Benî Selime! Sakın sıcakta çıkmayın!" diyordu. Yani, cihadı küçümsemek, din hakkında kuşkulanmak ve Resûlullah'ı bozguna uğratmak için çıkmayın, diyordu. Allah (c) onun hakkında, "*...'Bu sıcakta sefere çıkmayın.' dediler. De ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır Keşke anlasalardı. Artık kazanacaklarının karşılığı olarak az gülsünler, çok ağlasınlar.*"[96] ayetini indirdi. Yine onun hakkında, "*Onlardan, 'Bana izin ver, beni fitneye sokma.' diyenler de vardır. Bilesiniz ki, onlar fitnenin da içine düştüler.*"[97] ayeti indirildi. Sanki kendisi, Rumların kadınlarından dolayı fitneden korkuyormuş. Oysa bu doğru değildir. O, ancak batıl ile mazeretini dile getiriyordu. Resûlullah'tan (s.a.v.) geri kalmak ve nefsini onun nefsine tercih etmekle içine düştüğü fitne daha büyüktü. Allah, "*Kuşkusuz Cehennem kâfirleri kuşatmıştır.*" diyor. Yani, Cehennem kâfirin arkasındadır ve ondan kaçış yoktur. Bu ayet nazil olunca el-Cedd'in oğlu Abdullah babasının yanına geldi ve "Ben sana, senin hakkında -ileride Müslümanların okuyacağı- bir vahiy nazil olacak, demedim mi?" dedi. Babası ise, "Sus bakayım alçak! Vallahi sana hiçbir zaman bir menfaat sağlamayacağım. Vallahi, sen bana karşı Muhammed'den daha katı bir düşmansın!" dedi.

Dedi ki: Bekkâûn (Ağlayanlar) -Yedi kişiydiler.- cepheye gitmek için Resûlullah'tan binek istediler. Onlar fakir insanlardı. Resûlullah (s.a.v.) Kur'ân'ın haber verdiği gibi onlara, "*Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum, dediğinde üzüntüden gözleri yaş döke döke geri döndüler...*"[98] Onlar yedi kişiydiler. Benî Amr b. Avf'tan, Sâlim b. Umeyr: Bedir'e katılmıştır. Bize göre bunda ihtilaf yoktur. Benî Vâkıf'tan Heremî b. Amr; Benî Hârise'den Ulbe b. Zeyd: Bu, eşyasını tasadduk eden adamdır. Şöyle ki: Resûlullah (s.a.v.) sadaka vermeyi emretti. İnsanlar sadakayı getiriyorlardı. Ulbe geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Yanımda tasadduk edecek bir şey yok. Şu bir parça eşyamı helal ettim." dedi.[99] Resûlullah (s.a.v.), "Allah senin sadakanı kabul etti." dedi. Benî Mâzin b. en-Neccâr'dan, Ebû Leylâ Abdurrahman b. Ka'b; Benî Selime'den Amr b. Utbe; Benî Zureyk'ten, Seleme b. Sahr; Benî Süleym'den, Irbâd b. Sâriye es-Sülemî... Bizim işittiğimize göre bunlar en doğru olanlarıdır. Deniliyor ki, onların içinde Abdullah b. Muğaffil el-Müzenî ve Amr

96 Tevbe, 9/81-82.

97 Tevbe, 9/49.

98 Tevbe, 9/92.

99 Bekkâûn'dan (البكاؤن) olan Ulbe b. Zeyd'le ilgili bşka bir rivayet şöyledir: Zeyd Tebûk seferinin hazırlığı için verecek bir şeyi olmayınca Resûlullah'ın yanına gelerek: "Ya Resûlullah! Elimde sadaka olarak vereceğim bir şeyim yok. Şu bir parça eşyamı tasadduk ediyorum. Kimin eline geçerse ona helal olsun" dedi. Ertesi gün Resûlullah (s.a.v.), "Dün gece tasaddukta bulunan kişi nerede?" diye sordu. Ulbe ayağa kalktı. Resûlullah (s.a.v.), "Senin sadakanı kabul ettim." dedi (Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 501, 1328. H.) (M).

b. Avf el-Müzenî de vardı. Bazılarına göre onlar, Müzeyne kabilesinin Benî Mukarrin boyundandılar.

Resûlullah (s.a.v.) ağlayan gruba, "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum." dediğinde ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından çıktıkları zaman -Onlar ancak birer deve istiyorlardı.- Yâmîn b. Umeyr b. Ka'b b. Şibl en-Nadrî, Ebû Leylâ el-Mâzinî ve Abdullah b. Muğaffil el-Müzenî ile karşılaştı; ikisi de ağlıyorlardı. Yâmîn, "Sizi ağlatan nedir?" dedi. Onlar, "Bize binek vermesi için Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittik; ancak onun yanında bize verecek binek yoktu. Sefere çıkmak için bizim yanımızda da para yok. Öte yandan Resûlullah'ın (s.a.v.) katılacağı bir gazadan geri kalmak istemiyoruz." dediler. Yâmîn onlara su çekmek için kullanılan bir devesini verdi; onlar da ona bindiler. Ayrıca onlardan her bir adama, yol azığı için iki sa hurma hazırladı Onlar da Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yola çıktılar. Abbâs b. Abdülmuttalib onlardan iki adam bindirmişti. Osman (r.a.), orduyu donatmak için yaptığı harcamalardan başka onlardan da üç adam bindirmişti. Resûlullah (s.a.v.), "Güçlü bir hayvana sahip olmayan bizimle çıkmasın." dedi. Bir adam, genç ve huysuz bir deveye binerek yola çıktı; deve adamı öldürdü. İnsanlar "O şehittir, o şehittir..." dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Cennete ancak bir mümin -ya da mümin bir nefis- girer. Âsi Cennete giremez."* dedi. Adamın devesi onu es-Süveydâ denilen yerde üstünden fırlatmıştı.

Dediler ki: Münafıklardan bazı kimseler hiçbir mazeretleri olmadığı halde Resûlullah'tan (s.a.v.) izin istemeye geliyorlardı. İzin isteyen münafıklar seksen küsur kadardı. Bedevilerden gitmemek için özür beyan etmek isteyenler de Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittiler. Ama Allah (c) onların özürlerini kabul etmedi. Onlar, Benî Gıfâr'dan bir grup adamdı. Hufâ b. Îmâ b. Rahde onlardan biriydi. Toplam 82 kişiydiler. Abdullah b. Übey askerleriyle geldi ve kışlasını Seniyyetü'l-

Vedâ tepesinde, Zübâb'ın karşısında kurdu. Onunla birlikte müttefikleri olan Yahudiler ve münafıklar da vardı. Deniliyordu ki, Abdullah b. Übey'in askerleri Hz. Peygamber'in askerinden az değildi. Resûlullah (s.a.v.) ikamet ettiği sürece o da orada kaldı. Resûlullah (s.a.v.) ordunun başına Ebû Bekr es-Sıddîk'i (r.a.) getirmişti; insanlara namaz kıldırıyordu. Resûlullah (s.a.v.) için yolculuk uzayıp da çıkış için hazırlık yapınca Sibâ b. Urfuta el-Gıfârî'yi Medine'de görevlendirdi. Bazılarına göre Muhammed b. Mesleme'yi görevlendirmişti. Çünkü Muhammed b. Mesleme, bu gazve dışında hiçbir gazvede Resûlullah'tan geri kalmamıştır.

Resûlullah (s.a.v.), "Çok sayıda ayakkabı bulundurun! Çünkü bir adam, ayakkabılı olduğu sürece süvaridir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) hareket etmeye başlayınca Abdullah b. Übey, yanındaki münafıklarla birlikte geride kaldı. İbn Übey, "Muhammed bu sıkıntılı durumda, bu sıcakta ve bu uzak ülkede, üstelik karşı konulamayacak kadar çok sayıdaki güce karşı gidip Bizanslılarla savaşacakmış! Muhammed Bizanslılarla savaşmayı bir oyun mu sanıyor?" dedi. Onun fikrinde olanlar onunla birlikte münafıklık yaptılar. Sonra İbn Übey Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve ashâbını korkutup sarsmak için, "Vallahi yarın iplerle bağlanacak olan Muhammed ve ashâbına bakar gibiyim." dedi.

"Cennete ancak bir mümin -ya da mümin bir nefis- girer. Âsi Cennete giremez."
(Hadisi şerif)

Resûlullah (s.a.v.), Seniyyetü'l-Vedâ'dan Tebûk'e hareket edip bayrakları ve sancakları bağlayınca büyük sancağını Ebû Bekr es-Sıddîk'a (r.a.), büyük bayrağını da ez-Zübeyr'e verdi. Evs'in bayrağını Üseyd b. Hudayr'a, Hazrec'in sancağını Ebû Dücâne'ye verdi. Deniliyor ki, Hazrec'in sancağını el-Hubâb b. el-Münzir'e verdi.

Dediler ki: Benî Damre'den bir kadına ait olan bir köle Seniyyetü'n-Nûr'un başında Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Köle, silahlıydı ve "Seninle birlikte savaşayım mı ey Allah'ın

Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kimsin sen?" dedi. Köle, "Kölelerine karşı kötü davranan Benî Damre'den bir kadının kölesiyim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Efendine dön; benimle birlikte savaşıp da ateşe girme!" dedi.

Dedi ki: Bana Rifâ'a b. Sa'lebe b. Ebû Mâlik anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Zeyd b. Sâbit ile birlikte oturduk ve Tebûk Gazvesi'ni anlattık. Kendisi, Mâlik b. en-Neccâr'ın sancağını taşıdığını anlattı. Ben ona, "Ey Ebû Sa'îd! Müslümanlar kaç kişiydiler?" dedim. Zeyd b. Sâbit, "30.000 kişiydiler. İnsanlar güneşin meylettiği öğle saatinde yürümeye başladılar. Onlar sürekli giderken, orduyu arkadan takip etmekle görevli olanlar da oradaydılar. Onlardan birisine sordum; adam, "Sonuncuları ancak akşam vakti yürümeye başladı. Sonra biz onların arkasından yürümeye başladık. İnsanların çokluğu sebebiyle ancak sabah vakti orduya yetiştik." dedi.

Dediler ki: Müslümanlardan bir grup geri kaldı. Kalplerinde bir şüphe olmadığı halde niyetleri onları Resûlullah'tan (s.a.v.) geciktirdi; nihayet ondan geri kaldılar. Onlardan birisi Ka'b b. Mâlik idi. Ka'b şöyle diyordu: Tebûk seferinden geri kalışımla ilgili haberim şöyledir: Ben, o gazadan geri kaldığım sırada olduğu kadar hiçbir zaman, daha güçlü ve daha zengin olmamıştım. Vallahi, bu savaşta olduğu gibi hiçbir zaman benim iki bineğim olmadı. Resûlullah (s.a.v.) hazırlanıyor, Müslümanlar da onunla birlikte hazırlık yapıyorlardı. Ben koşup onlarla birlikte hazırlık yapmaya çalışıyorum, fakat hiç bir şey yapmadan geri dönüyorum. Ben içimde, "Benim bu işe gücüm yetiyor." diyorum. İnsanlar hazırlık konusunda ciddileşinceye kadar bu hal beni geciktirmeye devam etti. Resûlullah (s.a.v.) ve Müslümanlar Perşembe günü, gazaya gitmek üzere hazır olmaya başladılar. Resûlullah (s.a.v.) Perşembe günü çıkmak istiyordu; oysa ben henüz hiçbir hazırlık yapmamıştım. Ben

içimde, "Resûlûllah'tan (s.a.v.) bir veya iki gün sonra hazırlık yapar, sonra onlara yetişirim." dedim. Onlar ayrıldıktan sonra ertesi gün hazırlık yapmaya başladım. Hiçbir şey yapmadan döndüm. Ertesi gün yine bir şey yapamadım. Ordu hızlanıp gazveye katılma zamanı geçinceye kadar bu hal beni geciktirmeye devam etti. Ben, "Deveme biner, onlara yetişirim." dedim. Keşke yapsaydım! Ama yapamadım.

İnsanların arasında dolaşmaya başladığım zaman beni en çok üzen şey, ya üzerinde münafık damgası bulunanlardan ya da Allah'ın mazeret sahibi saydığı kimselerden başkasını görmeyişimdi. Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e ulaşıncaya kadar beni anmamıştı. Orada otururken, "Ka'b b. Mâlik ne yaptı?" dedi. Benî Selime'den bir adam, "Ey Allah'ın Resûlü! İki hırkası içinde sağa-sola bakınması onu alıkoymuştur." dedi. Bunun üzerine Mu'âz b. Cebel o adama, "Ne kadar kötü söyledin! Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Biz onun için hayırdan başka bir şey bilmiyoruz." dedi. O sözü söyleyen de Abdullah b. Üneys idi. Deniliyor ki, ona cevap veren de Ebû Katâde idi. Ancak Mu'âz b. Cebel'in cevap vermiş olması bize göre daha doğrudur.

Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî, Tebûk seferinde Resûlullah'tan (s.a.v.) geri kalınca şöyle dedi: Ben bir kuşkudan ya da bir şüpheden dolayı geri kalmadım. Mal yönünden güçlü bir adamdım. Kendi kendime, "Bir deve satın alacağım." dedim. Mürâre b. er-Rebî benimle karşılaştı ve "Ben güçlü bir adamım; bir deve alır ve onunla yola çıkarım." dedi. Ben de, "İşte bu, arkadaşlık yapacağım biridir." dedim. İkimiz, "Yarın gider iki deve alır ve Resûlullah'a (s.a.v.) kavuşuruz. Bu fırsat kaçırılmaz. Yükümüz hafif ve iki deve üzerindeyiz. Yarın yola çıkarız." demeye başladık. Resûlullah (s.a.v.) beldeleri aşıp gidinceye kadar da hep bunu söyleyip durduk ve günlerce geciktik. Fakat ben, "Bu zaman, çıkma zamanı değildir." dedim. Sonra evlerde veya başka yerlerde ancak ya mazeret sahibi birisini

veya münafıklığı açıklanmış olan birisini görebiliyordum. Böyle olunca da içinde bulunduğum üzüntüyle geri dönüyordum. Ebû Hayseme de bizimle birlikte geri kalmıştı. Kendisi ne Müslümanlığında itham edilir ne de dininde kınanırdı. O yapacağını yapmaya kesin niyetlenmişti. Ebû Hayseme'ye Abdullah b. Hayseme es-Sâlimî denirdi.

Ebû Hayseme, Resûlullah'ın (s.a.v.) hareket etmesinden on gün sonra sıcak bir günde iki hanımının yanına girdi. Onları kendilerine ait çardaklarının altında buldu. Her biri kendi çardağının altına su serpmiş, onun için su soğutmuş ve yemek hazırlamışlardı. Onların yanına vardığında çardakların yanında durdu ve "Sübhânellah! Geçmiş ve gelecek günahları affedilmiş olan Allah'ın Resûlü güneşte, sıcakta ve rüzgârda silahını boynunda taşısın da, Ebû Hayseme serin bir gölgelikte, soğutulmuş su, hazırlanmış yemek ve iki güzel kadının yanında evinde otursun! Vallahi bu insaf değildir." dedi. Sonra, "Vallahi yola çıkıp Resûlullah'a kavuşmadan sizden birisinin çardağına girmeyeceğim." dedi. Hemen devesini çökertti, üzerine kolanını (semerini) bağladı, azığını hazırladı ve yola çıktı. İki hanımı onunla konuşuyorlar; ancak kendisi onlarla konuşmuyordu. Nihayet Vâdi'l-Kurâ'da Umeyr b. Vehb el-Cümahî'ye yetişti; O da Peygamber'e (s.a.v.) yetişmek istiyordu. Onunla konuştu ve ikisi yoldaş oldular.

Nihayet Tebûk'e yaklaştılar. Ebû Hayseme, "Ey Umeyr! Benim günahlarım var, ama senin günahın yoktur. Benim senden önce Resûlullah'a yetişmem için arkada kalmanda bir sakınca yoktur!" dedi. Umeyr onun dediğini yaptı. Ebû Hayseme yola devam etti; nihayet Resûlullah'a (s.a.v.) yaklaştı. Resûlullah (s.a.v.) o sırada Tebûk'te konaklamıştı. İnsanlar, "Bakın; bir süvari geliyor." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Ebû Hayseme olmalı!" dedi. İnsanlar, "Bu Ebû Hayseme'dir ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Ebû Hayseme devesini çökertince geldi ve

Resûlullah'a (s.a.v.) selam verdi. Resûlullah (s.a.v.) "Sana bu yakışırdı, ey Ebû Hayseme!" dedi. Sonra Resûlullah'a (s.a.v.) olanları haber verdi. Resûlullah (s.a.v.) ona hayırlı şeyler söyledi ve ona dua etti.

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Medine'den çıktı ve Zû Huşub'ta sabahladı. Orada Devme'nin[100] altında konakladı. Onun Tebûk rehberi Alkame b. el-Fağvâ el-Huzâ'î idi. Resûlullah (s.a.v.) Devme'nin altında kaldı. Akşama doğru hava serinleyince oradan hareket etti. Şiddetli bir sıcaklık vardı. Zû Huşub denilen yere indiği günden beri, bulunduğu yerde öğle ile ikindiyi cem ediyordu. Hava serinleninceye kadar öğle namazını tehir ediyor, ikindiyi ise aceleyle kılıyordu. Sonra ikisini cem ediyordu. Tebûk'ten dönünceye kadar hep böyle yaptı. Onun Tebûk'e kadar olan mescitleri bilinmektedir. İlk olarak Zû Huşub'ta, Devme'nin altında namaz kıldı. Ayrıca el-Feyfâ, el-Merve, es-Sukyâ, Vâdi'l-Kurâ ve el-Hicr denilen yerlerde mescitleri vardır. Bundan başka Havsâ'nın aşağısında, Zü'l-Cîfe'de, Havsâ'nın yukarısında, Cevber'in arkasından gelen Şıkk-i Târâ'da, Zâtü'l-Hıtmî, Semene, el-Ahdar, Zâtü'z-Zirâb, el-Midrân ve Tebûk'te de birer mescidi vardır.

Resûlullah (s.a.v.) Seniyyetü'l-Vedâ'dan yola çıkınca, Bazı adamlar ondan geri kalmaya başladılar. İnsanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Filan adam geride kaldı." diyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), "Bırakın onu! Eğer onda bir hayır varsa Allah onu size ulaştırır. Eğer hayır yoksa Allah sizi ondan kurtardı." diyordu. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte çok sayıda münafık da yola çıkmıştı. Onlar ganimet umudu olmazsa çıkmayacaklardı. Ebû Zer şöyle derdi: Devem yüzünden Tebûk seferinden geri kaldım. Devem çok bitkin ve zayıftı. Ben, "Ona birkaç gün yem verir, sonra Resûlullah'a (s.a.v.) yetişirim." dedim. Ona birkaç

[100] Devme, iri ağaçlardan bir ağaç olup sedir (sidr) ağacı türünden bir ağaçtır (M).

gün yem verdim, sonra yola çıktım. Zü'l-Merve'ye geldiğimde beni taşıyamaz hale geldi. Bir gün onu bekledim; ancak onda bir hareket göremedim. Eşyalarımı alıp sırtıma koydum; sonra şiddetli sıcakta Resûlullah'a ulaşmak için yaya olarak yola düştüm. İnsanlar birbirinden kopmuşlardı. Bize yetişecek hiçbir Müslüman göremedim. Tam öğle vakti Resûlullah'ı (s.a.v.) görmeye başladım. Susuzluğum had safhaya ulaşmıştı. Yoldan bir adam bakıp, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu adam tek başına yolda yürüyor." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ebû Zer olmalı!" dedi. İnsanlar bana dikkatle bakınca, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu Ebû Zer'dir." dediler.

Resûlullah (s.a.v.), ayağa kalktı; nihayet ona yaklaştım. Bana, *"Ebû Zer'e merhaba! Tek başına yürüyor, tek başına ölecek ve tek başına diriltilecektir."* dedi. Sonra, "Seni geride bırakan nedir ey Ebû Zer?" dedi. Ebû Zer devesinin haberini ona iletti. Resûlullah (s.a.v.), "Muhakkak ki, senin geri kalışın, bana en yakın olan bir akrabamın geri kalışı gibi zor gelir. Ey Ebû Zer! Bana yetişinceye kadar attığın her adım karşılığında Allah senin bir günahını bağışlamıştır." dedi. Ebû Zer eşyasını sırtından indirdi, sonra su istedi. Kendisine bir su getirildi ve içti. Osman (r.a.) onu Rebeze'ye gönderip de orada vefat edince onunla birlikte eşi ve kölesinden başka kimse yoktu. Ebû Zer onlara vasiyetini yaptı ve "Öldüğüm zaman beni yıkayın; kefenleyin sonra yolun kenarına koyun!" dedi. O sırada içinde İbn Mes'ûd'un da bulunduğu bir grup umre yapmak maksadıyla Irak'tan geliyordu. Ancak yol kenarındaki cenaze onları ürküttü. Develer az kalsın onu eziyorlardı. Irak'tan gelen kavim selam verdi. Ebû Zer'in kölesi kalktı ve "Bu Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşı Ebû Zer'dir. Onun kefenlenmesi ve defni için bana yardım edin!" dedi. İbn Mes'ûd ağlamaya başladı ve "Resûlullah (s.a.v.), *'Ebû Zer tek başına yürüyor, tek başına ölecek ve tek başına diriltilecektir'*, dediği zaman doğru söylemişti." dedi. Sonra o ve arkadaşları inip onu defnettiler. Sonra

İbn Mes'ûd onun hadisini ve Resûlullah'ın (s.a.v.) Tebûk seferine giderken ona söylediklerini onlara anlattı.

Ebû Rühm el-Gıfârî -Adı Külsûm b. el-Husayn'dır. Ağacın altında (Hudeybiye'de) Resûlullah'a biat etmiştir.- dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Tebûk Gazvesi'ne katıldım. Bir gece, el-Ahdar'da[101] onunla birlikte yürüyordum; ben Resûlullah'a yakındım. Aniden beni uyku bastı. Uyanık kalmaya çalıştım. Devem Resûlullah'ın (s.a.v.) devesine yakınlaştı. Resûlullah'ın (s.a.v.) üzengideki ayağını incitir diye devemin ona yaklaşması beni korkutuyordu. Hemen devemi uzaklaştırmaya çalıştım. Ancak yolda ve gecenin bir vaktinde gözlerim kapandı ve uykuya daldım. Resûlullah'ın (s.a.v.) ayağı üzengide iken devem onun devesine çarptı. Ben ancak onun "Ooofff..." sesiyle uyandım. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim için Allah'tan af dile!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Yürü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) Benî Gıfâr'dan olup geride kalanları bana soruyordu. Ben de ona haber veriyordum. Resûlullah (s.a.v.), o kırmızı ve upuzun adamların ne yaptıklarını bana soruyordu. Ben de onların geride kaldıklarını ona söyledim. Sonra, "O siyah ve kırmızı arası kısa boylu adamlar ne yaptılar?" dedi. Ben, "Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Ben onları tanımıyorum." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, onlar Şebeketü Şedah denilen yerde olanlardı." dedi.[102] Ebû Rühm dedi ki: Ben onları Benî Gıfâr'da hatırlamaya çalıştım; ancak hatırlayamadım. Sonra onların Eslem kabilesinden bir kavim olduklarını, Şebeketü Şedah denilen yere yerleştiklerini ve çok sayıda develerinin olduğunu hatırladım. Bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar Eslem'den bir kavim olup bizim anlaşmalılarımızdır." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Onlardan birisi, bizimle birlikte çıkmak isteyen bir delikanlıyı, Allah yolunda develerinden birine bindirseydi ne olurdu? O zaman gazveye çıkanın sevabı

---

[101] Tebûk ile Vâdi'l-Kurâ arasında Tebûk'e yakın bir yerdir (*Mu'cemü'l-Büldân*, I, 152).

[102] Şebeketü Şedah, bir yerin adıdır (*er-Ravdu'l-Ünf*, II, 321).

kadar onun da sevabı olurdu. Muhakkak ki, Kureyş Muhacirlerinin, Ensâr'ın, Gıfâr ve Eslem'in benden geri kalmaları, bana en yakın akrabamın geri kalması kadar zor geliyor." dedi.

Dediler ki: Bir ara Resûlullah (s.a.v.) yürüyorken, orduya ait bir devenin yanından geçti. Devenin sahibi, zayıflıktan ve bitkinlikten dolayı deveyi terk etmişti. Yoldan geçen birisi onun yanında durdu, birkaç gün ona yem verdi sonra onu kendi yerine yönlendirdi. Deve düzeldi; adam onun üzerinde yolculuk yaptı. Devenin ilk sahibi onu gördü. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında muhakeme oldular. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bir deveyi ya da atı, tehlikeli bir yerde bulup onu yaşatırsa, o deve veya at onundur." dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte olan askerlerin sayısı 30.000, atların sayısı 10.000 idi. Resûlullah (s.a.v.) Ensâr'dan her boyun birer sancak ve bayrak edinmelerini emretti. Arap kabilelerinde de sancaklar ve bayraklar vardı. Resûlullah (s.a.v.) (Benî) Mâlik b. en-Neccâr'ın bayrağını Umâre b. Hazm'a vermişti. Zeyd b. Sâbit Resûlullah'a yetişti; Resûlullah (s.a.v.) hemen bayrağı ona verdi. Umâre, "Yoksa bana kızdın mı ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır vallahi! Fakat Kur'ân'ı (bilenleri) öne geçirin. Zeyd senden daha çok Kur'ân almıştır. Burnu kesik siyahî bir köle de olsa Kur'ân (bilenler) öne geçirilir." dedi. Evs ve Hazrec'e de, en çok Kur'ân bilenlerinin bayrağı taşımalarını emretti. Ebû Zeyd, Benî Amr b. Avf'ın bayrağını taşıyordu. Mu'âz b. Cebel Benî Selime'nin bayrağını taşıyordu. Bir gün Resûlullah (s.a.v.), üzerinde yünden bir cübbe olduğu halde ashâbına namaz kıldırdı. Resûlullah (s.a.v.) namaz kılarken atının yularından -veya ipinden- tutuyordu. At bevletti; bevli onun cübbesine sıçradı. Resûlullah (s.a.v.) cübbesini yıkamadı ve *"Atın bevlinde, ağız suyunda ve terinde bir beis yoktur."* dedi.

Dediler ki: Münafıklardan bir grup Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yürüyorlardı. Benî Amr b. Avf'a mensup Vedî'a b. Sâbit, Cülâs b. Süveyd b. es-Sâmit, Eşca kabilesinden olup Benî Selime'nin anlaşmalısı olan Mahşî b. Humeyyir ve Sa'lebe b. Hâtıb bu gurptan bazılarıydı. Sa'lebe b. Hâtıb, Müslümanları ve Resûlullah'ı korkutup titretmek maksadıyla, "Rumlarla savaşmayı diğerleriyle savaşmak gibi mi sanıyorsunuz? Vallahi, yarın sizi iplerle bağlanmış bir şekilde görüyor gibiyim." dedi. Vedî'a b. Sâbit, "Hani, bizim en çok yiyenlerimiz, en çok yalan söyleyenlerimiz ve cephede en korkaklarımız olan o Kur'ân hafızlarımızı göremiyorum?" dedi. Cülâs b. Süveyd –Cülâs, Ümmü Umeyr'in kocasıydı ve Ümmü Ümeyr'in oğlu Umeyr onun evinde yetim idi.- "Onlar büyüklerimiz, eşrafımız ve fazilet sahibi olanlarımızdır. Vallahi eğer Muhammed doğru ise, biz eşeklerden daha kötüyüz. Vallahi, sizin sözleriniz sebebiyle bizim hakkımızda nazil olacak Kur'ân'dan kurtumak için, her birimize yüzer kamçı vurulmasına hüküm verilmesini arzu ederdim." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Ammâr b. Yâsir'e, "Kavme (münafıklara) yetiş; onlar yandılar. Onlara ne söylediklerini sor! Eğer inkâr ederlerse sen, 'Evet, siz şöyle şöyle dediniz.' de!" dedi. Ammâr, onların yanına gitti ve söylenenleri onlara söyledi. Özür dilemek için Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Resûlullah (s.a.v.) devesinin üzerindeydi. Vedî'a b. Sâbit, devesinin palan ipini tutuyor, ayakları da taşlara çarpıp duruyordu. Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! Biz sadece lafa dalmış, kendi aramızda eğleniyorduk." dedi. Fakat Resûlullah (s.a.v.) ona iltifat etmedi. Bunun üzerine Allah (c), Resûlullah'ın üzerine *"Eğer onlara soracak olursan, 'Biz ancak lafa dalmış, kendimize eğleniyorduk.' derler. De ki: 'Allah'la, onun ayetleriyle ve peygamberiyle mi eğleniyordunuz?' Boşuna özür dilemeyin! Çünkü siz iman ettikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz. İçinizden bir zümreyi affetsek bile, suçlarında ısrar etmeleri sebebiyle diğer*

"Eğer onlara soracak olursan, 'Biz ancak lafa dalmış, kendimize eğleniyorduk.' derler. De ki: 'Allah'la, onun ayetleriyle ve peygamberiyle mi eğleniyordunuz?' Boşuna özür dilemeyin! Çünkü siz iman ettikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz. İçinizden bir zümreyi affetsek bile, suçlarında ısrar etmeleri sebebiyle diğer bir zümreye azap edeceğiz." (Tevbe, 9/65-66)

bir zümreye azap edeceğiz."[103] ayetini indirdi. Dediler ki: Umeyr, Cülâs'ın, "...O zaman biz eşeklerden de daha kötüyüz." şeklindeki sözlerini ona iade etti ve "Gerçekten sen eşekten daha kötüsün. Doğru olan Resûlullah'tır. Sen yalancısın." dedi. Cülâs Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve böyle bir şey söylemediğine dair yemin etti. Bunun üzerine Allah (c) elçisine, *"Söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki küfür sözünü söylediler ve (sözde) Müslüman olduktan sonra inkâr ettiler. Ayrıca başaramadıkları şeye (peygamber'i öldürmeye) yeltendiler."* [104] ayetini indirdi. Yine bu ayetin, *"Sırf, Allah ve Resûlü kendi lütfu ile onları zengin kıldığı için intikam almaya kalktılar. Eğer tövbe ederlerse kendileri için hayırlı olur..."* kısmı da onun hakkında nazil oldu.

Dedi ki: Cahiliye döneminde Cülâs'ın, kavminden bazıları üzerine bir diyeti vardı. Kendisi ihtiyaç içinde olan birisiydi. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde onun diyetini adamlardan aldı. Cülâs onunla zengin oldu. Mahşî b. Humeyyir ise, "Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Benim ve babamın ismi beni oturttu." dedi. Bu ayette affedilen kişi Mahşî b. Humeyyir'dir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), ona "Abdurrahman" veya "Abdullah" ismini koydu. Adam Allah'tan, şehit olarak öldürülmeyi ve yerinin bilinmemesini diledi. Yemâme gününde öldürüldü ve onun izine rastlanmadı. Cülâs b. Süveyd hakkında şunlar da söylenmektedir: Denildiğine göre Cülâs Tebûk Gazvesi'nde Resûlullah'tan (s.a.v.) geri kalan münafıklardan biriydi. Cülâs ayrıca insanları gazaya çıkmaktan vazgeçirmeye çalışıyordu. Ümmü Umeyr onun eşiydi. Umeyr de yetim olarak onun evindeydi ve malı yoktu. Cülâs Umeyr'e sahip çıkıyor ve ona iyilikte bulunuyordu. Bir gün Umeyr Cülâs'ın, "Vallahi eğer Muhammed doğru ise biz eşekten bile daha kötüyüz." dediğini işitti. Bunun üzerine Umeyr ona, "Ey Cülâs! Sen bana insanların en

[103] Tevbe, 9/65-66.
[104] Tevbe, 9/74.

sevimlisi ve yaptığın işler bakımından bana göre en güzellerinden biriydin. Senin başına, hoşlanmadığımız bir şeyin gelmesini en çok arzu etmeyen bendim. Vallahi öyle bir söz söyledin ki, eğer anlatsam sen perişan olursun, ama eğer gizlesem ben helak olurum. Ancak bu iki şıktan birisi bana göre diğerinden daha ehvendir." dedi. Cülâs'ın sözleri Resûlullah'a (s.a.v.) anlatıldı. Cülâs fakirdi; Resûlullah (s.a.v.) ona zekât fonundan mal vermişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Cülâs'a haber gönderdi ve Umeyr'in dediklerini ona sordu. Cülâs Allah'a yemin ederek böyle bir şey söylemediğini, Umeyr'in -Umeyr b. Sa'îd- yalan söylediğini ifade etti. Umeyr de Resûlullah'ın (s.a.v.) yanındaydı. Umeyr hemen ayağa kalktı ve "Allah'ım! Benim konuştuklarımın doğruluğu için Resûlü'ne Kur'ân indir!" dedi. Bunun üzerine Allah elçisine, *"Söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki küfür sözünü söylediler ve (sözde) Müslüman olduktan sonra inkâr ettiler. Ayrıca başaramadıkları şeye (peygamber'i öldürmeye) yeltendiler."* ayetini, *"Sırf, Allah ve Resûlü kendi lütfu ile onları zengin kıldığı için intikam almaya kalktılar. Eğer tövbe ederlerse kendileri için hayırlı olur..."* ayetini indirdi. Onun zengin olması, Resûlullah'ın (s.a.v.) ona verdiği zekât sebebiyledir. Cülâs, "Dinle! Allah bana tövbeyi arz ediyor. Vallahi Umeyr'in söylediklerini söyledim." dedi. Günahını itiraf edince ve tövbesi güzel olunca, Umeyr b. Sa'îd'e yaptığı iyiliği kesmedi. Onun tövbesinin kabul edildiği, yaptığı bu iyilikle biliniyordu.

Ebû Humeyd es-Sâ'idî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Tebûk'e çıktık. Vâdi'l-Kurâ'ya geldiğimizde bir kadının bahçesine uğradık. Resûlullah (s.a.v.), "Haydi, (bu ağaçlardaki mahsulün kaç yük olduğunu) tahmin ediniz!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) tahmin etti; biz de onunla birlikte, mahsulün on yük olacağını tahmin ettik. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kadına, "Bu ağaçlardan ne kadar mahsul çıktığını say ve (Tebûk'ten) senin yanına dönünceye kadar aklında tut!" dedi. el-Hicr denilen

yerde akşamladığımızda Resûlullah (s.a.v.), "Bu gece şiddetli bir kasırga esecektir. Sizden birisi, yanında arkadaşı olmadan yerinden kalkmasın! Devesi olan, devesini iple bağlasın!" dedi. Râvî dedi ki: O gece şiddetli bir kasırga esti. Hiç kimse arkadaşı olmadan yerinden kalkmadı. Sadece Benî Sâ'ide'den olan iki adam kalktılar. Birisi ihtiyacını gidermek için çıktı; diğeri de devesini aramak için çıktı. İhtiyacını gidermek üzere çıkan adam, çıktığı yolda boğmacaya yakalandı. Kasırga, devesini aramak üzere çıkan adamı kaldırıp Tay dağlarına fırlattı. Bunların haberleri Resûlullah'a (s.a.v.) bildirildi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben size, hiç kimse yanında arkadaşı olmadan ayağa kalkmasın demedim mi?" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) gittiği yolda boğmacaya yakalanan adama dua etti; o şifa buldu. Tay dağlarına fırlatılan adam ise, Tay kabilesi Medine'ye gelince onu Resûlullah'a getirdiler.

Resûlullah (s.a.v.) Vâdi'l-Kurâ'ya geldiğinde Yahudi olan Benî Urayd Resûlullah'a (s.a.v.) un helvası getirdi. Resûlullah (s.a.v.) onu yedi ve onlara 40 yük yiyecek verdi. Bu, her yıl onlara verilen bir azıktı. Yahudilerden bir kadın, "Muhammed'in kendilerine yaptığı bu iyilik, babalarından miras olarak aldıklarından daha iyi idi. Çünkü bu azık kıyamete kadar onlar için devam edecek." derdi.

Ebû Hüreyre anlatıyor, diyor ki: el-Hicr'e uğradığımızda insanlar el-Hicr kuyusundan su alıp hamur yaptılar. Bunun ardından Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı, "Bu kuyunun suyundan su içmeyin ve namaz için abdest almayın! Yaptığınız hamuru da develere verin!" diye çağrıda bulundu. Sehl b. Sa'd dedi ki: Ben arkadaşlarımın en ufağıydım ve Tebûk'te onları ağırlıyordum. Konakladığımızda onlara hamur yaptım ve hamurun ekşimesini bekledim. Ben odun toplamaya gitmiştim. Baktım ki, Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı, "Hey! Resûlullah (s.a.v.), onların kuyusundan su içmemenizi emrediyor." diye çağrıda

bulunuyor. İnsanlar kaplarındaki suyu dökmeye başladılar. Resûlullah'a "Ey Allah'ın Resûlü! Hamur yoğurduk!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Onu develere yem olarak verin!" dedi. Sehl dedi ki: Yaptığım hamuru, iki bitkin deveye verdim. Onlar, kervanımızın en zayıf iki hayvanıydı.

Sonra Sâlih Peygamber'in (s.a.v.) kuyusuna yöneldik. Önce kaplarla su alıp onları temizliyorduk. Sonra içmeye başladık. O gün ancak akşama doğru dönebildik. Resûlullah (s.a.v.), *"Sakın peygamberinizden mucizeler istemeyin! Şunlar Sâlih peygamber'in kavmi; peygamberlerinden mucize istediler. Dişi deve şu yarıktan onlara gelivermişti. Geldiği gün sütünden onlara içirmiş, ancak suyundan içmemişti.*[105] *Onlar ise deveyi kestiler. Bunun üzerine kendilerine, üç güne kadar azaba uğrayacakları vaat edildi. Elbette ki, Allah'ın vadi, yalan çıkmayacaktı. Derken, onları korkunç bir seyha (haykırış) alıverdi. Gök kubbenin altında, yeryüzünde onlardan hiç birisi hayatta kalmadı. Ancak sadece Harem'de olan bir adam kaldı. Harem o adamı azaptan kurtardı."* dedi. Sahâbe, "Ey Allah'ın Resûlü! O adam kimdir?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "O Sakîflerin atası olan Ebû Riğâl'dır." dedi. Sahâbe, "Onun Mekke tarafında ne işi vardı?" dediler. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Sâlih Peygamber, onu zekât tahsildarı olarak göndermişti. Ebû Riğâl, yanında sütü çekilmiş 100 koyun, bir koç, bir de anası ölmüş bir çocuk bulunan bir adamın yanına vardı. Adam, "Resûlullah'ın elçisi hoş gelmiş, sefalar getirmiştir. İstediğini al!" dedi. Ebû Riğâl, süt veren koyunlardan aldı. Adam, "Bu aldığın koyun, anasının ölümünden sonra sağ kalan bu çocuğun annesi sayılır. Bu koyunun yerine on koyun al!" dedi. Ebû Riğâl, "Hayır, olmaz." dedi. Adam, "Yirmi koyun al!" dedi. Ebû Riğâl, "Hayır, olmaz." dedi. Adam, "Elli koyun al!" dedi. Ebû Riğâl,

[105] Allah'ın onlar için koyduğu kurala göre, Salih Peygamber'in dişi devesi, bir gün onların suyundan içecekti; bir gün de onlar devenin sütünden içeceklerdi (M).

"Hayır, olmaz." dedi. Adam, "Hepsini al! Sadece bu sütlü koyunu alma!" dedi. Ebû Riğâl, "Hayır, olmaz." dedi. Bunun üzerine adam, "Eğer sen sütü seviyorsan, ben de seviyorum." dedi. Ok heybesindeki okları yere serdi. Sonra yayına bir ok yerleştirip, "Allah'ım sen şahit ol!" dedi ve onu öldürerek "Kimse Allah'ın elçisine, benden önce bunun haberini ulaştırmasın." dedi. Hemen Sâlih'e geldi ve ona haberi bildirdi. Sâlih peygamber de ellerini kaldırıp üç kere, "Allah'ım! Ebû Riğâl'a lanet et!" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Bu azaba uğramış kavmin (Sâlih'in kavmi) yanına ancak ağlayarak girin! Eğer ağlamıyorsanız, onların yanına girmeyin! Aksi takdirde onların başına gelen sizin de başınıza gelecektir." dedi.

Ebû Sa'îd el-Hudrî dedi ki: Bir adam gördüm; el-Hicr'de, azap edilmişlerin evinde bulduğu bir yüzüğü Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirmişti. Resûlullah (s.a.v.) ondan yüz çevirdi ve ona bakmamak için elini gözlerinin üzerine koydu. Sonra, "At o yüzüğü!" dedi. Adam da attı. Fakat bugüne kadar o yüzüğün nereye düştüğünü görmedim. İbn Ömer şöyle derdi: Ashâb, azab edilmişlerin hizasına geldiği zaman Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Burası kaçış vadisidir." dedi. Onlar, oradan çıkıncaya kadar bineklerini hızlandırıyorlardı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Yunus b. Yusuf'tan, o Ubeyd b. Cübeyr'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) o vadiyi arkada bırakıncaya kadar bineğini hızlandırdığını gördüm. Dedi ki: Sabah olunca Resûlullah (s.a.v.) yola çıktı, askerde de su yoktu. Bunu Resûlullah'a (s.a.v.) arz ettiler. Resûlullah (s.a.v.) suyun üzerinde değildi. Abdullah b. Ebû Hadred dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) Kıble'ye yöneldiğini gördüm. Sonra dua etmeye başladı. -Hayır vallahi, gökte herhangi bir bulut görmedim.- Resûlullah (s.a.v.) henüz duasını bitirmemişti ki, her taraftan bir araya gelen bulutlara bakıyordum. Resûlullah (s.a.v.)

daha bulunduğu yerden ayrılmadan gök suyunu üzerimize boşalttı. Boşanan yağmurda Resûlullah'ın (s.a.v.) tekbirini işitiyor gibiyim. Bir saat sonra Allah üzerimizden bulutları dağıttı. Yer, birbiri üzerine dökülmüş göller gibiydi. İnsanlar su içtiler ve en son fertlerine kadar suya kandılar. Resûlullah'ın (s.a.v.), *"Ben Allah'ın elçisi olduğuma şehadet ederim."* dediğini işitiyordum. Bunun üzerine münafıklardan bir adama, "Yazık sana! Bundan öte bir şey var mı?" dedim. Münafık, "Geçip giden bir bulut idi." dedi. Bunu diyen Kays b. Kayzî idi. Bazılarına göre, Zeyd b. el-Lusayt idi.

Dedi ki: Bana Yunus b. Muhammed anlattı. O Ya'kûb b. Amr b. Katâde'den, o da Mahmûd b. Lebîd'den şöyle dediğini rivayet etti: Mahmûd b. Lebîd, Ya'kûb b. Amr'a "İnsanlar, aralarındaki münafıkları tanıyorlar mıydı?" diye sordu. Ya'kûb, "Evet, vallahi tanıyorlardı. Adam onu babasından, kardeşinden veya amca çocuklarından tanıyordu. Senin deden Katâde b. en-Nu'mân'dan işittim; şöyle diyordu: "Bizden münafık olan bazı adamlar bizi evlerimizde takip ediyorlardı." Sonra Zeyd b. Sâbit'in Benî en-Neccâr'da, "Allah ona bereketini koymasın!" dediğini işittim. Kendisine, "Kime ey Ebû Sa'îd?" denildi. Zeyd, "Sa'd b. Zürâre ve Kays b. Fihr." dedi. Zeyd daha sonra şöyle dedi: Biz Tebûk Gazvesi'nde Resûlullah (s.a.v.) ile beraberdik. Su sorun olmaya başladığı zaman Resûlullah (s.a.v.) dua eder etmez bulutlar toplanıp yağmur vermeye başladı. İnsanlar kanıncaya kadar su içtiler. Biz ona, "Yazık sana! Bundan öte bir şey var mı?" dedik. Adam, "Geçip giden bir bulut idi." dedi. Vallahi ey Mahmûd, bunu diyen, seninle akrabalığı olan bir adamdı." dedi. Mahmûd, "Onu tanıdım." dedi.

Dedi ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e doğru hareket etmeye başladı. Bir yerde konakladı. Orada Resûlullah'ın (s.a.v.) devesi Kasvâ kayboldu. Ashâb onu aramaya çıktı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında Umâre b. Hazm vardı. -Akabe

ve Bedir ehlinden olup Yemâme'de şehit oldu.- Onun kafilesinde Benî Kaynukâ'dan olan Zeyd b. el-Lusayt vardı. Yahudi idi. Sonra Müslüman oldu ve münafıklaştı. İçinde Yahudilerin şirretliği ve kini vardı. Umâre'nin kafilesinde bulunan Zeyd, "Muhammed peygamber olduğunu ve semanın haberlerini size verdiğini söylemiyor mu? Oysa devesinin nerede olduğunu bilmiyor." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bir münafık, 'Muhammed peygamber olduğunu ve semanın haberlerini size haber verdiğini söylediği halde devesinin nerede olduğunu bilmiyor' diyor. Vallahi, Allah'ın bana bildiğinden başka bir şey bilmiyorum. Ama Allah deveyi bana gösterdi. O şu anda vadide, şöyle şöyle bir oyuğun içindedir. -Eliyle de o oyuğa işaret etti.- Yuları bir ağaç takılmış. Gidin onu getirin!" dedi. Gittiler ve deveyi getirdiler.

Umâre b. Hazm kafilesinin yanına döndü ve "Resûlullah'ın (s.a.v.) bize anlattığı şey hayret vericidir. Bir adamın söylediği sözü, Allah ona haber vermiştir. Şöyle şöyle dedi. -Zeyd'in anlattıklarını anlattı.- Umâre'nin kafilesinde olup Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında hazır olmayan bir adam, "Vallahi, sen yanımıza gelmeden Zeyd bu sözü söyledi." dedi. Umâre b. Hazm, hemen Zeyd'in üzerine yürüyüp "Vallahi, kafilemde bir bela varmış da haberim yokmuş." diyerek boynunu vurmak istedi. Zeyd'in sözünü Umâre'ye nakleden, kardeşi Amr b. Hazm idi. O da bir grup arkadaşıyla birlikte kafilenin içindeydi. Gidip Resûlullah'ın devesini vadiden kurtaran adam ise el-Hâris b. Hazeme el-Eşhelî idi. Deveyi bulduğunda yuları bir ağaca asılıydı. Bunun üzerine Zeyd b. el-Lusayt, "Vallahi, sanki ilk defa bugün Müslüman olacağım gibi... Muhammed hakkında kuşku duyuyordum. Sabaha çıktığımda artık bir basîret (kalb gözü) sahibiydim. Onun Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ediyorum." dedi. İnsanların dediğine göre Zeyd tövbe etmişti. Hârice b. Zeyd b. Sâbit onun tövbe ettiğini inkâr ediyor ve "Ölünceye kadar alçaklıktan geri durmadı." diyordu.

Resûlullah (s.a.v.) el-Muşakkak[106] vadisinde iken gece yarısı şarkı söyleyen bir adamın sesini duydu. Resûlullah (s.a.v.), "Acele edin, ona kavuşalım!" dedi. Bir yandan da "Bu şarkı söyleyen kimlerdendir? Sizden mi yoksa başkalarından mı?" diye soruyordu. Onun yanındakiler, "Evet, bizim dışımızdakilerdendir." dediler. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) şarkıcıya yetişti; baktı ki bir topluluktürlar. Resûlullah (s.a.v.), "Kimlerdendir bu kavim?" dedi. Onlar, "Mudar'dandır." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Ben de Mudar'danım." dedi ve Mudar'a ulaşıncaya kadar nesebini saymaya başladı. Onlar, "Develer içinde ilk şarkı söyleyen bizleriz." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Bu nasıl oluyor?" dedi. Onlar şöyle dediler; "Cahiliye halkı birbirlerine baskın yapıyorlardı. Yine onlardan bir adamın üzerine baskın yapıldı. Yanında da bir kölesi vardı. Devesi ürküp kaçtı. Adam kölesine deveyi hizaya getirmesini emretti. Köle, "Yapamam." dedi. Bunun üzerine adam sopayla eline vurdu. Köle, "Ah elim! Vah elim!" demeye başladı. Deve de toparlandı. Kölenin efendisi, "Deveye hep böyle söyle!" demeye başladı." Resûlullah (s.a.v.) gülüyordu. Resûlullah (s.a.v.) Bilâl'e, "Size bir müjde vereyim mi?" dedi. Onlar, "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Develerinin üzerinde seyir halindeydiler. Resûlullah (s.a.v.), "Allah bana iki hazine verdi. Rum ve Fars hazinelerini... Ayrıca beni hükümdarlarla destekledi. Himyer hükümdarlarıyla... Allah'ın yolunda cihad edecekler ve Allah'ın kendilerine verdiği ganimeti yiyecekler." dedi.

Muğîre b. Şu'be şöyle diyordu: el-Hicr ile Tebûk arasındaydık. Resûlullah (s.a.v.) ihtiyacı için dışarı çıktı. İhtiyacı için çıktığında uzağa giderdi. Ben de bir miktar su ile tanyeri ağardıktan sonra onun arkasından gittim. İnsanların namazları güneşin doğmasına yakın bir zamana girdi. -Sabah namazıydı.- Hatta güneşin doğmasından endişe ettiler. Bunun

106 el-Muşakkak, Medine ile Tebûk arasında bir vadidir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 274).

üzerine Abdurrahman b. Avf'ı öne geçirdiler. Abdurrahman onlara namaz kıldırdı. Ben de içinde su bulunan bir kabı Resûlullah'a yetiştirdim. İhtiyacını giderdikten sonra eline su döktüm. Yüzünü yıkadı. Sonra kollarını yıkamak istedi. Cübbenin kolları dardı. -Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde bir Rum cübbesi vardı.- Ellerini cübbenin altından çıkardı ve onları yıkadı. Sonra ayağındaki mestleri meshetti. Abdurrahman b. Avf'ın yanına vardık; Abdurrahman rükûa varmıştı. İnsanlar Resûlullah'ı gördükleri zaman Abdurrahman'ı "sübhânallah" diyerek uyarmak istediler. Hatta neredeyse namazlarını bozacaklardı. Abdurrahman da arkasına dönmek isteyince, Resûlullah (s.a.v.) "Dur, devam et!" diye ona işaret etti. Böylece Resûlullah (s.a.v.) Abdurrahman'ın arkasında bir rekât kılmış oldu. Abdurrahman selam verince insanlar sıçrayıp ayağa kalktılar. Resûlullah (s.a.v.) da kalan rekâtı tamamlamak üzere ayağa kalktı. Sonra selam verdi. Sonra, "*Güzel yaptınız! Gerçekten, ümmetinden sâlih bir insan kendisine imamlık yapmadıkça bir peygamber vefat etmez.*" dedi.

Bir gün Ya'lâ b. Münebbih bir işçisi ile Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Bu işçi, askerlerden birisiyle tartışmış, asker onu dişlemişti. İşçi, ısıranın ağzından elini çekince dişleri söküldü. Yaralı adam ona yapıştı ve onu Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdü. Ya'lâ b. Münebbih dedi ki: Ne yapacak diye işçim ile birlikte Resûlullah'ın yanında hazır bulundum. Resûlullah'ın yanına getirildiler. Resûlullah (s.a.v.), "Biriniz kardeşine yönelip aygır gibi onu dişliyor." dedi. Böylece Resûlullah (s.a.v.) dişinden dolayı uğradığı mağduriyeti yok saydı.

Resûlullah (s.a.v.), "Sizler inşaallah yarın Tebûk çeşmesine varacaksınız. Siz ancak kuşluk vaktinde oraya yetişirsiniz. Ben gelinceye kadar, oraya gelen kimse sakın onun suyuna dokunmasın!" dedi. Mu'âz b. Cebel dedi ki: Çeşmeye geldik; ancak bizden önce iki adam gelmiş. Çeşme berrak, soğuk ve tatlı bir

şekilde ince ince akıyordu. Onlara, "Bu çeşmenin suyuna dokundunuz mu?" diye sordu. Adamlar, "Evet, dokunduk." dediler. Resûlullah (s.a.v.) onlara ağır sözler söyledi ve Allah'ın dilediği kadar onlara bağırdı. Sonra, bir tulumda birikinceye kadar suyu azar azar elleriyle avuçladılar. Sonra Resûlullah (s.a.v.) yüzünü ve ellerini yıkadı ve suyun içine döktü. Çeşme çok su verdi. İnsanlar su aldılar. Sonra Peygamber (s.a.v.), "Ey Mu'âz! Eğer ömrün yetseydi, çok sürmez; bu su ile buraların bahçelerle dolduğunu görebilirdin." dedi.

Dediler ki: Zü'l-Bicâdeyn[107] lakabıyla şöhret bulan Abdullah -Önceki adı Abdüluzzâ idi.- Müzeyne kabilesindendi. Abdullah yetimdi ve malı yoktu. Babası vefat etmiş ve ona bir şey bırakmamıştı. Ancak amcasının malı çoktu. Amcası onu aldı ve büyütmeye çalıştı. Nihayet zengin oldu. Onun develeri, koyunları ve köleleri vardı. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiği zaman, Abdullah'ın nefsi İslâm'a meyletmeye başladı, fakat amcasından dolayı İslâm'a girmeye çekiniyordu. Nihayet yıllar geçti ve savaşların hepsi bitti. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'nin fethinden Medine'ye döndü. Abdullah amcasına, "Ey Amca! Ben senin Müslüman olmanı bekledim, fakat sen Muhammed'i hiç istemiyorsun. Benim Müslüman olmama izin ver bari!" dedi. Amcası, "Vallahi eğer Muhammed'e tabi olursan, sana verdiğim hiçbir şeyi elinde bırakmayacağım, hepsini senden alırım; hatta iki elbiseni de..." dedi. Bunun üzerine Abdullah, "Vallahi ben de Muhammed'e tabiyim ve Müslüman'ım. Taş ve putların ibadetini bırakıyorum. İşte elimdekileri al!" dedi. Amcası, ona verdiği her şeyi geri aldı. Hatta elbisesini bile üzerinden çıkardı. Abdullah annesine geldi, Annesi, kendisine ait bir elbiseyi iki elbise yaptı. Abdullah bir parçasını belden aşağıya bağladı, diğerini omuzuna attı. Sonra Medine'ye yöneldi ve tanyeri ağarmadan Mescitte uzanmaya başladı. As-

[107] Zü'l-Bicâdeyn, sert iki elbiseye sahip olan adam, anlamındadır (İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 172).

lında kendisi Medine'ye yakın olan Verikân denilen bir dağda kalıyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) sabah namazını kıldırdı. Resûlullah (s.a.v.) sabah namazını bitirdiği zaman insanlarla musafaha ederdi. Resûlullah (s.a.v.) ona baktı; tanıyamadı ve "Sen kimsin?" dedi. Nesebini ve ismini söyledi. Resûlullah (s.a.v.), "Sen iki elbiseli (Zü'l-Bicâdeyn) Abdullah'sın." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Bana yakın bir yere gel!" dedi. Abdullah onun misafirleri arasındaydı ve Resûlullah (s.a.v.) ona Kur'ân öğretiyordu. Hatta çok Kur'ân okumaya başladı. İnsanlar da o sıralarda Tebûk'e gitmeye hazırlanıyorlardı.

Abdullah sesi gür bir adamdı. Kendisi mescitte kalıyor ve Kur'ân okuyarak sesini yükseltiyordu. Bunun üzerine Ömer, "Ey Allah'ın Resûlü! Şu bedeviyi duyuyor musun? Kur'ân okurken sesini yükseltiyor, hatta insanların Kur'ân okumalarına engel oluyor?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onu kendi haline bırak ey Ömer! Kuşkusuz o Allah'a ve Resûlü'ne hicret etmiştir." dedi. Dedi ki: Tebûk'e çıktıkları zaman Abdullah, "Ey Allah'ın Resûlü! Şehit olmam için dua et!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bana Semûre ağacının kabuğunu getir." dedi. Abdullah Semûre ağacının kabuğunu getirdi. Resûlullah (s.a.v.) onu pazısının üzerine bağladı ve "Ya Rabbi! Onun kanını kâfirlere haram kılıyorum!" dedi. Bunun üzerine Abdullah, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunu kastetmemiştim." dedi. Peygamber (s.a.v.), "Sen Allah yolunda gazaya çıktığın vakit, eğer sıtma hastalığı seni yakalar da seni öldürürse şehit olursun. Eğer bineğin seni üstünden atıp boynun kırılırsa şehit olursun. Şehitlik hangi şekilde olursa olsun, önemseme!" dedi. Tebûk'e varıp orada birkaç gün kaldıklarında Abdullah Zü'l-Bicâdeyn vefat etti. Bilâl b. el-Hâris şöyle diyor: Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittim; Müezzin Bilâl'in elinde ateşten bir meşale vardı ve kabrin aynında duruyordu. Baktım Resûlullah (s.a.v.) kabirdedir. Baktım Ömer ve Ebû Bekr (r.a.) onu Resûlullah'ın eline veriyorlar. Resûlullah (s.a.v.), "Kardeşinizi bana yaklaştırın!" dedi. Resûlullah (s.a.v.)

onu lahdine yerleştirince, "Allah'ım! Ben ondan razı oldum; sen de ondan razı ol!" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd, "Keşke lahidin sahibi ben olsaydım!" dedi.

Dediler ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) Tebûk'e yürüyüşü sırasında yanına geldik; Süheyl b. Beydâ'yı arkasına almıştı. Süheyl dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) sesini yükselterek, "Ey Süheyl!" dedi. Her seferinde "Ey Süheyl!" diyordu. Süheyl de üç kere "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Nihayet insanlar, Resûlullah'ın onları kastettiğini anladılar. Kendisini geçenler onun yanına döndüler; geride kalanlar ona yetiştiler. Sonra Resûlullah (s.a.v.), *"Kim Allah'ın bir olduğuna ve ortağının bulunmadığına şahitlik ederse Allah ona ateşi haram kılar."* dedi.

Dediler ki: Yürüyüş esnasında insanlara bir yılan göründü. Onun büyüklüğü, yaratılış şekli ve insanların ondan ürkmeleri anlatılırdı. Yılan Resûlullah'ın (s.a.v.) huzuruna gelinceye kadar geldi. Resûlullah (s.a.v.) devesinin üzerindeydi. İnsanlar onu seyrediyorlardı. Sonra dürüldü ve yoldan ayrılarak ayağa kalktı. İnsanlar, Resûlullah'a ulaşıncaya kadar geldiler. Resûlullah (s.a.v.), "Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Onlar, "Allah ve O'nun Resûlü daha iyi bilir." dediler. Resûlullah (s.a.v.) "Bu, Kur'ân'ı dinlemek isteyen sekiz kişilik cin grubundan biridir. Kur'ân'da gördüğü hak üzerine -Resûlullah (s.a.v.) onun beldesini ziyaret ettiği zaman- Müslüman oldu. İşte sizlere selamı vardır. Siz de ona selam verin!" dedi. İnsanlar hep bir ağızdan "ve aleyhi's-Selâm" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Kim olurlarsa olsunlar Allah'ın kullarının selamına karşılık verin." diyordu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e geldi ve orada 20 gün kaldı. Dört rekatlı namazları ikişer rekat olarak kılıyordu. Hirakl o zaman Hıms'taydı. Ukbe b. Âmir şöyle diyordu: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Tebûk'e çıktık. Nihayet biz yolda iken, bir gece Resûlullah (s.a.v.) yattı ve güneş

bir mızrak yükselinceye kadar da uyanmadı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ey Bilâl! Ben sana, 'Bu gece bize bekçilik yap.' demedim mi?" dedi. Bilâl, "Ey Allah'ın Resûlü! Uyku beni alıp götürdü. Seni alıp götüren beni de aldı, götürdü." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) buradan uzak olmayan bir yere gitti. Önce sabah namazından önceki iki rekâtı kıldı. Sonra sabah namazını kıldı. Sonra geri kalan gün ve gecesinde hızlanarak Tebûk'te sabahladı.

Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e vardığında insanları topladı; Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi:

> Ey insanlar! Allah'a hamdden sonra bilin ki, sözlerin en doğrusu Allah'ın kitabıdır. En sağlam kulp da takvâ kelimesidir. Dinlerin en hayırlısı İbrahim'in (s.a.v.) dinidir. Sünnetlerin en hayırlısı Muhammed'in sünnetleridir. Sözlerin en şereflisi Allah'ı zikretmektir. Kıssaların en güzeli şu Kur'ân-ı Kerim'dir. İşlerin en hayırlısı, Allah'ın emrettiği farzlardır. İşlerin en kötüsü bidatlar, sonradan ihdas edilmiş işlerdir. En güzel yol, peygamberlerin getirdiği hidayet yoludur. Ölümlerin en şereflisi şehitlerin ölümüdür. Sapıklığın en kör olanı, hidayetten sonraki dalalettir. Amellerin en hayırlısı faydalı olandır. Doğru yolun en hayırlısı kendisine uyulan yoldur. Körlüğün en kötüsü kalp körlüğüdür. Üst el (veren el), alt elden (alan elden) daha hayırlıdır. Az olup da yeterli olan şey, çok olup da insanı hayırdan alıkoyandan daha hayırlıdır. Özür beyan etmenin en kötüsü, ölüm gelip çattığı sıradaki mazerettir. Pişmanlığın en kötüsü, kıyamet günündeki pişmanlıktır. İnsanların en hayırsızı, cumaya az (geç) gelenlerdir. Yine insanların en hayırsızı, Allah'ı kötü bir dille anandır. Hataların en büyüğü, çok yalan söyleyen dildir. Zenginliğin en hayırlısı gönül zenginliğidir. Azıkların en hayırlısı takva azığıdır. Hikmetin başı Allah korkusudur. Kalbe atılan en hayırlı şey, yakîn derecesinde bir imandır. Kuşku, küfürdendir. Üstünü-başını yırtarak ölüye ağlamak, Cahiliye adetlerindendir. Kamu malını (ganimeti) zimmete geçirmek Cehennemin korlarındandır. Sarhoşluk, ateşten bir örtüdür. (Batılı tasvir eden) şiir şeytandandır. İçki, her türlü günahı bir araya toplayandır. Kötü kadınlar, şeytanın tuzaklarıdır. Gençlik, delilikten bir bölümdür. Kazançların en kötüsü, faiz kazancıdır. Yemeklerin en kötüsü, yetim malını yemektir. Sa'îd (mutlu) kişi, başkasının sözlerinden etkilenen ve ibret alan kişidir. Yaramaz ve haydut kişi, annesinin karnındayken yaramazdır. Kuşkusuz her biriniz dört arşınlık yere varacaktır. Muhasebe ise âhirete kalır. Amellerde asıl olan sonuçlarıdır. Rivayetlerin en kötüsü yalan rivayetlerdir.[108] Gelecek olan her şey yakındır. Müminlere sövmek fâsıklıktır. Mümini öldürmek küfürdür. Müminin dedikodusunu yapmak Allah'ın emirlerine karşı gelmektir. Müminin malının dokunulmazlığı, kanının dokunulmazlığı gibidir. Yalan yere Allah üzerine yemin eden kişi, Allah'ı tekzip etmiş olur. Affedici olan kişiyi, Allah da affeder. Öfkesini yutanı, Allah mükâfatlandırır. Uğradığı zarara tahammül eden kişiye, Allah karşılığını verir. Gösteriş yapan kimseye Allah da gösteriş yapar (onu cezalandırır). Kim sıkıntılara sabrederse, Allah mükâfatını kat kat arttırır. Kim Allah'a isyan ederse, Allah onu azaba uğratır. Allah'ım! Beni ve benim ümmetimi bağışla! Allah'ım! Beni ve benim ümmetimi bağışla! Kendim için ve sizler için Allah'tan bağışlanma diliyorum.

Benî Uzre kabilesinden Adî adında bir adam şöyle diyordu: Tebûk'te Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldim. Onu kırmızı bir devenin üzerinde gördüm. İnsanların arasında dolaşıyor ve şöyle diyordu: *"Ey insanlar! Allah'ın eli, veren kişinin elinin üstündedir. Veren kişinin eli ortadadır. Alan kişinin eli ise alttadır. Ey insanlar! Bir demet odunla da olsa kanaat edin! Allah'ım! Tebliğ ettim mi?"* Bunu üç kere tekrar etti. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim iki hanımım vardı. Bunlar kavga ettiler. Bir ok attım ve onlardan birisine isabet ettirdim. Kadın

[108] Takip ettiğimiz nüshada yer alan ifade (والربا ربا الكذب) şeklindedir ve yanlış yazılmıştır. Çünkü gerek İbn Kayyim el-Cevziye'nin *Zadu'l-Maa'd*'ında, gerek İbn Kesir'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'sinde, (و شر الروايا روايا الكذب) şeklinde yer almıştır. Biz de çeviride bunu tercih ettik. (Bk. *Zadu'l-Maad*, V, 541; el-*Bidâye ve'n-Nihâye*, V, 13) (M).

benim atışımla öldü." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Onun diyetini ödersin ve ona vâris olamazsın." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'teki mescidinin yerinde oturdu. Sağa baktı. Elini kaldırdı; Yemen ehline işaret ederek, "İman Yemen'dedir." dedi. Sonra doğu tarafına baktı ve eliyle işaret ederek, "Sertlik ve kalp katılığı, doğu tarafında, şeytanın boynuzlarını çıkardığı yerde, göçebe olan Feddâdûn'dadır."[109] dedi.

Benî Sa'd b. Hüzeym kabilesinden olan bir adam dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'te otururken -Bir grup ashâbıyla oturuyordu. Resûlullah onların yedincisiydi.- yanına vardım. Durup selam verdim. Resûlullah (s.a.v.), "Otur!" dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın bir olduğuna ve senin de O'nun Resûlü olduğuna şehadet ederim." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Yüzün (şirkten) kurtulmuştur." dedi. Sonra, "Ey Bilâl! Bize yemek getir!" dedi. Bilâl deriden bir yaygı serdi. Sonra tulumdan çıkarmaya başladı. Bilâl kendi eliyle birkaç kez yağ ve keş peyniri ile yoğrulmuş biraz hurma çıkardı. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Yeyin" dedi. Biz de doyuncaya kadar yedik. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben bunu tek başıma yerdim." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Kâfir yedi bağırsakta yemek yer; mümin ise bir bağırsakta yer." dedi. Sonra ertesi gün, İslâm'a olan inancımı arttırmak için ve onun yiyeceğinden uzak kalarak yanına gittim. Baktım ki, on adam onun etrafındadır. Resûlullah (s.a.v.), "Yemeğimizi getir ey Bilâl!" dedi. Bilâl dağarcıktan avucuyla azar azar hurma çıkardı. Resûlullah (s.a.v.), "Çıkar ve arş sahibinin darlığa düşüreceğinden endişe etme!" dedi. Bunun üzerine Bilâl dağarcığı getirip yaygının üzerine döktü. Hepsini iki avuç olarak tahmin ettim. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) elini hurmanın üzerine koydu. Sonra, *"Besmele ile yeyin."* dedi. İnsanlar yediler; ben de onlarla yedim. Ben hurma sahibiydim. O kadar çok yedim ki, artık hurmanın gideceği yer kalmadı. Deri olan yaygıda, Bilâl'in getirdiği kadar kaldı. Sanki ondan bir tek hurma bile yememiş gibiydik. Ertesi gün ziyaretimi tekrarladım. Bazı adamlar da tekrarladılar, hatta geceye kadar kaldılar. Onlar on kişiydiler; ya da bir veya iki adam fazlaydılar. Resûlullah, "Ey Bilâl! Bize yemek getir!" dedi. Bilâl, tanıdığım aynı dağarcığı getirdi ve döktü. Resûlullah (s.a.v.) elini onun üzerine koydu ve *"Besmele ile yeyin"* dedi. Susayıncaya kadar yedik. Sonra yaygı üzerine dökülmüş olan kadar da kaldırıldı. Üç gün böyle yapıldı.

Dedi ki: Hirakl, Gassân'dan Peygamber'e (s.a.v.) bir adam göndermişti. Adam Peygamber'in vasıflarına, alametlerine, gözündeki kırmızılığa ve iki omuzu arasındaki peygamberlik mührüne bakıyordu. Sonra sordu; Peygamber'in zekât almadığını öğrendi. Adam Peygamber'in (s.a.v.) hallerinden bazılarını kavradı sona Hirakl'ın yanına döndü. Hirakl, kavmini onu tasdik etmeye çağırdı. Onlar bunu kabul etmediler. Hatta Hirakl, kendi hükümdarlığı için onlardan korkmaya başladı. Hirakl yerinde duruyor; ne hareket ediyor, ne de geri gidiyordu. Hirakl'ın arkadaşlarını göndererek Şam'ın yakınlarına geldiği yolunda Resûlullah'a verilen haber asılsızdı. Hâlbuki Hirakl buna hiç niyetlenmemiş ve önem de vermemişti. Resûlullah (s.a.v.) Şam'a doğru hareket edip etmemek konusunda Ashâbıyla istişarede bulundu. Ömer b. el-Hattâb (r.a.), "Eğer gitmekle emrolunmuş isen git!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Eğer gitmekle emrolunsaydım sizinle bu konuda istişarede bulunmazdım." dedi. Bunun üzerine Ömer, "Ey Allah'ın Resûlü! Rumlar, sayıları çok olan bir topluluktur. Orada Müslümanlardan bir tek kişi bile yoktur. Gördüğün gibi, sen onların yakınlarına kadar gelmişsin. Senin bu derece yaklaşman onları korkutmuştur. Uygun görürsen bu yıl buradan geri dönsen... Ya da, Allah sana bu husustaki emrini bildirir." dedi.

[109] Feddâdûn'dan maksat, hayvanlarının arkasında seslerini yükseltenlerdir (*en-Nihâye*, III, 187).

Dediler ki: Tebûk'te şiddetli bir kasırga esmeye başladı. Resûlullah (s.a.v.), "Bu kasırga, nifakı büyük olan bir münafığın ölümü içindir." dedi. Sonra Medine'ye döndüklerinde, büyük bir münafığın öldüğünü gördüler.

Dedi ki: Tebûk'te Resûlullah'a (s.a.v.) bir peynir getirildi. Getirenler, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu Farsların yaptığı bir yiyecektir. Biz içinde ölü hayvan etinin bulunmasından korkuyoruz." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Onu bıçakla kesin ve Allah'ın adını anın." dedi.

Dedi ki: Kudâ'a'dan bir adam Resûlullah'a (s.a.v.) bir at hediye etmişti. Resûlullah (s.a.v.), alışması ve kişnemesinin durması için atı Ensâr'dan bir adama verip atlarının yanına bağlanmasını emretti. Ancak Medine'ye gelinceye kadar atın kişnemesi kesilmedi. Medine'de atın kişnemesi durdu; Resûlullah (s.a.v.) atın sahibine bunun sebebini sordu. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Onu iğdiş ettim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), *"Kıyamet gününe kadar atların alınlarında hayır vardır. Onların soyundan edinin! Kişnemeleriyle müşriklere lanet okuyorlar. Onların yeleleri ısıtıcılarıdır. Kuyrukları ise, onların (zararlılardan) kovucularıdır. Nefsim yed-i kudretinde olana yemin ederim ki, şehitler kıyamet günü, kılıçları boyunlarında oldukları halde gelirler. Hiçbir peygamberin yanından geçmezler ki, onlara selam durmasınlar. Hatta Allah'ın dostu İbrahim Halil'in yanında geçerler; o da onlara selam durur. Nihayet nurdan minberlerin üzerinde otururlar. İnsanlar, 'Bunlar kanlarını âlemlerin Rabbi için akıtırlar.' derler. Allah kulları arasında hükmedinceye kadar onlar böyle kalırlar."* dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'te iken ez-Zarib denilen atının yanına gitti ve iç elbisesini onun üzerine örttü. Sonra ridasıyla sırtını meshetti. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Onun sırtını ridanla meshediyorsun?" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, ne biliyorsun? Belki de bunu bana

Cibrîl emretmiştir. Üstelik ben bu gece yatıyordum; melekler atın tımar edilmesi ve meshedilmesi konusunda beni kınıyorlardı." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), *"Dostum Cibrîl, ata yaptığım her iyilik karşılığında benim için bir hasene yazıldığını ve Rabbim (c) yaptığım o iyiliğe karşı benden bir günah sildiğini bana haber verdi. Müslümanlardan hiçbir kimse yoktur ki, Allah yolunda savaşmak için bir at bağlayıp onu güçlendirmek amacıyla yemlesin, beslesin de Allah onun yedirdiği her bir yem tanesi için ona bir hasene yazmasın ve her bir tane için onun bir günahını silmesin."* dedi. Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! Hangi at daha hayırlıdır?" diye soruldu. Resûlullah (s.a.v.), *"Atların iyisi, alnı nişanlı, burnu beyaz, üçayağı sekili ve (önden) sağ ayağı sekisiz olan yağız attır. Yağız olmadığı takdirde, bu vasıflarda olan kırmızı ile siyah arasındaki doruk attır."* dedi. Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! Allah yolunda cihada çıkıldığı zaman oruç tutma konusunda ne dersin?" diye soruldu. Resûlullah (s.a.v.), *"Allah yolunda cihada çıkıldığı zaman bir gün oruç tutan kimseden, Cehennem en hızlı bir gidişle, yüz yılda gidilecek bir mesafe kadar uzaklaşır. Mücâhidlerin hanımları cihattan geri kalanlara, haramlık konusunda onların annelerinden daha ileri derecede haramdırlar. Cihattan geri kalan bir kimse, mücâhidlerden birisinin hanımına hainlik edecek olursa, kıyamet günü durdurulup, 'Bu adam senin hanımına hainlik yapmıştı. Onun amelinden istediğini al!' denilecektir. Ya, siz ne sanıyorsunuz?"* dedi.

Abdullah b. Amr veya Amr b. el-Âs anlatıyor; dedi ki: Bir gece insanlar Tebûk'te korktular. Silahımla dışarı çıktım; nihayet Ebû Huzeyfe'nin mevlası Sâlim'in yanında oturdum. Onun üzerinde de silahı vardı. Ben, "Bedir ehlinden olan bu sâlih adama uyacağım." dedim. Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırına yakın bir yerde onun yanına oturdum. Resûlullah (s.a.v.) kızgın bir şekilde yanımıza geldi ve "Ey insanlar! Bu ne hafifliktir!

Bu ne hafifmeşrepliktir! Bu iki sâlih adamın yaptığını yapamaz mıydınız?" dedi. Beni ve Huzeyfe'nin mevlası Sâlim'i kastediyordu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e varınca, kendi eliyle Tebûk mescidinin kıblesine bir taş koydu ve taştan sonra yapılması gerekenleri de (ihata duvarını da) yaptı. Sonra insanlara öğle namazını kıldırdı. Sonra onlara yöneldi ve "Şuralar Şam'dır; şuralar ise Yemen'dir." dedi.

Abdullah b. Ömer şöyle diyordu: Tebûk'te Resûlullah (s.a.v.) ile beraberdik. Gece kalkıp namaz kılıyordu. Geceleyin çok teheccüt namazı kılardı. Kalktığı zaman mutlaka misvak kullanırdı. Kalkıp namaz kılmak istediği zaman çadırının önünde namaz kılardı. Namazı bitirince yanındakilere yöneldi ve *"Bana, benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey verildi. Ben bütün insanlara peygamber olarak gönderildim. Oysa peygamberler sadece kavmine gönderilirlerdi. Yeryüzü benim için mescit yapıldı ve temiz kılındı. Namaz vakti bana nerede yetişirse teyemmüm eder, orada namazımı kılarım. Bu ibadet benden öncekilere ağırdı; namazlarını ancak kiliselerinde ve havralarında kılıyorlardı. Ganimetler benim için helal kılındı. Onları yiyorum. Oysa benden önceki peygamberler onları yasaklıyorlardı. Beşincisi öyle bir şey ki...* dedi ve bunu üç kere tekrarladı. Onlar, "O nedir ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Bana, 'İste!' denildi. Her peygamber istemiştir.' Bu isteme (lütfu) hem sizin için, hem de Allah'ın bir olduğuna şehadet edenler içindir."* dedi.

Tebûk Gazvesi'nde İndirilen Kur'ân Ayetleri

Allah'ın *"Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın!" denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını âhirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası âhiretin yanında pek azdır."*[110] ayeti indirilmiştir.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) şiddetli bir sıcaklıkta, insanların yorgun oldukları, meyvelerin olgunlaştığı ve gölgeliklerin hoş olduğu bir zamanda Tebûk gazasına çıktı. İnsanlar gecikmeye başladılar. Tevbe suresi ise, gizli olanın üzerinden perdeyi kaldırdı. Onların kinlerini ve münafık olanların nifaklarını ortaya çıkardı. Şöyle buyurdu: *"Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir..."*[111] Yani, eğer Peygamber'le birlikte çıkmazsanız... Allah şöyle buyurdu: *"Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah'ın Resûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz."*[112] Dedi ki: Resûlullah'ın ashâbından bazıları çöle çıkıp kavimlerine dinî dersler veriyorlardı. Münafıklar, "Muhammed'in ashâbından bazıları çöllerde kaldılar." dediler. Yine, "Çöl ashâbı helak oldu." dediler. Bunun üzerine, *"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar."*[113]

Allah, *"(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."* buyurdu. Diyor ki: Ayette geçen الخفاف ve الثقال "gönüllü ve gönülsüz" demektir. Deniliyor ki, الخفاف, gençler, الثقال da yaşlılar manasındadır. Ayetin devamında Allah şöyle buyurdu: *"...mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin."* Yani, mallarınızı gazanızda infak edin. Ayette geçen "جاهدوا" kelimesi "قاتلوا" (sa-

[110] Tevbe, 9/38.
[111] Tevbe, 9/39.
[112] Tevbe, 9/120.
[113] Tevbe, 9/122.

vaşın) manasındadır. Sonraki ayette Allah şöyle buyuruyor: *"Eğer yakın bir dünya malı olsaydı..."*[114] Burada geçen dünya malından maksat yakın yerdeki bir ganimettir. *"...ve kolay bir yolculuk olsaydı..."* Yani, Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e çıktığı zaman münafıklar ona gelerek sıkıntıda olmak ya da hasta olmakla mazeret beyan ediyorlardı. Allah onlara cevaben şöyle buyurdu: *"...Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi."* Çünkü gidilecek yerin uzaklığı 20 geceydi. Ayetin devamında, *"Gerçi onlar, 'Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık.' diye kendilerini helâk edercesine Allah'a yemin edecekler..."* denilmektedir. Burada yemin edenlerden maksat, münafıklardır. *"...kendilerini helâk edercesine..."* Bundan maksat âhiretteki helakleridir. *"...Hâlbuki Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor."* Yani, Allah onların hasta olmadıklarını, sağlam ve güçlü olduklarını biliyor. Resûlullah (s.a.v.) ise onların özürlerini kabul etmiş ve geri kalmalarına izin vermişti

Allah şöyle buyurdu: *"Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?"*[115] Yani, onları yolculukla imtihan edip kimin doğru, kimin yalancı olduğunu bilmeden... Sonraki ayette Allah şöyle buyurdu: *"Allah'a ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla canlarıyla savaşmaktan (geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah takvâ sahiplerini çok iyi bilir."*[116] Bu ayette, mallarını Tebûk Gazvesi için harcayan müminleri anlatıyor. Bu gazveye "Zorluk Gazvesi" denirdi. Sonraki ayette şöyle diyor: *"Ancak Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp, kuşkuları içinde bocalayanlar senden izin isterler."*[117] Bu ayette münafıkları kastediyor. Sonra Allah münafıkların özelliklerini zikrederek şöyle dedi: *"Andolsun onlar önceden*

[114] Tevbe, 9/42.
[115] Tevbe, 9/43.
[116] Tevbe, 9/44.
[117] Tevbe, 9/45.

de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri yerini buldu."[118] Yani, "Ey Muhammed! Sen Tebûk'e çıkmadan ve işin zahir olmadan önce de fitne çıkarmışlardı." *"Onlar istemedikleri halde..."* yani, onlar senin çıkışını ve sana tabi olan Müminlerin tabi oluşlarını istemiyorlardı.

Sonraki ayette Allah şöyle buyurdu: *"Onlardan öylesi de var ki: 'Bana izin ver, beni fitneye düşürme' der."*[119] Bu ayet el-Ced b. Kays hakkında nazil oldu. O, Benî Selime'nin en zengini ve en çok deve hazırlayabileceklerden biriydi. Ayrıca kadınlardan çok hoşlanan bir insandı. Resûlullah (s.a.v.) kendisine, "Bu yıl bizimle gelip Benâtü'l-Asfar'dan (Rum kızlarından) bazılarını terikene almak istemez misin?" dedi. el-Ced, "Ey Muhammed! Vallahi, kavmim benim kadar kadınlardan hoşlanan hiç kimsenin bulunmadığını bilir. Beni onlarla fitneye sokma!" dedi. Allah buna cevaben, *"Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir."* Yani, Resûlullah'tan (s.a.v.) geri kalmakla... Sonraki ayette şöyle diyor: *"Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer."*[120] Yani, eğer ganimet ve güvenlik elde ederseniz, senden izin isteyerek geri kalanlar üzülürler. *"...ve eğer başına bir musibet gelirse..."* Yani, başına bir bela veya bir sıkıntı gelirse... *"...İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız, derler ve böbürlenerek dönüp giderler."* Allah sonraki ayette buna cevaben şöyle diyor: *"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişmez. O bizim mevlâmızdır."*[121] Yani, kitabın anası olan levh-i mahfuzda olanların dışında... Sonraki ayette şöyle diyor: "De ki: *Siz bizim için ancak iki iyilikten birini beklemektesiniz."*[122] Yani, ya ganimet veya şehadet... Son-

[118] Tevbe, 9/48.
[119] Tevbe, 9/49.
[120] Tevbe, 9/50.
[121] Tevbe, 9/51.
[122] Tevbe, 9/52.

raki ayet şöyle: *"De ki: İster gönüllü verin ister gönülsüz, sizden asla (sadaka) kabul olunmayacaktır."*[123] Zengin olan bazı münafıklar, insanlar onları gördükleri zaman, Resûlullah'a ulaştırsınlar diye infakı açıktan yapıyorlardı. Bununla, ölümü kendilerinden uzaklaştırmak istiyorlardı.

Allah sonraki iki ayette şöyle diyor: *"Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlü'nü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek harcamalarından başka bir şey değildir. (Ey Muhammed!) Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor."*[124] Bu onların aleyhine bir delildir. Çünkü mallarından yedikleri kısmı, nifak üzere yiyorlar. İnfak ettikleri kısmı da gösteriş için yapıyorlar. Sonraki ayetlerde, Tebûk Gazvesi'nden geri kalan müminlerle ilgili olarak Allah şöyle diyor: *"Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde, 'Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum.' deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur)."*[125] Burada kastedilenler Bekkâûn denilen pişmanlıktan ağlayan sahâbîlerdir. Onlar yedi kişiydiler. Ebû Leylâ el-Mâzinî, Seleme b. Sahr el-Mâzinî, Sa'lebe b. Ganeme el-Eslemî, Ulbe b. Zeyd el-Hârisî, Benî Süleym'den el-Irbâd b. Sâriye es-Sülemî, Abdullah b. Amr el-Müzenî ve Sâlim b. Umeyr el-Amrî... Sonraki ayette (münafıkları kastederek) şöyle diyor: "*...Çünkü onlar geri kalanlarla (kadınlarla) beraber olmaya râzı oldular.*"[126] Ayette geçen "Geride kalanlar"dan maksat kadınlardır. Kadınlarla geri kalanlar birisi de el-Ced b. Kays'tır. Sonraki ayette şöyle diyor: "*Çevreniz*-

123 Tevbe, 9/53.
124 Tevbe, 9/54-55.
125 Tevbe, 9/92.
126 Tevbe, 9/93.

deki bedevî Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır."[127] Araplardan bazı adamlar münafıktı. Onlardan birisi de Uyeyne b. Hısn idi. Kavmi de onunla birlikte hareket ediyordu. Hem Resûlullah'ın Ashâbını razı ederek onlara gösteriş yapıyorlardı, hem de kavimlerini razı ediyorlardı. Allah ashâbı kastederek şöyle diyor: *"(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve Ensâr var ya..."*[128] Yani iki kıblede namaz kılanlar...

Dûmetü'l-Cendel'deki Ükeydir b. Abdülmelik'e Karşı Yapılan Gazve

Hicretin 9. yılı Receb ayında meydana gelmiştir. Dûmetü'l-Cendel, Medine'ye 10 mil mesafededir.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan (r.a.) rivayet etti. Bir de bana Muhammed b. Sâlih haber verdi. O da Âsım b. Ömer b. Katâde'den rivayet etti. Yine Mu'âz b. Muhammed, İshâk b. Abdullah b. Ebû Talha'dan; İsmail b. İbrahim, Musa b. Ukbe'den rivayet etti. Bunların her birisi bana bu hadisin bir kısmını anlattılar. Ama anlattığımın temelini İbn Ebû Habîbe hadisi oluşturur.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hâlid b. el-Velîd'i, 400 kişilik bir süvari birliğinin başında, Tebûk'ten Dûmetü'l-Cendel'deki Ükeydir b. Abdülmelik'e gönderdi. -Ükeydir, Kinde kabilesinden olup Hıristiyan'dı ve onların hükümdarıydı.- Hâlid b. el-Velîd, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim için, az sayıdaki insanların başına geçerek Kelb memleketlerinin arasında onu bulmak nasıl mümkün olabilir?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Kuşkusuz sen onu yabanî sığır avlarken bulacak ve yakalayacaksın." dedi. Dedi ki: Hâlid

127 Tevbe, 9/101.
128 Tevbe, 9/100.

Tebûk'ten ayrılıp Dûmetü'l-Cendel'e gitmek üzere yola çıktı. Nihayet, mehtaplı bir yaz gecesinde Ükeydir'in kalesine, onu gözle görebilecek yere kadar yaklaştı. O sırada Ükeydir kalesinin üzerindeydi; yanında da Kinde kabilesinden olan hanımı er-Rebâb b. Üneyf b. Âmir vardı. Ükeydir havanın sıcaklığından dolayı kalenin üstüne çıkmıştı. Câriyesi de ona şarkı söylüyordu. Sonra şarap istedi ve içti. Derken kalenin önüne yabani bir sığır gelip boynuzlarını kalenin kapısına sürttü. Karısı er-Rebâb kalenin üzerinden bakınca yabani sığırı gördü. Kadın, "Bu gece gibi et görmedim! Sen şunun gibisini hiç gördün mü?" dedi. Ükeydir, "Hayır, görmedim." dedi. Sonra kadın, "Bunu kim buraya bıraktı?" dedi. Ükeydir, "Hiç kimse..." dedi. Râvî dedi ki: Ükeydir, "Vallahi, bu gecemizden başka hiçbir gece yabani sığırın bize geldiğini görmedim. Oysa ben onları yakalamak istediğim zaman, bir ay veya daha çok zaman atlar besler, sonra onlara biner, adamlar ve aletlerle avlamaya çıkardım." dedi.

Ükeydir hemen indi ve atına semer vurulup getirilmesini emretti. Yine bazı atlara daha semer vurulmasını emretti. Onun aile halkından bazıları da onunla birlikte atlara bindiler. Onunla birlikte kardeşi Hassân ve iki kölesi de vardı. Kısa mızraklarıyla kalelerinden çıktılar. Kale'den ayrıldıklarında, Hâlid b. el-Velîd'in süvarileri, atlarından hiç birisi kişnemeden ve hareket etmeden onlara bakıyorlardı. Kaleden ayrıldığı an, süvariler onu yakaladılar. Ükeydir'i esir aldılar; ancak Hassân teslim olmak istemedi. Öldürülünceye kadar çarpıştı. Köleler ve yanlarında bulunan ev halkı kaçıp kaleye girdiler. Hassân'ın üzerinde, ipekten dokunan atlas kumaştan yapılmış ve üzerinde altınla hurma yaprakları işlenmiş bir cübbe vardı. Hâlid bu cübbeyi soydu ve onu Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile Resûlullah'a (s.a.v.) gönderdi. Nihayet ed-Damrî onlara geldi ve Ükeydir'in tutuklandığı haberini onlara bildirdi.

Enes b. Mâlik ve Câbir b. Abdullah dediler ki: Ükeydir'in kardeşi Hâssân'ın cübbesi Resûlullah'a getirildiği zaman onu gördük. Müslümanlar ona dokunup hayretler içinde kalmışlardı. Resûlullah (s.a.v.), "Buna mı hayret ediyorsunuz? Vallahi Sa'd b. Mu'âz'ın cennetteki mendilleri bundan daha güzeldir." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Hâlid b. el-Velîd'e, "Eğer Ükeydir'i yakalarsan onu öldürme, bana getir. Eğer gelmek istemezse onu öldürün!" dedi. Ükeydir onlara itaat etti. Tay kabilesinden olan Büceyr b. Bücere, Resûlullah'ın (s.a.v.) "Sen onu yabani sığırları avlarken bulacaksın." şeklindeki sözünü Hâlid'e hatırlattı ve "Yabani sığırın o gece kalenin kapısında yaptığı şey, Resûlullah'ın (s.a.v.) sözünü tasdik etmekten başka bir şey değildir." dedi ve şu şiiri söyledi:

Sığırları alıp götüren ne kadar yücedir!
Ben gördüm; her rehberi hidayet eden Allah'tır.
Tebûk yolundan her kim saparsa sapsın;
Biz cihadla emrolunduk.

Hâlid b. el-Velîd Ükeydir'e, "Dûme kalesini açıp fethettirmek karşılığında, seni Resûlullah'a (s.a.v.) götürünceye kadar öldürülmekten korumama ne dersin?" dedi. Ükeydir, "Evet, dediğin gibi olsun." dedi. Hâlid Ükeydir'le anlaşınca Ükeydir iplerle bağlı olduğu halde, Hâlid onu kalenin kapısına yakın bir yere kadar götürdü. Ükeydir ev halkına, "Kalenin kapısını açın!" diye seslendi. Ükeydir'i bu halde gören Ükeydir'in kardeşi Mudâd kapıyı açmayı reddetti. Bunun üzerine Ükeydir Hâlid'e, "Vallahi, sen de bilirsin ki, onlar benim bağlı olduğumu gördükçe kapıyı bana açmazlar. Beni çöz; kale halkı hakkında benimle antlaşma yaptığın takdirde kaleyi açacağıma Allah adına sana güvence veriyorum." dedi. Hâlid, "Tamam, seninle anlaşıyorum." dedi. Ükeydir, "İstersen ben seni hakem yapayım, istersen de sen beni hakem yap." dedi. Hâlid, "Hayır, ne verirsen senden

kabul ederiz." dedi. Hâlid 2.000 deve, 800 at, 400 zırh ve 400 mızrak karşılığında, haklarında hüküm vermek üzere Ükeydir ve kardeşini Resûlullah'a (s.a.v.) götürmek üzere Ükeydir ile anlaştı. Hâlid bunun üzerine antlaşma yapınca, Ükeydir'i çözdü, o da kaleyi açtı. Hâlid kaleye girdi ve Ükeydir'in kardeşi Mudâd'ı bağladı. Hâlid, üzerine anlaştıkları deve, köle ve silahları aldı. Sonra Hâlid, yanında Ükeydir ve Mudâd olduğu halde Medine'ye doğru yola çıktı. Ükeydir'i Medine'ye getirince, Resûlullah (s.a.v.) cizye vermek karşılığında onun ve kardeşinin kanını korudu ve onunla anlaştı. Resûlullah (s.a.v.) onlar için, içinde antlaşma maddeleri ve eman bulunan bir mektup yazdı. Mektubu o gün, tırnağıyla mühürledi.

Dediler ki: Vâsile b. el-Eska el-Leysî geldi. Kendisi Medine tarafında bir yerde ikamet ediyordu. Nihayet Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldi ve onunla birlikte sabah namazını kıldı. Resûlullah (s.a.v.), sabah namazını kıldıktan sonra ashâbının yüzlerine bakar ve musafaha ederdi. Vâsile'ye yaklaştığında onu tanıyamadı ve "Sen kimsin?" dedi. Vâsile ona haber verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Seni buraya getiren nedir?" dedi. Vâsile, "Biat edeceğim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Yapabildiğin her şey için mi?" dedi. Vâsile, "Evet!" dedi. Resûlullah'a biat etti. -O sırada Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e çıkmaya hazırlanıyordu.- Adam ailesine dönmek üzere çıktı. Yolda babası el-Eska ile karşılaştı. Babası, "Biat ettin mi?" dedi. Vâsile, "Evet, ettim." dedi. Babası, "Vallahi seninle asla bir daha konuşmayacağım." dedi. Vâsile amcasına geldi. Amcası sırtını güneşe vermişti. Ona selam verdi. Amcası, "Biat ettin mi?" dedi. Vâsile, "Evet, ettim." dedi. Amcası, babasının kınamasından daha hafif bir şekilde onu kınadı ve "Bizden önce bir işe girişmen sana yakışmaz." dedi. Vâsile'nin kız kardeşi bu sözü duydu ve hemen Vâsile'nin yanına çıktı. Onu İslâm'ın selamıyla selamladı. Vâsile, "Ey kardeşim! Bunu nereden öğrendin?" dedi. Kız kardeşi, "Senin ve amcanın sözlerini duydum." dedi. Vâsile amcasına

İslâm'dan söz etmiş ve ona İslâm'ı anlatmıştı. İslâm, kız kardeşinin hoşuna gitti ve Müslüman oldu. Bunun üzerine Vâsile, "Ey Kardeşim! Allah senin için hayır murad etmiştir. Kardeşini (beni) bir gazi edasıyla hazırla. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) bir sefere çıkmak üzeredir." dedi. Kız kardeşi ona bir avuç un verdi. Vâsile onu su kovasında yoğurdu. Yine ona hurma verdi. Vâsile onu da aldı.

Vâsile Medine'ye yöneldi; baktı ki, Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e doğru yola çıkmış. Sadece insanlardan birkaç kafile kalmış; onlar da yola çıkmak üzeredirler. -Resûlullah (s.a.v.) bundan iki gün önce yola çıkmıştı.- Vâsile Benî Kaynukâ çarşısında, "Ganimetten alacağım hisse ona ait olmak üzere kim beni bindirecek?" diye bağırdı. Vâsile dedi ki: Ben yürümeye dayanıklı biri değildim. Ka'b b. Ucre beni çağırdı ve "Seni bazen gece, bazen gündüz olmak üzere ben bindireceğim ve sen benim liderim olacaksın. Hissen de benim olsun." dedi. Vâsile daha sonra şöyle dedi: Allah onu hayırla mükâfatlandırsın. (Bana söz verdiği gibi) sıram geldiğinde beni bindirdi, hatta daha fazlasını yaptı. Onunla birlikte yiyordum ve beni (devenin üzerine) kaldırıyordu. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) Hâlid b. el-Velîd'i Dûmetü'l-Cendel'deki Ükeydir el-Kindî'ye gönderdi. Ka'b b. Ucre de Hâlid b. el-Velîd'in ordusunda çıkmıştı. Ben de onunla birlikte çıktım. Orada çok sayıda ganimet elde ettik. Hâlid onu aramızda bölüştürdü. Bana altı genç deve düştü. Ben onları sürdüm; nihayet Ka'b b. Ucre'nin çadırına geldim. Ka'b'a, "Allah sana rahmet etsin! Çık, genç develerine bak ve onları al!" dedim. Ka'b tebessüm ederek yanıma çıktı ve "Allah onları sana mübarek kılsın. Gerçekten senden bir şey almak için seni bindirmemiştim." dedi.

Ebû Sa'îd el-Hudrî (r.a.) şöyle anlatırdı: Ükeydir'i esir aldık. Bana silahtan bir zırh, bir tolga ve bir mızrak düşmüştü. Ayrıca payıma on deve düşmüştü.

Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî şöyle anlatırdı: Ükeydir ve kardeşini esir aldık. Onları Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirdik. O gün ganimet taksim edilmeden önce Resûlullah (s.a.v.) için başkomutan hakkı seçilmişti. Sonra ganimetler beşe bölündü ve Resûlullah (s.a.v.) için humus ayrıldı. Abdullah b. Amr el-Müzenî şöyle diyordu: Biz Müzeyne'den, Hâlid b. el-Velîd ile birlikte 40 adam vardık. Bizim hisselerimiz, her bir adama silah ile birlikte beşer deve idi. Bir de zırhlar ve mızraklar bize dağıtıldı.

Bana Ya'kûb b. Muhammed ez-Zaferî anlattı. O Âsım b. Ömer b. Katâde'den, o Abdurrahman b. Câbir'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid, Ükeydir'i getirdiği zaman onu gördüm. Üzerinde altından bir haç ve atlastan bir elbise vardı.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Dûme ehlinden bir şeyh anlattı; dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Ükeydir için şu mektubu yazdı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Bu, Resûlullah Muhammed'den, Dûmetü'l-Cendel ve civarında Allah'ın kılıcı Hâlid b. el-Velîd ile birlikte putları ve sanemleri kökten kaldırıp İslâm'ı kabul ettiğinde Ükeydir'e yazılan bir mektuptur. Bilinmelidir ki, toprak yüzeyinde akan az sular, tarıma elverişli olmayan topraklar, sınırları belli olmayan yerler, sular, cephanelikler, silah, at ve kaleler bizim olacaktır. İmaret gören topraklardaki sabitleşmiş hurmalar ve akarsular, humustan sonra sizin olacaktır. Sizin yaylım hayvanlarınızdan hiçbiri otlaktan çevrilmez, istediği yerde otlayabilirler. Öte yandan, zekât sınırı olan 40 koyunun altında kalan mallarınız diğerlerine ilave edilmez. Ziraatın hiçbir şeklinden menedilmezsiniz. Zekâta tabi olmayan mallarınızdan öşür alınmaz. Namazı vaktinde kılacaksınız, zekâtı da hakkıyla vereceksiniz. Bu konuda ahit ve sözleşme altındasınız. Doğru hareket ve verilen sözleri yerine getirme beklentisi içinde olmak sizin

hakkınızdır. Bu mektuba Allah (c) ve hazır olan Müslümanlar şahitlik yaptılar.[129]

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) ona, içinde giysi bulunan bir hediye verdi. Resûlullah (s.a.v.) onun için, içinde güvence ve antlaşma bulunan bir mektup yazdı. Onun kardeşine de güvence verdi ve ona cizye koydu. O zaman Peygamber'in (s.a.v.) elinde bir mühür yoktu; tırnaklarıyla mühürledi.

Hz. Peygamber'e Tabi Olan Bazı Topluluklar[130]

Dûme, Eyle[131] ve Teymâ[132] halkları, Arapların Müslüman olduklarını görünce Peygamber'den (s.a.v.) korkmaya başladılar. Eyle meliki Yuhanna b. Rü'be Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldi ve Ükeydir'e emannâme verdiği gibi kendisine de emannâme vermesini arzu etti. Yine Cerbâ ile Ezruh halkından bazıları da onunla birlikte geldiler. Resûlullah'ın yanına geldiler; Resûlullah (s.a.v.) onlarla anlaştı, belli miktarda onlara cizye koydu ve onlara bir de mektup yazdı. Mektup şöyle idi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Bu, Allah'tan ve Resûlullah Muhammed'den Yuhanna b. Rü'be ve Eyle halkı için, onların gemileri, karada ve denizdeki vasıtaları için yazılmış bir güvencedir. Onlar için ve onlarla birlikte hareket eden Şam halkı, Yemen halkı ve deniz halkı için Allah ve Resûlü'nün güvencesi vardır. Dinde bir bidat çıkaran bir

129 el-Vâkıdî, mektupta geçen garip kelimeleri sonraki paragrafta izah etmiştir. Kelimelerin anlamlarının zikredildiği bu paragraf Türkçe çeviri için anlamlı olmayacağı için çevrilmemiştir (M).

130 Çeviriye esas aldığımız metinde bulunmayan bu başlık tarafımızdan eklenmiştir (M).

131 Eyle, Şam'dan sonra gelen el-Kulzum sahili kenarında bulunan bir memleket (*Mu'cemü'l-Büldân*, I, 391).

132 Teymâ, Medine ile Şam arasında bulunan ve Medine'ye sekiz konak uzaklıkta bulunan bir yer (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 272).

kimsenin malı onu kurtaramaz. Ayrıca onun malı, diğer insanlar için helaldir. Onlar istedikleri bir sudan, karada ya da denizde gitmek istedikleri bir yoldan menedilemezler. Bu mektubu, Resûlullah'ın (s.a.v.) izniyle Cüheym b. es-Salt ve Şürahbîl b. Hasene yazdılar.

Resûlullah (s.a.v.), her yıl 300 dinar vermek üzere Eyle halkına cizye koydu. Onlar toplam 300 adamdılar.

Dedi ki: Bana Ya'kûb b. Muhammed ez-Zaferî anlattı. O Âsım b. Ömer b. Katâde'den, o Abdurrahman b. Câbir'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın yanına getirildiği gün Yuhanna b. Rü'be'yi gördüm. Üzerinde altından bir haç vardı. Perçemi de bağlıydı. Resûlullah'ı (s.a.v.) görünce ona hürmet ve tazimle eğildi ve başıyla işarette bulundu. Resûlullah (s.a.v.) ona "Başını kaldır!" diye işarette bulundu. O gün onunla anlaştı. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca ona Yemen işi bir hırka giydirdi. Yine, Bilâl'in yanında ağırlanmasını emretti.

Resûlullah (s.a.v.) Cerbâ ve Ezruh halkına şu mektubu yazdı.

> Bu mektup, Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed'den, Ezruh halkına yazılmıştır. Bilinmelidir ki, onlar Allah ve O'nun elçisi Muhammed'in güvencesi altındadırlar. Onlar, her yılın Receb ayında, halis altından tam 100 dinâr ödemekle yükümlüdürler. Allah, onların üzerine kefildir.

el-Vâkıdî dedi ki: Ezruh halkına yazılan mektubu istinsah ettim; içinde şunlar vardı:

> Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.
>
> Bu, Peygamber Muhammed'den Ezruh halkına bir mektuptur. Bilinmelidir ki, onlar Allah ve O'nun elçisi Muhammed'in güvencesi altındadırlar. Onlar, her yılın Receb ayında, halis altından tam 100 Dinâr ödemekle yükümlüdürler. Allah, Müslümanların onlara karşı dürüst davranacakları ve iyilikte bulunacakları hususunda kefildir. Müslümanlar, özellikle korkuya kapılarak veya korkutularak kendilerine sığınmak zorunda kalacak olanlara iyi davranmakla ve Muhammed Resûlullah, bu sığınanların (Ezruh'tan) çıkmalarını istediğini kendilerine bildirinceye kadar, onların emniyetlerini sağlamakla mükelleftirler.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Maknâ halkına, Allah ve Muhammed'in güvencesi altında olduklarına, ürettikleri dokuma ve meyvelerinin dörtte birini vermekle yükümlü olduklarına dair bir mektup yazdı.

Sa'dullah kabilesinden olan Ubeyd b. Yâsir b. Nümeyr ve Cüzâm kabilesine mensup Benî Vâil boyundan olan bir adam, Tebûk'te Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelip Müslüman oldular. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), Meknâ topraklarının ürettiği hurmaların ve dokumanın, ayrıca denizden çıkan ürünlerin dörtte birini onlara verdi. Ubeyd b. Yâsir atlıydı; ancak Cüzâm kabilesinden olan kişi piyade idi. Resûlullah (s.a.v.) Ubeyd b. Yâsir'in (koşu) atına 100 hulle (dokunmuş takım) verdi. Bu hullelerin Benî Sa'd ve Benî Vâil'e verilmesi uygulaması bugüne kadar devam etmektedir. Sonra Ubeyd b. Yâsir Meknâ'ya geldi; orada Yahudi bir kadın da vardı. Yahudi kadın onun atının bakımını yapıyordu. Ubeyd kadına, atı için verilen hüllelerden 60 tanesini verdi. Bu hulleler, Benî Ümeyye'nin son zamanlarında bu uygulama kaldırılıncaya kadar ona verilmeye devam edildi. Bundan sonra hulleler ne o Yahudi kadına, ne de Ubeyd'in çocuklarına verildi.

Ubeyd, Mürâvih adında cins bir atı Resûlullah'a hediye etti ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu atı yarıştır!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'te atları koşturdu; Mürâvih öne geçti. Resûlullah (s.a.v.) onu Ubeyd'den aldı. Bunun üzerine el-Mikdâd b. Amr atı Resûlullah'tan istedi. Resûlullah (s.a.v.), "Sebha nerede?"

dedi. Sebha, el-Mikdâd'ın atıydı; onun üzerinde Bedir'de hazır bulunmuştu. el-Mikdâd, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim yanımdadır ve çok yaşlanmıştır. Daha önce savaş meydanlarında onun üzerinde bulundum. Fakat bu seferde, seferin uzaklığı ve şiddetli sıcaklar yüzünden onu getirmedim." dedi. Şu soylu atı onunla çiftleştirmek, böylece bana bir tay getirmesini sağlamak isterim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Öyle ise al onu." dedi. el-Mikdâd Resûlullah'tan izin aldıktan sonra onu Sebha ile çiftleştirdi. Sonra onu Sebha ile çiftleştirdi. Sebha gebe kaldı ve ona bir tay doğurdu. Bu da yarış atı idi ve ona "Zeyyâl" denirdi. Ömer ve Osman dönemlerinde yarışlarda birinci oldu. Hz. Osman onu kendisinden 30.000 dirheme satın aldı.

Yolda Meydana Gelen Bazı Gelişmeler[133]

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'te, def-i hacet için yürümeye başladı. Toplanmış insanlar gördü ve "Onlara ne olmuş?" dedi. Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Râfi b. Mekîs el-Cühenî'nin bir devesi vardı. Onu kesti; ihtiyacını ondan aldı. Sonra insanları deve ile baş başa bıraktı." denildi. Resûlullah (s.a.v.), alınan etlerin Râfi'a geri getirilmesini emretti ve "Bu bir yağmalamadır, helal değildir." dedi. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Devenin sahibi etin alınmasına izin vermiş." denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Alınması için izin vermiş olsa bile!" dedi.

Dediler ki: Bir adam gelip, "Ey Allah'ın Resûlü! Hangi sadaka daha efdaldir?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah yolunda bağışlanan çadırın gölgesidir; ya da bir kişinin Allah yolunda hizmet etmesidir veya Allah yolunda bir mümini bineğe bindirmektir." dedi.

Câbir b. Abdullah şöyle derdi: Tebûk'te Resûlullah (s.a.v.) ile birlikteydik. Resûlullah (s.a.v.), "Develerin boyunlarındaki

133 Çeviriye esas aldığımız metinde bulunmayan bu başlık tarafımızdan eklenmiştir (M).

gerdanlıkları kesiniz." dedi. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Ya atların boynundakiler?" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Onların boyunlarına takılanlarla, kan ve öç alma davasını gütmeyin!" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e gelişinden, oradan ayrılıncaya kadar bekçilerinin başına Abbâd b. Bişr'i görevlendirmişti. Abbâd b. Bişr, ordugâhın içinde Ashâbı dolaşıyordu. Bir gün Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Sabaha kadar arkamızdan sürekli tekbir seslerini işitiyoruz. Bizden birisini bekçilerin üzerinde görevlendirsen?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır yapmam; ancak umulur ki, bazı Müslümanlar atlarımızın üzerinde (bu isteğinize) cevap verirler." dedi. Silkân b. Selâme, "Ey Allah'ın Resûlü! Biz on kadar Müslüman'la birlikte atlarımızın üzerinde çıktık. Bekçileri kontrol ediyorduk." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah yolunda bekleyen bekçilerin bekçilerine Allah rahmet etsin!" dedi. Sonra, "Sizin için, beklediğiniz her insan veya hayvan için bir ton sevap vardır." dedi.

Dediler ki: Benî Sa'd b. Hüzeym kabilesinden bir grup Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelip, "Ey Allah'ın Resûlü! Ailemizi bir kuyumuzun üzerinde bırakıp sana geldik. Suyu çok azdır, bir de bu şiddetli sıcaklık... Birbirimizden ayrıldığımız takdirde birbirimizden kopmaktan korkuyoruz. Çünkü İslâmiyet henüz etrafımızda yayılmış değildir. Kuyumuzun suyunun artması için bize dua et! Eğer o kuyunun suyu bize yeterse bizden daha güçlü kimse olmaz. Dinimize muhalif olan birisinin bizi geçmesi imkânsız olur." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bana birkaç çakıl taşı getirin!" dedi. Üç çakıl taşı alıp ona verdim. Resûlullah (s.a.v.) onları eliyle sürtüp ovdu. Sonra, "Bu taşları alıp götürün ve besmele çekerek kuyunuza birer birer atın!" dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından ayrıldılar. Resûlullah'ın (s.a.v.) emrini yerine getirdiler. Kuyuları tatlı su kaynamaya

başladı. Onlara yakın olan müşriklere suyu vermediler ve onları ezdiler. Resûlullah (s.a.v.) henüz Medine'ye dönmemişti ki, onlar çevrelerindeki müşrikleri ezip İslâm ile onları perişan ettiler.

Dediler ki: Zeyd b. Sâbit şöyle derdi: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Tebûk Gazvesi'ne katıldık. Orada alış-veriş yaptık. Resûlullah (s.a.v.) bizi gördüğü halde bizi ondan menetmezdi.

Dedi ki: Râfi b. Hadîc şöyle derdi: Uzun süre Tebûk'te kaldık. Azığı tükettik ve eti özlemeye başladık. Fakat et bulamıyorduk. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittim ve "Ey Allah'ın Resûlü! İşte etler oradadır. Ben buranın halkından, nerede avlanabileceğimi sormuştum. Avın yakın bir yerde -Batı tarafını işaret ettiler.- olduğunu bana söylediler. İzin verseniz de, arkadaşlarımla gidip avlansak?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Eğer gidersen çok sayıda arkadaşlarınla git! Bir de atların üzerinde olun! Çünkü ordudan ayrılıyorsunuz!" dedi. Zeyd dedi ki: Ensâr'dan on arkadaşımla birlikte çıktım. Ebû Katâde de onların arasındaydı. -Ebû Katâde mızrakla kovalayan biriydi. Ben de iyi ok atıcıydım.- Av aradık ve bir tane bulduk. Ebû Katâde, atının üzerinde beş tane yaban eşeği öldürdü. Ben de yirmiye yakın ceylan vurdum. Arkadaşlarımız da ikişer, üçer ve dörder ceylan vurdular. Bir tane de deve kuşu yakaladık. Avları atlarımızın üstüne attık ve yatsı vakti ordugâha gelebildik. Resûlullah (s.a.v.), "Henüz gelmediler mi?" diye bizi soruyordu. Gelip avları onun önüne attık. Resûlullah (s.a.v.), "Arkadaşlarınızın arasında paylaştırın." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu işi sen birisine emretsen?" dedim. Resûlullah (s.a.v.) Râfi b. Hadîc'e emretti. Râfi dedi ki: Kabilenin tümüne bir yaban eşeği, bir de ceylan veriyordum. Böylece bölüştürmüş oldum. Nihayet Resûlullah'a (s.a.v.) kesilen bir ceylan kaldı. Resûlullah (s.a.v.) emretti; ceylan pişirildi.

Pişince insanları davet etti. -Yanında misafirler de vardı- Yemeye başladılar. Sonra Resûlullah (s.a.v.) bir daha gitmemize izin vermedi ve "Döneceğinizden emin değilim." ya da "Sizin için korkuyorum." dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Musa b. Sa'îd'den, o da Irbâd b. Sâriye'den şöyle dediğini rivayet etti: Ben hem hazarda (seferin dışında), hem de seferde Resûlullah'ın (s.a.v.) kapısındaydım. Hatırlyorum; bir gece Tebûk'te idik. İhtiyacımız için dışarı çıktık. Resûlullah'ın (s.a.v.) konakladığı yere döndük. Resûlullah (s.a.v.) misafirleriyle akşam yemeğini yemişti. Yanında zevcesi Ümmü Seleme bt. Ebû Ümeyye olduğu halde çadırına girmek istedi. Beni görünce, *"Bu gece neredeydin?"* dedi. Ona durumu bildirdim. Sonra Ci'âl b. Sürâka ve Abdullah b. Muğaffil el-Müzenî geldiler. -Üç kişiydik, hepimiz açtık ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yardımlarıyla geçiniyorduk.- Resûlullah (s.a.v.) eve girdi; bizim için yiyecek bir şey aradı, fakat bulamadı. Yanımıza çıktı ve Bilâl'e, "Ey Bilâl! Bu kişiler için akşam yemeği var mı?" dedi. Bilâl, "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, yoktur. Hurma dağarcığımızı ve yağ tulumumuzu silkeleyip bitirdik." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bak, belki bir şeyler bulursun!" dedi. Bilâl dağarcığı alıp silkti. Silktikçe birer ikişer hurma düştü. Nihayet Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde yedi hurma gördüm. Sonra bir tabak istedi, hurmaları içine koydu. Sonra elini hurmaların üzerine koydu ve besmele çekti. Sonra, *"Bismillah diyerek yeyin!"* dedi. Biz yedik. Saydım; 24 hurma yemişim. Çekirdeklerini diğer elime koyup sayıyordum. Diğer iki arkadaşım da benim yaptığım gibi yaptılar. Hepimiz doyduk. Her birimiz 50'şer hurma yemiş olduk. Ellerimizi kaldırdık; baktık yedi hurma olduğu gibi duruyor. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Bilâl, onları kaldır, dağarcığına koy! Onları yiyen hiç kimse olmaz ki, ondan doymasın!" dedi.

Dedi ki: Bir ara Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırının çevresindeydik. Resûlullah (s.a.v.) gece teheccüd namazını kılıyordu. O gece de kalkıp namaz kıldı. Tanyeri ağardığında, iki rekât sabah namazının sünnetini kıldı. Sonra Bilâl ezan okuyup kamet getirdi. Resûlullah (s.a.v.) da insanlara namaz kıldırdı. Sonra çadırının önüne döndü. Kendisi oturdu; biz de onun etrafında oturduk. el-Müminûn Sûresi'nden on ayet okudu. Sonra, "Yiyeceğiniz var mı?" dedi. Irbâd dedi ki: Kendi kendime, "Ne yiyeceğiz?" demeye başladım. Bilâl'e hurmaları getirmesini söyledi. Tabaktaki hurmanın üzerine elini koydu; sonra, "*Bismillah, diyerek yeyin!*" dedi. Onu hak ile gönderene yemin ederim ki, on kişiydik ve doyuncaya kadar yedik. Sonra tok olarak ellerini tabaktan kaldırdılar. Baktılar ki, hurmalar eskisi gibi duruyor. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Eğer Rabbimden hayâ etmeseydim, Medine'ye dönünceye dek, son askerimize varıncaya kadar bu hurmadan yerdik." dedi. Oranın yerlilerinden bir çocuk çıkageldi. Resûlullah (s.a.v.) o hurmaları eliyle aldı ve o çocuğa verdi. Çocuk da onları çiğneye çiğneye geri döndü.

Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'tan dönmek üzere derlenip toplandığı sırada insanlar şiddetli bir azık sıkıntısı içine girmişlerdi. Bu hal üzere iken insanlar Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Develerini kesip yemek için ondan izin istiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) onlara izin verdi. Onlar tam da develerini boğazlamaya hazırlandıkları sırada Ömer b. el-Hattâb (r.a.) onların yanına geldi. Ömer onlara, develeri kesmemelerini emretti. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırına girdi ve "Yemek için bineklerini kesmelerine izin vermişsin ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Uğradıkları açlıktan dolayı bana şikayette bulundular. Ben de, birbirlerine arkadaş olup kafile halinde dönecek olan her topluluğa, geride kalan develerine nöbetleşe binmek şartı ile bir-iki deve kesmelerine izin verdim." dedi. Ömer, "Ey Allah'ın Resûlü! Böyle yapma! Eğer insanların

develeri fazla olursa bu onlar için daha hayırlıdır. Üstelik bugün develer zayıftırlar. Fakat sen azıklarından arta kalanları onlara getirt, onları bir araya topla! Sonra, Hudeybiye'den dönüşümüzde azıklarımız tükendiği zaman yaptığın gibi, onların üzerine bereket duası oku! Çünkü Allah senin duanı kabul eder." dedi. Bunun üzerine Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı, "Herkes azıklarından arta kalan kısmı getirsin!" şeklinde seslendi. Sonra deriden bir yaygı getirilmesini emretti. Getirildi ve yere serildi. Kimisi bir avuç un, kimisi bir avuç hurma ya da kavrulmuş un getirdi. Kimisi bir tutam un, hurma ya da kavrulmuş un getirdi. Getirilenler ayrı ayrı ve türüne göre yaygının üzerine konuldu. Hepsi de azıcıktı. Getirilen şeylerin toplamı üç sa idi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kalktı, abdest aldı ve iki rekât namaz kıldı. Sonra yiyeceklerin bereketlenmesi için Allah'a dua etti.

Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından dört kişi, aynı olayı anlatıyorlar. Bunun yanında hazır bulunmuşlar ve gözleriyle görmüşlerdi; Ebû Hüreyre, Ebû Humeyd es-Sâ'idî, Ebû Zür'a el-Cühenî Ma'bed b. Hâlid ve Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî... Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) döndü ve tellalı, "Yiyeceğe gelin! İhtiyacınızı buradan alın!" diye çağrıda bulundu. İnsanlar gelmeye başladılar. Her gelen, yanında getirdiği kabını doldurdu. Bazıları, "Ben bir ekmek kırıntısı ya da bir avuç hurma getirmiştim. Yaygının kaynadığını gördüm." dedi. Hadisin râvîsi dedi ki: "Ben iki dağarcık götürdüm. Birine un, diğerine ekmek doldurdum. Ayrıca eteğime de un doldurdum. Medine'ye gelinceye kadar bize yetti. Son neferine varıncaya kadar insanlar azıklarını aldılar. Nihayet yaygı alındı ve üzerindeki yiyecekler dağıtıldı. Resûlullah (s.a.v.) ayakta olduğu halde, "*Allah'ın bir olduğuna ve benim O'nun kulu ve elçisi olduğuma şehadet ederim. Yine şehadet ederim ki, kim bu kelime-i şehadeti can u gönülden söylerse, Allah onu ateşin sıcaklığından koruyacaktır.*" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) kafileyle birlikte (Medine'ye doğru) yönelmeye başladı. Nihayet Tebûk ile en-Nâka (Deve) vadisi denilen bir vadi arasında iken -Orada, bir kayanın altından, iki veya üç yolcuyu kandıracak kadar ince damlayan bir su kaynağı vardı.- Resûlullah (s.a.v.), "Bizi geçip de şu vadiye ulaşan kimse, biz gelinceye kadar oradan su almasın." dedi. Münafıklardan dört kişi, herkesten önce oraya ulaştılar: Mu'attib b. Kuşeyr, el-Hâris b. Yezîd et-Tâî -Benî Avf b. Amr'ın anlaşmalısıydı.-, Vedî'a b. Sâbit ve Zeyd b. el-Lusayt... Resûlullah (s.a.v.), "Sizi bundan men etmemiş miydim?" dedi; onlara lanet okudu ve beddua etti. Sonra bineğinden inerek elini kaynağın içine koydu. Sonra, avucunda biraz birikinceye kadar parmağıyla kaynağı meshetti. Sonra avucunda biriken suyu serpti. Sonra yine eliyle meshetti. Sonra Allah'ın dilediği kadar dua etti. Su kaynağı bir anda gürleyerek kaynamaya başladı. Mu'âz b. Cebel dedi ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, suyun gürleyerek boşanmasından duyduğum ses, tıpkı yıldırım sesi gibiydi. İnsanlar istedikleri kadar içtiler ve istedikleri kadar sularını aldılar. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Eğer kalırsanız -ya da [kalanınız olursa]-, bu vadinin, önündeki ve arkasındaki bölgelerden daha yeşil ve bol nimetli olduğunu göreceksiniz." dedi. Râvî dedi ki: İnsanlar su içtiler ve kaplarını doldurdular. Seleme b. Selâme b. Vakaş dedi ki: Vedî'a b. Sâbit'e, "Yazık sana! Bu gördüğünden sonra bir şey kaldı mı? İbret almayacak mısın?" dedi. Adam, "Bundan önce de bunun benzeri şeyler yapılırdı." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) yoluna devam etti.

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz'in kardeşi Ubeydullah b. Abdülazîz anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Sa'sa'a el-Mâzinî'den, o Hallâd b. Süveyd'den, o da Ebû Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), (Tebûk'ten) dönüyordu; ben de onunla birlikteydim. Bir gece ordunun içinde, onunla birlikte yürürken, devesinin üstünde olduğu halde aniden

uyuklayıp bir tarafa düşmeye başladı. Hemen ona yaklaştım ve ona destek oldum. Resûlullah (s.a.v.) uyandı ve "Kimsin?" dedi. Ben, "Ebû Katâde ey Allah'ın Resûlü! Düşmenden korktum, sana destek oldum." dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın elçisini koruduğun gibi Allah da seni korusun!" dedi. Sonra fazla gitmeden aynısını yine yaptı. Tekrar ona destek oldum; uyandı ve "Ey Ebû Katâde! Bu gecenin sonunda uykuya ne dersin?" dedi. Ben, "Nasıl istersen ey Allah'ın Resûlü." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Arkandakilere bak!" dedi. Baktım; arkamda ya iki ya da üç kişi vardı. Resûlullah (s.a.v.), "Onları çağır!" dedi. Onlara, "Allah'ın Resûlü'ne icabet edin!" dedim; geldiler. Beş kişiydik ve Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte uyumaya başladık. Yanımda bir matara, bir de ondan su içtiğim bir tulum vardı. Uyuduk ve ancak güneşin sıcaklığıyla uyandık. Biz, "انا لله وانا اليه راجعون Sabah namazımız geçti." dedik. Resûlullah (s.a.v.), "Şeytan bizi öfkelendirdiği gibi biz de onu öfkelendireceğiz." dedi. Hemen mataradan abdest aldı; biraz arttı. Resûlullah (s.a.v.), "Matara ve tulumdaki suyu muhafaza et! Onda bir iş vardır!" dedi. Sonra bize sabah namazını kıldırdı ve namazda Mâide Sûresi'ni okudu. Namazı bitirince, "Eğer onlar Ebû Bekr ve Ömer'e itaat etselerdi akıllıca davranmış olurlardı." dedi. Çünkü Ebû Bekr ve Ömer, ordunun suyun bulunduğu yerde konaklamasını istediler. Mücâhidler ise, onlardan gelen bu teklifi kabul etmemişler ve suyun bulunmadığı bir çölde konaklamışlardı. Resûlullah (s.a.v.) hemen devesine bindi; öğle vakti orduya yetişti. Biz de onunla birlikteydik. Neredeyse susuzluktan, adamların ve atların boyunları kopuyordu. Resûlullah (s.a.v.) tulumu istedi. Mataradaki suyu ona boşalttı. Elini suyun içine koydu; su parmaklarının arasından kaynamaya başladı. İnsanlar gelip su aldılar. Su gittikçe coşmaya başladı ve bütün insanlar suya kandılar. Ayrıca atlarını ve develerini de suvardılar. Orduda 12.000 deve vardı. -Deniliyor ki, 15.000 deve vardı.- İnsanların sayısı da

30.000 idi. Atların sayısı 10. 000 idi. İşte Resûlullah'ın (s.a.v.) Ebû Katâde'ye, "Bu matara ile bu tulumu muhafaza et!" sözünün anlamı bu idi.

Tebûk'te dört şey vardı. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye doğru hızla yol alırken -Şiddetli bir sıcaklık vardı.- ilk iki susuzluktan sonra ordu tekrar şiddetli bir susuzlukla karşılaştı. Hatta ne az ne de çok, dudakları ıslatacak kadar su bulamadıkları zaman bile oldu. Bu durumu Resûlullah'a (s.a.v.) şikayet ettiler. Resûlullah (s.a.v.) sıcak bir yaz gününde (su aramak üzere) Üseyd b. Hudayr'ı gönderdi. Üseyd yaşmakla yüzünü-gözünü örtmüştü. Resûlullah (s.a.v.), "İnşaallah bize su getirirsin." dedi. Üseyd b. Hudayr çıktı -Kendisi Hicr ile Tebûk arasındaydı.- ve her tarafı gezdi, dolaştı. Nihayet Belî kabilesinden olup yanında su bulunan su taşıyıcı bir kadın buldu. Üseyd onunla konuştu ve Resûlullah'ın (s.a.v.) durumunu ona bildirdi. Kadın, "İşte su! Al bunu Resûlullah'a götür." dedi ve suyu onlara bıraktı. Onlarla yol arasında da az bir mesafe vardı. Üseyd suyu Resûlullah'a (s.a.v.) getirince Resûlullah (s.a.v.) bereketlenmesi için dua etti. Sonra, "Kaplarınızı getirin!" dedi. Yanlarında doldurmadık kap kalmadı. Sonra onların develerini ve atlarını getirmelerini istedi; onlar da kanıncaya kadar içtiler.

Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.) Üseyd'in getirdiği suyu, bedevilerin kaplarından büyük bir kaba döktü. Resûlullah (s.a.v.) içine elini koydu. Yüzünü, ellerini ve ayaklarını yıkadı. Sonra iki rekât namaz kıldı. Sonra ellerini kaldırıp uzattı. Sonra döndüğünde kabın kaynadığını gördü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) insanlara, "Su alın!" dedi. Su bollaştı. Hatta üzerinde 100 veya 200 kişi diziliyordu. Hepsi kanasıya su içtiler. Kap, onları suya kandırmak için kaynadı durdu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) serinlenmiş ve suya kanmış bir şekilde yoluna devam etti.

Dedi ki: Bana Üsâme b. Zeyd b. Eslem anlattı. O Ebû Sehl'den, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti: Süvariler su aramak üzere her tarafa gittiler. İlk olarak suyu bulan ve suyun haberini getiren kumral bir atın sahibiydi. İkinci su haberini, hatta üçüncü haberi getiren de yine kumral bir atın sahibiydi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Kumral ata bereketini ihsan eyle!" dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Ebû Ubeyde ve Sa'd b. Râşid anlattılar. Onlar Sâlih b. Keysân'dan, o da Ukayl'ın mevlası Ebû Mürre'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan işittim; şöyle diyordu: Resûlullah (s.a.v.), "Atların en hayırlısı kumral olanıdır." dedi.

Resûlullah'a (s.a.v.) Suikast Teşebbüsü[134]

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) yolda giderken bazı münafıklar Resûlullah'a (s.a.v.) tuzak kurup, dar bir boğazda onu düşürmeyi planladılar. Resûlullah (s.a.v.) o dar boğaza geldiğinde ashâb da onunla birlikte oradan yürümek istediler. Fakat onların planları Resûlullah'a (s.a.v.) haber verildi. Bunun üzerine insanlar: "Vadinin içinden gidin. Orası sizin için daha kolay ve daha geniştir." dedi. İnsanlar vadisinin içinden yürüdüler; Resûlullah (s.a.v.) da o dar boğazdan yürümeye başladı ve Ammâr b. Yâsir'e, atının yularından tutmasını emretti. Huzeyfe b. el-Yemân da arkadan sürüyordu. Resûlullah (s.a.v.) boğazda iken, kendisine tuzak kuran münafıkların sesini işitti. Resûlullah (s.a.v.) öfkelendi ve onları kovmaları için Huzeyfe'ye emir verdi. Huzeyfe onlara döndü; onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) öfkesini görmüşlerdi. Huzeyfe, elindeki bastonla hayvanlarının yüzüne vuruyordu. Adamlar Resûlullah'ın (s.a.v.), kendi planlarından haberdar edildiğini

134 Çeviriye esas aldığımız metinde bulunmayan bu başlık tarafımızdan eklenmiştir (M).

anladılar. Hemen dar boğazdan inip insanların arasına katıldılar. Huzeyfe de Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek onun devesini sürmeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) dar boğazdan çıkınca insanlar konakladılar. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Huzeyfe! Kovduğun kafileden hiç kimseyi tanıdın mı?" dedi. Huzeyfe, "Ey Allah'ın Resûlü! Filan ve filanın devesini tanıdım. Ancak onlar başlarına yaşmak koymuşlardı. Gecenin karanlığı sebebiyle de onları teşhis edemedim." dedi.

Münafıklar Resûlullah'ı (s.a.v.) koşturup bazı eşyalarını düşürmüşlerdi. Hamza b. Amr el-Eslemî şöyle derdi: "Benim beş parmağıma ışık verildi; aydınlandılar. Nihayet, Resûlullah'ın (s.a.v.) devesinden düşen kamçı, ip ve benzeri şeyleri o ışıkla bulduk. Hatta deveden düşüp de toplamadığımız bir şey kalmadı." Hamza, darboğazda Resûlullah'a (s.a.v.) yetişti.

Sabah olunca Üseyd b. Hudayr, "Ey Allah'ın Resûlü! Dün akşam seni vadide gitmekten alıkoyan neydi? Vadi o dar boğazdan daha kolaydı." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebû Yahya! Dün akşam münafıkların neler planladıklarını ve neler yapmak istediklerini biliyor musun? Onlar, 'Dar boğazda onu takip edeceğiz.' demişlerdi. Gece karanlığı bastırınca devemin kolanını kesecekler ve onu düşürene kadar deveme vurup onu ürküteceklerdi." dedi. Üseyd, "İnsanlar konaklamış ve toplanmışlar. Bu işi planlayan adamı öldürmeleri için her kabileye emir ver. O zaman, o adamı, onun aşiretinden biri öldürmüş olur. Eğer arzu edersen, onların kimler olduklarını bana haber ver. Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, sen şuradan ayrılmadan onların kafasını getiririm. Eğer Nebîtoğullarından[135] ise, senin için ben onların hakkından gelirim. Yine Hazreclilerin büyüğüne emir verirsin; o da kendi tarafındaki kişilerin hakkından gelir. Böylesi adamlar bırakılır mı ey Allah'ın Resûlü? Bugün İslâm güçlenmiş ve yayılmış, onlarsa az ve zillet içinde oldukları halde ne zamana kadar onların yüzüne güleceğiz? Bunlardan ne bekleniliyor?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) Üseyd b. Hudayr'a "İnsanların, 'müşriklerle arasındaki savaş sona erince Muhammed ashâbını öldürmeye el uzattı' demelerinden hoşlanmam." dedi. Üseyd, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar sahabî değiller ki!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onlar Lâ ilâhe illallah şehadetini açıkça söylemiyorlar mı?" dedi. Üseyd, "Evet, ama onlar için şehadet değil ki!" Resûlullah (s.a.v.), "Onlar, benim Allah'ın elçisi olduğumu açıkça söylemiyorlar mı?" dedi. Üseyd, "Evet, ancak bu onlar için şehadet değil ki!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben bunları öldürmekten menedildim." dedi.

[135] Amr b. Mâlik b. Evs'in ailesine Benî Nebît denilirdi (Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 287).

Dedi ki: Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O Rübeyh b. Abdurrahman b. Ebû Sa'îd el-Hudrî'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'a (s.a.v.) dar boğazda suikast düzenleyenler 12 kişiydiler. Resûlullah (s.a.v.) onların isimlerini Huzeyfe ve Ammâr'a söylemişti.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o Abdurrahman b. Câbir b. Abdullah'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ammâr b. Yâsir ve Müslümanlardan bir adam, bir mesele hakkında münakaşa ettiler ve birbirlerine sövdüler. Bir ara adam sövgüde Ammâr'a baskın çıkınca Ammâr, "O dar boğazın ashâbı kaç kişiydi?" dedi. Adam, "Allah daha iyi bilir." dedi. Ammâr, "Bana onları bilip bilmediğini söyle!" dedi. Adam susmaya başladı. Orada hazır bulunanlar, "Arkadaşının sorusuna cevap ver!" dediler. Kuşkusuz Ammâr, oradakilerin bilmediği bir şeyi soruyordu. Adam ona anlatmak istemedi. Fakat oradakiler adamın üzerine gittiler. Adam, "Biz kendi aramızda onların 14 kişi olduklarını söylüyorduk." dedi. Bunun üzerine Ammâr, "Eğer sen de onlardan isen onlar 15 kişiydiler" dedi. Adam, "Yavaş ol! Beni

rezil etmemen konusunda seni uyarıyorum." dedi. Ammâr, "Vallahi hiç kimsenin ismini vermedim. Ancak ben onların 15 kişi olduklarına şehadet ederim. Onlardan 12 tanesi, dünya hayatında ve şahitlerin şehadet edecekleri günde Allah'a ve O'nun Resûlü'ne düşmandırlar." dedi ve *"O gün zalimlere, özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz. Artık lânet de onlarındır, kötü yurt da onlarındır!"*[136] ayetini okudu.

Dedi ki: Bana Ma'mer b. Râşid anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) devesinden indi. O sırada ona vahiy geldi; devesi de çökmüştü. Birden ayağa kalktı ve yularını çekmeye başladı. Nihayet Huzeyfe b. el-Yemân onun yularından tuttu; Resûlullah'ın (s.a.v.) oturmuş olduğunu görünce deveyi sakinleştirmeye başladı. Onu çökertti ve Resûlullah (s.a.v.) ayağa kalkıncaya kadar devenin yanına oturdu. Resûlullah (s.a.v.) onun yanına geldi ve "Kim bu?" dedi. Huzeyfe, "Ben Huzeyfe'yim ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben sana bir işi sır olarak söyleyeceğim; sakın onu kimseye anlatma! Ben filan, filan ve filanın üzerinde -Münafıklardan bir grup saydı.- namaz kılmaktan menedildim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), Huzeyfe'nin dışında onları kimseye bildirmiyordu. Resûlullah (s.a.v.) vefat edince Ömer b. el-Hattâb kendi hilafet döneminde, onlardan olduğu sanılan bir adam öldüğü zaman, Huzeyfe'nin elinden tutar ve onu cenaze namazına götürürdü. Eğer Huzeyfe giderse Ömer de onun üzerine namaz kılardı. Eğer Huzeyfe gitmek istemezse Ömer de onunla birlikte dönerdi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Süleyman b. Suhaym'-dan, o da Nâfi b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), (münafıkların sayısını) Huzeyfe'den başka kimseye bildirmemişti. Onlar 12 kişiydiler. Ancak içlerinde Kureyş'ten kimse yoktu. Bize göre, üzerinde ittifak edilen görüş budur.

[136] Gâfir, 40/52.

Dırâr Mescidi[137]

Dedi ki: Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O da Yezîd b. Rûmân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), (Tebûk dönüşü) yoluna devam ediyordu. Nihayet Zû Evân[138] denilen bir yere geldi. Daha önce (Tebûk için çıkış hazırlığı yaparken), Mu'attib b. Kuşeyr, Sa'lebe b. Hâtıb, Hizâm b. Hâlid, Ebû Habîbe b. el-Ez'ar ve Abdullah b. Nebtel b. el-Hâris gibi beş kişiden oluşan Mescid-i Dırâr'ı yapanlar Resûlullah'a (s.a.v.) gelmişlerdi. Onlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Arkamızda bulunanların elçileriyiz. Yağmurlu ve soğuk gecelerde hasta ve ihtiyaç sahibi kimseler için bir mescit bina ettik. Gelip içinde bize namaz kıldırmanı isteriz." dediler. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Ben şimdi sefere çıkmak üzere meşgul durumdayım. Eğer dönersek, inşaallah gelip içinde size namaz kıldıracağız." dedi. Zû Evân denilen yerde konakladığında mescidin ve mescidi bina edenler hakkında kendisine vahiy geldi. Onlar bu mescidi Müslümanlara zarar vermek için yapmışlardı. Kendi aralarında, "Ebû Âmir[139] bize gelir ve içinde bize sohbet eder." diyorlardı. Ancak Ebû Âmir, "Ben Benî Amr b. Avf'ın (Kubâ Mescidi) mescidine gelemem. Çünkü Muhammed'in ashâbı

"O gün zalimlere, özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz. Artık lânet de onlarındır, kötü yurt da onlarındır!" (Gâfir, 40/52)

[137] Çeviriye esas aldığımız metinde bulunmayan bu başlık tarafımızdan eklenmiştir (M).

[138] Zû Evân, Medine'ye bir saatlik mesafede olan bir yerdir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 250).

[139] Ebû Âmir, Abdullah b. Übey'in dayısının oğluydu. Cahiliye döneminde rahipliğe özenerek ruhban elbisesi giyerdi. Resûlullah'ın Medine'ye hicret etmesiyle birlikte Peygamber'e karşı düşmanlık yapmaya başladı. Bu yüzden 40-50 arkadaşıyla birlikte Mekke'ye gidip müşrikleri tahrik etti. Hatta Bedir'de ve diğer savaşlarda bizzat Peygamber'e karşı savaştı. Ebû Âmir Mekke'nin fethinden sonra Tâif'e kaçmıştı. Orası da fethedilince Şam'a kaçtı. Münafıklar onu Medine'ye getirip Müslüman kisvesi altında onun vaazlarından istifade etmek istiyorlardı. Zaman zaman Kubâ Mescidi'nde bir araya gelen münafıklar onu oraya davet ettiler; ancak Ebû Âmir gelmek istemedi. Bu kez daha tenha bir yerde ona bir mescit yaptılar. İşte İslam tarihinde "Dırâr Mescidi" olarak bilinen mescidin kuruluş öyküsü budur (M).

orada bizi gözleriyle süzerler." diyordu. Allah onun hakkında şöyle diyor: *"(Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar ve (Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik, diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder."*[140] Bu ayette geçen *"Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar..."* kısmı Ebû Âmir'i kastediyor.

Resûlullah (s.a.v.) Âsım b. Adî el-Aclânî ile Mâlik b. Duhşüm es-Sâlimî'yi çağırarak onlara, "Gidin; halkı zalim olan şu mescidi yıkın; sonra yakın onu!" dedi. Hızlı bir şekilde yürüyerek çıktılar. Nihayet Benî Sâlim (Dırâr) Mescidi'ne geldiler. Mâlik b. ed-Duhşüm, Âsım b. Adî'ye "Ailemden bir ateş getirene kadar beni bekle!" dedi. Hemen ailesinin yanına girdi. Bir hurma yaprağını aldı ve (ucunu) ateşle tutuşturdu. Sonra koşarak akşam ile yatsı arasında Dırâr Mescidi'ne geldiler. Münafıklar da içindeydiler. O günkü imamları Mücemmi b. Câriye idi. Âsım, "Adamların kulaklarını kurt gibi bize diktiklerini hala unutamıyorum." derdi. Sonra mescidi yanıp kül oluncaya kadar yaktık. O grubun içinden, mescitte kalan ve çıkmak istemeyen Zeyd b. Câriye b. Âmir idi. Hatta onun kaba etleri (budu) yandı. Mescidi yıkıp yerle bir ettik. Onlar da dağıldılar.

Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde Âsım b. Adî'ye, Dırâr Mescidi'ni kendisine ev yapmasını teklif etti.- Mescidin bitişiğinde Vedî'a b. Sâbit ile Ebû Âmir'in evleri vardı. Âsım ile Mâlik onları da yakmışlardı.- Bu teklif üzerine Âsım, "Hakkında Kur'ân nazil olan bir mescidi ev yapacak değilim. Benim ona ihtiyacım da yok ey Allah'ın Resûlü! Fakat onu Sâbit

[140] Tevbe, 9/107.

b. Akram'a verin; onun evi yoktur." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) orayı Sâbit'e verdi. Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir, mescidin inşaatında onlara kereste yardımında bulunmuştu. Ancak Ebû Lübâbe, nifak ile itham edilen biri değildi. Ne var ki, bazen hoş karşılanmayan işler de yapıyordu. Mescit yıkılınca, Ebû Lübâbe vermiş olduğu keresteyi aldı ve onunla kendisine ev yaptı. Yaptığı ev Dırâr Mescidi'ne bitişikti. Râvî dedi ki: Ebû Lübâbe'nin evinde ne bir çocuğu dünyaya geldi, ne orada bir güvercin durdu, ne de bir tavuk kuluçkaya yattı. Dırâr Mescidi'ni yapanlar 15 kişiydi: Câriye b. Âmir b. el-Attâf -Bu zata Himârü'd-Dâr denirdi-, onun oğlu Mücemmi b. Câriye, -Mücemmi onların imamıydı.- oğlu Zeyd b. Câriye -Dırâr Mescidi'nden çıkmayı reddedip butları yanan kişi-, oğlu Yezîd b. Câriye, Vedî'a b. Sâbit Hizâm b. Hâlid -ki bu mescidi yapma planı onun evinden çıkmıştır-, Abdullah b. Nebtel, Bicâd b. Osman, Ebû Habîbe b. el-Ez'ar, Mu'attib b. Kuşeyr, Abbâd b. Huneyf ve Sa'lebe b. Hâtıb...

Resûlullah (s.a.v.), "Bir yular Hizâm'dan, bir kamçı da Bicâd'dan daha hayırlıdır." dedi. Abdullah b. Nebtel -haberi Resûlullah'a iletilen kişi- Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelir, onun sözlerini dinler, sonra o sözleri münafıklara ulaştırırdı. Bunun üzerine Cibrîl (a.s.), "Ey Muhammed! Münafıklardan bir adam yanına gelip sözlerini dinledikten sonra onları münafıklara ulaştırıyor." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hangisidir o?" dedi. Cibrîl (a.s.), "Çok saçlı, kara tenli, gözleri bakır tencere gibi kırmızıdır. Ciğeri eşek ciğeri gibidir. Bakarken Şeytan'ın gözüyle bakar." dedi.

Âsım b. Adî haber veriyor, diyor ki: Biz Peygamber (s.a.v.) ile birlikte Tebûk'e gitmeye hazırlanıyorduk. Baktım Abdullah b. Nebtel ve Sa'lebe b. Hâtıb Dırâr Mescidi'nin üstünde duruyorlar ve ona oluk yapıyorlardı; işlerini bitirmişlerdi. Onlar, "Ey Âsım! Resûlullah (s.a.v.), dönüşünde burada

namaz kılacağını bize vaat etti." dediler. Ben içimde, "Vallahi bu mescidi, ancak nifakıyla bilinen bir münafık bina etmiştir." dedim. Çünkü Ebû Habîbe b. el-Ez'ar onu inşa etmişti. Planı da Hizâm b. Hâlid'in evinden çıkmıştı. Vedî'a b. Sâbit de bu grubun içindeydi. -Resûlullah'ın (s.a.v.) kendi eliyle yaptığı mescit (Kubâ Mescidi) ise, Cibrîl Kâbe'ye yönelerek bize imamlık yapıyordu.- Vallahi biz Tebûk seferinden dönmeden, Dırâr Mescidi'ni, onun yapımında işbirliği yapmış ve yardım etmiş olanları zem eden Kur'ân ayetleri inmişti. Allah şöyle buyurdu:

"(Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar ve '(Bununla) iyilikten başka birşey istemedik.' diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder." Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takvâ üzerine kurulan mescit (Kubâ Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever."[141] Ayette *"Allah da çok temizlenenleri sever..."* denilmiştir. Diyorlar ki, Müslümanlar su ile temizleniyorlardı. Ayette geçen *"İlk günden takvâ üzerine kurulan mescit"*ten maksat Kubâ'daki Benî Amr b. Avf mescididir. Bazılarına göre bununla Resûlullah'ın (s.a.v.) mescidi kastedilmiştir. Râvî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), "Onların içinde en iyi adam Uveym b. Sâ'ide'dir." dedi. Âsım b. Adî'ye, "Neden Dırâr Mescidi'ni yapmak istediler?" denildi. Âsım, "Münafıklar bizim mescidimizde bir araya geliyorlar, birbirleriyle gizli konuşup birbirlerine dönüp bakıyorlardı. Müslümanlar da onları gözetliyorlardı. Bu durum onlara zor gelmeye başladı. Bu yüzden sadece kendilerinin içinde bulunacağı ve kendi

[141] Tevbe, 9/107-108.

görüşlerinde olanların geleceği bir mescit yapmak istediler." dedi. Ebû Âmir, "Sizin şu mirbedinize (koyun ve deve ağılı) giremem.[142] Çünkü Muhammed'in ashâbı beni gözleriyle süzüyorlar. Bana hoşlanmayacağım şeyleri yetiştirirler." derdi. Bunun üzerine münafıklar, "Bir mescit yaparız; gelir yanımızda konuşursun." dediler.

Gazveye Katılmayanlar[143]

Dediler ki: Ka'b b. Mâlik şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'ten mücâhidlerle birlikte Medine'ye doğru gelmeye başlayınca üzüntüm beni sardı. Artık bir yalan düşünmeye başladım. "Acaba yarın Resûlullah'ın (s.a.v.) gazabından nasıl kurtulabilirim?" diyor ve görüş sahibi olan tüm ailemden bu konuda yardım diliyordum. Hatta beni rahatlatacak bir şey söyler umuduyla çoğu kez durumumu bir hizmetçiye bile anlatırdım. "Resûlullah'ın (s.a.v.) Medine'ye gelişi yaklaştı." denilince o boş düşünceler benden uzaklaştı; ancak doğru söyleyerek ondan kurtulabileceğimi anladım ve doğruyu söylemeye karar verdim. Resûlullah (s.a.v.) sabahleyin Medine'ye yetişti. Resûlullah (s.a.v.) bir seferden döndüğü zaman önce mescide gider; orada iki rekât namaz kılar, sonra insanlarla otururdu. Bunun yaptıktan sonra Tebûk seferinden geri kalanlar yanına geldiler. Ona mazeretlerini bildiriyorlar ve ona yemin ediyorlardı. Tebûk seferinden geri kalanların toplam sayısı 80'den fazla idi. Resûlullah (s.a.v.) onların dış yüzlerine ve yeminlerine bakarak özürlerini kabul etti ve iç yüzlerini de Allah'a havale etti.

Ka'b hadisinin dışında deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) Zû Evân'a geldiği zaman ondan geride kalan bütün münafıklar

[142] Kubâ Mescidi'ni kast ediyor (M).
[143] Çeviriye esas aldığımız metinde bulunmayan bu başlık tarafımızdan eklenmiştir (M).

çıkıp geldiler. Resûlullah (s.a.v.), "Size izin verene kadar, bizden geride kalanların hiç birisiyle konuşmayın ve yanlarında oturmayın!" dedi. Müslümanlar da onlarla konuşmadılar. Medine'ye vardığında, geride kalanlar yanına gelerek özür beyan ettiler ve ona yemin ettiler. Resûlullah (s.a.v.) da, Müslümanlar da onlardan yüz çevirdiler. Hatta adam babasından, kardeşinden ve amcasından bile yüz çeviriyordu. Onlar ise, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek sıtma ve diğer bazı hastalıklara yakalandıklarını ileri sürüyorlardı. Böyle olunca Resûlullah (s.a.v.) onlara acıyor, dış yüzlerine ve yeminlerine bakarak onların mazeretlerini kabul ediyordu. Onlar yemin ediyorlar, Resûlullah (s.a.v.) onları tasdik ediyor ve onlar için Allah'tan af diliyordu. Ancak onların iç yüzlerini Allah'a havale ediyordu.

Dediler ki: Ka'b b. Mâlik şöyle dedi: "Ben de Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldim. Resûlullah (s.a.v.) mescitte oturuyordu. Ona selam verdim; öfkelenmiş bir şahsın edasıyla tebessüm etti ve bana, "Gel!" dedi. Yürüyerek huzuruna varıp oturdum. Bana, "Seni geride bırakan neydi? Kendin için binek satın almamış mıydın?" dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi senden başka şu dünya ehlinden kimin yanında otursam, ileri süreceğim özürle, kesinlikle onun gazabından kurtulacağımı düşünürüm. Çünkü ben, kendisine mantıklı tartışma gücü verilmiş biriyim. Fakat vallahi şunu bilirim ki, eğer seni benden hoşnut edecek yalan bir söz söylersem, yakında Allah bana gazap edecektir. Eğer seni hakkımda öfkelendirecek doğru bir söz söylersem, artık bu husustaki kusurum için Allah'ın affını umarım. Hayır, vallahi benim için bir mazeret yoktur. Vallahi ben, senden geri kaldığım sırada olduğum kadar hiçbir zaman daha güçlü ve daha zengin olmadım." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Sana gelince, sen doğru söyledin. Kalk! Allah senin hakkında hüküm verinceye kadar bekle!" dedi. Ben ayağa kalktım; Benî

Selime'den bazı adamlar da benimle birlikte ayağa kalktılar. Onlar bana, "Vallahi biz seni, bundan önce bir günah işlemiş kimse olarak bilmiyoruz. Ne var ki, sen seferden geri kalan kişilerin mazeret bildirdikleri gibi Resûlullah'a (s.a.v.) özür beyan edemeyip aciz duruma düştün. Oysa Resûlullah'ın (s.a.v.) senin için Allah'tan af dilemesi, günahını bağışlamak için yeterliydi." dediler.

Vallahi Benî Selime'nin adamları beni o kadar kınamaya devam ettiler ki, neredeyse Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geri dönüp kendimi yalanlamak istedim. Sonra Mu'âz b. Cebel ve Ebû Katâde ile karşılaştım. Onlar bana, "Arkadaşlarına uyma ve doğru söylemekte ısrarcı ol! Allah sana bir sevinç ve bir çıkış kapısı verecektir inşaallah! Şu mazeret bildirenlere gelince, eğer onlar mazeretlerinde doğru iseler Allah onlardan hoşnut olur ve durumu Peygamber'ine bildirir. Eğer dedikleri gibi değillerse, Allah onları en kötü biçimde zemmeder ve sözlerini yalanlar." dediler. Ben onlara, "Bu duruma düşen benden başka kimse var mı?" dedim. Onlar, "Evet, iki kişi daha var. Onlar da Resûlullah'a (s.a.v.) senin sözünün benzerini söylediler. Sana söylendiği şeyler onlara da söylendi" dediler. Ben, "Onlar kimlerdir?" dedim. Onlar, "Mürâre b. er-Rebî ve Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî." dediler. Bana, örnek tutulacak iki sâlih adam zikrettiler. Resûlullah (s.a.v.) da, kendisinden geri kalanların içinden sadece üçümüzle konuşmaktan Müslümanları menetti. İnsanlar da bizden çekinip yüzlerini bize karşı ekşittiler. O kadar ki, yeryüzü bana yabancılaştı; yer, artık benim bildiğim yer değildi. Tam 50 gün bu durumda kaldık. Benim iki arkadaşım ise, insanların arasından çekilip evlerine kapandılar. Ben onlardan daha genç, daha güçlü ve dayanıklı idim. Bu yüzden dışarı çıkar, namazda Müslümanların yanında bulunur ve çarşı-pazarda dolaşırdım. Fakat hiç kimse benimle konuşmazdı.

Nihayet namazdan sonra Resûlullah (s.a.v.) meclisinde iken varıp ona selam verirdim. İçimden de, "Acaba selamı almak için dudaklarını oynattı mı oynatmadı mı?" derdim. Sonra ona yakın bir yerde namaz kılar ve ona bakmak için fırsat kollardım. Namazıma yöneldiğim zaman o bana dönerdi. Fakat ona yöneldiğimde, benden yüz çevirirdi. Müslümanların da bana karşı cefalarını açığa vurmaları (beni terk etmeleri) uzayıp gittiği bir sırada, gidip Ebû Katâde'nin bahçe duvarına tırmandım. -O amcamın oğluydu ve insanlar içinde en sevdiğim adamdı.- Ona selam verdim. Vallahi selamımı almadı. Ona, "Ey Ebû Katâde! Allah aşkına, benim Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü sevdiğimi bilmiyor musun?" dedim. Adam sustu. Sorumu üç kere tekrarladım. Ebû Katâde, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaşlar boşandı. Hemen sıçrayıp kalktım ve ayrılmak için duvarı tırmandım. Ertesi gün çarşıya çıktım. Bir ara çarşıda yürürken baktım ki, çarşıda buğday satmaya gelen Şam Nebatîlerinden bir Nebatî, "Ka'b b. Mâlik'i bana kim gösterir?" diye beni sorup duruyor. İnsanlar beni işaret ederek ona gösterdiler. Nebatî, Gassân Kralı el-Hâris b. Ebû Şâmir -veya Cebele b. Eyhem- tarafından ipek bir bez parçasına yazılmış bir mektubu bana verdi.

Mektuba bakınca içinde şöyle denildiğini gördüm: "Bundan sonra derim ki: Bana gelen habere göre senin arkadaşın (Resûlullah) sana eziyet ediyormuş. Oysa Allah seni ne horlanacak, ne de zayi edilecek bir yurtta yaratmıştır. Hemen bize gel! Sana yaraşan iyiliği yaparız." Ka'b dedi ki: Mektubu okuyunca, "Bu da diğeri gibi bir imtihandır. İçine düştüğüm hali haber alan bir müşrik, hakkımda umutlanmıştır." dedim. Hemen mektubu bir tandıra götürdüm; tandırı iyice ısıttım ve tandırda yaktım. 50 günden 40 gün geçtiğinde Resûlullah'ın (s.a.v.) elçisi yanıma gelip, "Resûlullah sana, hanımından uzak durmanı emrediyor." dedi. Ben, "Hanımımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım?" dedim. Elçi, "Hayır, ondan uzak

duracak ve ona yaklaşmayacaksın!" dedi. Bana, Mürâre b. er-Rebî'a ve Hilâl b. Ümeyye'ye gelen elçi Huzeyme b. Sâbit idi. Ka'b dedi ki: Eşime, "Akrabalarının yanına git! Allah bu iş hakkında bir hüküm verinceye kadar onların yanında kal!" dedim. Hilâl b. Ümeyye'ye gelince, o sâlih bir adamdı. Ağlamaktan ölecek sanılıncaya kadar ağladı ve yemekten kesildi. Bazen iki günü, üç günü birbirine ekleyerek oruç (savm-i visâl) tutuyordu. Bir yudum su ya da süt dışında yemek yemiyordu. Geceleri namaz kılıyor ve evinde oturup dışarı çıkmıyordu. Çünkü kimse onunla konuşmuyordu. Hatta çocukları bile, Resûlullah'ın (s.a.v.) emrine uymak için onu terk ediyorlardı. Bunun üzerine onun eşi Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Hilâl b. Ümeyye yaşlı bir adam olup gücünü yitirmiştir. Onun hizmetçisi de yoktur. Benden başka ona iyi bakacak kimse bulunmamaktadır. Eğer ona hizmet etmeme müsaade edersen hizmet etmek isterim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam, ancak sana yaklaşmasına fırsat verme!" dedi. Hilâl'in eşi, "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi, onun bana kımıldayacak hali yok. Başına bu iş geldiği günden şimdiye kadar sürekli ağlıyor. Onun sakalı gece-gündüz gözyaşı damlıyor. Gözünde beyazlık ortaya çıkmış; hatta gözünün gitmesinden korkuyorum." dedi.

Ka'b dedi ki: Akrabalarımdan bazıları bana, "Hanımın için Resûlullah'tan (s.a.v.) izin isteseydin? Hilâl b. Ümeyye'nin hanımının, kendisine hizmet etmesi için izin verdi." dediler. Ben onlara, "Vallahi eşim için ondan izin istemeyeceğim. Üstelik ben genç bir adamım. Resûlullah'tan (s.a.v.) izin istediğim takdirde bana ne söyleyeceğini bilmiyorum. Vallahi ondan izin istemeyeceğim." dedim. Bundan sonra on gece daha bekledik. Resûlullah'ın (s.a.v.) insanları bizimle konuşmaktan menetmesinden beri 50 gece dolmuştu. Sonra evlerimizden bir evin damında, sabah namazını kıldım. Sel dağının üzerinde yaptığım çardakta oturuyordum. Allah'ın (c) andığı

üzere, yeryüzü bütün genişliğine rağmen bana dar gelmekte ve canım sıkılmaktaydı. Tam o sırada bir adamın, Sel dağının üzerinde en yüksek sesiyle, "Ey Ka'b b. Mâlik! Sana müjde!" diyerek bağırdığını işittim. Ka'b dedi ki: Hemen secdeye kapandım. Genişliğin ve sevincin geldiğini anladım. Resûlullah (s.a.v.) sabah namazını kılınca, Allah'ın tövbemizi kabul ettiğini bildirdi.

Resûlullah'ın eşi Ümmü Seleme şöyle derdi: Geceleyin Resûlullah (s.a.v.) bana, "Ey Ümmü Seleme! Ka'b b. Mâlik ve iki arkadaşının tövbelerinin kabulü hakkında vahiy nazil oldu." dedi. Ben kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlara haber yollayıp müjde vereyim mi?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Gecenin sonuna kadar uyumana engel olurlar. Fakat sabaha kadar ortalıkta görünmesinler!" dedi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) sabah namazını kıldırdıktan sonra, Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. er-Rebî ve Hilâl b. Ümeyye'nin tövbelerinin kabul olunduğunu insanlara haber verdi. Ebû Bekr (r.a.) Sel dağına çıktı ve "Allah Ka'b'ın tövbesini kabul etti!" şeklinde bağırarak ona müjde verdi. ez-Zübeyr, Ka'b'a müjde vermek için atının üzerinde vadinin içine doğru gitti. Ancak ez-Zübeyr ona gelmeden Ebû Bekr'in sesini işitti. Ebü'l-A'ver Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Hilâl b. Ümeyye'ye müjde vermek için Benî Vâkıf'a gitti. Ona müjdeyi verince Hilâl secdeye kapandı. Sa'îd, "Ölünceye kadar başını secdeden kaldırmayacak sandım." dedi. Sevinç anındaki ağlaması, üzüntü zamanındaki ağlamasından daha fazlaydı. Hatta ona bir şey olur diye endişe edildi. İnsanlar gelip onu tebrik ediyorlardı. Üzüntüden ve ağlamaktan dolayı, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına yürüyerek gidemeyecek kadar zayıflamıştı. Hatta bir eşeğe binmek zorunda kalmıştı. Mürâre b. er-Rebî'a müjdeyi veren ise, Benî Abdüleşhel'den Silkân b. Selâme Ebû Nâile ve Seleme b. Selâme b. Vakaş idi. Onlar sabah namazını Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte kılmışlardı. Sonra Mürâre'nin yanına varıp ona müjdeyi verdiler.

Mürâre geldi; nihayet hep birlikte Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında buluştular.

Ka'b dedi ki: Sel dağı üzerinde işittiğim ses, vadide koşturan süvarinin -o ez-Zübeyr b. Avvâm idi.- sesinden daha hızlı idi. Ka'b'ın dediğine göre Sel'de yüksek sesle bağıran zat, Hamza b. Amr adında Eslem kabilesinden bir adamdı. Bana müjdeyi veren oydu. Onun sesini işittiğimde, verdiği müjde sebebiyle elbisemi çıkardım ve ona giydirdim. Vallahi o gün onlardan başka da elbisem yoktu. Sonra Ebû Katâde'den ödünç iki elbise alıp giydim. Sonra Resûlullah'a gitmek için yola çıktım. Benimle karşılaşan insanlar tövbemin kabulü sebebiyle beni tebrik ederek, "Allah'ın tövbeni kabul etmesi, sana kutlu olsun!" diyorlardı. Nihayet Mescide girdim; Resûlullah (s.a.v.) etrafında insanlar olduğu halde oturuyordu. Talha b. Ebû Talha bana doğru ayağa kalktı, elimi sıktı ve beni tebrik etti. Vallahi, onun dışında Muhacirlerden hiç kimse benim için ayağa kalkmadı. -Ka'b, Talha'nın bu iyiliğini hiç unutmadı.- Resûlullah'a selam verdiğimde Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzü şimşek çakar gibi parlak bir şekilde bana, "Seni öyle bir günün hayrıyla müjdelerim ki, annenin seni doğurduğu günden bu yana geçirdiğin günlerin en hayırlısıdır." dedi. Deniliyor ki, Resûlullah Ka'b'a, "Hiçbir zaman aydınlığı üzerine doğmamış olan bir günün hayrına gel!" dedi. Ka'b dedi ki: Kendisine, "Bu müjde senin tarafından mı, yoksa Allah'ın yanından mı ey Allah'ın Resûlü?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın (c.c.) yanındandır." dedi. Resûlullah (s.a.v.) sevindiği zaman, yüzü ay parçası gibi parlardı. Sevinci, yüzünün parıltısından anlaşılırdı.

Huzurunda oturduğumda, "Ey Allah'ın Resûlü! Tövbemin kabulü dolayısıyla, Allah ve Resûlü'nün rızasını kazanmak için malımdan sıyrılmak istiyorum." dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Malının bir kısmını yanında tut! Bu senin için daha hayırlı olur." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü!

Öyle ise, Hayber'deki hissemi yanımda tutarım." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, olmaz!" dedi. Ben, "O zaman malımın yarısını bağışlayayım." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, olmaz!" dedi. Ben, "O zaman malımın üçte birini bağışlayayım." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam, olur." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Hayber'deki hissemi tutuyorum." dedim. Sonra Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah beni doğru söylemekle kurtardı. Allah'a olan tövbemin gereği olarak, hayatta kaldıkça hep doğru söyleyeceğime söz verdim." dedim. Ka'b dedi ki: "Vallahi Resûlullah'a (s.a.v.) bunları anlattığımdan beri, hiçbir Müslüman bilmiyorum ki, doğru söyleme konusunda Allah'ın bana yaptığı imtihandan daha güzel imtihanını yapmış olsun. Vallahi, bunları Resûlullah'a (s.a.v.) anlattığım günden bu yana, yalan bir şey söylemek aklımdan bile geçmemiştir. Bundan sonra sağ kaldığım sürece Allah'ın beni yalandan koruyacağını umut ediyorum." Ka'b şu şiiri de söyledi:

Rabbim ne yücedir! Eğer hatalarımı affetmezse,
Zarar ederim; hem söz, hem de amel helak olur.

Vâkıdî dedi ki: Bu şiiri bana Eyyûb b. en-Nu'mân b. Abdullah b. Ka'b bana okudu.

Ka'b dedi ki: Allah (c), "*Andolsun ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle Ensâr'ı affetti. Sonra da onların tövbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.*" ayetini ve bundan sonraki (Tevbe, 117-119) ayetleri "*Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.*"[144] kısmına kadar indirdi. Ka'b dedi ki: Vallahi Allah'ın bana verdiği nimetler içinde, beni İslâm'a hidayetinden sonra, Resûlullah'a (s.a.v.) doğru söylemekten, ona yalan söyleyenler helak olup gittikleri gibi ona yalan söyleyip de helak olmamaktan daha büyük bir nimet

[144] Tevbe, 9/117-119.

bana vermemiştir. Çünkü Allah yalan söyleyenler hakkında vahyini indirdiği zaman, her hangi bir kimse hakkında söyleyeceğinin en ağırını onlar hakkında söyledi ve şöyle dedi: "*Onların yanına döndüğünüz zaman size, kendilerinden (onları cezalandırmaktan) vazgeçmeniz için Allah adına and içecekler. Artık onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardır. Kazanmakta olduklarına (kötü işlerine) karşılık ceza olarak varacakları yer cehennemdir. Onlardan razı olasınız diye size yemin edecekler. Fakat siz onlardan razı olsanız bile Allah fâsıklar topluluğundan asla razı olmaz.*"[145] Ka'b dedi ki: Üçümüz hakkındaki hüküm, diğer geri kalanların hükmünden sonraya bırakılmıştı. Hani, mazeretlerini ileri sürüp yemin ettiklerinde Resûlullah (s.a.v.) onların mazeretlerini kabul edip onlar için Allah'tan af dilemişti de, Resûlullah (s.a.v.) bizim işimizi, Allah hakkımızda hüküm verinceye kadar ertelemişti ya... İşte bu konuda Allah (c), "*ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tövbelerini kabul etti). Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı.*"[146] dedi. Dedi ki: Ayette zikredilen geri bırakılma işi, bizim gazadan geri kalışımız değildir. Fakat ayette zikredilen, Resûlullah'ın (s.a.v.) üçümüzü ve tövbemizi, kendisine yemin eden ve kendisinden özür dileyip de, mazeretleri kabul edilenlerin tövbelerinden geri bırakmasıdır.

Ebû Eyyûb'un, en-Nu'mân b. Abdullah b. Ka'b'tan nakledip bana anlattığına göre Ka'b, Sel dağına çardak kurduğu zaman şöyle demişti:

Şerefli olan Kaynoğullarının evlerinden,
Ve evin duvarlarına,
Hurma yapraklarından yaptıkları sıvadan sonra mı?
(Bir çardak yapıyorum.)

[145] Tevbe, 9/95-96.
[146] Tevbe, 9/118.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) hicretin 9. yılı Ramazan ayında Tebûk'ten Medine'ye döndü. Resûlullah (s.a.v.) döndüğünde, "Bu seferimizde nasip ettiği ecir ve mükafattan ötürü Allah'a hamd olsun. Bizden sonra gelip bize yetişenler de bu sevaba ortaktırlar." dedi. Âişe dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Yolculuk yaptınız ve yolculuğun sıkıntısını çektiniz. Gelmeyenler de o sevapta sizin ortağınız mı?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Medine'de öyle cemaatler vardır ki, gittiğiniz hiçbir yer, geçtiğiniz hiçbir vadi yoktur ki, onlar da sizinle birlikte o yere gitmiş ve o vadiyi geçmiş olmasınlar. Onları ancak hastalık alıkoymuştur. Allah kitabında, *'Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir.'*[147] demiyor mu? Biz onların gazileriyiz; onlar ise bizim oturanlarımızdır. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, onların duaları düşmanlarımıza, bizim silahlarımızdan daha çok tesirli ve etkileyicidir." dedi. Müslümanlar silahlarını satmaya başladılar. "Artık cihad kesilmiştir." diyorlardı. Onlardan zengin olanlar, parası olduğu için o silahları satın alıyordu. Bu durum Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.) onları bu işten menetti ve "*Deccal çıkıncaya kadar, ümmetimden bir taife hak üzere cihad edeceklerdir.*" dedi.

Abdullah b. Übey'in Vefatı[148]

Dediler ki: Şevvâl'in son günlerinde Abdullah b. Übey hastalandı. Zilkâde ayında da vefat etti. Hastalığı 20 gece sürdü. Resûlullah (s.a.v.) hastalığında onu ziyaret ediyordu. Öleceği gün Resûlullah (s.a.v.) onun yanına girdi; İbn Übey ölüme yaklaşmıştı. Resûlullah (s.a.v.), "Seni Yahudilerin sevgisinden menetmiştim." dedi. İbn Übey, "Es'ad b. Zürâre onlara buğz etti de eline ne geçti?" dedi. Sonra devamla, "Ey Allah'ın Resûlü!

[147] Tevbe, 9/122.

[148] Çeviriye esas aldığımız metinde bulunmayan bu başlık tarafımızdan eklenmiştir (M).

Şimdi kınama zamanı değildir. Ölüm yaklaşıyor. Eğer ölürsem yıkanmam esnasında yanımda hazır ol ve kefenlenmem için gömleğini bana ver." dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde iki gömlek vardı, üsttekini ona verdi. İbn Übey, "Tenine temas edeni bana ver!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), tenine temas eden gömleğini çıkarıp ona vedi. İbn Übey bir de, "Üzerimde namaz kıl ve benim için Allah'tan af dile!" dedi.

Dedi ki: Câbir b. Abdullah bunun tersini söylüyor; diyor ki: "Resûlullah (s.a.v.) İbn Übey'in ölümünden sonra kabrinin üzerine geldi ve kabrinden çıkarılmasını emretti. Yüzünü açtı ve tükürüğünden birazını yüzüne sürdü. Sonra onu dizlerine dayadı ve gömleğini ona giydirdi. -Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde iki gömlek vardı.- Hatta vücuduna temas eden gömleğini giydirdi." Ancak birinci rivayet bize göre daha sağlamdır. Şöyle ki: Resûlullah (s.a.v.) yıkanışı esnasında ve kefenlenmesinde hazır bulundu. Sonra cenazelerin yerine (musallaya) götürüldü. Resûlullah (s.a.v.) üzerinde namaz kılmak için öne geçti. Resûlullah (s.a.v.) kalkınca Ömer b. el-Hattâb ona doğru sıçradı ve "Ey Allah'ın Resûlü! Filan gün şöyle, filan gün şöyle dediği halde İbn Übey'in üzerinde namaz mı kılacaksın?" dedi ve onun dediklerini tekrarladı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti ve "Çekil yanımdan ey Ömer!" dedi. Ömer Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerine fazla gidince Resûlullah (s.a.v.), "Ben (namaz kılıp kılmamakta) serbest bırakıldım. Ama tercihimi (namaz kılmakta) yaptım. Eğer yetmiş defadan fazla onun için Allah'tan af dilediğimde affedileceğini bilsem daha fazla af dilerim." dedi. Resûlullah'ın bu sözü *"(Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek."*[149] ayetine işaret etmektedir. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.), "Ben yetmişin üzerine de çıkarım." demek istemiştir. Resûlullah (s.a.v.)

[149] Tevbe, 9/80.

Abdullah b. Übey'in üzerine namaz kıldı ve ayrıldı. Çok geçmeden, "*Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma!*" ayetleri nazil oldu. Deniliyor ki, İbn Übey'in defninden sonra Resûlullah (s.a.v.) henüz kabrinin başından ayrılmadan bu ayetler nazil oldu. Resûlullah (s.a.v.) bu ayetle münafıkları tanımış oldu. Bundan böyle ölen münafıkların üzerinde namaz kılmıyordu.

Mücemmi b. Câriye anlatır ve şöyle derdi: Resûlullah'ın (s.a.v.), İbn Übey'in cenazesi üzerinde geçirdiği zaman kadar hiçbir cenaze üzerinde zaman geçirdiğini görmedim. Sonra çıktılar ve kabrinin üzerine vardılar. Abdullah b. Übey, üzerinde Nübeyt ailesine ait cenazelerin taşındığı bir tabut üzerine konulmuştu.

Enes b. Mâlik anlatır; der ki: İbn Übey'i tabutun üzerinde gördüm. Uzun boylu olmasından ötürü iki ayağı dışarıdaydı.

Ümmü Umâre anlatır şöyle derdi: İbn Übey'in mateminde hazır bulunduk. Evs ve Hazrec'ten, Abdullah b. Übey'in kızı Cemîle bt. Übey'in yanına gelmeyen hiçbir kadın yoktu. Cemîle ise, "Vah dağım vah... Vah dağım, vah direğim vah..." diyordu. Hiç kimse ne onu böyle söylemekten menetti, ne de ayıpladı. Dediler ki: Kabrinin başına kadar gidildi.

Amr b. Ümeyye ed-Damrî anlatır, şöyle derdi: Onun tabutuna yaklaşmak için gayret gösterdik, ancak gücümüz yetmedi. O münafık adamlar onun etrafını tutmuşlardı. Nifak üzerinde oldukları halde o gün Müslümanlıklarını açıklamışlardı. Onlar Benî Kaynukâ'dan ve diğer kabilelerden adamlardı: Sa'd b. Huneyf, Zeyd b. el-Lusayt, Selâme b. el-Humâm, en-Nu'mân b. Ebû Âmir, Râfi b. Harmele, Mâlik b. Ebû Nevfel, Dâ'is ve Süveyd... Bunlar münafıkların en kötüleriydi. Resûlullah'a laf atanlar onlardı. İbn Übey'in oğlu Abdullah'a, münafıkları görmek kadar ağır gelen ve can sıkan bir şey yoktu. Abdullah biraz göbekliydi. Hatta İbn Übey'in oğlu Abdullah münafıklara karşı kapıyı kapardı. İbn Übey ise, "Onlardan başkası yanıma yaklaşmasın." der ve her bir münafığa, "Vallahi sen bana, susuzluğa karşı sudan daha sevgilisin!" iltifatında bulunurdu. Münafıklar da ona, "Keşke sana canlarımızı, evlatlarımızı ve mallarımızı feda edebilseydik..." derlerdi.

Münafıklar Abdullah b. Übey'in kabrinin başında durdukları zaman, Resûlullah (s.a.v.) durmuş, onları göz ucuyla süzüyordu. Münafıklar, kabrin içine girmek için birbirlerinin üzerine yığıldılar; bağırmalar ve çığlıklar yükselmeye başladı. Hatta Dâ'is'in burnu yaralandı. Ubâde b. Sâmit ise, onları bu davranışlarından menetmek için, "Resûlullah'ın yanında seslerinizi yükseltmeyin!" dedi. Dâ'is de, kabre inmek isterken burnundan yaralandı, kan akmaya başladı ve bir köşeye çekildi. Bu kez Abdullah b. Übey'in kavminden Müslüman ve fazilet sahibi bazı adamlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) cenazesinde bulunduğunu, üzerinde namaz kıldığını ve kabrinin başında bulunduğunu görünce, kabrin içine indiler: Abdullah b. Übey'in oğlu Abdullah, Sa'd b. Ubâde b. Sâmit ve Evs b. Havlî... Nihayet kabrin içi düzeltildi. Resûlullah'ın ileri gelen ashâbından Evs ve Hazrec'in büyükleri İbn Übey'i kabrine indirdiler. Onlar Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte kabrin başındaydılar. Mücemmi b. Câriye'nin dediğine bakılırsa, Resûlullah (s.a.v.) İbn Übey'i bizzat kendi eliyle onlara vermişti. Sonra defnedilinceye kadar Resûlullah (s.a.v.) kabrin üzerinde ayakta bekledi; ardından onun oğluna başsağlığı diledi ve geri döndü.

Amr b. Ümeyye şöyle derdi: Abdullah b. Übey'in münafık arkadaşları kabrin üzerine toprak çekerken, "Ah! Keşke senden önce biz canlarımızı sana feda etseydik." diyorlar ve başlarına toprak saçıyorlardı. Abdullah b. Übey'in işlerini iyi bilen birisi şöyle derdi: "Bunu diyenler fakir insanlardı ve İbn Übey onlara iyilik yapıyordu."

Tebûk Gazvesi'nde Nâzil Olan Ayetler

"Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın!" denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz?"[150] ayeti, sonuna kadar o zaman nazil olmuştur. Râvî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) şiddetli bir sıcaklıkta, halkta geçim darlığı olduğu, meyvelerin olgunlaştığı ve gölgelerden hoşlanıldığı bir sırada gazaya hazırlık yaptı. Bu yüzden insanlar sefere çıkmak istemediler. el-Berâe (Tevbe) Sûresi de insanların içlerindeki sırları, kinlerini ve münafıkların nifaklarını ortaya koydu. Allah şöyle diyor: *"Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır."*[151] Yani Eğer Peygamber'le birlikte sefere çıkmazsanız sizi pek elim bir azap ile cezalandırır. Bu azap âhirette olacaktır. Allah devamla *"...ve yerinize sizden başka bir kavim getirir. (Savaşa çıkmamakla) O'na hiçbir zarar veremezsiniz."* buyurdu. Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! *'Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah'ın Resûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz.'*[152] ayetinde yer alan kavim kimlerdir?" diye soruldu. Râvî dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından bazı adamlar çöle giderek kavimlerine dinî dersler veriyorlardı. Bunun üzerine münafıklar, "Muhammed'in ashâbından bazıları çölde kaldılar. Onlar helak oldular." dediler. Buna cevaben *"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır."*[153] ayeti nazil oldu. Yine onlar hakkında, *"Daveti kabul edildikten sonra, Allah hakkında tartışmaya girenlerin delilleri, Rableri katında boştur.*

[150] Tevbe, 9/38.
[151] Tevbe, 9/39.
[152] Tevbe, 9/120.
[153] Tevbe, 9/122.

Onlar için bir gazap, yine onlar için çetin bir azap vardır."[154] ayeti nazil oldu.

Allah, *"Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir."*[155] buyuruyor. Bu ayet, Evs ve Hazrec'ten olan münafıkları kastediyor. Ayetin devamında, *"...Hani, kâfirler onu (Mekke'den) çıkarmışlardı."* buyuruyor. Buradaki kâfirlerden maksat Kureyş müşrikleridir. Devamla, *"...iki kişiden biri olarak..."* diyor. Allah burada Peygamber'i ve Ebû Bekr'i kastediyor. *"...Hani onlar mağaradaydı..."* Yani Resûlullah'ın (s.a.v.) hicreti esnasında uğradığı mağarayı kastediyor. *"... Hani o arkadaşına, 'Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.' diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi..."* Buradaki sekineden maksat, gönül rahatlığıdır. *"...onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi..."* yani meleklerle destekledi. *"...kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir..."* Yani Allah, Kureyş'in ortaya koyduğu putları batıl, fakat Peygamber'in getirdiği tevhidi galip eyledi.

Allah, *"(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."* buyurdu. Diyor ki: Ayette geçen الخفاف ve الثقال "gönüllü ve gönülsüz" demektir. Deniliyor ki, الخفاف, gençler, الثقال da yaşlılar manasındadır. Ayetin devamında Allah şöyle buyurdu: *"...mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin."* Yani, mallarınızı gazanızda infak edin. Ayette geçen "جاهدوا" kelimesi "قاتلوا" (savaşın) manasındadır. Sonraki ayette. Allah şöyle buyuruyor: *"Eğer yakın bir dünya malı olsaydı..."*[156] Burada geçen dünya malından maksat yakın yerdeki bir ganimettir. *"...ve*

[154] Şurâ, 42/16.
[155] Tevbe, 9/40.
[156] Tevbe, 9/42.

kolay bir yolculuk olsaydı..." Yani, Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e çıktığı zaman münafıklar ona gelerek sıkıntıda olmak ya da hasta olmakla mazeret beyan ediyorlardı. Allah onlara cevaben şöyle buyurdu: "*...Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi.*" Çünkü gidilecek yerin uzaklığı 20 geceydi. Ayetin devamında, "*Gerçi onlar, 'Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık' diye kendilerini helâk edercesine Allah'a yemin edecekler...*" denilmektedir. Burada yemin edenlerden maksat, münafıklardır. Resûlullah (s.a.v.) Tebûk'e çıktığı zaman onlar yanına gelerek hasta ve sıkıntı içinde olduklarını söyleyerek mazeret bildirmişlerdi. "*...kendilerini helâk edercesine...*" Bundan maksat âhiretteki helaklarıdır. "*...Hâlbuki Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor.*" Yani Allah, onların hasta olmadıklarını, sağlam ve güçlü olduklarını biliyor. Resûlullah (s.a.v.) ise onların özürlerini kabul etmiş ve geri kalmalarına izin vermişti

Allah şöyle buyurdu: "*Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?*"[157] Yani, onları yolculukla imtihan edip kimin doğru kimin yalancı olduğunu bilmeden neden onlara izin verdin? Çünkü güçlü olan bazı insanlar senden izin istiyorlardı. Sonraki ayette Allah şöyle buyurdu: "*Allah'a ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla canlarıyla savaşmaktan (geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah takvâ sahiplerini çok iyi bilir.*"[158] Allah bu ayette, mallarını Tebûk Gazvesi için harcayan müminleri anlatıyor. Bu gazveye "Zorluk Gazvesi" denirdi. Sonraki ayette şöyle diyor: "*Ancak Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp, kuşkuları içinde bocalayanlar senden izin isterler.*"[159] Allah bu ayette kuşku içindeki münafıkları kastediyor. Allah şöyle buyurdu: "*Eğer*

[157] Tevbe, 9/43.
[158] Tevbe, 9/44.
[159] Tevbe, 9/45.

onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu..."[160] Yani, o münafıklar bedenleriyle ve mallarıyla çok güçlü kimselerdi. Ancak Allah onların çıkışını istemedi ve onları perişan etti. Ayetin devamında, "*onlara "Oturanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!" denildi.*" buyruluyor. Yani, kadınlarla birlikte... Bir sonraki ayette Allah şöyle buyurdu: "*Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı...*"[161] Çıkacak olanlardan maksat, Abdullah b. Übey, Abdullah b. Nebtel ve el-Ced b. Kays'dır. Bütün bunlar izin isteyip geri döndüler. Allah diyor ki: Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan ve kötülükten başka bir katkıları olmazdı. Devamla şöyle diyor: "*...ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı...*" yani münafık olan birisi, iki binek arasına girer ve onları birbirine düşürürdü. "*...ve mutlaka fitne çıkarmak isteyecekler...*" Yani bu adamlar, münafıklıklarını açığa çıkarıp (nifak sözleri) söylerlerdi. "*...İçinizde, onlara iyice kulak verecekler de vardır.*" Yani, münafıklardan ve diğerlerinden, münafıkların reislerine haber taşıyanlar olacaktır. "*...Allah zalimleri çok iyi bilendir.*"

Sonra Allah münafıkları zikrederek şöyle dedi: "*Andolsun ki, onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi...*"[162] Yani, "Ey Muhammed! Sen Tebûk'e çıkmadan ve işin zahir olmadan önce de onlar fitne çıkarmışlardı. Senin ve ashâbının kafasını karıştıracak her türlü işi birbirine danışırlardı." "*Nihayet hak geldi ...*" yani hak zahir oldu. "*...Allah'ın emri yerini buldu...*" Yani, "Ey Muhammed! Senin işin yerini buldu." "*Onlar istemedikleri halde...*" yani, on-

[160] Tevbe, 9/46.
[161] Tevbe, 9/47.
[162] Tevbe, 9/48.

lar senin çıkışını ve sana tabi olan Müminlerin tabi oluşlarını istemiyorlardı.

Sonraki ayette Allah şöyle buyurdu: *"Onlardan öylesi de var ki: 'Bana izin ver, beni fitneye düşürme' der."*[163] Bu ayet el-Ced b. Kays hakkında nazil oldu. Benî Selime'nin en zengini ve en çok deve hazırlayabilecek biriydi. Ayrıca kadınlardan çok hoşlanan bir insandı. Resûlullah (s.a.v.) kendisine, "Bu yıl bizimle gelip Benâtü'l-Asfar'dan (Rumlar kızlarından) bazılarını terikene almak istemez misin?" dedi. el-Ced, "Ey Muhammed! Vallahi, benim kadar kadınlardan hoşlanan hiç kimsenin bulunmadığını kavmim bilir. Beni onlarla fitneye düşürme!" dedi. Allah buna cevaben, *"Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir."* Yani, münafıklığıyla ve Resûlullah'tan (s.a.v.) geri kalışıyla... *"...Cehennem, kâfirleri mutlaka kuşatacaktır."* Yani o münafığı ve onun fikrinde olan herkesi kuşatacaktır.

Sonraki ayette şöyle diyor: *"Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer."*[164] Yani, eğer ganimet ve güvenlik elde ederseniz, senden izin isteyerek geri kalanlar üzülürler. *"...ve eğer başına bir musibet gelirse..."* Yani, başına bir bela veya bir sıkıntı gelirse... *"...İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız, derler."* Yani tedbirimizi... Yani Abdullah b. Übey, el-Ced b. Kays ve onların görüşünde olanlar böyle söylerler. *"...ve böbürlenerek dönüp giderler."* Yani, başına gelen bu musibetten dolayı sevinip böbürlenirler. Allah sonraki ayette buna cevaben şöyle diyor: *"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim mevlâmızdır."*[165] Yani, kitabın anası olan levh-i mahfuzda olanların dışında... *"...O bizim mevlâmızdır. Onun için müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler."* Sonraki ayette Allah şöyle diyor: *"De ki: Siz bizim için ancak iki iyilikten birini beklemektesiniz."*[166] Yani, ya ganimet veya şehadet... *"...Biz de, Allah'ın, ya kendi katından veya bizim elimizle size bir azap vermesini bekliyoruz."* Başınıza bir bela gelecektir. *"...veya bizim elimizle..."* bundan maksat, sizi öldürmemiz için bize izin verilmesidir. *"...Bekleyin; şüphesiz biz de sizinle beraber beklemekteyiz."* Yani, siz bizi bekleyin, biz de Allah'ın hakkınızdaki tehdidini bekleyeceğiz.

Sonraki ayet şöyle: *"De ki: İster gönüllü verin ister gönülsüz, sizden (sadaka) asla kabul olunmayacaktır."*[167] Zengin olan bazı münafıklar, insanlar onları gördükleri zaman, Resûlullah'a ulaştırsınlar diye infakı açıktan yapıyorlardı. Bununla, ölümü kendilerinden uzaklaştırmak istiyorlardı. Allah sonraki iki ayette şöyle diyor: *"Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlü'nü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek harcamalarından başka bir şey değildir..."*[168] Yani harcamaları gösteriştir. *"...ve istemeyerek harcamaları..."* Yani onlar, infak ettiklerini göstermek istiyorlardı. *"(Ey Muhammed!) Onların malları seni imrendirmesin..."*[169] Yani onlara verdiğimiz mallar... *"...Ne de evlatları..."* Yani kendilerine verdiğimiz evlatları... *"...Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı istiyor."* Yani onların malları ve evlatları onların aleyhine delil olacaktır. Çünkü yedikleri kısmı münafık olarak yemişler; harcadıkları kısmı da gösteriş olarak harcamışlardır. *"...ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor."* Yani nifakları üzere Allah'ın huzuruna çıkarlar.

Allah daha sonra şöyle diyor: *"(O münafıklar) mutlaka sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Hâlbuki onlar sizden değillerdir, fakat onlar (kılıçlarınızdan) korkan bir*

[163] Tevbe, 9/49.
[164] Tevbe, 9/50.
[165] Tevbe, 9/51.

[166] Tevbe, 9/52.
[167] Tevbe, 9/53.
[168] Tevbe, 9/54-55.
[169] Tevbe, 9/55.

toplumdur."[170] Yani, Abdullah b. Übey, el-Ced b. Kays ve benzerleri gibi, münafıkların reisleri ve güç sahibi olanlar... Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek yemin edip onunla beraber olduklarını söylüyorlardı. Çıktıkları zaman ahitlerini bozuyorlardı. "*...Onlar korkuyorlar...*" Onlar Müslümanlar tarafından öldürülmekten korkuyorlardı. *"Eğer sığınacak bir yer yahut (barınabilecek) mağaralar veya (sokulabilecek) bir delik bulsalardı, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi."*[171] Yani, eğer münafıklar bir cemaat bulsalardı, ya da evlerinden kaçıp ikram görecekleri bir kavim bulabilselerdi hemen giderlerdi. *"Onlardan sadakaların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır. Sadakalardan onlara da (bir pay) verilirse razı olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar."*[172] Bu ayet Sa'lebe b. Hâtıb hakkında nazil olmuştur. Adam, "Muhammed zekâtı istediklerine veriyor." diyerek münafıklık ediyordu. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi; Resûlullah (s.a.v.) ona zekât verdi ve razı oldu. Sonra yine geldi; bu kez ona vermeyince kızdı. Allah sonraki ayette şöyle diyor: *"Eğer onlar Allah ve Resûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı..."*[173] Yani, eğer Resûlullah (s.a.v.) ona az verdiği zaman ya da hiç vermediği zaman kızmasalardı, sonra "*...Allah bize yeter, yakında bize Allah da lütfundan verecek, Resûlü de... Biz yalnız Allah'a rağbet edenleriz." deselerdi (daha iyi olurdu).*" Yani, onların bu sözleri Allah'ın elçisi için yeterliydi. Yani, eğer "Allah bizi rızıklandıracaktır; Resûlullah'a (s.a.v.) bir mal gelirse bize verecektir." deselerdi, daha iyi olurdu.

Allah şöyle buyurdu: *"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir."*[174] Resûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edildiğine göre bir dilenci ondan zekât istemiş. Resûlullah (s.a.v.), *"Allah zekâtı, sekiz kısma taksim etmeden, onu ne Allah'a yakın olan bir meleğe, ne de gönderilmiş bir peygambere bırakmıştır. Eğer sen bu sekiz sınıftan biri isen sana vereceğim. Eğer zengin isen, zekât bir baş ve karın ağrısıdır."* dedi. Ayette geçen fakirlerden maksat, insanlardan bir şey istemeyen Muhacirlerin fakirleriydi. Miskinlerden maksat da, Resûlullah'ın (s.a.v.) zamanında Suffe'de olanlardı. "*...(zekât toplayan) memurlara...*" Bunlara zekâttan, yaptıkları işin karşılığı ve yol masrafları verilir. "*...gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara...*" Bugün için bu sınıf, insanlar içinde mevcut değillerdir. Resûlullah (s.a.v.), kalplerini İslâm'a ısındıracak bazı kavimlere zekât vermiştir. "*...kölelere...*" Yani, hürriyetini kazanmak isteyen ve efendisiyle sözleşme yapan köleler. "*...borçlulara...*" Yani, üzerlerinde borç bulunan kimselere... Zekât verilerek adamın borcu ödenmiş olur. "*...Allah yolunda çalışıp cihad edenlere...*" Yani, Allah yolunda cihat edenlere... *"Yolcuya..."* Yani, memleketinden kopmuş olan kişilere... Ailesinde zengin bile olsa, kendisine yardım edilir ve bindirilir. Bu sekiz sınıfa verilecek olan zekâtlara bakılır: Eğer ihtiyaç sahibi olanlar bir tek sınıfta ise, -Allah dilerse- zekâtın tümü onlara verilebilir.

Sonra Allah şöyle buyurdu: *"(Yine o münafıklardan,) 'O (Peygamber, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır.' diyerek peygamberi incitenler de vardır. De ki: O, sizin için bir hayır kulağıdır."*[175] Bu ayet Abdullah b. Nebtel hakkında nazil olmuştur. Kendisi, "Ben Muhammed hakkında istediğimi söyler, sonra yanına gelip ona yemin ederim ki, o da benden kabul eder." derdi. Allah (c), "*...Çünkü o Allah'a inanır, müminlere güvenir ve o, sizden*

170 Tevbe, 9/56.
171 Tevbe, 9/57.
172 Tevbe, 9/58.
173 Tevbe, 9/59.
174 Tevbe, 9/60.
175 Tevbe, 9/61.

iman edenler için de bir rahmettir. ..." buyurdu. Yani Peygamber (s.a.v.), müminlerden kabul eder. "*...Allah'ın Resûlü'ne eziyet edenler...*"den maksat Abdullah b. Nebtel'dir. "*... Onlar için mutlaka elem verici bir azap vardır.*" Sonraki ayette şöyle dedi: *"Size (gelip) Allah adına and içerler..."*[176] Abdullah b. Nebtel'in Peygamber'e gelip, böyle demediklerine dair yemin etmesidir. "*...Rızanızı almak için...*" Yani, Peygamber'in ve ashâbının rızalarını almak için... "*...Eğer mümin iseler Allah ve Resûlü'nü razı etmeleri daha doğrudur.*" Yani, Resûlullah'a eziyet etmeyin ve hayırdan başka bir şey söylemeyin... Sonraki ayet şöyle: "*(Hâlâ) bilmediler mi ki, kim Allah ve Resûlü'ne karşı koyarsa elbette onun için, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte bu büyük rüsvalıktır.*"[177] Burada da Abdullah b. Nebtel'i kastediyor.

Allah şöyle buyurdu: "*Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir surenin müminlere indirilmesinden çekinirler. De ki: Siz alay edin! Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.*"[178] Dedi ki: Münafıklar Kur'ân'ın ve İslâm'ın batıl olduğunu söylüyorlardı. Ancak Peygamber'in (s.a.v.) üzerine bir şey nazil olduğu zaman, inen ayetlerin kendi konuştukları şeyler hakkında olmasından korkuyorlardı. "*... Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.*" Yani, münafıkların konuştuklarını... Vedî'a b. Sâbit, Cülâs b. Süveyd, Benî Selime'nin anlaşmalısı olan Mahşî b. Humeyyir el-Eşca'î ve Sa'lebe b. Hâtıb gibi bazı münafıklar Tebûk Gazvesi'nde konuştular. Sa'lebe, "Siz Rumlarla savaşmayı, diğerleriyle savaşmak gibi mi sanıyorsunuz? Vallahi, yarın arkadan iplerle elleri bağlı şekilde gelirken onları görür gibiyim." dedi. Vedî'a b. Sâbit, "Şu Kur'ân hafızlarımız, bizim en çok yiyenlerimiz, en çok yalan söyleyenlerimiz ve cephede en çok korkaklarımızdır." dedi. Bunun üzerine

[176] Tevbe, 9/62.
[177] Tevbe, 9/63.
[178] Tevbe, 9/64.

Resûlullah (s.a.v.) Ammâr b. Yâsir'e, "Onlara yetiş; yandılar!" dedi. Sonraki ayet şöyle: "*Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler. De ki: Allah'la, O'nun ayetleriyle ve O'nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz? Sizden (tövbe eden) bir grubu bağışlasak bile, bir gruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz.*"[179] Bu ayete göre affa uğrayan kişi Mahşî b. Humeyyir'dir. "*...biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk...*" diyen Vedî'a b. Sâbit idi. Bu kişi, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek ondan özür diledi. Bunun üzerine şu ayet indi: *"(Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz..."* Küfür sözlerini söyleyen kişi Cülâs b. Süveyd b. es-Sâmit idi. Bu ayette affa uğrayan kişi Mahşî b. Humeyyir'dir. Tövbesi kabul olunmuştu. Resûlullah (s.a.v.) onun ismini Abdurrahman koymuştu. Bu zat, şehit olarak öldürülüp yerinin de bilinmemesini Resûlullah'tan (s.a.v.) istedi. Yemâme'de şehit oldu.

Allah şöyle buyurdu. "*Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil), birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyar ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu! Çünkü münafıklar fâsıkların kendileridir.*"[180] Bazı kadınlar, erkekleriyle birlikte münafıklık yapıyorlardı. "*...Onlar birbirindendirler...*" sözünden maksat, birbirlerine sahip çıkıyorlar, demektir. "*...İyilikten alıkoyuyorlar...*" Yani, iyiliğe tabi olmaktan... "*...Cimrilik ediyorlar...*" Yani Müslüman fakirlere sadaka vermiyorlar. "*... Onlar Allah'ı unuturlar...*" Yani, onlar Allah'ı bırakmışlar; Allah da onları bırakmıştır. Sonraki ayet şöyle: "*Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vâdetti. O, onlara yeter. Allah onlara lânet etmiştir! Onlar için devamlı bir azap vardır.*"[181] "*...O onlara yeter...*" yani

[179] Tevbe, 9/65-66.
[180] Tevbe, 9/67.
[181] Tevbe, 9/68.

cezaları onlara kâfidir. "...*Allah onlara lânet etmiştir!*" Yani, dünyada lanet etmiştir. "...*Onlar için devamlı bir azap vardır.*" yani âhirette...

Allah şöyle buyurdu: *"(Ey münafıklar! Siz de) sizden öncekiler gibi (yaptınız). Onlar sizden kuvvetçe daha üstün, mal ve evlâtça daha çok idiler. Onlar (dünya malından) paylarına düşenden faydalandılar. İşte sizden öncekiler nasıl paylarına düşenden faydalandıysalar, siz de payınıza düşenden faydalandınız ve siz de (bâtıla) dalanlar gibi daldınız. İşte onların amelleri dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. Onlar, ziyana uğrayanların kendileridir."*[182] Yani, peygamberleri tekzib eden ve onlarla alay eden sizden önceki ümmetler... Buna rağmen Allah onlara bolca rızık ve çocuklar ihsan etmişti. Allah bu ayette onların, dünya malından paylarına düşenden istifade ettiklerini zikretti. Sonra onlar gibi, münafıkların da, paylarına düşen rızıktan istifade edeceklerini beyan etti. "...*ve bâtıla dalanlar gibi siz de daldınız...*" Yani onlar alay ettikleri gibi siz de alay ettiniz. Ayetin sonunda, onlardan önceki ümmetlerden münafık olanların amellerinin boşa gittiğini ve ziyanda olduklarını bildiriyor.

Allah şöyle buyurdu: "*Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azîzdir, hikmet sahibidir.*"[183] Yani, İslâm'ı emredip küfürden alıkoyuyorlar. "...*namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler...*" Yani fakirlere sadaka verirler; Allah ve Resûlü'ne itaat ederler. Allah şöyle buyurdu: "*Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!*"[184] Yani, kılıçla müşriklere karşı cihad et! "...*ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran...*" Allah burada elçisine, münafıklara karşı sert bir lisan kullanmasını emrediyor. "...*Onların varacakları yer cehennemdir.*" Yani, kâfirlerin ve münafıkların varacakları yer... Sonraki ayette Allah şöyle buyurdu: *"(Ey Muhammed! O sözleri) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve Müslüman olduktan sonra kâfir oldular..."*[185] Bu ayette Vedî'a b. Sâbit kastediliyor. "*Başaramadıkları bir şeye (Peygamber'e suikast yapmaya) de yeltendiler...*" Münafıklar dediler ki: "Döndüğümüzde krallık tacını Abdullah b. Übey'in başına koyacağız ve şeref kazanacağız." Deniliyor ki, bu kısımdan maksat, Tebûk'ten dönüş yolunda dar bir geçitte Peygamber'e (s.a.v.) tuzak kurmalarıydı. "...*ve sırf Allah ve Resûlü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar. Eğer tövbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur.*" Bu kısım Cülâs b. Süveyd hakkında nazil olmuştur. Cahiliye döneminde üzerinde bir diyet borcu vardı. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde onun diyetini ödedi. Cülâs fakir bir adamdı; zengin oldu.

Allah şöyle buyurdu: "*Onlardan kimi de, 'Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette sâlihlerden olacağız!' diye Allah'a and içti. Fakat Allah lütfundan onlara (zenginlik) verince, onda cimrilik edip (Allah'ın emrinden) yüz çevirerek sözlerinden döndüler. Nihayet, Allah'a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifak (iki yüzlülük) soktu.*"[186] Bu ayetler Sa'lebe b. Hâtıb hakkında nazil olmuştur. Kendisi fakir olup sadaka verecek bir malı yoktu. Bunun üzerine, "*Eğer Allah lütuf ve kereminden*

182 Tevbe, 9/69.
183 Tevbe, 9/71.

184 Tevbe, 9/73.
185 Tevbe, 9/74.
186 Tevbe, 9/75-77.

bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette sâlihlerden olacağız!" dedi. Adam 12.000 dirhemlik bir diyet elde etti. Fakat ne sadaka verdi, ne de sâlihlerden oldu. Sonraki ayet şöyle: *"Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem verici azap vardır."* Dedi ki: Zeyd b. Eslem el-Aclânî malının zekâtını getirdi. Bunun üzerine Mu'attib b. Kuşeyr ve Abdullah b. Nebtel, "Bu adam, zekât konusunda müminlere gösteriş yapıyor." dediler. *"...müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları..."* Bu kısım Ulbe b. Zeyd el-Hârisî hakkında nazil olmuştur. Bu adam, Peygamber'i (s.a.v.) karnı acıkmış olarak gördü. Hemen Yahudilerden bir adamın yanına geldi ve "Bana içinde alta düşenler -Deniliyor ki, içinde yeni hurma veya kuru hurma bulunmasın.- bulunmayan bir sa hurma vermen karşılığında işçi olarak yanında çalışır ve su çekerim." dedi. Yahudi, "Tamam" dedi. Ulbe b. Zeyd Yahudi ile beraber ikindiye kadar çalıştı. Sonra hurmayı alıp Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Abdullah b. Nebtel, "Şuna ve şunun yaptığına bakın! Allah bile böyle yapmıyor. Allah bundan zengin değil mi?" dedi.

Allah şöyle buyurdu: *"Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Bu, onların Allah ve Resûlü'nü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez."*[187] Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), Abdullah b. Übey üzerinde namaz kılmak için çağrıldı. Resûlullah (s.a.v.), "Eğer yetmiş defadan fazla onun için Allah'tan af dilediğimde affedileceğini bilseydim daha fazla af dilerdim. Ben (namaz kılıp kılmamakta) serbest bırakıldım. Ama tercihimi (namaz kılmakta) yaptım." dedi.

[187] Tevbe, 9/80.

Sonraki ayet şöyle: *"Allah'ın Resûlü'ne muhalefet etmek için geri kalanlar (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi çirkin gördüler; 'Bu sıcakta sefere çıkmayın.' dediler. De ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır!" Keşke anlasalardı! Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar!"*[188] Bu ayetler el-Ced b. Kays hakkında nazil olmuştur. Sonraki ayet şöyle: *"Allah seni onlardan bir grubun yanına döndürür de..."*[189] Yani, Tebûk seferinden Medine'ye dönersen... *"...çıkmak için senden izin isterlerse..."* Yani, oturmak için senden izin isteyen münafıklar izin isterlerse... *"...de ki: Benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber asla savaşmayacaksınız! Çünkü siz birinci defa (Tebük seferinde) yerinizde kalmaya razı oldunuz..."* Yani, ilk çıktığım seferde... *"...Şimdi de geri kalanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!"* Yani kadınlarla birlikte oturun.

Sonraki ayet şöyle: *"Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlü'nü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler."*[190] Dedi ki: Abdullah b. Übey vefat edince, cenazelerin yerine (musallaya) götürüldü. Resûlullah (s.a.v.) cenaze namazını kılmak için ayağa kalktı. Ömer b. el-Hattâb, "Ey Allah'ın Resûlü! Filan gün şöyle, filan gün şöyle diyen birinin üzerinde mi namaz kılacaksın?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben (namaz kılıp kılmamakta) serbest bırakıldım. Ama tercihimi (namaz kılmakta) yaptım. Eğer yetmiş defadan fazla onun için af dilediğimde affedileceğini bilseydim daha fazla af dilerdim." dedi. Allah'ın *"Onlar için ister af dile, ister dileme!"* ayetiyle kastedilen budur. Resûlullah (s.a.v.) üzerinde namaz kıldı ve onu defnetti. Defin işini bitirince, yerinden henüz adım atmamıştı ki,

[188] Tevbe, 9/81-82
[189] Tevbe, 9/83.
[190] Tevbe, 9/84.

"Onlardan ölmüş olan hiçbirinin üzerinde asla namaz kılma!" ayeti nazil oldu.

Allah şöyle buyurdu: *"Allah'a inanın, Resûlü ile beraber cihad edin." diye bir sure indirildiği zaman, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve 'Bizi bırak (evlerinde) oturanlarla beraber olalım.' dediler. Geride kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular, onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar."*[191] *"...Evlerinde oturanlar..."*'dan maksat kadınlardır. *"...onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar."* kısmı, el-Ced b. Kays hakkında nazil olmuştur. Kendisi zengin bir insandı ve çok malı vardı.

Sonraki ayet şöyle: *"Bedevîlerden, mazeretleri olduğunu iddia edenler geldiler..."*[192] Bunlar mazeret sahibi olduklarını söyleyenlerdi. Gıfâr kabilesinden 81 kişiydiler. *"...kendilerine izin verilsin diye..."* Yani evde oturmak için... Demek istiyor ki, onlar çıkış için mazeret ileri sürüyorlardı. *"...Allah ve Resûlü'ne yalan söyleyenler de oturup kaldılar..."* Yani geride kalan münafıklar oturdular ve "Size izin verilse de verilmese de oturun!" dediler. Allah şöyle buyurdu: *"Allah ve Resûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."*[193] Zayıflardan maksat, yaşlılar ve müzmin hastalardır. Bir şey bulamayanlardan maksat da, fakir olanlardır. Onlar böyle oldukları takdirde Allah bağışlayıcı ve merhamet sahibidir. Sonraki ayet şöyle: *"Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde, 'Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum.' deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur)."*[194] Burada kastedilenler Bekkâûn denilen ve pişmanlıktan ağlayan Sahâbîlerdir. Onlar yedi kişiydiler. Ebû Leylâ el-Mâzinî, Seleme b. Sahr el-Mâzinî, Sa'lebe b. Ganeme el-Eslemî, Ulbe b. Zeyd el-Hârisî, Benî Süleym'den el-Irbâd b. Sâriye es-Sülemî, Abdullah b. Amr el-Müzenî ve Sâlim b. Umeyr el-Amrî... Sonraki ayette (münafıkları kastederek) şöyle diyor: *"...Çünkü onlar geri kalanlarla beraber olmaya râzı oldular."*[195] Ayette geçen *"geride kalanlar"*'dan maksat kadınlardır. Yani kadınlarla birlikte oturdular. Bunlardan birisi de el-Ced b. Kays'tır.

Allah şöyle buyurdu: *"Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız..."*[196] Yani sizin doğruluğunuza inanmayız. *"...(Bundan sonraki) amelinizi Allah da görecektir, Resûlü de..."* Yani münafıkların amelini...

Sonraki ayet şöyle: *"Onların yanına döndüğünüz zaman size, kendilerinden (onları cezalandırmaktan) vazgeçmeniz için Allah adına and içecekler."*[197] Yani, münafıkları kınamayın! *"... Artık onlardan yüz çevirin!"* Yani, onları terk edin! *"...Çünkü onlar murdardır. Kazanmakta olduklarına (kötü işlerine) karşılık ceza olarak varacakları yer cehennemdir."*

Sonraki ayet şöyle: *"Onlardan razı olasınız diye size yemin edecekler. Fakat siz onlardan razı olsanız bile Allah fâsıklar topluluğundan asla razı olmaz."*[198]

Allah şöyle dedi: *"Bedevîler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter, hem de Allah'ın Resûlü'ne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."* Bu ayetle Arab (bedeviler) kastedilmiştir.

[191] Tevbe, 9/86-87.
[192] Tevbe, 9/90.
[193] Tevbe, 9/91.
[194] Tevbe, 9/92.
[195] Tevbe, 9/93.
[196] Tevbe, 9/94.
[197] Tevbe, 9/95.
[198] Tevbe, 9/96.

Sonraki ayet şöyle: *"Bedevîlerden öylesi vardır ki (Allah yolunda) harcayacağını angarya sayar ve sizin başınıza belâlar gelmesini bekler. (Bekledikleri) o kötü belâ kendi başlarına gelmiştir. Allah çok işiten, çok iyi bilendir. Bedevîlerden öylesi de vardır ki, Allah'a ve âhiret gününe inanır, (hayır için) harcayacağını Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in dualarını almaya vesile edinir. Bilesiniz ki, o (harcadıkları mal, Allah katında) onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmetine (cennetine) koyacaktır. Şüphesiz Allah bağışlayan, esirgeyendir."* Ayette geçen *"Salavâtü'r-Resûl"* [Peygamber'in duaları]"den maksat, Peygamber'in dualarıdır.

Allah şöyle dedi: *"(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve Ensâr var ya..."*[199] Yani, onlardan iki kıblede namaz kılanlar... "*...onlara güzellikle tabi olanlar...*" Yani, fetihten önce ve fetih esnasında Müslüman olanlar... Allah devamla şöyle diyor: *"Çevrenizdeki bedevî Araplardan birtakım münafıklar vardır..."*[200] Araplardan -Uyeyne b. Hısn onlardandı. Kavmi de onunla birlikteydi.- bazı adamlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) Ashâbını razı ediyorlar ve onlarla birlikte olduklarını onlara göstermeye çalışıyorlardı. Ayrıca şirk üzere olan kavimlerini de razı ediyorlardı. "*...ve Medine halkından...*" Bundan maksat Medine münafıklarıdır. "*...münafıklıkta maharet kazanmışlardır...*" Yani münafıklık konusunda mütehassıs olmuşlardır. "*...Sen onları bilmezsin, biz biliriz onları...*" Daha sonra Allah (c) onları Peygamber'ine bildirmiştir. "*...Onlara iki kez azap edeceğiz...*" Yani bedevileri açlıkla ve kabir azabıyla azaplandıracağız. "*...sonra da büyük bir azaba itileceklerdir.*" Yani ateşe atılacaklardır. Bir sonraki ayette şöyle diyor: *"Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler; iyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. (Tövbe ederlerse) umulur ki, Allah onların tövbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan,*

[199] Tevbe, 9/100.
[200] Tevbe, 9/101.

pek esirgeyendir."[201] Bu ayet, Benî Kurayza'nın kılıçtan geçirileceklerini ima eden Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir hakkında nazil olmuştur.

Allah şöyle buyurdu: *"Onların mallarından sadaka al. Bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir."*[202] Bu ayet, Müslümanları kastediyor. Yani mallarının sadakalarını al ki, onları temizlesin. "*...onlar için dua et...*" Yani onlar için Allah'tan af dile. Allah sonraki ayette şöyle buyurdu: *"Allah'ın, kullarının tövbesini kabul edeceğini, sadakaları geri çevirmeyeceğini ve Allah'ın tövbeyi çok kabul eden ve pek esirgeyen olduğunu hâlâ bilmezler mi?"* Demek istiyor ki, "Kim Allah'a yönelir ve tövbe ederse Allah onun tövbesini kabul eder. Kim Allah rızası için sadaka verirse onun sadakasını da kabul eder."

Sonraki ayet şöyle: *"De ki: (Yapacağınızı) yapın! Amelinizi Allah da Resûlü de müminler de görecektir. Sonra görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir."*[203]

Bir sonraki ayet ise şöyle: *"(Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır."*[204] Tebûk seferinden geri kalan üç kişiyi kastediyor: Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. er-Rebî ve Hilâl b. Ümeyye...

Allah şöyle buyurdu: *"(Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar..."*[205] Daha önce

[201] Tevbe, 9/102.
[202] Tevbe, 9/103.
[203] Tevbe, 9/105.
[204] Tevbe, 9/106.
[205] Tevbe, 9/107.

Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış adamdan maksat Ebû Âmir idi. "*...müminlerin arasına ayrılık sokmak...*" Yani Benî Amr b. Avf'ı birbirine düşürmek için... Çünkü onların bir kısmı, gelip o mescitte namaz kılacaktı. "*...daha önce Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış olan adamı beklemek için...*" Bu adamdan maksat Ebû Âmir'dir. Münafıklar, "Ebû Âmir Şam'dan gelir ve mescidin içinde bize sohbet eder." diyorlardı. Çünkü Ebû Âmir, Benî Amr b. Avf'ın mescidine (Kubâ Mescidi) girmiyordu. Allah şöyle diyor: *"(Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik, diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder."*

Sonraki ayette şöyle diyor: *"Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takvâ üzerine kurulan mescit (Kubâ Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah çok temizlenenleri sever."*[206] Yani, o Dırâr Mescidi'nde namaz kılma ve Amr b. Avf mescidinde namaz kıl. Resûlullah (s.a.v.), "Ben onu kendi ellerimle bina ettim. Cibrîl Kâbe'ye yönelerek bize imamlık yapıyordu." dedi. Bir sonraki ayet şöyle: "*...Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır.*" Su ile temizlenen adamlar vardır. Uveym b. Sâ'ide onlardan biriydi.

Allah şöyle buyurdu: "*Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup, onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.*"[207] Bir sonraki ayet şöyle: "*Yaptıkları bina, (ölüp de) kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerine devamlı olarak bir kuşku (sebebi) olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*" Ayette geçen "ريبة" kelimesi "kalplerindeki kuşku" manasındadır. "*...Ancak kalpleri parçalanıncaya kadar...*" Yani ölünceye kadar...

[206] Tevbe, 9/108.
[207] Tevbe, 9/109.

Dedi ki: Bana İbn Ebü'z-Zinâd anlattı. O Şeybe b. Nisâh'tan, o da el-A'rec'ten şöyle dediğini rivayet etti: "*Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır yoksa...*" kısmında mescidi değil (münafıklardan) iki adamı kastetmiştir. Allah sonraki ayette şöyle diyor: "*Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve ölürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır.*"[208] Ayete göre Allah, kendi yolunda cihad eden ve mallarını infak edenlere cenneti vermek üzere mallarını ve nefislerini satın alıyor. Sonraki ayet şöyle: "*(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır, ne de inananlara.*"[209] Dedi ki: Ebû Tâlib vefat ettiği zaman Resûlullah (s.a.v.) onun için Allah'tan af diledi ve "Menedileceğim zamana kadar senin için Allah'tan af dileyeceğim." dedi. Bunun üzerine Müslümanlar da müşrik olan ölüleri için Allah'tan af dilediler. Ayet, bu hususla ilgili olarak nazil oldu. "*...cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra...*" Yani, tövbe etmeden küfürleri üzerinde öldükten sonra...

Sonraki ayet şöyle: "*İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlıydı.*"[210] İbrahim'in babası, Müslüman olacağını İbrahim'e vaat etmişti. "*...onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca...*" Yani, küfrü

[208] Tevbe, 9/111.
[209] Tevbe, 9/113.
[210] Tevbe, 9/114.

üzere öldüğünü görünce İbrahim babasından uzak durmuştur. Ayette geçen "اواه" kelimesi *"Çok dua eden ve içli olan"* anlamındadır.

Allah şöyle buyurdu: *"Andolsun ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle Ensâr'ı affetti. Sonra da onların tövbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir."*[211] Bu ayette geçen *"güçlük zamanı"* güçlük gazvesi anlamındadır. *"...Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra..."* Bu kısım, sıcaklığı ve uzaklığı bahane ederek Peygamber'den geri kalan Ebû Hayseme'ye işaret ediyor. Daha sonra çıkmaya azmetmiş ve çıkmıştır.

Bir sonraki ayet şöyle: *"(Seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tövbelerini kabul etti). Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tövbesini kabul etti. Çünkü Allah tövbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir."*[212] Geride kalan üç kişiden maksat Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. er-Rebî ve Hilâl b. Ümeyye'dir. Ayette geçen *"Geri bırakılan üç kişi..."* deyimi, Resûlullah'a (s.a.v.) mazeret bildirip de mazeretleri kabul edilenlerdir.

Allah daha sonra şöyle diyor: *"Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah'ın Resûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa düçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılması*

[211] Tevbe, 9/117.
[212] Tevbe, 9/118.

içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez."[213] *"Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara..."* kısmı, Gıfâr, Eslem, Cüheyne, Müzeyne ve Eşca kabilelerini kastediyor. *"...Allah'ın Resûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz..."* Yani, Tebûk Gazvesi'nden geri kalmaları... *"...İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa düçar olmaları..."* Bu kısımda geçen "ظمأ" kelimesi susuzluk, "نصب" kelimesi, yorgunluk, "مخمصة" kelimesi, açlık anlamındadır. *"...bir yere (ayak) basmaları..."* Yani kâfirlerin memleketlerine...

Bir sonraki ayet şöyle: *"Allah onları, yapmakta olduklarının en güzeli ile mükâfatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vâdi mutlaka onların lehine yazılır."*[214]

Allah şöyle buyurdu: *"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki, sakınırlar."* Allah bu ayette şunu söylüyor: Resûlullah (s.a.v.) bir gazveye çıktığı zaman bütün Müslümanların, Medine'yi terk ederek ve kadınları orada yalnız bırakarak onunla birlikte gazaya çıkmaları gerekmez. Ancak her kabileden bir grup çıkmalıdır. Diyor ki: Bunun amacı, Resûlullah'ın (s.a.v.) müşriklerle nasıl cihat ettiğine bakmaları ve ondan işittiklerini iyice kavramalarıdır. *"...ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar..."* Yani, Allah'tan korkarlar.

Bir sonraki ayet şöyle: *"Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir."*[215]

[213] Tevbe, 9/120.
[214] Tevbe, 9/121.
[215] Tevbe, 9/123.

Bir sonraki ayet şöyle: *"Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: 'Bu sizin hanginizin imanını artırdı?' İman edenlere gelince (bu sure) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler."* Bu ayette geçen *"Bu sizin hanginizin imanını artırdı?"* kısmında yer alan *"iman"* kelimesi, yakîn ve teslimiyet manasındadır. Çünkü iman edenler, "Bu sure yakin ve teslimiyetimizi arttırdı." derler. Münafıklar ise, içinde bulundukları kuşku ve tereddütlerini arttırıyordu. Deniliyor ki, bu ayet müşrikler hakkında nazil olmuştur. Çünkü surelerin indirilmesi, onları kendi dinlerinde daha da sabitleştiriyor ve kâfir olarak ölüyorlardı.

Allah şöyle buyuruyor: *"Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tövbe ediyorlar, ne de ibret alıyorlar."*[216] Bu ayetin münafıklar hakkında nazil olduğunu söyleyenler, "Senede bir veya iki kez yalan söylüyorlardı." derler. Bu ayetin müşrikler hakkında nazil olduğunu söyleyenler ise, "Yılda bir veya iki kez savaşla sınanıyorlardı." derler. *"Sonra da ne tövbe ediyorlar..."* Yani ne İslâm dinine giriyorlar ne de...

Sonraki ayet şöyle: *"Bir sûre indirildiği zaman, (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve), '(Çevreden) sizi birisi görüyor mu?' diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir."*[217] Abdullah b. Nebtel, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında otururdu. Yanında ashâbı da vardı. Resûlullah (s.a.v.) konuşmasını bitirip boş kaldığında, münafıklar hemen birbirleriyle konuşmaya başlıyorlardı. *"...sizi birisi görüyor mu?"* kısmı, "Sizi Müslümanlardan birisi görüyor mu?" anlamındadır. *"...sonra sıvışıp giderler..."* Yani hakkı yalanlayıp alay konusu yaparlar. Çünkü Allah onların kalplerini imandan çevirmiştir.

[216] Tevbe, 9/126.
[217] Tevbe, 9/127.

Sonra Allah Peygamber'inden söz ederek şöyle buyurdu: *"Andolsun ki, size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."*[218] Ayette geçen "من انفسكم" kelimesi "sizden" anlamındadır. *"Sizin sıkıntıya uğramanız..."* Yani hataya ve günaha düşmeniz...

Sûrenin son ayeti şöyle: *"(Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse, de ki: Allah bana yeter. Ondan başka ilah yoktur. Ona tevekkül ettim. O büyük arşın sahibidir."*[219]

"Bir sûre indirildiği zaman, (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve), '(Çevreden) sizi birisi görüyor mu?' diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir." (Tevbe, 9/127)

Ebû Bekr'in Hac Emirliği

Hicretin 9. yılında meydana gelmiştir.

Dedi ki: Bana Ma'mer, Muhammed b. Abdullah, İbn Ebû Habîbe, İbn Ebû Sebre, Üsâme b. Zeyd, Hârise b. Ebû İmrân ve Abdülhamîd b. Ca'fer anlattılar. Her birisi bana bu hadisin bir kısmını anlattı. Ayrıca bana onların dışındakiler de anlattılar. Dediler ki: Berâe (Tevbe) Sûresi nazil olmadan önce Resûlullah (s.a.v.) müşriklerden bazılarıyla bir antlaşma yapmıştı. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr'i hac için görevlendirdi. Ebû Bekr Medine'den 300 kişi ile yola çıktı. Resûlullah (s.a.v.), kurbanlık olmak üzere boyunlarına nişan taktığı ve sağ taraflarını eliyle işaretlediği 20 deveyi de onunla birlikte gönderdi. Nâciye b. Cündüb el-Eslemî'yi develerin başında görevlendirdi. Ebû Bekr kendisi için de beş deve götürdü. Abdurrahman b. Avf da, kendisi için kurbanlık götüren hacılar arasındaydı. Hac kafilesinde yer alan bazı kimselerde silah vardı. Ebû Bekr Zü'l-Huleyfe'de ihrama girerek telbiye getirmeye (*Lebbeyke Allahümme lebbeyk* demeye) başladı. Ebû Bekr, seher vakti el-Arc'ta bulunduğu sırada Resûlullah'ın (s.a.v.) devesi el-

[218] Tevbe, 9/128.
[219] Tevbe, 9/129.

Kasvâ'nın böğürtüsünü işitti. Ebû Bekr, "Bu el-Kasvâ'dır." dedi. Hemen baktı; Ali b. Ebû Tâlib'i gördü. Ebû Bekr, "Resûlullah (s.a.v.) seni hac emiri olarak mı görevlendirdi?" diye sordu. Ali, "Hayır; fakat Berâe Sûresi'ni insanlara okumam ve her ahit sahibine ahdinin tamamlanacağını bildirmem için beni görevlendirdi." dedi. Resûlullah (s.a.v.) müşriklere muhalefet ederek Arefe günü Müzdelife'de değil Arefe'de vakfe yapmasını, güneş batmadan Arafe'den ayrılmamasını ve güneş doğmadan Müzdelife'den ayrılmasını Ebû Bekr'e emretmişti.

Ebû Bekr, Mekke'ye varıncaya kadar yola devam etti. Kendisi ifrâd[220] haccına niyet etmişti. Tevriye gününden bir gün önce, öğleden sonra insanlara hitap etti. Tevriye günü, tam öğle vakti Kâbe'yi yedi kez tavaf etti. Sonra Benî Şeybe kapısından devesine bindi; öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını Minâ'da kıldı. Sonra güneş Sebîr dağından çıkmadan devesine binmedi. Oradan Nemire'ye[221] gitti. Kıldan bir çadırda konakladı. Orada sohbet etti. Öğlen olunca devesine bindi ve Urene vadisinde hutbe irad etti. Sonra devesini çökertti; öğle ve ikindi namazlarını bir ezan ve iki kametle kıldırdı. Sonra devesine bindi ve el-Hidâb'ta - Hidâb Arefe'dir ve Arefe'deki musalladır.- vakfe yaptı. Oruçlu iftarını açınca (akşamdan sonra) yola çıktı. Ebû Bekr Müzdelife'ye varıncaya kadar hızlı gidiyordu. Kuzah'ın[222] üzerinde bulunan ateşe yakın bir yerde konakladı. Tanyeri ağardığında, sabah namazını kıldı ve yine vakfe yaptı. Ortalık aydınlanınca yola çıktı.

Ebû Bekr, Müzdelife'de vakfe yaparken şöyle diyordu: "Ey İnsanlar! Erken davranın! Ey insanlar! Erken davranın!" Sonra güneş doğmadan yola çıktı. Muhassir vadisine varıncaya kadar

220 İfrâd haccı, ilgili mikat yerinde hac niyetiyle ihrama girerek hac bitmeden umre yapmamaktır (M).
221 Arefe dağına yakın bilinen bir yer (*Mu'cemü'l-Büldân*, III, 138).
222 Kuzah, Müzdelife'de, imamın yanında durduğu tepe (*Mu'cemü'l-Büldân*, VII, 77).

hızlı bir şekilde yürüdü. Devesini hızlandırdı. el-Muhassir vadisini geçince ilk gidiş yerine geri döndü. Nihayet bineğinin üzerinde Akabe cemresine yedi taş attı. Sonra kurban kesme yerine dönüp orada kurban kesti. Sonra tıraş oldu. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) bayram günü Berâe Sûresi'ni Akabe cemresinin yanında okudu. Her ahit sahibine, ahdinin tamamlandığını bildirdi. Ali dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac yapamayacak ve Kâbe'yi çıplak olarak tavaf etmeyecektir." dedi.

Ebû Hüreyre şöyle derdi: O gün oradaydım. -Ebû Hüreyre, o gün Hacc-ı Ekber[223] günüydü, derdi.- Ebû Bekr Bayram günü öğleden sonra, devesinin üzerinde insanlara hitap etti. Ebû Bekr, haccında üç gün hitap etti. Daha fazla yapmadı. Mekke'de, Tevriye gününden bir gün önce öğleden sonra, Arefe'de öğleden sonra ve Minâ'da, bayram günü öğleden sonra... Ebû Bekr (r.a.) yürüyerek cemrelere taş atmaya gidip geldi. Bayramın dördüncü günü olunca, binerek cemrelere taş atmaya gitti. el-Ebtah vadisine gelince orada öğle namazını kıldırdı. Sonra Mekke'ye girip orada akşam ve yatsı namazlarını kıldırdı. Sonra o gece Medine'ye dönmek üzere yola çıktı.

Ali b. Ebû Tâlib'in Yemen'e Seriyyesi

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), Ali b. Ebû Tâlib'i hicretin 10. yılı Ramazan ayında Yemen'e gitmek üzere görevlendirdi. Resûlullah (s.a.v.) kendisine, Kubâ'da karargâh kurmasını emretti. Ali Kubâ'da karar kurdu; nihayet askerleri orada toplandılar. Resûlullah (s.a.v.) o gün onun için bir sancak bağladı. Bunun için bir sarık aldı; onu iki katlı ve dört köşeli yaptı. Sonra bir mızrağın ucuna bağlayıp Ali'ye verdi ve "Sancak böyledir." dedi. Başına bir de üç dürgülü sarık sardı. Bir

223 Hacc-ı Ekber, Cuma gününe tevafuk eden Kurban bayramıdır (M).

zira kadar önüne, bir karış da arkasına bıraktı. Sonra, "Sarık böyle sarılır." dedi.

Dedi ki: Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O babasından, o Atâ b. Yesâr'dan, o da Ebû Râfi'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Ali'yi uğurlarken, "Hiçbir tarafa dönüp bakmadan ilerle!" dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü! Nasıl yapacağım?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Meydanlarına varıp konduğun zaman, onlar seninle çarpışmadan sen onlarla çarpışma! Seninle çarpıştıklarında, onlar sizden adam öldürmeden sen onlarla çarpışma! Sizden birini öldürürlerse, bir müddet ne yapacaklarını gözlemlemeden onlarla çarpışma! Sonra onlara, 'Lâ İlâhe illallah diyecekmisiniz?' dersin. Onlar, 'Evet, deriz' derlerse, onlara, 'Namaz kılmayı kabul ediyor musunuz?' de. Eğer 'Evet, kabul ediyoruz.' derlerse, onlara, 'Fakirlerinize vermek üzere mallarınızdan sadaka (zekât) çıkaracak mısınız?' de. Eğer, 'Evet, çıkarırız.' derlerse, bunun dışında onlardan bir şey isteme! Vallahi senin elinle, Allah'ın bir tek adamı hidayete kavuşturması, senin için, üzerine güneşin doğduğu veya battığı her şeyden daha hayırlıdır."*

Dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib (r.a.), 300 süvari ile yola çıktı. Onların atları, bu topraklara ilk giren atlardı. Varmak istediği bölgenin aşağısına vardığında -Burası Mezhic yurduydu.- arkadaşlarını akıncı birliklerine ayırdı. Akıncılar, talan, koyun, esir, kadın, çocuk, deve ve diğer bazı ganimetleri ele geçirip getirdiler. Büreyde b. el-Husayb'ı ganimetlerin başında görevlendirdi. Akıncılar herhangi bir toplulukla karşılaşmadan ele geçirdiklerini Ali'ye getirdiler. Daha sonra Ali onlardan bir grupla karşılaştı; onları İslâm'a davet etti ve teşvik etti. Ancak adamlar daveti reddederek Ali'nin Ashâbına oklar atmaya başladılar. Ali, sancağını Mes'ûd b. Sinân es-Sülemî'ye teslim edip onu öne geçirdi. Mezhiclilerden bir adam öne çıkarak er diledi. Bunun üzerine el-Esved b. el-Huzâ'î es-Sülemî

karşısına çıktı. Bir saat meydanda dolaştılar. İkisi de atlıydılar. el-Esved onu öldürdü ve eşyasını aldı. Sonra Ali ashâbıyla onların üzerine hamle yaptı ve onlardan 20 adam öldürdü. Birden hezimete uğrayıp dağıldılar ve sancaklarını da dikili bir vaziyette bıraktılar. Ali onların peşine düşmekten vazgeçti ve onları İslâm'a davet etti. Hemen koşup İslâm'a gireceklerini söylediler. Onların liderlerinden bir adam öne çıkarak, Müslüman olmak üzere Ali'ye biat ettiler. Sonra, "Biz, arkamızdaki kavmimizin adına da biat ediyoruz. Bunlar da zekâtlarımızdır. Allah'ın hakkını onlardan alın!" dediler.

Dedi ki: Bana Ömer b. Muhammed b. Ömer b. Ali anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ali (r.a.), ele geçirdiği ganimetleri bir araya getirip onları beş kısma ayırdı. Bir hissenin üzerine, "Allah'a aittir." yazmıştı. Kura çekti. İlk çıkan hisse humusun hissesiydi. Bu hisseden hiç kimseye bir şey vermedi. Ali'den öncekiler, humustan arkadaşlarına -orada hazır olanlara- hediyeler veriyorlardı. Sonra bu durum Resûlullah'a (s.a.v.) haber verildi. Resûlullah (s.a.v.) onlara bir şey söylemedi. Bunu aynı şekilde Ali'den de talep ettiler. Ali bunu kabul etmedi ve "Bu humustur. Onu Resûlullah'a götüreceğim. O ne yapmak isterse öyle yapar. Zaten Resûlullah (s.a.v.) hac mevsiminde gelecek ve biz onunla buluşacağız. Allah ona ne emrederse onu yapar." dedi. Ali dönmek üzere ayrıldı. Humusu da yükledi ve yanında götüreceklerini götürdü. el-Futuk'a[224] geldiğinde acele etmeye başladı; ashâbı ve humus üzerinde Ebû Râfi'i görevlendirmişti. Humusta Yemen elbiselerinden elbiseler vardı. Ayrıca elbise balyaları, ele geçirilen ganimet develeri ve mallarının zekâtı olarak alınan bazı develer vardı.

Ebû Sa'îd el-Hudrî dedi ki: -Bu gazvede Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) ile beraberdi.- Ali, zekât develerine binmemizi

[224] Tâif'te bir köydür (*Mu'cemü'l-Büldân*, VI, 338).

yasaklamıştı. Ali'nin ashâbı Ebû Râfi'den, kendilerine elbise vermesini istediler. Ebû Râfi de onlara ikişer elbise verdi. Mekke'ye girmek üzere es-Sidre'ye geldikleri zaman, Ali onları getirip ağırlamak için önlerine çıktı. Ancak Ali, arkadaşlarımızdan her bir adamın üzerinde ikişer elbise gördü ve elbiseleri tanıdı. Bunun üzerine Ebû Râfi'e, "Bu nedir?" dedi. Ebû Râfi, "Benden istediler; ben de şikayet etmelerinden korktum ve verdim. Bundan sıkıntı duymayacağını sandım. Üstelik senden öncekiler de bunu yaparlardı." dedi. Ali, "Benim onlara istediklerini vermediğimi gördüğün halde kalkıp onlara verdin? Oysa ben sana, arkada bıraktıklarımı korumanı emretmiştim. Yine de tutup onlara istediklerini verdin." dedi. Dedi ki: Ali bunu kabul etmedi. Hatta bazılarından elbiselerini aldı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldikleri zaman şikayette bulundular. Resûlullah (s.a.v.) Ali'yi çağırdı ve "Neden arkadaşların seni şikâyet ediyorlar?" dedi. Ali, "Onların şikâyetine yol açacak bir şey yapmadım. Ele geçirdikleri ganimetleri aralarında taksim ettim. Senin yanına getirip, hakkında görüşünü bildirene kadar da humusu alıkoydum. Daha önceki komutanlar ise, bazı şeyler yapıyorlardı. Humustan istediklerine ganimet veriyorlardı. Ama ben sana getirip, onun hakkında görüş bildirmeni istedim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) sesini çıkarmadı.

Dedi ki: Bana Sâbit'in mevlası Sâlim anlattı. O da Ebû Ca'fer'in mevlası Sâlim'den şöyle dediğini rivayet etti: Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) düşmanlarına galip geldi. Düşmanlar İslâm'a girince, ele geçirdiği ganimetleri bir araya getirdi ve Büreyde b. el-Husayb'ı ganimetlerden sorumlu olarak görevlendirdi. Ali onların arasında kaldı. Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî ile Resûlullah'a (s.a.v.) bir mektup gönderdi. Ali mektubunda Zebîd ve diğer topluluklarla karşılaşıp onları İslâm'a davet ettiklerini, Müslüman oldukları takdirde kendileriyle savaşmaktan vazgeçeceğini onlara bildirdiğini, ancak onların bunu

kabul etmemeleri üzerine onlarla çarpıştığını bildiriyordu. Ali (r.a.), Allah'ın kendisine zafer ihsan ettiğini, onlardan öldürülenlerin öldürüldüğünü, daha sonra kendilerine teklif edileni kabul edip İslâm'a girdiklerini ve zekât vermeye boyun eğdiklerini, onlardan bazı kişilerin geldiğini ve onlara Kur'ân okumayı öğrettiğini söyledi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ona, hac mevsiminde kendisiyle buluşmasını emretti. Abdullah b. Amr b. Avf, haberi Ali'ye bildirmek amacıyla hemen Ali'nin yanına döndü.

Dedi ki: Bana Sa'îd b. Abdülazîz et-Tenûhî anlattı. O da Yunus b. Meysere b. Huleys'ten şöyle dediğini rivayet etti: Ali (r.a.) Yemen'e gittiği zaman orada bir konuşma yaptı. Ali'nin yaptığı konuşma Ka'bu'l-Ahbâr'ın kulağına gitti. Ka'bu'l-Ahbâr bir hulle (Yemen elbisesi) içinde devesine binerek geldi. Yanında da Yahudi âlimlerinden bazıları vardı. Nihayet Ali'yi işitecekleri bir yere geldiler ve orada durdular. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) şöyle diyordu: "Bazı insanlar vardır ki, gece görürler ancak gündüz görmezler." Bunu duyan Ka'b, "Doğru söyledi." dedi. Ali (r.a.) devamla, "Bazı insanlar da ne gece, ne de gündüz görüyorlar." dedi. Ka'b, "Doğru söyledi." dedi. Ali (r.a.) devamla, "Kısa elle veren kimseye uzun elle verilir." dedi. Ka'b, "Doğru söyledi." dedi. Yahudi bilginlerinden birisi, "Sen nasıl bunu tasdik ediyorsun?" dedi. Ka'bu'l-Ahbâr şöyle dedi: Onun, "Bazı insanlar vardır ki, gece görürler ancak gündüz görmezler." şeklindeki sözü, ilk kitaplara inandıkları halde sonrakilere inanmıyorlar, demektir. Onun, "Bazı insanlar da ne gece, ne de gündüz görüyorlar." sözü, ne önceki ne sonraki kitaba inanıyorlar, demektir. Onun, "Kısa elle veren kimseye uzun elle verilir." sözü, zekâtları Allah tarafından kabul edilen kimseler, demektir. Onun sözleri, gördüğüm açık misallerdir. Dediler ki: Bir adam Ka'b'a gelerek bir şey istedi. Ka'b hemen üstündeki hulleyi ona verdi. Fakat Yahudi bilgin kızarak yoluna devam etti. O sırada bir kadın Ka'b'ın önüne

çıktı. Kadın, "Bineğini bir binekle değiştiren yok mu?" diyordu. Ka'b, "Ancak üzerine bir de hulle verilsin" dedi. Kadın, "Tamam!" dedi. Ka'b hemen bineği aldı, kendi bineğini de verdi. Sonra bineğe binip hulleyi de giydi ve hızlı bir şekilde yoluna devam etti. Nihayet yolda Yahudi âlimine yetişti ve "Kısa elle verene uzun elle verilir." dedi.

Dedi ki: Bana İshâk b. Abdullah b. Nistâs anlattı. O da Amr b. Abdullah el-Absî'den şöyle dediğini rivayet etti: Ka'bu'l-Ahbâr şöyle dedi: Ali (r.a.) Yemen'e geldiği zaman onunla buluştum ve "Bana Muhammed'in sıfatlarını anlat." dedim. Ali (r.a.) bana, onun sıfatlarını anlatmaya başladı. Ben de tebessüm ediyordum. Ali bana, "Neden gülüyorsun?" dedi. Ben, "Onun sıfatları bizim yanımızda bulunan kitaplardaki sıfatlarına uyuyor da onun için gülümsedim." dedim. Sonra Ali (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v.) helal ettiği şeyleri ve haram ettiği şeyleri anlattı. Ben Ali'ye, "O bizim yanımızda da senin tavsif ettiğin gibi tavsif edilmektedir. Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) tasdik ettim ve ona inandım." dedim. Sonra bilginlerimizden bazılarını çağırdım; kendilerine bir kitap çıkardım ve "Bu kitabı, babam benim için mühürleyip 'Yesrib'ten bir peygamberin çıktığını duyuncaya kadar onu açma!' demişti." dedim. Resûlullah'ın (s.a.v.) vefatına kadar Yemen'de Müslüman olarak oturdum. Sonra Ebû Bekr de vefat etti. Ömer'in hilafeti sırasında Medine'ye geldim. Keşke hicretle gelmiş olsaydım!

Alınan Zekâtlar Hakkında Gelenler

Bize İbn Ebû Hayye haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Abdullah Muhammed b. Şücâ es-Selcî anlattı; dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Sâbit'in mevlası Sâlim anlattı. O da Yahya b. Şibl'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Ca'fer'in yanında bulunan bir mektup okudum; içinde şunlar yazılıydı:

Bu, Muhammed Resûlullah'ın, Müslümanların kendi başlarına otlayan hayvanlarından zekâtlar alınması hakkındaki emridir. Her 40 koyundan 120 koyuna kadar bir koyun zekât vardır. Koyun sayısı 120'yi aşıp 200 koyuna ulaşıncaya kadar iki koyun vardır. 200 ile 300 arasında üç koyun vardır. 300 koyunu aşınca her 100 koyunda bir koyun zekât vardır. Develerin zekâtına gelince, 25 deveden aşağı miktarlarda her beş deve için bir koyun zekât vardır. Deve sayısı 25'e ulaşınca bir yaşını tamamlamış bir dişi deve (Bint Mahâd) vardır. Eğer bir yaşındaki dişi deve yoksa iki yaşını bitirmiş erkek deve (İbn Lebûn) verilir. Deve sayısı 46'ya ulaşıncaya kadar böyledir. Deve sayısı 46'ya ulaşınca dört yaşını bitirmiş bir deve vardır. Deve sayısı 61'e ulaşınca dört yaşına girmiş bir deve vardır. Deve sayısı 76'ya ulaşınca iki tane iki yaşını bitirmiş dişi deve (Bint Lebûn) vardır. Deve sayısı 71'e ulaşınca dört yaşını bitirmiş ve erkek deve ile birleşebilen iki dişi deve vardır.

Zekâtta yaşlı hayvan, teke ya da ayıplı olan hayvan alınmaz. Ancak (teke için) eğer zekât veren kişi isterse o müstesnadır. Bir kişiye ait sürü dağıtılarak zekât nisabının dışına çıkarılamayacağı gibi, ayrı sürüler de birleştirilerek zekât nisabı tamamlanamaz. İki ayrı kişiye ait olup da karıştırılmış olan iki gruptan zekât eşit şekilde alınır. Devler 120'yi aşınca, her 50 deve için dört yaşını bitirmiş bir deve vardır. Her 40 deve için de iki yaşını bitirmiş bir dişi deve vardır. 30'dan aşağı sığırlarda zekât yoktur. Her 30 sığır için, dört yaşını tamamlamış erkek veya dişi sığır vardır. Her 40 sığır için yaşlı bir dişi sığır vardır. Yağmurla ya da akarsu ile sulanan araziden elde edilecek üründe öşür vardır. Büyük kovalarla sulanan arazilerde öşürün yarısı vardır. Yahudi veya Hıristiyan olanlar dinlerinden alıkonmaz. Onlardan bülûğ çağına ulaşmış her kişi başına bir dinar (cizye), ya da bunun dengi olan Yemen hırkalarından bir hırka alınır."

Bize İbrahim b. Ebû Bekr el-Mükeydir anlattı. O Hüseyin b. Ebû Beşîr el-Mâzinî'den, o babasından, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Yemen'de Ali b. Ebû

Tâlib (r.a.) ile beraberdik. Baktım, zekât olarak hububattan hububat, deveden erkek deve, koyun ve keçilerden de koyun, sığırdan inek ve kuru üzümden kuru üzüm alıyordu. Ali (r.a.) insanlara zorluk çıkarmıyordu. İnsanların avlularına geliyor, hayvanlarının zekâtını orada alıyor ve bu işi, yapabilecek olanlara emrediyordu. Ali (r.a.) hayvanları birbirinden ayırmıyordu. Oturduğunda, kendisine işe yarar bir koyun getirildiği zaman onu alır ve bu işi yapabilecek olanlara emredip aldığı zekâtı onların fakirlerine dağıtıyordu. Ali (r.a.), oradan buradan zekât alırdı; onları tanıyordu.

Bize el-Hâris b. Muhammed el-Fihrî anlattı. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o da Recâ b. Hayve'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Sa'îd b. Amr b. el-Âs'ı Himyer'in elçileriyle gönderdi; sonra Ali b. Ebû Tâlib'i de gönderdi. Resûlullah (s.a.v.), "Bir entrika karşısında bir araya geldiğinizde Ali, insanların başında olacaktır. Eğer ayrılırsanız herkes kendi başına bir komutandır." dedi. Recâ dedi ki: Ali Yemen'de bir hüküm de verdi. Şöyle ki: Deve sahipleri için bir insanın diyeti 100 devedir. Koyun sahipleri için 2.000 koyundur. 200 tanesi üç yaşını bitirmiş koyunlardan olmalıdır. -Yani önce üç yaşını bitirmiş koyun, sonra iki yaşını bitirmiş koyun verilir.- Eğer sığırdan olursa 200 sığır olmalıdır. Yarısı annesinin arkasında giden (buzağı), yarısı da yaşlı olacaktır. Elbiseci olanlar içinse bir insanın diyeti, 2.000 Yemen hırkasıdır.

Dediler ki: Bir grup insan Yemen'de bir kuyu kazdılar. İçine bir aslan düştü. Sabah olduğunda insanlar ona bakıyorlardı. Derken bir insan da kuyuya düştü. Fakat o düşen şahıs tutunduğu birini, o da diğer birini, o da başka birini kuyunun içine çekti. Böylece toplam dört kişi kuyuya düşmüş oldu. Kuyunun içinde olan aslan onlara karşı öfkelendi ve dördünü de öldürdü. Sonra bir adam ona mızrağını attı ve onu öldürdü.

Bunun üzerine insanlar, "Kuyuya ilk düşen adam diğerlerinin diyetini öder. Çünkü o bunların ölümüne sebep oldu." dediler. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) yanlarından geçti ve onlara, "Ben aranızda hüküm veririm. Kabul eden eder; kabul etmeyen Resûlullah (s.a.v.) aranızda hüküm verene kadar kimse başkasının hakkına tecavüz edemez. Şimdi siz, kuyunun başında bulunan herkesi buraya getirin!" dedi. Onlar da onları Ali'nin yanında topladılar. Sonra Ali (r.a.), "Bunlar için diyetin dörtte biri, üçte biri, yarısı ve tam diyet vardır. En alta düşenin üzerinde diyetin dörtte biri vardır. Çünkü onun üzerinde üç kişi ölmüştür. İkincisine diyetin üçte biri vardır. Çünkü onun üzerine iki kişi ölmüştür. Üçüncü kişiye diyetin yarısı yardır. Çünkü üzerinde bir kişi ölmüştür. En üste olana da tam diyet vardır. Eğer buna razı olursanız bu sizin aranızda bir hüküm olur. Eğer razı olmazsanız, Resûlullah (s.a.v.) gelip aranızda hüküm verene kadar hiçbir hakkınız yoktur." dedi.

Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Resûlullah (s.a.v.) o sırada hac vazifesindeydi. Onlar on kişiydiler. Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda oturup ona hikâyeyi anlattılar. Resûlullah (s.a.v.), "İnşaallah aranızda hüküm veririm." dedi. Bunun üzerine onlardan birisi ayağa kalkarak, "Ey Allah'ın Resûlü! Ali aramızda hüküm verdi." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Nasıl hüküm verdi?" dedi. Ali'nin hükmettiği kararı ona anlattılar. Resûlullah (s.a.v.), "Ali'nin hüküm verdiği gibidir." dedi. Bunun üzerine insanlar ayağa kalkarak, "Bu, Resûlullah'ın hükmüdür." dediler. Bu kez Resûlullah (s.a.v.) haklarında hüküm verilenlere döndü ve onlara, "Aslanlar sizin memleketinizde mi yaşıyorlar?" diye sordu. Onlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Aslanlar çoktur ve hayvanlarımıza saldırıyorlar." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Size aslandan haber vereyim mi?" dedi. Onlar, "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Aslan Havvâ'nın bir oğluna saldırdı ve onu yedi. Havvâ ona yöneldi ve 'Yazıklar olsun sana! Benim oğlumu*

mu yedin?' dedi. Aslan, 'Allah'ın bana gönderdiği bir rızkı neden yemeyeyim ki?' dedi. Bunun üzerine Âdem geldi ve aslana, 'Yazıklar olsun sana! Onun oğlunu yediğin halde hâlâ onunla konuşuyor musun? Hoşt! Hoşt!' dedi. Aslan hemen başını eğip ayrıldı. Bu yüzden aslan başını eğmeden yürümez." Sonra Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Eğer isterseniz, ona bir vazife veririm; bu vazifenin dışına çıkmaz. İsterseniz de, onu eski halinde bırakırım; sizinle oturur, ama ondan sakınırsınız." dedi. Onlar birbirleriyle gizli konuştular ve "Ey Allah'ın Resûlü! Ona bir vazife ver!" dediler. Onlardan bazıları ise, "Kavmimizin bunu idrak etmemelerinden ve itaat etmemelerinden korkuyoruz. O takdirde, Resûlullah'a, yerine getiremeyeceğimiz bir söz söylemiş oluruz." dediler. Bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü! Bırak onu; bizimle yaşasın, fakat ondan sakınalım!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Öyle olsun." dedi. Grup kavimlerine dönmek üzere gittiler. Kavimlerinin yanına vardıklarında onlara haber verdiler. Kavimlerinden bazıları, "Vallahi doğru yapmamışsınız. Eğer Resûlullah'ın aslan için takdir ettiği vazifeyi kabul etseydiniz aslandan ötürü emniyette olurdunuz." dediler. Hemen bu iş için bir adam hazırlayıp Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gönderdiler. Fakat elçi ona ulaşmadan Resûlullah (s.a.v.) vefat etmişti.

Dedi ki: Bana Ebû Bekr b. Abdullah ve el-Hâris b. Ka'b ailesinin mevlası olan Hâtem b. İsmail anlattılar. Onlar Ca'fer b. Muhammed'den, o babasından, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Ali (r.a.) Yemen'den geldi. Fâtıma'nın ihramdan çıkanlar arasında olduğunu gördü. Renkli bir elbise giymiş ve gözlerine sürme çekmişti. Ali, Fâtıma'nın bu tavrını hoş karşılamadı. Bunun üzerine Fâtıma, "Babam böyle yapmamı emretti." dedi. Ali (r.a.) Irak'ta iken şöyle dedi: Ben, Fâtıma'nın yaptığına kızarak Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittim; onun bana anlattığını Resûlullah'a (s.a.v.) soracaktım. Resûlullah'a (s.a.v.), Fâtıma'nın "Bunu bana babam emretti." dediğini ve bu tavrını hoş karşılamadığımı haber verdim. Bunun üzerine Resûlullah (a), "Fâtıma doğru söylemiştir. Ey Ali, sen hac farizasını eda ederken ne dedin?" dedi. Ben, "Allah'ım! Ben de Resûlü'nün ihrama girdiği niyetle ihrama giriyorum." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Benimle birlikte kurbanlar vardı. Dolayısıyla (kurbanlar kesilmeden) ihramdan çıkamazsın." dedi. Ali'nin (r.a.) ve Resûlullah'ın (s.a.v.) Medine'den getirdikleri kurban sayısı 100 idi. İnsanlar ihramdan çıktılar. Ancak yanlarında kurban olmayanlar tıraş olup ihramdan çıktılar. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kurbanlarını kesti. Ali'yi (r.a.) de kendi kestiği kurbana ortak yaptı.

Vedâ Haccı

Dedi ki: Bana Ma'mer b. Râşid, İbn Ebû Sebre, Üsâme b. Zeyd, Musa b. Muhammed, İbn Ebû Zi'b, Ebû Hamza Abdülvâhid b. Meymûn, Hizâm b. Hişâm, İbn Cüreyc ve Abdullah b. Âmir anlattılar. Her birisi bana bu hadisin bir bölümünü anlattı. Bazıları hadis konusunda diğerlerinden daha kavrayışlıydılar. Bana isimlerini vermediklerim de anlattılar. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Rebîülevvel ayının 12'sinde, Pazartesi Medine'ye geldi. Saçını kısaltmadığı ve tıraş etmediği halde her yıl Medine'de kurban kesiyor ve gazvelere çıkıyordu. Hicretin 10. yılı Zilkâde ayına kadar hac görevini yerine getirmedi. Resûlullah (s.a.v.) hicretin 10. yılı Zilkâde ayında hacca gitmeye karar verdi ve hac ibadetini yapmaları için insanlara ilanda bulundu. Medine'ye çok sayıda insan gelmeye başladı. Hepsi de Resûlullah'a (s.a.v.) tabi olup onun yaptıklarını yapmak istiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) üç kere umre yapmıştı. Birincisi Hudeybiye umresiydi. Hicretin 6. yılında Hudeybiye'de kurbanlarını kesti ve Zilkâde'de saçını tıraş etti. Sonra hicretin 7. yılı Zilkâde ayında Umretü'l-Kadâ'yı yaptı. O umrede 60 büyük baş kurban kesti. Kurbanları Merve'de kesti ve orada

tıraş oldu. Yine hicretin 8. yılı Zilkâde ayında el-Ci'râne'de umre için ihrama girdi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O el-Hâris b. Fudayl'dan şöyle dediğini rivayet etti: Sa'îd b. el-Müseyyeb'e, "Resûlullah (s.a.v.) peygamber olduktan sonra vefat edinceye kadar kaç defa hac yaptı?" diye sordum. Sa'îd b. el-Müseyyeb, "Medine'den bir tek hac yaptı." dedi. el-Hâris dedi ki: Ebû Hâşim Abdullah b. Muhammed b. el-Hanefiyye'ye sordum; o da, "Peygamber olduktan sonra Mekke'de bir hac yaptı. Bir de Medine'den bir hac yaptı." dedi. Mücâhid şöyle derdi: "Resûlullah (s.a.v.) hicretten önce iki hac yapmıştır." Bizim belde halkının kabul ettiği ve bizce bilinen şudur ki: Resûlullah (s.a.v.) sadece bir tek hac yapmış; onu da Medine'den yapmıştır. O da, insanların "Vedâ Haccı" olarak bildikleri hactır.

Dedi ki: Bana es-Sevrî anlattı. O Leys'ten, o Tâvus'tan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: "Vedâ Haccı" denilmesi hoş karşılanmıyordu. Kendisine, "İslâm haccı mı denmeli?" denildi. İbn Abbâs, "Evet!" dedi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Sa'îd b. Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Zilkâde'nin bitimine beş gün kala, Cumartesi günü Medine'den yola çıktı. Öğlen namazını Zü'l-Huleyfe'de iki rekât olarak kıldı ve öğle namazından hemen sonra orada ihrama girdi. Bize göre en doğru olan görüş budur. Dedi ki: Bize Âsım b. Abdullah anlattı. O da Amr b. el-Hakem'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) öğle vakti Zü'l-Huleyfe'ye vardı. Ashâbı ve kurbanlar kendisine yetişsinler diye orada geceledi. Ertesi gün öğle vakti ihrama girdi.

Dedi ki: Bana İsmail b. İbrahim b. Ukbe anlattı. O babasından, o Kureyb'ten, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (s.a.v.) koku sürünerek, saçını-sakalını tarayarak ve elbiselerini soymuş (ihramlı) olarak evinden çıktı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ya'kûb b. Zeyd'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), izâr ve ridâ (alt ve üst) olmak üzere iki Suhârî[225] elbise içinde ihrama girdi. Ten'îm'e gelince, onları aynı türden olan iki elbise ile değiştirdi.

Dediler ki: Resûlullah'ın zevceleri onun yanında toplandıklarında, -Resûlullah (s.a.v.) tüm zevcelerini Hevdeclerde hacca götürmüştü.- diğer taraftan Resûlullah'ın ashâbı ve kurbanlar Resûlullah'ın yanına vardıklarında Zü'l-Huleyfe mescidine girdi. Orada iki rekât öğle namazını kıldıktan sonra dışarı çıktı ve kurbanın getirilmesini istedi. Kurbanını sağ taraftan işaretledi ve iki ayağına gerdanlık taktı. Sonra devesine bindi ve el-Beydâ denilen yere geldiğinde ihrama girdi.

Dedi ki: Bana Hâlid b. İlyâs anlattı. O Yahya b. Abdurrahman'dan, o Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, o da Ümmü Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Biz Zü'l-Huleyfe'de, geceleyin Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardık. Abdurrahman b. Avf ve Osman b. Affân da bizimle birlikteydiler. O gece Zü'l-Huleyfe'de yattık. Sabah olduğunda, kurbanın Resûlullah'a (s.a.v.) takdim edildiğini gördüm. Resûlullah (s.a.v.) öğle namazını kılınca kurbanını işaretledi ve ihrama girmeden ona gerdanlık taktı. Fakat Resûlullah'ın (s.a.v.) Zü'l-Huleyfe'de gecelemediği yolundaki ilk görüş bize göre daha doğrudur.

Muhammed b. Nu'aym el-Mücmir söyledi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından olan bir adamdan işittim; şöyle diyordu: Resûlullah (s.a.v.) kurbanı işaretlemek istediği zaman, kendisine bir büyük baş

225 Suhâr, Yemen'e yakın bir bölgedir. İhram için giydiği elbiseler oraya nispet edilmiştir (*en-Nihâye*, II, 253).

kurbanlık getirildi. Kendisi bizzat kurbanı işaretledi ve ona gerdanlık taktı. İbn Abbâs şöyle derdi: Resûlullah (s.a.v.) kurbanı işaretlerken yüzü kıbleye dönüktü. Yüz büyük baş kurbanlık götürmüştü. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) geri kalan kurbanların, Nâciye b. Cündüb tarafından işaretlenmesini emretti. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) onu kurbanların sorumlusu olarak görevlendirmişti.

Dedi ki: Bana el-Heysem b. Vâkıd anlattı. O Atâ b. Ebû Mervân'dan, o babasından, o da Nâciye b. Cündüb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) haccında kurbanlarından sorumlu olarak görevlendirilmiştim. Benimle birlikte Eslem kabilesinden iki genç de vardı. Hayvanları otlatarak götürüyorduk. Üstlerinde de koruyucu örtü vardı. Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! Güçsüzleşen kurbanlığa ne yapayım?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Onu kesersin. Gerdanlığını kanına batırırsın sonra yüzünün sağ tarafına bulaştırırsın. Ne sen, ne de arkadaşlarından herhangi birisi ondan yemesin." dedi.

Dedi ki: Bir gün sonra Mekke'ye vardık. Sonra Tevriye günü kurbanlıklarla birlikte Arefe'ye çıktık. Sonra Arefe'den indik; nihayet Cem denilen yere (Müzdelife'ye) geldik. Sonra oradan Resûlullah'ın (s.a.v.) Minâ'da kurulan çadırına geldik. Resûlullah (s.a.v.) kurbanlıkların kesim yerine götürülmesi için haber gönderdi. Resûlullah'ın, kurbanı kendi eliyle kestiğini gördüm. Ben de, bir ayağının bağlanması için kurbanı ona götürüyordum.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) kurbanını önüne katıp götüren bir adama rastladı. Adama, "Yazık sana! Ona binsene!" dedi. Adam, "O kurbanlıktır ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ona bin!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) yaya olanlara, kurbanlıklara binmelerini emrediyordu.

Dediler ki: Âişe (r.a.), "Kendi elimle Resûlullah'ın (s.a.v.) ihramına koku sürdüm." derdi. Yine Âişe (r.a.) şöyle dedi: "Resûlullah'la birlikte ihrama girdim ve koku süründüm. el-Kâhe[226] denilen yere geldiğimizde o sarı şey (zaferan) yüzüme aktı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) 'Rengin ne kadar güzel olmuş ey Şükayrâ!' dedi."[227] Resûlullah (s.a.v.) güven içinde ve sadece Allah'tan korktuğu halde Mekke ile Medine arasında namazlarını iki rekât olarak kılardı. Mekke'ye geldiğinde Resûlullah (s.a.v.) Müslümanlara iki rekât kıldırırdı. Ancak selam verdikten sonra, "Ey Mekke'nin yerlileri! Siz namazlarınızı tamamlayın! Biz seferîyiz." derdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) ne niyetle ihrama girdiği konusunda bize ihtilaflı haberler geldi.[228]

Bana İbn Ebû Tavâle anlattı. O Habîb b. Abdurrahman'dan, o Mahmûd b. Lebîd'den, o da Ebû Talha'dan şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) haccıyla birlikte bir de umreye niyet etti.

Dedi ki: Bana Mâlik b. Enes anlattı. O Nâfi'den, o İbn Ömer'den, o da Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Hafsa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlara 'İhramdan çıkın.' diyorsun; oysa sen henüz ihramdan çıkmadın?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Ben saçımı toplamış ve kurbanıma gerdanlık takmış bulunuyorum. Kurbanımı kesmeden ihramdam çıkmam." dedi.

Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Muhammed b. Abdullah b. Nevfel b. el-Hâris'ten, o Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan rivayet etti. Yine Ma'mer ez-Zührî'den, o Sâlim'den, o da İbn Ömer'den rivayet etti. İkisi dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Umre için ihrama girdi ve kurbanını götürdü.

---

226 el-Kâhe, Mekke ile Medine arasında bulunan bir yerdir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 357).

227 Şukayrâ, "Kumral kadın" anlamındadır (M).

228 Yani, İfrad haccına mı, Temettu haccına mı, yoksa Kıran haccına mı niyet ettiği hususunda farklı görüşler vardır (M).

Dedi ki: Bana Mâlik b. Enes anlattı. O Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ifrad haccı (umresiz hac) için niyet etmişti. Medine ehlinin Resûlullah'tan aldığı ve onların yanında doğru kabul edilen görüş budur. Âişe (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Pazar günü Melel'de sabahladı. Sonra oradan yola çıktı ve akşam vakti es-Seyyâle'nin tepelerine geldi. O tepede akşamladı ve akşam ile yatsı namazını kıldı. Sabah namazını da er-Revhâ ile es-Seyyâle arasındaki Irku'z-Zabye denilen yerde, -Orası er-Revhâ'nın gerisindedir.- yolun sağındaki mescitte kıldı. Sonra er-Revhâ'da konakladı. Orada yaralı bir yaban eşeği bulundu. Durum Resûlullah'a söylendi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu yaralı bir eşektir." denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Sahibi gelinceye kadar onu bırakın!" dedi. Az sonra eşeğin sahibi olan en-Nehdî geldi ve onu Resûlullah'a hediye etti. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr'e emretti; onu ashâbı arasında paylaştırdı. Sonra Resûlullah (s.a.v.), *"Karanın avları sizin için helaldir. Ancak sizin avladığınız ya da sizin için avlananlar müstesnadır."* dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) er-Revhâ'dan yola çıktı ve ikindi namazını el-Munsaraf'ta kıldı. Sonra akşam ve yatsı namazlarını da orada kıldı ve orada akşamladı. Sabah namazını ise el-Esâye'de[229] kıldı. Salı günü sabah el-Arc denilen yere ulaştı.

Dedi ki: Bana Ebû Hamza Abdülvâhid b. Masûn anlattı. O Urve b. ez-Zübeyr'den, o da Esmâ bt. Ebû Bekr'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Bekr (r.a.) Medine'de Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! Yanımda bir deve var. Azığımızı onun üzerine yükleyelim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam, öyle olsun." dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) ve Ebû Bekr'in yiyeceklerini taşıyan deve aynıydı. Peygamber (s.a.v.) biraz buğday, biraz un ve kavrulmuş un hazırlanmasını emretti ve Ebû Bekr'in

229 el-Esâye, Cuhfe yolunda bir yerdir. Onunla Medine arasında 25 fersah uzaklık vardır (*Mu'cemü'l-Büldân*, I, 107).

devesinin üzerine konuldu. Ebû Bekr'in kölesi de nöbetleşe biniyordu. el-Esâye'ye geldiklerinde köle devesini çökertti ve orada dinlenmeye başladı. Derken uykuya daldı. Deve yularını çeke çeke vadiye doğru gitmeye başladı. Köle kalktı, devenin yolda yürüdüğünü sanarak yola koyuldu. Deveye sesleniyor, ancak onun sesini işitmiyordu. Resûlullah (s.a.v.) el-Arc'taki bazı evlerde konakladı. Köle tam öğle vakti geldi. Ebû Bekr (r.a.), "Deven nerede?" dedi. Köle, "Kayboldu." dedi. Ebû Bekr, "Yazık sana; sadece ben olsaydım işim kolay olurdu. Fakat Resûlullah (s.a.v.) ve ailesi de var." dedi. Çok geçmeden Safvân b. el-Mu'attal deveyle çıkageldi ve onu Resûlullah'ın (s.a.v.) konakladığı yerin kapısında çökertti. Safvân insanların ardından eşyalarını topluyordu. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr'e, "Eşyalarından kaybolan var mı?" dedi. Ebû Bekr, "Hayır, sadece su içtiğimiz bir kâse yok." dedi. Köle, "Bu kâse yanımdadır." dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr (r.a.), "Allah sana emaneti teslim ettirdi." dedi.

Dedi ki: Bana Ya'kûb b. Yahya b. Abbâd b. Abdullah b. ez-Zübeyr anlattı. O İsa b. Ma'mer'den, o Abbâd b. Abdullah'tan, o da Esmâ bt. Ebû Bekr'den şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) el-Arc'ta konakladığı zaman evinin avlusunda oturdu. Sonra Ebû Bekr (r.a.) geldi ve onun yanında oturdu. Sonra Âişe geldi ve onun diğer tarafında oturdu. Sonra Esmâ geldi; o da Ebû Bekr'in yanında oturdu. Ebû Bekr'in kölesi devesiz bir şekilde karşıdan geldi. Ebû Bekr (r.a.) ona, "Deven nerede?" diye sordu. Köle, "Kayboldu." dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr onu dövmeye kalktı ve "Bir tek deveyi kaybediyorsun, öyle mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm ederek, "Bu ihramlı adama ve neler yaptığına bakmaz mısınız?" dedi, ancak onu yaptığından nehyetmedi.

Dedi ki: Bana Ebû Hanza anlattı. O Abdullah b. Sa'd el-Eslemî'den, o Nadle el-Eslemî'nin akrabalarından şunu rivayet

etti: Bize Resûlullah'ın (s.a.v.) yiyeceklerini taşıyan devenin kaybolduğu haber verildi. Hemen kavrulmuş hurma ile dolu bir tepsiyi götürüp Resûlullah'ın (s.a.v.) önüne koydular. Resûlullah (s.a.v.), "Gel ey Ebû Bekr! Allah sana güzel bir yiyecek getirdi." dedi. Ebû Bekr ise köleye öfkelenip duruyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), "Sakin ol! Ne sen ne de bizler bu işten sorumluyuz. Hiç şüphesiz köle devesinin kaybolmaması konusunda çok hırslıydı. Bu yiyecek, onunla beraber olan yiyeceğin yerine geçmiştir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ve ev halkı, Ebû Bekr ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında olan herkes doyuncaya kadar yediler.

Dedi ki: Sa'd b. Ubâde ve oğlu Kays b. Sa'd, bir deveye yiyecek yükleyerek Resûlullah'ı (s.a.v.) arıyorlardı. Nihayet Resûlullah'ı (s.a.v.) evinin kapısında durmuş olarak buldular. Allah onun, kaybolan yiyecek yüklü devesini getirmişti. Sa'd, "Ey Allah'ın Resûlü! Bize gelen habere göre yiyecek yüklü deven köleyle birlikte kaybolmuştur. İşte bu yiyecek yüklü deve onun yerinedir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah yiyecek yüklü devemizi getirdi. Siz artık yiyecek yüklü devenizi geri götürün. Allah onu sizin için mübarek kılsın. Ey Ebû Sâbit! Medine'ye geldiğimiz günden beri bizi ağırlamak konusunda yaptıkların yetmiyor mu?" dedi. Sa'd ise, "Biz Allah ve O'nun Resûlü'ne minnettarız. Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Mallarımızdan aldığın şeyler, bizim için bıraktıklarından daha sevimlidir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Doğru söyledin ey Ebû Sâbit! Sana kurtuluşa ermiş olduğunu müjdelerim. Kuşkusuz güzel ahlak Allah'ın elindedir. Allah güzel ahlakı kime bağışlamayı dilerse ona bağışlar. Hiç şüphesiz Allah sana güzel bir ahlak bahşetmiştir." dedi. Sa'd b. Ubâde ise, "Bunu bana bağışlayan Allah'a hamd olsun." dedi. Bunun üzerine Sâbit b. Kays, "Ey Allah'ın Resûlü! Sa'd b. Ubâde'nin ev halkı, Cahiliye devrinde de büyüklerimizdi ve kuraklıkta bize yedirirlerdi." dedi. Resûlullah (s.a.v.), *"İnsanlar madenler gibidirler. Anladıkları*

takdirde, onların Cahiliye döneminde iyi olanları İslâm'da da iyidirler. Üzerinde Müslüman oldukları güzel huylar İslâm döneminde de onların olur." dedi.

İbn Ebü'z-Zinâd dedi ki: Zikri cemil olan (Kendisine güvenilen) birisi ona söyledi, dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Lahyâ Cemel[230] denilen bir yerde başının ortasından kan aldırdı. Dedi ki: Bunu bana Muhammed, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd ve Süleyman b. Bilâl anlattı. Onlar da Alkame b. Ebû Alkame'den, o el-A'rec'ten, o da İbn Buhayne'den rivayet etti; dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Çarşamba günü es-Sukyâ'da konakladı. Sonra el-Ebvâ'da sabahladı. Orada es-Sa'b b. Cessâme ona, kan damlayan bir yaban eşeğinin budunu hediye etti. Resûlullah (s.a.v.) onu geri verdi ve "İhramlıyız." dedi. Mu'âviye şöyle derdi: "Ben Resûlullah'ın (s.a.v.), Veddân kabilesi tarafından kendisine hediye edilen soyulmuş nohut gibi bir hububatı yediğini gördüm. Sonra abdest almadan ayağa kalktı ve namaz kıldı. Resûlullah (s.a.v.) el-Ebvâ'ya bakan ve Mekke'ye doğru giderken solunda kalan mescitte namaz kıldı." Sonra Resûlullah (s.a.v.) el-Ebvâ'dan yola çıktı ve Yemen tepelerinde namaz kıldı. Orada Semüre ağaçları vardı. İbn Ömer'in haber verdiğine göre Resûlullah (s.a.v.) o ağaçların altında oturdu. İbn Ömer o ağaçların yanından geçerken matarayla onların altına su döker, onları sulardı.

Dedi ki: Bana Eflah b. Humeyd anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: İbn Ömer haber verir, derdi ki: Resûlullah (s.a.v.) o Semüre ağaçlarının altında oturmuştur. Hatta İbn Ömer, matarayla o ağaçların köküne su döker ve diri kalmalarını isterdi.

Dedi ki: Bana Eflah b. Humeyd anlattı. O babasından, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.)

[230] Lahyâ Cemel, Mekke ile Medine arasında olan bir yerdir (*Mu'cemü'l-Büldân*, VII, 325).

Cuma günü, Erâk yokuşundan Cuhfe üzerine indiği zaman oradaki mescitte namaz kıldı. Yine Hum yakınında ve yolun solunda bulunan mescitte de oturup namaz kıldı. Resûlullah (s.a.v.) Cumartesi günü Kudeyd'e geldi ve el-Müşellel[231] mescidinde namaz kıldı. Sonra Lefet'in[232] aşağısındaki mescitte namaz kıldı.

Dedi ki: Bana İsmail b. İbrahim anlattı. O babasından, o Kureyb'ten, o da İbn Abbâs'tan (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) o gün, hevdecinin içinde olan bir kadının yanından geçti. Yanında da küçük bir oğlu vardı. Kadın oğlunun pazısından tutup, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunun için hac var mıdır?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, senin için de sevap olur." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Pazar günü Usfân'daydı. Sonra oradan ayrılıp el-Gamîm denilen yere geldiğinde, hacca yaya gidenler itirazda bulundular. Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde saf saf dizilip yaya yürümekten şikayette bulundular. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hızlı yürümekten istifade edin!" dedi. Yayalar onun tavsiyesini dinlediler ve bunun bir rahatlama verdiğini anladılar. Resûlullah (s.a.v.) Pazartesi günü Marrü'z-Zahrân'daydı. Akşam oluncaya kadar oradan ayrılmadı. Orada iken güneş battı; ancak Mekke'ye (Mekke'nin sınırlarına) girinceye kadar akşam namazını kılmadı. Seniyyeteyn'e (iki tepe-iki yokuş) vardığında iki yokuş, yani Küdâ ile Kedâ arasında geceledi. Sonra sabahleyin orada yıkandı. Gündüz Mekke'ye girdi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Musa b. Sa'd'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Küdâ'dan el-Ebtah'a doğru, el-Kasvâ adlı devesinin üzerinde ve gündüz vakti Mekke'ye girdi. Resûlullah (s.a.v.), Mekke'nin üst tarafından, Benî Şeybe Kapısı denilen

[231] el-Müşellel, Kudeyd yakınlarında bulunan bir dağın adıdır (M).
[232] Lefet, Mekke ile Medine arasında bulunan bir vadidir (M).

kapıdan girdi. Kâbe'yi gördüğü zaman ellerini kaldırdı. Devesinin yuları düştü; onu sol eline aldı. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'yi gördüğü zaman, "Allah'ım! Bu Kâbe'nin şerefini, büyüklüğünü, heybetini ve iyiliğini arttır!" diye dua etti.

Dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o Sâlim'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Mescid-i Harâm'a girdiği zaman ilk olarak namazdan önce tavafa başladı. Dediler ki: Hacerü'l-Esved'in yanına geldiğinde, ridasının bir ucunu sağ koltuğunun altından alıp sol omuzunun üzerine atmış ve sağ kolunu açmış olduğu halde onu istilâm etti (selamladı). Selamlarken de "بسم الله والله اكبر" dedi. Sonra Hacerü'l-Esved'den başladığı tavafın ilk üç devresinde adımlarını kısaltıp hızlı bir şekilde yürüdü. Resûlullah (s.a.v.) Hacerü'l-Esved'i istilâm edenlere, "بسم الله والله اكبر ايمانا بالله وتصديقا بما جاء به محمد صلي الله عليه وسلم"[233] demelerini emrediyordu.

Dedi ki: Bana İbn Cüreyc anlattı. O Yahya b. Abdullah'tan, o babasından, o da Abdullah b. es-Sâib el-Mahzûmî'den şunu rivayet etti. Kendisi, Resûlullah'ın (s.a.v.) Hacerü'l-Esved ile Rükn-ü Yemânî arasında,
"ربنا اتنا في الدنيا حسنة وفي الاخرة حسنة وقنا عذاب النار"[234] ayetini okuduğunu işttiğini söyledi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O Âsım b. Abdullah'tan, o Abdullah b. Âmir b. Rebî'a'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Göz ucuyla Resûlullah'a (s.a.v.) baktım; Hacerü'l-Esved ile Rükn-ü Yemânî dışında istilâm ettiğini görmedim. Resûlullah (s.a.v.) (tavafın kalan) dört devresini de tamamladı. Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) Makam-ı İbrahim'in arkasına

[233] Meali: "Ya Rabbi, sana ve Resûlüm Muhammed'in (s.a.v.) getirdiğine iman ederek tavafa başlıyorum." (M).
[234] Meali: "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru!" (Bakara, 2/201).

geçti ve orada iki rekât namaz kıldı. Bir rekatte Kafirûn suresini, diğerinde ise İhlâs suresini okuyordu. Sonra tekrar Hacerü'l-Esved'e gelip onu selamlıyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Ömer b. el-Hattâb'a, "Ey Ömer! Sen güçlü bir adamsın. Eğer Hacerü'l-Esved'in etrafını tenha bulursan istilâm et. Aksi halde, Hacerü'l-Esved'e ulaşmak için insanlara omuz vurma. İnsanları rahatsız etme, sen de rahatsız olma!" dedi. Abdurrahman b. Avf'a da, "Ey Ebû Muhammed! Hacerü'l-Esved rüknünde nasıl istilâm yaptın?" dedi. Abdurrahman, "Bir kere istilâm ettikten sonra, istilâmı bıraktım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İsabet etmişsin." dedi. Sonra Benî Mahzûm kapısından Safâ'ya çıktı ve "Allah'ın başladığı yerden başlıyorum." dedi.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Vefdân anlattı. O İmrân b. Ebû Enes'ten, o da Abdullah b. Sa'lebe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hiç beklemeden devesi üzerinde Safâ ile Merve arasında sa'y yaptı.

Dedi ki: Bana es-Sevrî anlattı. O Hammâd'dan, o da Sa'îd b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) sıkıntılı ve yorgun olduğu halde geldi ve devesi üzerinde Safâ ile Merve arasında sa'y yaptı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Cüreyc anlattı. O da Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) o gün katırı üzerinde tavaf yaptı. "Devesi üzerinde..." şeklindeki ifade bize göre daha doğrudur ve bilinen de odur.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Safâ tepesine çıktı ve yedi defa tekbir getirdi. Sonra:

"لا اله الا الله وحده لا.شريك له الملك وله الحمد وهو علي كل شئ
قدير صدق وعده ونصر عبده وهزم الاحزاب وحده"[235]

[235] Meali: "Allah'tan başka ilah yoktur. Allah birdir, ortağı yoktur. Bütün mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur ve her şeye gücü yetendir. Allah va'dini yerine getirdi. Kuluna yardım etti. Toplanmış olan bütün kabileleri tek başına bozguna uğrattı." (M).

dedi. Sonra bunun arasında dua etti. Sonra Merve'ye indi. Vadiye doğru inince ayakları hızlanıyordu.

Dedi ki: Bana Ali b. Muhammed anlattı. O Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb'tan, o Mansûr b. Abdurrahman'dan, o annesinden, o da Berre bt. Ebû Ticrât'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) sa'ya başlayacağı zaman insanlara, *"Ey insanlar! Şüphesiz ki, Allah size sa'yi vacip kıldı. Sa'y yapınız!"* dedi. Hatta sa'y esnasında izarının uyluğundan kalktığını gördüm. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Safâ ile Merve arasındaki vadide, "ربي اغفر وارحم انك الاعز الاكرم"[236] dedi. Merve'ye geldiği zaman, Safâ'da yaptığının benzerini burada da yaptı. Safâ'dan sa'ya başladı ve Merve'de bitirdi. Resûlullah (s.a.v.) el-Ebtah'ta çadır kurmuştu.

Dedi ki: Bana Bürd'ün anlattığına göre kendisine İbrahim b. Ebü'n-Nadr anlatmış. O babasından, o Ukayl'ın mevlası Ebû Mürre'den, o da Ümmü Hânî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'a, "Mekke'nin evlerinde konaklasan olmaz mı?" dedim. Resûlullah (s.a.v.) bu teklifimi kabul etmedi ve Tevriye gününde Arafat'a çıkıncaya kadar el-Ebtah'ta çadır kurdu. Sonra Minâ'dan indi ve Medine'ye gitmek üzere yola çıkıncaya kadar el-Ebtah'ta konakladı. Resûlullah (s.a.v.) ne bir eve yerleşti, ne de bir evin damının altında gölgelendi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'nin içine girdi. Kapısına geldiğinde ayakkabılarını çıkardı. Resûlullah (s.a.v.) Osman b. Ebû Talha, Bilâl ve Üsâme b. Zeyd ile birlikte içeri girdi. Kapıyı üzerlerine kapatıp uzunca bir süre içeride kaldılar; sonra kapıyı açtılar. İbn Ömer dedi ki: Ona ilk yetişen bendim. Bilâl'e, "Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'nin içinde namaz kıldı mı?" diye sordum. Bilâl, "Evet, ön taraftaki iki sütun arasında iki rekât kıldı." dedi. Kâbe altı sütun üzerinde bina edilmişti.

[236] Meali: "Rabbim beni affet, bana merhamet et. En aziz ve en kerim sensin." (M).

Bana İbn Cüreyc anlattı. O Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan, o da Üsâme b. Zeyd'den şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'nin içinde tekbir getirdi, fakat namaz kılmadı.

Dediler ki: Âişe (r.a.) şöyle derdi: Resûlullah (s.a.v.) üzüntülü bir şekilde yanıma girdi. Kendisine, "Neyin var, ey Allah'ın Resûlü?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Bugün bir iş yaptım; keşke yapmamış olsaydım. Kâbe'nin içine girdim. Ümmetimden birileri Kâbe'ye girmeye muktedir olamaz ve bu durum onun içinde bir kızgınlığa sebep olabilir. Oysa biz tavafla emrolunduk; Kâbe'nin içine girmekle değil." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'ye örtü örttürdü.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Hâlid b. Rebâh'tan, o da Abdülmuttalib b. Abdullah b. Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Abbâs b. Abdülmuttalib'ten işittim; şöyle diyordu: Resûlullah (s.a.v.) Vedâ Haccı'nda Kâbe'ye alacalı Yemen kumaşından örttürdü.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) döneminde Kâbe'(nin yüksekliği) 12 arşındı.[237]

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Salı, Çarşamba, Perşembe ve Cuma günlerinde Mekke'de kaldı -Bizim için ittifak edildiğine göre Cuma günü Tevriye günüydü.- ve Tevriye gününden bir gün önce, öğleden sonra Mekke'de hitabede bulundu.

Dedi ki: Bana Hişâm b. Umâre anlattı. O Abdurrahman b. Ebû Sa'îd'den, o Umâre b. Hârise ez-Zaferî'den, o da Amr b. Yesribî ed-Damrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) tevriye gününden bir gün önce, öğleden sonra hitabede bulunduğunu gördüm. Yine Arefe günü Arefe'de, devesinin üstünde, öğleye kadar ve bayramın birinci günü, Minâ'da, öğleden sonra hitabede bulunduğunu gördüm. el-Vâkıdî dedi ki:

237 Metrenin kullanılmasından önce arşın kullanılırdı. Bir arşın, 68. cm'dir. (M).

Bu, bilinen ve kabul edilen bir husustur. Deniliyor ki, Cuma günü Tevriye gününe tevafuk etmişti. Resûlullah (s.a.v.) Rükn (Hacerü'l-Esved) ile Makam-ı İbrahim arasında ayağa kalktı ve insanlara va'z verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Sizden kim öğle namazını Minâ'da kılabiliyorsa yapsın." dedi. Kâbe'yi bir hafta boyunca tavaf ettikten sonra öğle vakti devesine bindi. Öğlen, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını Minâ'da kıldı. Bugünkü Dârü'l-İmâre'nin (vilayet binasının) yanında konakladı. Âişe (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü! Senin için Minâ'da bir gölgelik yapmayalım mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) kabul etmeyerek "Hayır! Minâ en önce gelenin yeridir." dedi.

Dedi ki: Bana İbn Cüreyc anlattı. O da Muhammed b. Kays b. Mahreme'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah r (s.a.v.), güneş doğmadan devesine binmedi. Arefe'ye vardı ve Nemire denilen yerde konakladı. Orada kendisi için kıldan bir çadır kurulmuştu. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) bir kayanın gölgesinde kaldı. Zevcesi Meymûne de ayrılana kadar o kayanın gölgesinde, diğer zevceleri de onun çevresinde çadırlarda -veya bir çadırda- gölgeleniyorlardı. Öğle zamanı olunca Resûlullah (s.a.v.), bineği el-Kasvâ'nın vadinin içine -Urene vadisi- götürülmesini emretti.

Dediler ki: Kureyş, Resûlullah'ın (s.a.v.) Müzdelife'yi geçmeyeceğinden ve orada vakfe yapacağından şüphe etmiyorlardı. Resûlullah'ın yanı başında yürüyen Nevfel b. Mu'âviye ed-Dîlî, "Ey Allah'ın Resûlü! Kavmin Müzdelife'de vakfe yapacağını sanıyordu." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ben peygamberlikten önce de, onlara muhalif olarak Arefe'de vakfe yaptım." dedi. Cübeyr b. Mut'im dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.), peygamberlikten önce Arafe'de vakfe yaptığını gördüm. Şeybe b. Rebî'a dışındaki bütün Kureyşliler Müzdelife'de vakfe yapıyorlardı. Bana Musa b. Ya'kûb anlattı. O amcasından, o Abdullah b. el-Velîd b. Osman b. Affân'dan, o da Esmâ

bt. Ebû Bekr'den şöyle dediğini rivayet etti: Kureyş'ten sadece Şeybe b. Rebî'a Arefe'de vakfe yapardı. Üzerinde siyah renkli iki elbise (ihram) olurdu. Devesinin yuları kıldandı ve iki siyah üzengi arasındaydı. Şeybe (Kureyş'ten olmayan) insanlarla birlikte Arefe'de vakfe yapar, sonra onların ayrılmasıyla ayrılırdı. Kureyş Müzdelife'de vakfe yaparken "Kuşkusuz ki, biz Arefe'de vakfe yapan insanlarla -Araplarla- konuşmuyoruz. Çünkü biz Allah'ın ev halkıyız." derlerdi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ya'kûb b. Yezîd'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) öğle vakti, Arefe'nin ortasında, el-Kasvâ adlı devesinin üzerinde insanlara hitap etti. Hutbenin sonunda Bilâl ezan okudu. Resûlullah (s.a.v.) sözlerini kesti. Bilâl ezanı bitirince Resûlullah (s.a.v.) birkaç kelime daha söyledi ve devesini çökertti. Sonra kamet getirdi. Resûlullah (s.a.v.) öğle namazını kıldırdı. Sonra Bilâl kamet getirdi; Resûlullah (s.a.v.) ikindi namazını kıldırdı. Öğle ile ikindi namazını, bir ezan ve iki kamet ile cemetti.

Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O Amr b. Şu'ayb'tan, o babasından, o da dedesinden, Resûlullah'ın Arefe vadisinde hutbe okuduğunu gördüğünü rivayet etti. Resûlullah (s.a.v.) hutbeden sonra devesine bindi. Dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.), insanların Arefe'de vakfetmeleri için onlara eliyle işaret ettiğini gördüm.

İki Namazdan Önce Resûlullah'ın (s.a.v.) Arefe'de Okuduğu Hutbe

O gün yaptığı hutbesinden bir kısmı şöyledir:

Ey insanlar! Vallahi bilmiyorum; belki de şu durduğum yerde, bu günümden sonra sizinle bir daha buluşamayacağım. Sözlerimi iyice dinleyip kavrayan kişiye Allah rahmet etsin! Mânâ

yüklü sözleri anlamadan ezberleyen birçok insan var. Derin mânâlar içeren sözlerimi bilen birçok insan da, kendisinden daha yüksek anlayış sahiplerine ulaştırır. Bilin ki, mallarınız ve kanlarınız, bu gününüzde, bu ayınızda ve bu beldenizde olduğu gibi birbirinize haram ve dokunulmazdır. Bilin ki, kalpler üç şeye asla kıskançlık duymaz: Sırf Allah rızası için iş yapmak, devlet idarecilerine nasihat etmek ve İslâm toplumunun birliğine tabi olmak... Çünkü devlet idarecilerini (nasihatle doğru yola) davet etmek, bunların dışındaki şeyleri kapsar. (Bu yüzden kıskançlığa sebep olmaz.)

Bilin ki, Cahiliye dönemine ait her şey ayaklarımın altına konulmuş ve hükümsüzdür. Kaldırdığım ilk kan davası, İyâs b. Rebî'a b. el-Hâris'in (b. Abdülmuttalib'in) kan davasıdır. -Kendisi Benî Sa'd kabilesinde sütanneye verilmişti. Onu Hüzeyl kabilesi öldürdü.- Cahiliye dönemine ait bütün faizler de kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk faiz de Abbâs b. Abdülmuttalib'in faizidir. Kadınlar hakkında Allah'tan korkun! Çünkü onları ancak Allah'ın bir emaneti olarak aldınız ve Allah'ım emriyle onlarla evlenebildiniz. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, döşeğinizi, hoşlanmayacağınız başka insanlara çiğnetmemeleridir. Eğer böyle bir şey yaparlarsa, fazla incitmeyecek derecede onları dövünüz! Onların örfe uygun olan geçimlikleri ve giyimleri sizin üzerinizde olan haklarıdır. Size öyle bir şey bıraktım ki, ona sımsıkı sarılırsanız ondan sonra asla dalalete düşmezsiniz. O da Allah Teâlâ'nın kitabıdır. Size benim hakkımda soru sorulacak. Benim hakkımda ne söyleyeceksiniz acaba?

Onlar, "Allah'tan aldığını bize tebliğ ettin, peygamberlik vazifesini yerine getirdin ve bize nasihat ettin." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şehadet parmağını üç kere semaya kaldırdı, sonra kapattı ve "Allah'ım! Şahit ol!" dedi.

Dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O amcası ez-Zührî'den, o Ebû Seleme İbn Abdurrahman'dan, o da İbn Abbâs'tan şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Arefe'nin el-Hidâb mevkiinde durdu ve *"Arene vadisi dışında Arefe'nin her*

tarafı vakfedir. Keza Muhassir vadisi dışında Müzdelife'nin her tarafında vakfe yapılabilir. Akabe'nin (Büyük Cemre) arkası hariç, bütün Minâ'da kurban kesilebilir." dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Arefe'ye uzak bir yerde olanlara haber gönderdi ve *"Hac menâsikinizin (ibadet mekânlarınızın) üzerinde bulunun. Zira siz, İbrahim'in mirâsından bir mirâs üzerinde bulunuyorsunuz."* dedi.

Dedi ki: Bana İshâk b. Hâzim anlattı. O Ebû Nüceyh'ten, o Mücâhid'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Urene'den başlayıp Arefe tepesine kadar olan her taraf Arefe'dir. Dedi ki: İbn Abbâs şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) Arefe'de vakfe yaparken ona baktım; ellerini uzatmış, avuçlarını yüzüne sürüyordu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), *"Benim ve benden önceki peygamberlerin en faziletli duası;*

'لا اله الا الله وحده لا شريك له الملك وله الحمد يحيي ويميت بيده الخير وهو علي كل شئ قدير'

duasıdır."[238]

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. et-Teveme'nin mevlası Sâlih'ten, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Bazı insanlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) Arefe günü oruç tutmasında ihtilaf ettiler. Bunun üzerine Ümmü'l-Fadl, "Bu konuyu sizin için ortaya çıkaracağım." dedi ve Resûlullah'a büyük bir bardakta süt gönderdi. Resûlullah (s.a.v.) hitabede bulunurken o sütü içti. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) güneş batıncaya kadar devesinin üzerinde durmuş, dua ediyordu. Cahiliye döneminin insanları, tıpkı erkeklerin başlarındaki sarık misali, güneş dağların tepesinde iken Arefe'den ayrılırlardı. Kureyş,

[238] Meali: "Allah'tan başka ilah yoktur. Allah birdir, ortağı yoktur. Bütün mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. Hayır O'nun elindedir. O dirilten ve öldürendir ve O her şeye gücü yetendir." (M).

Resûlullah'ın (s.a.v.) da bu şekilde Arefe'den ayrılacağını sandı. Resûlullah (s.a.v.) ise, güneş batıncaya kadar ayrılışını geciktirdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) Arefe'den ayrılışı bu şekildeydi.

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd anlattı. O babasından, o Urve b. ez-Zübeyr'den, o da Üsâme b. Zeyd'den şöyle dediğini haber verdi: Üsâme'nin, Resûlullah'ın (s.a.v.) Arefe akşamındaki gidişi hakkında kendisine soru sorulduğunu işittim. Üsâme, "Resûlullah (s.a.v.) hızlı gidiyordu; fakat açık (düz) yer bulduğunda daha da hızlı gidiyordu." dedi.

Dedi ki: Bana İbrahim b. Yezîd anlattı. O Amr b. Dînâr'dan, o Tâvus'tan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Acele etmeyin! Güçlülerinizin zayıflarınızdan vazgeçmemesi için ağır başlı olun!" dedi.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O İbn Tâvus'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Her iki dönüşünde de, Resûlullah (s.a.v.) Cemreye taş atıncaya kadar, onun devesi ön ayaklarını kaldırmazdı (çökük durumda kalır ve hiç hareket etmezdi).

Dedi ki: Bana Muhammed b. Müslim el-Cühenî anlattı. O Uyeym b. Cübeyr b. Küleyb el-Cühenî'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ı (s.a.v.), Arefe'den Müzdelife'ye dönerken gördüm. Müzdelife'de ateş yanıyordu. Resûlullah (s.a.v.) ateşe yaklaşıncaya kadar ona doğru gitti.

Dedi ki: Bana İshâk b. Abdullah b. Hârice anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: (Emevî Halifesi) Süleyman b. Abdülmelik ateşi göünce Hârice b. Zeyd'e, "Bu ateş ne zamandan beridir ey Ebû Yezîd?" dedi. Hârice şöyle dedi: "Cahiliye döneminden beri vardır. Kureyş bu geleneği koymuştu. Kureyşliler Harem'den Arefe'ye çıkmazlardı ve 'Biz Allah'ın ev halkıyız.' derlerdi. Kuşkusuz Hassân b. Sâbit ve diğerleri,

Cahiliye döneminde hac yaptıklarını ve bu ateşi gördüklerini bana ve kavmimden bir gruba söylemişlerdi."

Dedi ki: Bana İbrahim b. Yezîd anlattı. O Amr b. Dînâr'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Şi'b'e (Vadiye) doğru gidin!" dedi. Dedi ki: Şi'b'ten maksat, el-İzhir vadisidir. Yani, iki me'zim[239] arasındaki yolun solundaki vadi. Resûlullah (s.a.v.) orada namaz kılmadı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O ez-Zührî'den, o Sâlim'den, o da İbn Ömer'den şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) akşam ve yatsı namazlarını bir tek kamet ile Müzdelife'de kıldırdı ve ne iki namaz arasında, ne de her birinin arkasında tesbih yaptı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Yahya b. Şibl'den, o da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) akşam ve yatsı namazlarını bir tek ezan ve iki kamet ile kıldırdı.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) ateşe yakın bir yere konakladı. -Ateş de Kuzah dağındaydı. Orası المشعر الحرام denilen yerdir.- Seher vakti olunca, kendisinden izin talep eden ve zafiyet içinde olan çocuk ve kadınlara izin verdi.

Dedi ki: Bana Eflah b. Humeyd anlattı. O el-Kâsım'dan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın zevcesi Sevde bt. Zem'a, insanlar izdihama yol açmadan Müzdelife'den ayrılmak için Resûlullah'tan izin istedi. Sevde ağır bir kadındı. Resûlullah (s.a.v.) ona izin verdi. Fakat diğer hanımlarını, kendisiyle birlikte ayrılıncaya kadar orada tuttu. Âişe (r.a.), "Sevde'nin izin isteyip de (kendisine izin verildiği) gibi ben de Resûlullah'tan izin istemiş olmayı (ve böylece bana izin vermesini) kendisi sebebiyle verilecek bir müjdeden daha çok sevimliydi" dedi.

239 Me'zimeyn (iki me'zim), Arafat ile Müzdelife arasında bulunan iki dağ olup aralarında dar bir yol vardır (M).

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah'tan, o İmrân b. Ebû Enes'ten, o da annesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın vedâ haccında, zevcesi Sevde ile birlikteydim. Şafaktan önce cemreye taş attık.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O Şu'be'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) bizi ev halkıyla birlikte gönderdi. Ev halkı, şafakla birlikte cemreye taş attılar.

Dedi ki: Bana Cübeyr b. Zeyd anlattı. O da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti: Tan yeri ağardığı zaman Resûlullah (s.a.v.) sabah namazını kıldı, sonra el-Kasvâ adlı devesine bindi ve Kuzah dağında vakfe yaptı. Cahiliye döneminin insanları, güneş Sebîr dağının üzerinden doğmadıkça Müzdelife'den ayrılmazlardı. Müşrikler, "Ey Sebîr! Ayrılmamız için haydi parılda!" diyorlardı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Kuşkusuz ki, Kureyş İbrahim'in ahdine muhalefet etti." dedi. Resûlullah (s.a.v.) güneş doğmadan önce oradan ayrıldı ve "Burası vakfedir ve Müzdelife'nin her yeri vakfedir." dedi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ömer b. Atâ'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: İki me'zimenin ucundan Muhassir vadisinin boynuzuna kadar Müzdelife'dir.

Dedi ki: Bana es-Sevrî anlattı. O İbnü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Muhassir vadisinde devesini hızlı yürütmüştü.

Dedi ki: Bana Ebû Mervân anlattı. O İshâk b. Abdullah'tan, o da Ebân b. Sâlih'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Akabe cemresinin taşlarını Müzdelife'den alıp götürdü.

Dedi ki: Bana es-Sevrî anlattı. O da Eymen b. Nâil'den şöyle dediğini rivayet etti: Kudâme b. Abdullah el-Kilâbî'den

işittim; şöyle diyordu: Resûlullah'ın (s.a.v.) bayramın birinci günü, kırmızı bir deve üzerinde Akabe cemresine taş attığını gördüm. Resûlullah (s.a.v.) taş atarken, "Ne vurma, ne kovma, ne de uzaklaş benden demek vardır." diyordu.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O el-Hâris b. Abdurrahman'dan, o Mücâhid'den, o Ebû Ma'mer Abdullah b. Şahîre'den, o da İbn Mes'ûd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) cemreye taş atıncaya kadar telbiyeyi kesmedi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O Şu'be'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), cemreye taş atıncaya kadar telbiyeyi kesmedi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) kurban kesim yerine varınca, "Burası kesim yeridir. Minâ'nın her tarafı kesim yeridir. Mekke'nin her açık yeri de yol ve kesim yeridir." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) harbe (kama-küçük kılıç) ile ve kendi eliyle 63 deve kesti. Sonra harbeyi bir adama verdi; o da geri kalan kurbanları kesti. Sonra kestiği her kurbandan bir parça alınmasını emretti. Alınan etler bir tencereye konuldu ve onu pişirdi. Kurbanın etinden yedi ve çorbasından içti.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O Abdülkerîm el-Cezerî'den, o Müd'den, o Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan, o da Ali'den (a) şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) câhi develerinin çullarını, derilerini ve etlerini fakirlere vermemi emretti. Devenin hiçbir şeyini kasap ücreti olarak vermememi emretti.

Resûlullah'ın (s.a.v.) Tıraş Olması

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) kurbanını kesince berberi çağırdı. Müslümanlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) kesilen saçından almak için orada hazır bekliyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) başının sağ tarafını berbere tıraş ettirdi ve o saçları Ebû Talha el-

Ensârî'ye verdi. Hâlid b. el-Velîd Resûlullah'ın nasiyesini (perçemini) almak konusunda onunla konuştu; Resûlullah (s.a.v.) (perçemini) ona verdi. Hâlid, Resûlullah'ın (s.a.v.) nasiyesini başlığının ön tarafına yerleştirdi. Hâlid o saçla hangi toplulukla karşılaşırsa mutlaka onlara galip gelirdi. Bunun üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) şöyle dedi: Ben Hâlid b. el-Velîd'in Uhud, Hendek, Hudeybiye ve karşılaştığımız her yerde yaptıklarını düşünüyorum. Bir de bayramın birinci günü Hâlid'e bakıyorum. Ayağının bağlanması için Resûlullah'a (s.a.v.) kurbanlık bir deve getiriyor. Sonra Resûlullah (s.a.v.) tıraş olurken Hâlid'e bakıyorum; "Ey Allah'ın Resûlü! Anam babam sana feda olsun! Nasiyeni bana ver ve bu hususta kimseyi bana tercih etme!" diyordu. Hâlid'e bakıyorum; Resûlullah'ın (s.a.v.) nasiyesini gözlerinin üzerine ve ağzına koyuyor."

Dedi ki: Âişe'ye (r.a.), "Yanınızdaki bu kıllar nereden geldi?" diye sordum. Âişe (r.a.), "Resûlullah (s.a.v.) Vedâ Haccı'nda başını tıraş ederken saçlarını insanlara dağıttı. İnsanlara düşen pay kadar bize de düştü. Resûlullah (s.a.v.) başını tıraş ettiği zaman bıyıklarını ve yanaklarındaki kılları da aldı. Sonra tırnaklarını da kesti. Tırnaklarının ve bıyık ile yanaklarından alınan kılların gömülmesini emretti. Kavminden bazıları saçlarını kısalttılar, bazıları da tıraş oldular. Resûlullah (s.a.v.) üç kere, "Tıraş olanlara Allah rahmet eylesin!" dedi. Her defasında, "Ey Allah'ın Resûlü! kısaltanlara da..." denildi. Resûlullah (s.a.v.) dördüncüsünde "...ve kısaltanlara..." dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) tıraş olduktan sonra koku süründü. Sonra gömleğini giydi ve insanlar arasında oturdu. O gün, hac menâsikinin takdim ya da tehiriyle ilgili kendisine bir şey sorulmadı ki, cevabında, "Yapın, mahzuru yoktur." demiş olmasın.

Dedi ki: Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O Atâ'dan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam Resûlullah'ın

(s.a.v.) yanına gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Kurbanımı kesmeden tıraş oldum." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kurbanını kes, sakıncası yok." dedi. Bir başkası, "Ey Allah'ın Resûlü! Cemreye taş atmadan kurbanımı kestim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Cemreye taş at, mahzuru yok." dedi.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi gönderdi. İnsanlar arasında şöyle bağırıyordu: "Ey insanlar! Resûlullah (s.a.v.), "Bu günler yeme, içme ve zikir günleridir.' diyor. Bunun üzerine, muhsar olanlar (herhangi bir sebeple alıkonanlar) veya temettu haccına niyet edenler dışında kalan Müslümanlar oruçlarını bitirdiler. Onların Minâ günlerinde oruç tutmaları, Resûlullah (s.a.v.) tarafından onlara ruhsat olarak tanınmıştır. Resûlullah (s.a.v.) bayramın birinci günü Minâ'dan ayrıldı. Deniliyor ki, bayram gecesi hanımlarıyla birlikte ayrıldı. Ashâbına da emretti; onlar gündüz ayrıldılar. Zemzem suyuna geldi. Bir kova su çıkarılmasını emretti. Resûlullah (s.a.v.) o sudan içti ve başına döktü. Sonra, "Ey Abdülmuttalib çocukları! Eğer Zemzem konusunda mağdur edilmeyecek olsaydınız kuyudan kendim su çekerdim." dedi.

Dedi ki: Bana İbn Cüreyc anlattı. O da Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) kendisi için Zemzem kuyusundan bir kova su çekti. Atâ dedi ki: Ben de hep kendim için su çekerdim. Yaşlanıp zayıfladığımda, benim için çekecek olan birisine emrederdim. Resûlullah (s.a.v.) öğle namazına kadar cemrelere taş atardı. İki cemreye taş attığı zaman onlardan yüksek bir yere çıkardı. Ama Akabe cemresine vadinin içinden taş atardı. İlk cemrenin yanında, ikinci cemrenin yanında durduğundan daha fazla dururdu. Üçüncü cemrenin yanında durmaz; taşlarını atar atmaz ayrılırdı.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) iki cemreye taş attığında

onların yanında durur, sonra ellerini kaldırırdı. Ancak Akabe cemresinde bunu yapmazdı. Taş atar atmaz ayrılırdı. Resûlullah (s.a.v.) çobanların geceleri Minâ dışında kalmalarına ve geceleyin gelip taş atmalarına ruhsat verdi. Resûlullah (s.a.v.) bu hususta onlara ruhsat verdi.

Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O Ebû Bekr b. Hazm'dan, o Ebü'l-Beddâh b. Âsım b. Adî'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) çobanların Minâ dışında gecelemelerine ruhsat verdi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), "Parmak arasına girecek büyüklükteki çakılları atınız." dedi. Onun zevceleri geceleyin (taş) atarlardı.

Resûlullah'ın (s.a.v.) Bayram Günü Hutbesi

Dedi ki: Bana Hişâm b. Umâre anlattı. O Abdurrahman b. Ebû Sa'îd'den, o Umâre b. Hârise'den, o da Amr b. Yesribî'den rivayet etti. Dedi ki: Ayrıca bize İbn Ebû Zi'b anlattı. O Amr b. Ebû Amr'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan rivayet etti. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) bayramın birinci günü, öğleden sonra el-Kasvâ adlı devesinin üzerinde hitap etti. Râvîlerden biri arkadaşına göre rivayete ilave yaptı. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi:

"Ey insanlar! Sözlerimi iyi dinleyin ve onları aklınızda tutun. Bilmiyorum; belki de bu yılımdan sonra, şurada sizinle bir daha bulaşamayacağım. Ey insanlar! Bu ay hangi aydır?" Dedi ki: İnsanlar sustular. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"Bu haram aydır."* dedi. Sonra, *"Burası hangi beldedir?"* diye sordu. Sustular. Resûlullah (s.a.v.), *"Haram beldedir."* dedi. *"Bu gün hangi gündür?"* diye sordu. Sustular. Resûlullah (s.a.v.), *"Bu haram bir gündür."* dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), *"Rabbinize kavuşacağınız güne kadar kanlarınız, mallarınız, ırz ve*

namuslarınız da, tıpkı bu ayınızın, bu beldenizin ve bu gününüzün haram ve dokunulmazlığı gibi birbirinize haramdır. Tebliğ etmiş oldum mu?" dedi. İnsanlar, "Evet!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Allah'ım şahit ol!"* dedi. Sonra şöyle dedi: *"Hiç kuşkusuz sizler yarın Rabbinize kavuşacaksınız. O da sizi amelinizden sorguya çekecektir. Tebliğ etmiş oldum mu?"* Onlar, "Evet!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Allah'ım şahit ol!"* dedi. Sonra, *"Dikkat edin! Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine teslim etsin. Biliniz ki, Cahiliye dönemindeki bütün faizler kaldırılmıştır. Cahiliye çağındaki bütün kan davaları kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davanız da, İyâs b. Rebî'a b. el-Hâris'in kan davasıdır. -Kendisi Benî Sa'd kabilesinde sütanneye verilmişti. Onu Hüzeyl kabilesi öldürdü.- Ben tebliğ etmiş oldum mu?"* dedi. Onlar, "Allah'ım, evet!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Allah'ım şahit ol! Bunları, burada bulunanlarınız bulunmayanlara tebliğ etsin! Biliniz ki, Müslüman'ın her şeyi Müslüman'a haram kılınmıştır. Müslüman'ın malı, kendisi gönül hoşnutluğuyla vermediği sürece, başkasına helal değildir."* dedi.

Amr b. Yesribî dedi ki: Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Amcaoğlumun koyunlarına rastladığımda, bir tanesini kessem ne dersin?" dedim. Resûlullah (s.a.v.) beni tanıdı ve "Eğer üzerinde keskin bir bıçak ve çakmak olan bir koyunu Habtü'l-Cemîş vadisinde bile bulsan ona dokunma!" dedi. -el-Cemîş, sahilde olup Benî Damre kabilesine ait ve bol ağaçlı olan bir vadidir. Resûlullah (s.a.v.) orayı tanıyordu. Orası Amr b. Yesribî'nin yeriydi. Yine denir ki, Habtü'l-Cemîş, Kedâ tarafında, sahrada bir yerdir.- Daha sonra Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Ey insanlar! Haram ayları ertelemek, ancak küfürde daha ileri gitmektir ki, bununla inkâr edenler saptırılır. Allah'ın haram kıldığını helal kılmak için haram ayı bir yıl helal, bir yıl haram sayıyorlar.*[240] *Biliniz ki, zaman Allah'ın, göklerle yeri yarattığı güne benzer bir şekle dönmüştür. Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. Üçü birbiri ardınca gelir: Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem. Birisi de, Cemâziyelâhir ile Şabân arasında bulunan ve Mudar ayı denilen Receb ayıdır. Bir ay 29 ve 30 gündür. Ben tebliğ etmiş oldum mu?"* İnsanlar, "Evet!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Allah'ım şahit ol!"* dedi.

[240] Tevbe, 9/37.

Sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Şüphesiz ki, kadınların sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin de onlar üzerinde hakkınız vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, döşeğinizi hiç kimseye çiğnetmemeleri ve hoşlanmayacağınız bir kimseyi evinize sokmamalarıdır. Eğer onlar (bunun aksini) yaparlarsa, Allah size, onları yatakta yalnız bırakmanıza ve onları incitmeyecek şekilde dövmenize izin vermiştir. Eğer vazgeçip size itaat ederlerse, onların üzerinizdeki hakkı, örfe uygun bir şekilde yiyecek ve giyeceklerini temin etmektir. Kadınlar yanınızda esir durumdadırlar ve kendileri için bir şeye malik değillerdir. Siz onları ancak Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onlarla evlenmeyi de ancak Allah'ın kelimesiyle (emriyle) helal edindiniz. Kadınlar hakkında Allah'tan korkun ve onlar hakkında hayır tavsiye edin. Tebliğ etmiş oldum mu?"* İnsanlar, "Evet!" dediler. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Allah'ım, şahit ol! Ey insanlar! Kuşkusuz ki Şeytan, bu toprağınızda ibadet edilmekten ümidini kesmiştir. Fakat sizin, bunun dışında, küçümsediğiniz işlerinizde ona uymanıza razı olmuştur. Muhakkak ki, o bundan hoşnut olmuştur. Şüphesiz her Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Bütün Müslümanlar kardeştirler. Müslüman olan kişiye, Müslüman kardeşinin malı da kanı da helal olmaz. Meğer ki malını gönül hoşnutluğuyla vermiş olsun. İnsanlar "Lâ ilâhe illallah" tevhid kelimesini söyleyinceye kadar onlarla savaşmaya emrolundum. Onlar kelime-i tevhidi söyledikleri zaman, kanlarını ve mallarını kurtarmış olurlar. Hesapları ise Allah'a aittir. Nefsinize zulmetmeyin. Benden sonra kâfir olup birbirinizin boynunu vurmayın. Size, sizi doğru yoldan saptırmayacak*

şeyi, Allah'ın kitabını bırakmış bulunuyorum. Tebliğ etmiş oldum mu?" Onlar, "Evet!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), *"Allah'ım şahit ol!"* dedi ve ayrılıp yerine gitti.

İbn Cüreyc'ten rivayet edildi; dedi ki: Atâ'ya "الضرب الغير المبرح" nedir, diye soruldu. Atâ, "Misvak ve terlikle kadınlara vurmaktır." dedi. İbn Abbâs'a "و اخذن منكم ميثاقا غليظا"[241] (Onlar sizden sağlam bir söz almışken...) nedir, diye soruldu. İbn Abbâs, "Nikâh kelimesidir." dedi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), birisinin Minâ gecelerinde Minâ dışında gecelemesini yasakladı.

Dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O Amr b. Ebû Amr'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hac menasikini bitirdiği gün öğle namazını el-Ebtah'ta kıldı.

Dedi ki: Bana Süfyân b. Uyeyne anlattı. O Sâlih b. Keysân'dan, o Süleyman b. Yesâr'dan, o da Ebû Râfi'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), bir yere gitmeme izin vermedi. Hemen el-Ebtah'a geldim ve çadırını kurdum. Kendisi de hemen geldi ve konakladı. Dedi ki: Âişe (r.a.), "Resûlullah (s.a.v.) el-Muhassab'ta konakladı. Çünkü el-Muhassab onun çıkışı için daha elverişliydi." derdi.

Dedi ki: Bana İbn Eflah b. Humeyd anlattı. O el-Kâsım'dan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Safiyye bt. Huyey'den söz etti. Kendisine, "Safiyye âdet görmeye başladı." denildi. Resûlullah (s.a.v.), " (Eyvah!) O bizi burada durduracak mı yani?" dedi. Kendisine, "Safiyye geldi ey Allah'ın Resûlü!" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "O zaman sorun yok." dedi. Âişe (r.a.) umresini bitirip Ten'îm'den gelince Resûlullah (s.a.v.) yola koyulmayı emretti. Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'nin yanından geçti; sabah namazından önce tavaf etti. Sonra Medine'ye dönmek üzere ayrıldı.

[241] Nisâ, 4/21.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), "Hac menasikini ifa ettikten sonra, dışarıdan gelenlerin üç gün Mekke'de kalmaları gerekir." dedi. Birisi kendisine Mekke'de kalmak istediğini sordu. Resûlullah (s.a.v.) üç günden fazla Mekke'de kalmaya ruhsat vermedi ve "Burası durma ve ikamet etme beldesi değildir." dedi.

Bana Hâlid b. İlyâs anlattı. O Sa'îd b. Ebû Sa'îd'den, o da Ubeyd b. Cüreyc'ten şunu rivayet etti: Resûlullah'a (s.a.v.) Kâbe'ye veda tavafını yaparken yedinci turda Kâbe'nin arkasında, kapının sağındaydı. Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle derdi: Hacerü'l-Esved ile Kâbe'nin kapısı arasında Allah'a sığındı, karnını ve alnını da Kâbe'ye yapıştırdı.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) hac, umre veya bir gazveden dönerken bir tepeye veya yüksekçe bir yere çıkar, üç tekbir getirir, sonra şöyle dua ederdi: *"Allah'tan başka ilâh yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Mülk onundur. Hamd ona mahsustur. O dirilten ve öldürendir. O ölmeyen bir diridir. İyilik onun elindedir. Onun her şeye gücü yeter. Tövbe etmiş, secde etmiş, ibadet etmiş ve Rabbimize hamd etmiş olarak dönenleriz biz. Allah vaadini yerine getirdi. Kuluna yardım etti. Toplanmış olan bütün kabileleri tek başına bozguna uğrattı. Allah'ım! Yolculuğun sıkıntısından, dönüşün tasasından, ailede ve malda kötü görünmekten sana sığınıyoruz. Allah'ım! Bizi faydalı, senden hayırlı bir bağışlanmaya ve hoşnutluğa ulaşabileceğimiz bir konuma getir."*

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) el-Mu'arres'te[242] konaklayınca ashâbına, gece vakti eşlerinin kapılarını çalmamalarını söyledi. Buna rağmen iki adam geceleyin eşlerinin kapılarını çaldılar. Her ikisi de hoşlanmadıkları bir şeyle karşılaştılar. Resûlullah (s.a.v.) el-Bethâ'da devesini çökertti. Resûlullah

[242] Zü'l-Huleyfe Mescidi'nin bulunduğu yerdir (*Mu'cemü'l-Büldân*, VIII, 94).

(s.a.v.) hac için yola çıktığında eş-Şecere[243] üzerinden giderdi. Mekke'den döndüğü zaman ise, el-Ebtah'ın el-Mu'arres'inden dönerdi. Resûlullah (s.a.v.) gece boyunca el-Ebtah'ın el-Mu'arres'inde, vadinin içindeydi. Kendisine, "Sen mübarek Bathâ'dasın." denildi. Resûlullah (s.a.v.) eşlerine, "Bu hactır; sonra evlerinizde oturacaksınız." dedi. Zeyneb bt. Cahş ve Sevde bt. Zem'a dışındaki bütün eşleri hacı olmuşlardı. Bu iki hanım, "Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra hiçbir hayvan bizi evlerimizden çıkaramaz." dediler.

Resûlullah'ın (s.a.v.), Vedâ Haccı'ndan Sonra Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı Ziyaret Etmesi

Dedi ki: Bana Ma'mer, Muhammed b. Abdullah ve Mâlik anlattılar. Onlar ez-Zührî'den, o Âmir b. Sa'd'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Vedâ haccı yılında, bana isabet eden bir hastalıktan dolayı beni ziyarete geldi. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Gördüğün gibi bendeki hastalık şiddetlenmiştir. Ben zengin bir adamım ve bir tek kızımdan başka varisim yok. Malımın üçte ikisini sadaka olarak verebilir miyim?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır!" dedi. Ben, "Yarısını?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır! Üçte bir, o da çoktur. Senin varislerini zengin olarak arkanda bırakman, onları fakir ve başkalarına avuç açar durumda bırakmandan daha hayırlıdır. Şüphesiz ki, sen Allah rızası için bir harcama yaptığın takdirde mutlaka sevabı sana verilecektir. Hatta hanımının ağzına koyduğun (lokma) bile olsa." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! (siz Medine'ye dönerken) arkadaşlarımdan sonraya mı bırakılacağım?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Eğer onlardan sonra kalıp da sâlih amel işlersen derecen artar ve merteben yükselir. Umarım yaşatılacaksın da, bazı kavimler senden fayda görürken bazıları da senden zarar görecekler.

243 Zü'l-Huleyfe'de bulunan bir mescidin adıdır (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 162).

Allah'ım! Ashâbımın hicretini tamamla ve onları gerisin geriye çevirme! Fakat asıl durumu üzüntü verici olan Sa'd b. Havle'dir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Sa'd b. Havle'nin Mekke'de ölmüş olmasından dolayı ona üzülmekteydi.

Dedi ki: Bana Süfyân b. Uyeyne anlattı. O da İsmail b. Muhammed b. el-A'rec'ten rivayet etti; dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Sa'd (b. Havle) için Mekke'de bir adam bıraktı ve "Eğer Mekke'de vefat ederse onu burada defnetme!" dedi.

Dedi ki: Bana Süfyân anlattı. O Muhammed b. Kays'tan, o da Ebû Bürde b. Ebû Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd b. Ebû Vakkâs Resûlullah'a, "Bir adamın hicret ettiği yerde vefat etmesi hoş karşılanmıyor mu?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, hoş karşılanmıyor." dedi.

Dedi ki: Bana Süfyân b. Uyeyne anlattı. O İbn Ebû Nüceyh'ten, o Mücâhid'den, o da Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Hastalandım. Resûlullah (s.a.v.) beni ziyarete geliyordu. Elini göğüslerimin arasına koydu. Elinin serinliğini yüreğimde hissettim. Sonra, "Sen mef'ûd (kalp hastası) bir adamsın. Sakîflilerden biri olan el-Hâris b. Kelede'nin yanına git; o tedavi yapabilen bir adamdır. Ona söyle; Medine'nin acve hurmalarından yedi tane alsın. Onları çekirdekleriyle birlikte ufaltsın; sonra onunla sana masaj yapsın." dedi.

Üsâme b. Zeyd'in Mu'te Gazvesi

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) sürekli Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve arkadaşlarından söz eder ve onlar için çok üzülürdü. Hicretin 11. yılı Safer'in bitimine dört gün kala, Pazartesi günü Resûlullah (s.a.v.) Rumlara karşı savaş hazırlığı yapılmasını istedi. Ayrıca onların üzerine gitmekte acele etmelerini emretti. Bunun üzerine Müslümanlar, savaşa ciddi hazırlık yapmak niyetinde oldukları halde

Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından ayrıldılar. Resûlullah (s.a.v.), ertesi gün, Safer'in bitimine üç gün kala Üsâme b. Zeyd'i çağırdı ve kendisine, "Ey Üsâme! Babanın öldürüldüğü yere varıncaya kadar Allah'ın adı ve bereketi üzerine yürü! Onları atlara çiğnet! Seni bu orduya komutan tayin ettim. Übnâ halkının üzerine var; sabahleyin onlara ansızın saldır ve onları yak! Giderken hızlı git ki, haberin önüne geçesin.[244] Eğer Allah seni muzaffer kılarsa, onların içinde fazla durma! Yanına kılavuzları da al! Casusları ve gözcüleri de önden gönder!" dedi. Safer'in bitimine iki gün kala, Çarşamba günü olunca Resûlullah'ta (s.a.v.) baş ağrısı, sıtma ve ateş başladı. Safer'in bitimine bir gün kala, Perşembe günü, Resûlullah (s.a.v.) Üsâme için bir sancak bağladı; sonra ona, "Ey Üsâme! Allah yolunda, Allah'ın ismiyle gazaya çık! Allah'ı inkâr edenlerle savaş! Savaşın, ancak ahde vefasızlık yapmayın! Küçük çocukları ve kadınları öldürmeyin! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin! Hiç şüphesiz, siz bilemezsiniz; belki de onlar sebebiyle bela ve musibetlere uğrayabilirsiniz. Fakat 'Allah'ım! İmdadımıza yetiş! Onların hakkından gel, onların zararını bizden defet' diye dua edin! Eğer düşmanlar sizinle karşılaşırlarsa gürültü yapıp bağıracaklardır. O zaman sükûnetinizi muhafaza edin ve susun! Birbirinizle çekişmeyin, sonra gevşersiniz ve gücünüz, devletiniz elden gider.[245] Şöyle dua edin: 'Allah'ım! Biz senin kullarınız, onlar da senin kullarındır. Bizim nasiyemiz (perçemimiz) de, onların nasiyesi de senin elindedir. Onları ancak sen yenebilirsin. İyi bilin ki, cennet kılıçların parıltısı altındadır."

Dedi ki: Bana Yahya b. Hişâm b. Âsım el-Eslemî anlattı. O da el-Münzir b. Cehm'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Ey Üsâme! Übnâ halkına topyekün saldır." dedi.

[244] "Yola çıktığının haberi onlara ulaşmadan hedeflediğin yere git." (M).
[245] Enfâl, 8/46.

Bana Abdullah b. Ca'fer b. Abdurrahman b. Ezher b. Avf anlattı. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Üsâme b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Üsâme b. Zeyd'e Übnâ halkına sabah vakti baskın yapıp onları yakmasını emretti.

Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) Üsâme'ye, "Haydi, Allah'ın ismiyle hareket et!" dedi. Üsâme, bağlanmış sancakla çıktı ve sancağı, Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî'ye verdi. Büreyde, sancakla Üsâme'nin evine gitti. Resûlullah (s.a.v.) Üsâme'ye, el-Cürf'te karargâh kurmasını emretti. Üsâme karargâhını, bugün "Süleyman Sikâyesi" diye anılan yerde kurdu. İnsanlar, orduya katılmak için ciddi gayretler gösterdiler. İşini bitiren ordu karargâhına koşuyordu. İşini bitiremeyenler ise, bitirdiklerinde geleceklerdi. İlk Muhacirlerden ve Ensâr'dan bu savaşa katılmak için hazırlanmayan kimse kalmadı. Muhacirlerden Ömer b. el-Hattâb, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Ebü'l-A'ver Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl gibi zatlar... Ensâr'dan ise, Katâde b. en-Nu'mân ve Seleme b. Eslem b. Harîş... Muhacirlerden bazı adamlar, "Bu çocuk ilk Muhacirlere komutan yapılıyor ha?" diyerek söylenmeye başladılar. -Bunların içinde de en ağır konuşan Ayyâş b. Ebû Rebî'a idi.- Bu konuda dedikodular çoğalmaya başladı. Ömer b. el-Hattâb (r.a.) bu sözlerin bir kısmını işitti ve söyleyenlere cevap verdi. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek söyleyenlerin sözlerini ona haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şiddetli bir şekilde öfkelendi ve dışarı çıktı. Başına bir sarık sarmıştı. Üzerinde de saçaklı bir elbise vardı. Sonra minbere çıktı; Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Üsâme'yi komutan yapmam hakkında bazılarınızdan bana ulaşan sözler ne anlama geliyor? Vallahi siz Üsâme'nin komutanlığına itiraz ettiğiniz gibi, ondan önce onun babasının komutanlığına da itiraz etmiştiniz. Vallahi, onun babası nasıl komutanlığa layık idiyse, ondan sonra oğlu da komutanlığa

öyle layıktır. Onun babası benim yanımda nasıl insanların en sevgilisi idiyse, bu da benim yanımda insanların en sevgilisidir. İkisi de her türlü iyiliğe layıktırlar. Ona hayır tavsiye edin. Çünkü o sizin iyilerinizdendir."

Sonra Resûlullah (s.a.v.) indi ve evine girdi. Bu, Rebîülevvel ayının onu, Cumartesi günüydü. Üsâme ile gidecek olan Müslümanlar gelip Resûlullah (s.a.v.) ile vedalaştılar. Onların içinde Ömer b. el-Hattâb (r.a.) da vardı. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Üsâme'yi yola koyma işini gerçekleştirin!" diyordu. Sonra Ümmü Eymen Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Üsâme'yi bir müddet karargâhta bıraksan olmaz mı? Çünkü Üsâme bu haliyle giderse kendisine pek faydası dokunmaz." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Üsâme'yi yola koyma işini gerçekleştirin!" dedi. İnsanlar karargâha gittiler ve Pazar gecesi orada yattılar. Pazar günü Üsâme karargâhtan geldi. Resûlullah'ın (s.a.v.) hastalığı çok ağırlaşmıştı. O gün, Peygamber'in (s.a.v.) ağzına ilaç verildiği gündü. Üsâme ağlayarak Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında Abbâs ve etrafında da kadınlar vardı. Üsâme eğilip Resûlullah'ı (s.a.v.) öptü. Resûlullah (s.a.v.) konuşamıyordu. Ellerini semaya kaldırdıktan sonra Üsâme'nin üzerine (bir şey) döküyor gibi yapıyordu. Üsâme, "Anladım ki, bana dua ediyordu. Hemen karagâhıma döndüm." dedi.

Pazartesi sabahı olunca karargâhından döndü; Resûlullah (s.a.v.) da kendine gelmiş ve rahatlamıştı. Üsâme onun yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.), "Kuşluk vakti Allah'ın bereketi üzere yola çıkın!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ayılmış ve rahatlamıştı. Onun hanımları, rahatlamış olmasına sevinerek saçını tarıyorlardı. O sırada Ebû Bekr (r.a.) içeri girdi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a hamd olsun ki, ayılmış ve rahatlamış olarak sabahladın. Bugün Hârice'nin kızının günüdür. Bana izin ver de onun evine gideyim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona izin

verdi; o da (Medine'nin el-Avâlî semtinde bulunan) es-Sunh'a yere gitti. Üsâme binip ordu karargâhına gitti ve yola çıkacak olanların hemen karargâhta toplanmaları için insanlara seslendi. Üsâme karargâha vardı ve oraya indi. Güneşin yükselmiş olduğu bir zamanda yola çıkış için emir verdi. Üsâme'nin el-Cürf'te hayvanına binmek üzere olduğu bir sırada Ümmü Eymen'in (Üsâme'nin annesi) elçisi gelip Resûlullah'ın (s.a.v.) vefat ettiğini haber verdi. Üsâme hemen yanında Ömer b. el-Hattâb ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh olduğu halde Medine'ye doğru yola çıktı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardıklarında onu vefat etmiş buldular.[246]

Resûlullah (s.a.v.) Rebîülevvel ayının on ikisinde, Pazartesi günü, güneş batıya doğru kaydığı bir sırada vefat etmişti. el-Cürf'teki karargâhta toplanan Müslümanlar Medine'ye döndüler. Büreyde b. Husayb da, Üsâme'nin bağlanmış sancağıyla birlikte Resûlullah'ın kapısına kadar gelerek sancağı yanına dikti. Ebû Bekr'e (r.a.) biat edildiği zaman, Ebû Bekr sancağı Üsâme'nin evine götürmesini ve gazveye çıkıncaya kadar çözmemesini Büreyde'ye emretti. Büreyde dedi ki: Sancakla birlikte çıktım; nihayet Üsâme'nin evine vardım. Sonra bağlanmış bir şekilde Şam'a kadar gittim. Sonra onunla Medine'ye, Üsâme'nin evine döndüm. Üsâme vefat edinceye kadar o sancak onun evindeydi.

Resûlullah'ın vefat haberi Araplara (Bedevilere) ulaşıp da İslâm'dan dönenler olunca, Ebû Bekr (r.a.) Üsâme'ye, "Resûlullah'ın (s.a.v.) seni yönlendirdiği tarafa doğru yola çık!" dedi. İnsanlar çıkmaya başladılar ve ilk karargâhlarında (e-Cürf'te) toplanmaya başladılar. Büreyde de sancağı aldı ve ilk karargâha vardı. Bu durum, ilk Muhacirlere zor gelmeye başladı. Ömer, Osman, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve Sa'îd b. Zeyd'in Ebû Bekr'in yanına girerek şöyle

246 "Bin canım ona ve onun âl ve ashâbına feda olsun!" (M).

dediler: "Ey Allah Resûlü'nün Halifesi! Araplar her taraftan seni kuşatmışlar. Bu dağılmış orduyu Medine'den ayırmakla iyi bir şey yapmış olmuyorsun. Bunları dinden dönmüş insanlar (ridde ehli) için hazırla. Bu orduyla onların göğüslerine bir darbe vurmuş olursun. İkincisi de, biz Medine'de çoluk-çocuk varken buraya saldırılmayacağından emin değiliz. İslâm ayakları üzerinde duruncaya ve ridde ehli çıktıkları yere dönünceye yahut kılıç onları bitirinceye kadar Rumlarla savaşmayı biraz ötelesen? Sonra Üsâme'yi gönderirsin. (Şu anda) Rumların bize saldırmayacağından eminiz. Ebû Bekr (r.a.) onların sözlerini tamamen dinleyince, "Sizden bir şey (daha) söylemek isteyen var mı?" dedi. Onlar, "Hayır, bizim sözümüzü işittin." dediler. Ebû Bekr, "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Eğer Medine'de yırtıcıların beni yiyeceklerini bilsem bu orduyu göndereceğim. Üzerine gökten vahiy indirilen Resûlullah'ın (s.a.v.), "Üsâme'yi yola koyma işini gerçekleştirin!" dediği halde ondan önce hiçbir işe başlamayacağım. Fakat bir şey var; Ömer'i yanımızda bırakması için Üsâme ile konuşacağım. Çünkü Ömer'e ihtiyacımız var. Vallahi, Üsâme'nin bunu yapıp yapmayacağını da bilmiyorum. Vallahi, eğer yapmamayı düşünürse onu zorlamayacağım." dedi. Bunu duyan heyettekiler, Ebû Bekr'in, Üsâme'nin ordusunu göndermeye kararlı olduğunu anladılar. Ebû Bekr hemen Üsâme'nin evine gitti ve Ömer'i bırakması için onunla konuştu. Üsâme onun teklifini kabul etti. Ebû Bekr, "Gönül hoşnutluğuyla mı izin verdin?" dedi. Üsâme, "Evet!" dedi.

Ebû Bekr (r.a.) çıktı ve tellalına şöyle bağırmasını emretti: "Resûlullah'ın (s.a.v.) hayatında Üsâme ile çıkmaya hazırlanan kimselerin Üsâme'nin ordusundan geri kalmamaları benim kesin kararımdır. Onunla birlikte çıkmaktan geri kalan birisi bana getirilecek olursa o kişiyi yaya olarak Üsâme'ye ulaştıracağım." Ebû Bekr (r.a.), Üsâme'nin komutan olarak tayin edilmesi hakkında konuşmuş olan Muhacirleri çağırdı; onlara

sert bir konuşma yaptı ve onları orduyla gönderdi. Üsâme'nin ordusundan bir tek insan bile geri kalmadı.

Ebû Bekr (r.a.) Üsâme'yi ve Müslümanları yolcu etmek için dışarı çıktı. Üsâme ashâbıyla birlikte el-Cürf'ten bineklerine bindiklerinde -Ordu 3.000 adamdan oluşuyordu. Onlarda 1.000 at vardı.- Ebû Bekr (r.a.) bir saat kadar Üsâme'nin yanında yürümeye başladı. Sonra ona, "Dinini, emanetini ve amelinin sonuçlarını Allah'a emanet ediyorum. Ben, Resûlullah'ın (s.a.v.) sana tavsiyede bulunduğunu işittim. Resûlullah'ın (s.a.v.) emrini yerine getir. Ben ne sana emreder, ne de seni nahyederim. Sadece, Resûlullah'ın emrettiği bir emri yerine getirmeye çalışıyorum." dedi. Üsâme hızlı bir şekilde yola çıktı. Cüheyne ve Kudâ'a gibi İslâm'dan dönmeyen sakin beldelerden geçti. Vâdi'l-Kurâ'da konakladığında, Benî Uzre kabilesinden olan Hureys adında bir gözcüyü önden gönderdi. Hureys devesinin sırtında, Üsâme'nin önünde hızlı bir şekilde yola çıktı. Nihayet Übnâ'ya ulaştı. Oradaki duruma baktı ve gerisin geriye yola düştü. Nihayet Übnâ'dan iki gece beride bulunan bir yerde Üsâme'ye yetişti. Gözcü, Übnâ halkının her şeyden habersiz olduklarını, bir araya gelmediklerini ve insanlar bir araya gelmeden Übnâ'ya saldırmak için hızlı yürüyüp bir an önce oraya varmasını ona tavsiye etti.

Dedi ki: Bana Hişâm b. Âsım anlattı. O da el-Münzir b. Cehm'den şöyle dediğini rivayet etti: Büreyde Üsâme'ye şöyle dedi: "Ey Ebû Muhammed! Resûlullah'ın (s.a.v.) senin babana, 'Onları İslâm'a davet et.' diye tavsiyede bulunduğunu işittim. Ona itaat ettikleri takdirde onları serbest bırakacaktı. İstedikleri takdirde Müslüman bedeviler gibi kendi yurtlarında kalacaklar, Müslümanlarla birlikte cihat yapmadıkları sürece ne feyden, ne ganimetten hiçbir pay alamayacaklardı. Eğer beldelerini İslâm ülkesine çevirirlerse Muhacirlerin lehinde ve aleyhinde olan hükümler, onların da lehlerinde veya aleyhlerinde

olacaktı." Üsâme, "Evet, Resûlullah'ın (s.a.v.) babama olan tavsiyesi böyleydi. Fakat Resûlullah (s.a.v.) bana hızlı yürümemi ve haberlerin önüne geçmemi emretti. Bu, onun bana son tavsiyesiydi. Resûlullah (s.a.v.), onları İslâm'a davet etmeden saldırıp yakıp yıkmamı emretti." dedi. Bunun üzerine Büreyde, "Resûlullah'ın (s.a.v.) emri baş-göz üstüne." dedi.

Üsâme Übnâ'ya varıp bir gözcü edasıyla bakınca hemen ashâbını savaşa hazırladı ve şöyle dedi: "Saldırın; fakat peşine düşüp dağılmayın. Toplu halde bulunun ve sessiz olun! İçinizde Allah'ı zikredin! Kılıçlarınızı sıyırın ve gördüğünüz adama saplayın." Sonra onların üzerine akın yaptı. Hiçbir köpek havlamadı ve hiç kimse hareket etmedi. Übnâlılar hiçbir şeyin farkına varmadılar. Sadece Müslümanların kendilerine saldırı düzenlediklerini ve "يا منصور امت" (Ey Mansûr! Öldür!) parolasını söylediklerini gördüler. Üsâme ve ashâbı, gördüklerini öldürüp güç yetirebildiklerini esir aldılar. Bölüklerini, evlerini, ekinlerini ve hurmalarını ateşe verdiler. Dumandan bulutlar oluşmuştu. Onların bölgelerinde atları gezdirdi. Ancak peşlerine düşmediler. Ulaşabildikleri mallarını ele geçirdiler. Ele geçirdikleri ganimetleri istif etmek için o gün orada kaldılar. Üsâme, üzerinde babasının Mu'te gününde öldürüldüğü Sebha denilen atın üstündeydi ve saldırı esnasında babasının katilini de öldürmüştü. Bunu, esir aldığı bazı insanlar kendisine haber vermişti. Üsâme at için iki, atın sahibi için bir hisse takdir etti. Kendisi için de bu kadar hisse aldı.

Akşam olunca hareket etmek için insanlara emir verdi. Kılavuzu Hureys el-Uzrî onun önünden gitti. Yine geldikleri yolu tuttular. O gece, uzak bir yere varıncaya kadar yollarına devam ettiler. Sonra dokuz gece içinde Vâdi'l-Kurâ'ya varıncaya kadar beldeleri aştılar. Sonra yürüyüşlerini normalleştirip Medine'ye vardılar. Müslümanlardan hiç birisine bir şey olmadı. Bu durum, Hıms'ta olan Hirakl'a haber verildi. Hemen patriklerini çağırdı

ve onlara, "İşte korktuğum şey buydu. Ama siz söylediklerimi kabul etmediniz. Araplar bir aylık mesafeden gelip size saldıracaklar, sonra aynı anda yara almadan çıkıp gidecekler." dedi. Onun kardeşi, "Ben bu işle ilgileneceğim ve el-Belkâ'ya[247] bir süvari grubu göndereceğim." dedi. Hemen bir süvari grubunu gönderdi ve onların başına da arkadaşlarından birisini görevlendirdi. Ebû Bekr ve Ömer'in hilafetleri dönemlerinde ordular Şam'a girinceye kadar onlar hep orada kaldılar.

Dediler ki: Üsâme'nin dönüşü esnasında oradaki köylerden biri olan Keskes ahalisinden bir grup Üsâme'nin karşısına çıktı. Daha önce aynı grup, oraya ilk gelişinde babasının karşısına da çıkmışlar ve çevresine zarar vermişlerdi. Üsâme, yanındakilerle birlikte onlara karşılık verdi, onları ele geçirdi ve onları yaktı. Sonra hayvanlarından bazıların alıp götürmeye başladı ve onlardan iki esir alıp onları bağladı. Geri kalanlar da kaçtılar. Üsâme o iki esiri Medine'ye getirdi ve boyunları vuruldu.

Dedi ki: Bana Ebû Bekr b. Yahya b. en-Nadr anlattı. O da babasından şunu rivayet etti: Üsâme b. Zeyd, Müslümanların selamette olduklarını ve düşmana saldırıp mallarını ele geçirdiklerini bildirmek üzere Vâdi'l-Kurâ'dan müjdecisini Medine'ye gönderdi. Müslümanlar onların gelişlerini duyunca Ebû Bekr (r.a.), Muhacirlerle birlikte onları karşılamaya çıktı. Medine halkı, genç kızlara varıncaya kadar, Üsâme ve yanındakilerin sağ-salim dönmüş olduklarına sevinerek onları karşılamaya çıktılar. Üsâme o gün Sebha denilen atının üstünde, üzerinde zırhı olduğu halde, sanki Zû Huşub'tan çıkıp gelmiş gibiydi. Büreyde'nin taşıdığı sancak da önündeydi. Nihayet sancakla mescide geldi. Üsâme orada iki rekât namaz kıldı, sonra sancakla evine döndü. Üsâme'nin el-Cürf'ten çıkışı hicretin 11. yılı Rebîülâhir ayının başındaydı. Üsâme 20 gün gidişinde ve 15 gün de dönüşünde olmak üzere 35 gün Medine dışında kaldı.

247 Şam'a bağlı bir beldenin adıdır (*Mu'cemü'l-Büldân*, II, 279).

Dedi ki: Bana Muhammed b. el-Hasan b. Üsâme b. Zeyd anlattı. O da ailesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde Üsâme 19 yaşlarındaydı. 15 yaşındayken Resûlullah (s.a.v.) onu Tay kabilesinden bir kadınla evlendirmişti. Üsâme ondan ayrıldı; Resûlullah (s.a.v.) onu bir daha evlendirdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) sağlığında onun çocukları oldu. Resûlullah (s.a.v.) evlenmesinin şerefine düğün yemeği hazırladı.

Dedi ki: Bana es-Sâib'in çocuklarından Ebü'l-Hur Abdurrahman b. el-Hur el-Vâkıfî anlattı. O da Yezîd b. Husayfe'den şunu rivayet etti: Üsâme b. Zeyd b. Hârise (r.a.), bir oğluyla birlikte, Ümmü Seleme'nin evinde Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi. Çocuk siyahtı. Ümmü Seleme, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu kız olsaydı evde kalırdı." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bilakis, Allah dileseydi eğer kız olsaydı inşaallah ona gümüşten iki bilezik ve iki küpe yapılır, sanki altınmış gibi Müslümanların gerdanlarına konurdu."[248]

Dedi ki: Bana Muhammed b. Havt anlattı. O Dafvân b. Süleym'den, o da Atâ b. Yesâr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Üsâme ilk olarak Medine'ye geldiğinde çocuktu ve çiçek hastalığına yakalanmıştı. Sümüğü ağzına akıyordu. Âişe (r.a.) Üsâme'yi kirli bulup ondan uzaklaşıyordu. Tam o sırada Resûlullah (s.a.v.) içeri girdi; yüzünü yıkamaya başladı ve Üsâme'yi öptü. Âişe (r.a.), "Vallahi, bundan böyle onu kendimden uzaklaştırmayacağım." dedi.

Muhammed b. el-Hasan'dan rivayet edildi. O Hüseyin b. Ebü'l-Hüseyin el-Mâzinî'den, o İbn Kusayt'tan, o da Muhammed b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Üsâme yere düştü ve yüzü yaralandı. Resûlullah (s.a.v.) yüzündeki yaranın kanını emip tükürüyordu.

[248] Hulûk (حلوق) kelimesi, boğaz manasına gelen el-Halk (الحَلْق) kelimesinin çoğuludur. Boru ve gerdanlık manasına da gelmektedir. Hadisin işaret ettiği manalardan birisi de şu olabilir: Bir azatlı kölenin torunu olan bu çocuk, zamanla Müslümanların yöneticisi durumuna gelebilir (M).

İbn Cüreyc'ten ve Süfyân b. Uyeyne'den rivayet edildi. Onlar Amr b. Dînâr'dan, o da Yahya b. Ca'de'den şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Üsâme'nin yüzünden bir şey silerken sıkılır gibi davranan Fâtıma'yı itti ve Üsâme'yi yanına çekti. Sonra, "Ben hiçbir zaman ondan sıkılmayacağım." dedi.

Dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den şunu rivayet etti: Mücezzer el-Müdlicî Zeyd'e ve Üsâme'ye baktı. Onlar uzanmışlar, üzerlerinde de saçaklı bir elbise vardı. Başlarını ve ayaklarını da örtmüşlerdi. Mücezzer, "Bu ayaklar birbirindendir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), Üsâme'nin Zeyd b. Hârise'ye benzerliğinden dolayı sevindi.

Muhammed'den rivayet edildi. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Bir kere dışında Resûlullah'ı (s.a.v.) asla çıplak görmedim. Zeyd b. Hârise muzaffer olduğu bir gazveden geliyordu. Resûlullah (s.a.v.) onun sesini işitince, çıplak olarak ayağa kalktı ve elbisesini çekiştirerek onu öptü.

Dedi ki: Bana Musa b. Ya'kûb, Ebü'l-Huveyris'ten ve Mahreme b. Bükeyr babasından, o da Urve b. ez-Zübeyr'den rivayet etti. İkisi dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Ümmü Külsûm bt. Ukbe'ye, "Zeyd b. Hârise ile evlen; bu senin için daha hayırlıdır." dedi. Ümmü Külsûm bu tekliften hoşlanmadı. Bunun üzerine Allah (c), *"Allah ve Resûlü bir iş hakkında karar verdikleri zaman, artık hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelirse şüphesiz ki, o apaçık bir şekilde sapmıştır"*[249] ayetini indirdi. Allah doğru söylemiştir.

"Allah ve Resûlü bir iş hakkında karar verdikleri zaman, artık hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelirse şüphesiz ki, o apaçık bir şekilde sapmıştır."
(Ahzâb, 33/36)

[249] Ahzâb, 33/36.

Muhakkikin Kaynakları

Matbu Olan Eserler

Âgâ Büzürg Tahrânî, Muhammed Muhsin, *ez-Zerî'a İlâ Tesânîfi'ş-Şî'a*, I-XV, Necef-Tahran, H. 1357-1384.

Ahmed b. Hanbel (H. 241), *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, I-XV, Dârü'l-Ma'ârif, Kâhire, H. 1368-1375.

el-Bekrî, Ebû Ubeydullah Abdullah b. Abdülazîz (H. 487), *Mu'cemü Mâ'sta'cem*, I-III, nşr. Wüstenfeld, Göttingen, M. 1876-1877.

el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir (H. 279), *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1. Cilt, thk. Muhammed Hamîdullah el-Haydarâbâdî, Dârü'l-Ma'ârif, Kâhire, M. 1959.

el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir (H. 279), *Fütûhu'l-Büldân*, I-III, nşr. Salahaddîn el-Müneccid, Mektebetü'n-Nahdati'l-Mısriyye, Kâhire, M. 1956-1959.

Brockelmann, Carl (M. 1961), *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Arapça'ya çev. Abdülhalîm en-Neccâr, I-III, Dârü'l-Ma'ârif, Kâhire, M. 1959-1962.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim (H. 256), *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-IV, Tab'atu'l-Halebî, Kâhire, ts.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim (H. 256), *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, thk. eş-Şeyh Abdurrahman el-Mu'allimî, Matba'atü Dâireti'l-Ma'ârifi'l-Osmâniyye, Hayadarâbâd ed-Deken, Hindistan, H. 1360-1378.

el-Cevherî, İsmail b. Hammâd (H. 393), *es-Sıhâh*, I-VI, thk. Ahmed Abdülgafûr el-Attâr'ın, Matba'atü Dârü'l-Kütübi'l-Arabî matbaası, Kâhire, H. 1376-1377.

el-Cümahî, Muhammed b. Selâm b. Ubeydullah (H. 232), *Tabakâtu Fuhûli'ş-Şu'arâ*, thk. Mahmûd Muhammed Şakir, Dârü'l-Ma'ârif, Kâhire, M. 1952.

Ebü'l-Ferec el-Isfahânî, Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed (H. 799), *Kitâbü'l-Ağânî*, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye neşri, I-XVI, Kahire, M. 1923-1935.

Ebü'l-Fidâ, İsmail b. Ali b. Mahmûd (H. 732), *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, I-IV, Matba'atü'l-Hüseyniyye, Kâhire, H. 1335.

el-Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (H. 718), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, I-IV, Matba'atü Mısr, Kâhire, M. 1938.

Hâcî Halîfe Kâtib Çelebî, Mustafa b. Abdullah (H. 1067), *Keşfü'z-Zunûn An Esâmi-Kütübi ve'l-Funûn*, I-II, tsh. Şerafettin Yeltkaya-Muallim Rifat Bilge el-Kilisî, Milli Eğitim Bakanlığı Matbaası, İstanbul, H. 1360-1362.

Hamidullah, Muhammed el-Haydarâbâdî, *Mecmû'atü'l-Vesâiki's-Siyâsiyye Li'l-Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râşide*, 2. Basım, Matba'atü Lücneti't-Te'lif ve't-Tercüme ve'n-Neşr, Kâhire, M. 1958.

Hassân b. Sâbit b. el-Münzir (H. 54), *Dîvânü Şi'rih*, yayınlayan: Hartwig Hirschfeld, Silsiletü Gibb et-Tizkâriyye, Londra, M. 1910.

el-Hatîbü'l-Bağdâdî, Ahmed b. Ali b. Sâbit (H. 463), *Târîhu Bağdâd*, I-II, Mektebetü'l-Hâncî ve Matba'atü's-Sa'âde, Kâhire, H. 1349.

el-Hânsârî, Muhammed Bâkır b. Zeynelâbidîn el-Musevî, (H. 1313), *Ravdâtu'l-Cennât fî Târîhi'l-Ulemâi ve's-Sâdât*, I-II, 2. Basım, Taşbaskı, Tahran, H. 1347.

el-Huşenî, Mus'ab b. Muhammed b. Mes'ûd (H. 604), *Şerhu Garîbi Sîreti İbn İshak*, I-II, nşr. Yusuf Brönnle, Matba'atü Hindiyye, Kâhire, M. 1911.

İbn Abdülber, Ebû Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (H. 463), *el-İstîâ'b fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, thk. Muhammed Ali el-Becâvî, Matba'atü Nahdati Mısr, Kâhire, ts.

İbn Düreyd el-Ezdî, Muhammed b. el-Hasan (H. 321), *el-İştikâk*, thk. Abdüsselâm Harun, Mektebetü'l-Hancî, Kâhire, M. 1958.

İbn Ebî Hâtim er-Râzî, Abdurrahman b. Muhammed, H. 327, *Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, thk. eş-Şeyh Abdurrahman el-Mu'allimî, Matba'atü Dâireti'l-Ma'ârifi'l-Osmâniyye, Hayadarâbâd ed-Deken, Hindistan, H. 1360-1373.

İbn Ebü'l-Hadîd İzzüddîn, Abdülhamîd b. Hibetüllah b. Muhammed (H. 655), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, I-XX, tsh. eş-Şeyh Muhammed ez-Zehrî el-Gamrâvî, Matba'atü Dâri İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye (el-Halebî), Kâhire, H. 1329.

İbn Fâris, Ahmed b. Fâris (H. 395), *Makâyîsu'l-Luğa*, I-Vı, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, Matba'atü İsa el-Halebî, Kâhire, H. 1366-1371.

İbn Ferhûn, İbrahim b. Ali b. Muhammed (H. 799), *ed-Dîbâcu'l-Müzehheb fî Ma'rifeti Ulemâi'l-Mezheb*, Matba'atü'l-Cemâliyye, Kahire, H. 1329.

İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye (H. 245), *Kitâbü'l-Muhabber*, tsh. Ilse Lichtenstadter- Muhammed Hamidullah el-Haydarâbâdî, Matba'atü Dâireti'l-Ma'ârifi'l-Osmâniyye, Hayadarâbâd ed-Deken, Hindistan, M. 1942.

İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ebü'l-Fadl, *Lisânu'l-Mîzân*, I-VI, Matba'atü Haydarâbâd ed-Deken, Hindistan, H. 1329-1331.

İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ebü'l-Fadl, Ahmed b. Ali b. Muhammed (H. 852), *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, I-IV, nşr. el-Cemiyetü'l-Asyeviyyetü'l-Melekiyye, Kalkutâ, Hindistan, M.1877.

İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ebü'l-Fadl, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Matba'atü Haydarâbâd ed-Deken, Hindistan, H. 1325-1327.

İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim (H. 681), *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zemân*, I-II, Matba'atü Bulak, Kâhire, H. 1299.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd (H. 456), *Cevâmi'u's-Sîre (en-Nebeviyye)*, thk. İhsan Abbâs-Nâsıruddîn el-Esed, redaksiyon: Ahmed Muhammed Şakir, Kâhire, M. 1910.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb (H. 213), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, thk. Mustafa es-Sakâi İbrahim el-Enbârî ve Abdulhafîz Şelbî, Matba'atü Mustafa el-Halebî, Kâhire, M. 1936.

İbn Kays er-Rukayyât, Ubeydullah b. Kays b. Şureyh, (Yaklaşık H. 85), *Dîvânü Şi'rih*, thk. Muhammed Yusuf Necm, Dâr Sâdır ve Dâr Beyrut, Beyrût, M. 1958.

İbn Kesîr el-Kureşî, İsmail b. Ömer (H. 774), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Mektebetü'l-Hâncî ve Matba'tü's-Sa'âde, Kâhire, H. 1351-1358.

İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim (H. 267), *Kitâbü'l-Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe, Matba'atü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kâhire, M. 1960.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Muhammd b. Mükerrem b. Ali (H. 711), *Lisânü'l-Arab*, I-XX, Bulak, Kâhire, H. 1300.

İbn Sa'd, Muhammed b. Menî (H. 230), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-IX, Leiden, M. 1905-1921.

İbn Seyyidü'n-Nâs el-Ya'merî, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed (H. 734), *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve'ş-Şemâil ve's-Siyer*, I-II, Mektebetü'l-Kudsî neşri, Kâhire, H. 1356.

İbn Tağrîberdî, Cemâlüddîn Ebü'l-Mehâsin Yusuf (H. 874), *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kâhire*, I-XII, Dârü'l-Kütübu'l-Mısriyye, Kâhire, M. 1929-1956.

İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ali b. Abdülkerîm (H. 630), *el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb*, I-III, Mektebetü'l-Kudsî, Kâhire, H. 1357-1369.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn el-Mübârek Muhammed b. Muhammed (H. 606), *en-Nihaye fî Ğaribi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-IV, el-Matba'atü'l-Osmâniyye, Kâhire, H. 1311.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn el-Mübârek Muhammed b. Muhammed (H. 606), *Câmi'u'l-Usûl min Ahâdisi'r-Resûl*, I-XII, nşr. eş-Şeyh Hâmid el-Fakî, es- el-Matba'atü's-Sünneti'l-Muhammediyye, Kâhire, H. 1368-1374.

İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed (H. 1089), *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb*, I-VIII, Mektebetü'l-Kudsî neşri, Kâhire, H. 1350-1351.

İbnü'l-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. es-Sâib (H. 204), *Kitâbü'l-Asnâm*, thk. Ahmed Zeki Paşa, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kâhire, M. 1924.

İbnü'n-Nedîm, Muhammed b. İshak b. Muhammed (H. 438), *el-Fihrist*, el-Mektebetü't-Ticâriyye, Kahire, H. 1348.

İbnü's-Sikkît, Ya'kûb b. İshak (H. 244), *İslâhu'l-Mantık*, thk. Ahmed Muhammed Şakir-Abdüsselâm Muhammed Harun, Dârü'l-Ma'ârif, Kâhire, M. 1956.

İsmail Paşa el-Bağdadî (H. 1339), *İdâhu'l-Meknûn Fi'z-Zeyli Ala Keşfi'z-Zunûn*, I-II, İstanbul, H. 1364-1366.

İsmail Paşa el-Bağdadî, *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâu'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannıfîn*, I-II, M. 1951-1955.

el-Kâlî, Ebû Ali İsmail b. el-Kâsım b. Ayzûn (H. 356), *Kitâbü'l-Emâlî*, I-II, Yusuf Diyâb adına neşredildi, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kâhire, M. 1926.

Kays b. el-Hatîm (Yaklaşık Hicretten iki yıl önce), *Dîvânü Şi'rih*, thk. Nâsıruddîn el-Esed'in, Matba'atü'l-Medenî, Kâhire, M. 1960.

el-Kureşî, Abdülkâdir b. Muhammed b. Nasrullah (H. 775), *el-Cevâhirü'l-Mudıyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, I-II, Matba'atü Dâireti'l-Ma'ârifi'l-Osmâniyye, Haydarâbad ed-Deken, Hindistan, H. 1332.

Mâlik b. Enes (H. 179), *el-Muvatta*, thk. Mahmûd Fuad Abduülbâkî, I-II, Matba'tü İsa el-Halebî, Kâhire, H. 1370.

Muhsin el-Emîn, Muhsin b. Abdülkerîm b. Ali (H. 1371), *A'yânu'ş-Şî'a*, Beyrut, M.1959.

Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (H. 261), *el-Câmi'u's-Sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, I-V, Matba'tü İsa el-Halebî, Kâhire, M. 1955-1956.

Nureddîn el-Halebî (H. 1044), *es-Sîretü'l-Halebiyye*, I-II, Matba'atü Mustafa el-Halebî, Kâhire, H. 1349.

er-Rab'î, İsa b. İbrahim (H. 480), *Nizâmü'l-Garîb*, nşr. Yusuf Brönnle, Matba'atü Hindiyye, Kâhire, ts.

es-Safedî, Salâhuddîn Halil b. Aybek b. Abdullah (H. 764), *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, I-IV, thk. Ritter ve Didering, İstanbul Alman Oryantalistler Derneği neşri, İstanbul- Dımaşk, M. 1936-1960.

es-Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr (H. 562), *Kitâbü'l-Ensâb*, Sinkografla nşr. Margoliouth; Silsiletü Gibb et-Tizkâriyye, Londra, M. 1912.

es-Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah (H. 581), *Şerhu Sîreti İbn Hişâm, I-II*, es-Sultan Mevlây Abdülhafîz adına basıldı; Matba'atü'l-Cemâliyye, Kâhire, H. 1332.

et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (H. 310), *Tefsîrü'l-Kur'ân (Câmi'u'l-Beyân)*, thk. Mahmûd Muhammed Şakir, I-XV, Dârü'l-Ma'ârif, Kâhire, H. 1374-1379.

et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, I-XIII, Leiden, M. 1881-1882.

et-Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasan b. Ali (H. 460) *el-Fihrist* [Şia kitaplarının fihristi] el-Cemi'yyetü'l-Asyeviyye el-Melekiyye neşri, Kalkutâ, H. 1271.

el-Yâfi'î, Abdullah b. Es'ad b. Ali (H. 768), *Mirâtü'l-Cinân ve İbretu'l-Yakazân, I-IV*, Matba'atü Dâireti Ma'ârifi'l-Osmâniyye, Haydarâbâd ed-Deken, Hindistan, H. 1337.

el-Yağmûrî, Ebü'l-Mehâsin Yusuf b. Ahmed b. Mahmûd, (7. H. Asır), *Nûru'l-Kabrs el-Muhtasar Mine'l-Muktebes fî Ahbâri'n-Nuhâti ve'l-Udebâi ve'ş-Şu'arâi ve'l-Ulemâ*, thk. Rudolf Sellheim, Alman Oryantalistleri İslamî Yayınları, Beyrut, M. 1964.

Yâkût b. Abdullah er-Rûmî el-Hamevî (H. 626), *Mu'cemü'l-Büldân*, I-X, el-Hâncî neşri, Kâhire, M. 1906.

Yâkût b. Abdullah er-Rûmî el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Udebâ (İrşâdü'l-Erîb)*, I-XX, nşr. Ahmed Ferîd Rüfâ'î, Matba'atü İsâ el-Halebî, Kâhire, M. 1935-1938.

ez-Zebîdî, Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (H. 1205), *Şerhu'l-Kâmûsi'l-Muhît (Tâcü'l-Ârûs min Cevâhiri'l-Kâmûs)*, I-X, Matba'atü'l-Hayriyye, Kâhire, 1306-1307.

ez-Zehebî, Şemsüddîn, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I-IV, thk. eş-Şeyh Abdurrahman el-Mu'allimî, Matba'atü Dâireti Ma'ârifi'l-Osmâniyye, Haydarâbad ed-Deken, Hindistan, H. 1375-1377.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (H. 748) i, *el-İber fî Haberi Men Aber*, I-IV, thk. Fuad Seyyid-Salahuddin el-Müneccid, Kuveyt, M. 1960-1963.

ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer b. Muhammed (H. 538), *Esâsü'l-Belâğa*, I-II, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye baskısından tıpkıbasım, Metâbi'u'ş-Şa'b, Kâhire, M. 1960.

Zübeyr b. Bekkâr (H. 256), *Cemheretü Nesebi Kureyş*, thk. Mahmûd Muhammed Şakir, Kâhire, H. 1361.

ez-Zürkânî, Abdülbâki b. Yusuf b. Ahmed (H. 1099), *Şerh Alel-Mevâhibi'l-Ledünniyye*, I-VIII, Matba'atü Bulak, Kâhire, H. 1291.

Yazma Olan Eserler

İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibetüllah (H. 571), *Târîhu Medîneti Dımaşk*, İstanbul 3. Ahmed Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 2887, 3. cilt, el-Vâkıdî'nin tercemesi (hayatı).

ez-Zehebî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (H. 748), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, İstanbul 3. Ahmed Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 2910, Onuncu cilt, el-Vâkıdî'nin Tercemesi (hayatı).

Dizin

B

C

F

G

H

I

İ

K

L

M

S

Ş

T

U

Ü

V

Y

Z